T.C.
GEBZE YÜKSEK TEKNOLOJİ ENSTİTÜSÜ
MÜHENDİSLİK VE FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

HEREKE FABRİKA-İ HÜMAYUNU'NUN MİMARİ ANALİZİ VE KORUMA ÖNERİLERİ

Yusuf UTKANER
YÜKSEK LİSANS TEZİ
MİMARLIK ANABİLİM DALI

TEZ DANIŞMANI
Dr. Elif ÖZLEM AYDIN

GEBZE
2005

GEBZE YÜKSEK TEKNOLOJİ ENSTİTÜSÜ	YÜKSEK LİSANS JÜRİ ONAY FORMU

.....'ın tez çalışması, G.Y.T.E. Mühendislik ve Fen Bilimleri Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun ..... Tarih ve ...../..... sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından ..... Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS tezi olarak kabul edilmiştir.

JÜRİ

ÜYE
(TEZ DANIŞMANI) : Öğr. Gör. Dr. Elif Özlem AYDIN

ÜYE : Doç Dr. Cengiz CAN

ÜYE : Doç. Dr. K. Kutgün EYÜPGİLLER

ONAY

G.Y.T.E. Mühendislik ve Fen Bilimleri Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun ..... Tarih ve ...../..... sayılı kararı.

İMZA/MÜHÜR

ÖZET

Osmanlı Devleti'ndeki geleneksel zanaatlar, 19. yüzyılda Avrupa'da "Sanayi Devrimi"nin etkisiyle gelişen sanayi karşısında yeniden yapılanmak zorunda kalmıştır. Osmanlı Devleti'nin sanayileşmesinde devlet girişimleri ön plana çıkmış ve Batılı endüstriyel yöntemlerini uygulayacak yeni ve büyük ölçekli tesisler bizzat Devlet'in girişimiyle oluşturulmuştur. Böylece Devlet'in ekonomik hayata üretici olarak müdahalesinin örneklerinden olan Fabrika-i Hümayun'lar 19. yüzyılın ortalarına doğru ülkenin çeşitli yerlerinde hizmete girmiştir. Bunlardan biri olan Hereke Fabrika-i Hümayunu 1843 yılında saray ve ordunun tekstil alanındaki talebini karşılamak amacıyla Hereke'de kurulmuştur.

Osmanlı döneminde ipekli, pamuklu ve yünlü kumaş dokuma, halı dokuma, eldiven, atkı, fes üretimi gibi farklı üretimler yapan Hereke Fabrika-i Hümayunu, Cumhuriyet'in kuruluşundan sonra 1925 yılında Türkiye Sanayi ve Maadin Bankası'na devredilmiştir. 1933 yılında Sümerbank'a devredilen tesis, 1995 yılına kadar tekstil alanındaki faaliyetini sürdürmüştür. 1995 yılında özelleştirilerek faaliyetine son verilen tesis günümüzde (2005) üç ayrı kurumun kullanımına tahsis edilerek farklı işlevlerle kullanılmaktadır.

19. yüzyılda kurulan ve 20. yüzyılda çeşitli müdahaleler gören Hereke Fabrika-i Hümayunu, Osmanlı ve Cumhuriyet dönemlerinden günümüze ulaşan bir endüstri mirasıdır. Her geçen gün çeşitli nedenlerle tahrip olan tesisin tarihi, mimari, teknolojik öneminin tespiti ve bu değerlerinin korunması Türkiye'nin teknoloji tarihine ışık tutacaktır. Çalışma kapsamında yaklaşık 20 hektarlık alan üzerine yerleşen Hereke Fabrika-i Hümayunu'nun, içinde çalışma imkânı sağlanabilen 12 ünitesinde fotoğrafik tespitler yapılarak bu ünitelerin rölöveleri hazırlanmıştır. Elde edilen veriler doğrultusunda tesisin Türk tekstil sanayinin gelişimi ile ilgili birer belge olarak geleceğe aktarılabilme olanakları araştırılmıştır.

Tezin birinci bölümünde çalışmanın amacı, kapsamı ve yöntemi açıklanmıştır. İkinci bölümde fabrikanın konumu, tarihçesi ile fabrikaya ait yapılar hakkında genel

bilgiler verilmiştir. Üçüncü bölümde ise içinde çalışma imkânı sağlanabilen fabrika ünitelerinin plan ve cephe özellikleri tanımlanmış, yapım teknikleri ile kullanılan malzemeler hakkında bilgiler verilmiştir. Bu tanımlamalar alan araştırmaları sırasında çekilen fotoğraf ve hazırlanan rölövelerle desteklenmiştir. Tezin dördüncü bölümünde fabrika üniteleri için koruma ve yeniden kullanım önerileri geliştirilerek tez sonuçlandırılmıştır.

SUMMARY

After the Industrial Revolution the traditional crafts of Ottoman Empire had to be reformed against to the developing industry in Europe. Government attempts had primary role in the industrialization of Ottoman Empire and the new and improved facilities that use European industrial production methods have been established by the Government. Thus, Imperial Factories that were the samples of how the Government interfered to the economic life as a manufacturer, established in different parts of the country. One of these samples, the Hereke Imperial Factory, has been established in Hereke in 1843 to supply the textile demand of both the Ottoman Palace and the Ottoman Army.

The Hereke Imperial Factory had been produced fabric materials made of cotton, wool, silk, and products like carpet, glove, scarf and fez during the last years of Ottoman Empire. In the early years of the Turkish Republic the factory has been transferred to the Sanayi and Maadin Bank. In 1933 the factory transferred to Sümerbank. It has been privatized in 1995 and since then it has been used for different purposes.

Hereke Imperial Factory, that has been established in 19th century and has faced up with some interference in the 20th century, is an important industrial heritage remained from Ottoman Empire and the Republic of Turkey. The examination and the conservation of technical, architectural and historical properties of the factory which has been getting worse for different reasons will illuminate the technological history of Turkey. On the scope of this study 29 factory units placed on a 20 hectare area have been recorded photographically. Scaled surveys of 12 factory units have been prepared. Accordingly, conservation proposals have been developed for the Hereke Imperial Factory and also the re-use potentialities for the factory units have been discussed.

The first chapter contains a general introduction and explanations about the aim and methodology of work. The second chapter provides general information about the location and the historical development of the factory. The general information

about the factory units also given in this part. In the third chapter general characteristics and detailed definitions of 12 factory units that could have been taken permission to examine is given. Interior spaces and facades of these units have been described. Scaled drawings and photographs support the written description. Information about the structure, the conservation techniques, materials and deformation of the units are also given in this part. The fourth chapter contains proposals for the conservation and the re-use of the factory units.

TEŞEKKÜR

Öncelikle tezin oluşumunda beni her zaman destekleyen, bilgisini ve yardımlarını esirgemeyen tez danışmanım Dr. Elif Özlem Aydın'a, yüksek lisans eğitimim boyunca değerli katkılarından dolayı Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü'ndeki bütün hocalarıma, rölöve çalışmalarım sırasında destekleriyle her zaman yanımda olan Engin Katırcı ve İdris Akkoç'a; yeni işlev önerilerinin geliştirilmesinde katkılarından ötürü Doç. Dr. Cengiz Can'a, hayatımın her aşamasında, her türlü destek, anlayış ve sevgilerinden dolayı ailemin tüm fertlerine teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER DİZİNİ

Sayfa

ÖZET iii

SUMMARY v

TEŞEKKÜR vii

İÇİNDEKİLER DİZİNİ viii

KISALTMALAR xi

RESİM DİZİNİ* xii

ŞEKİL DİZİNİ xx

ARŞİV DİZİNİ** xxiii

1. GİRİŞ 1

1.1. Amaç 2

1.2. Kapsam ve Yöntem 2

2. HEREKE FABRİKA-İ HÜMAYUNU'NUN GENEL ÖZELLİKLERİ 4

2.1. Konum 4

2.2. Tarihçe 5

2.3. Fabrika Yapıları 18

2.3.1. Mevcut Yapılar 18

2.3.2. Günümüze Ulaşamayan Yapılar 19

2.3.1.1. Kemhane 20

2.3.1.2. İşçi – Memur Lojmanları ve Tezgâh Dairesi 20

2.3.1.3. Gazojen Tesisi 21

2.3.1.4. Hastane 22

* Kaynak belirtilmeyen fotoğraflar tez sahibi tarafından çekilmiştir.

**Osmanlıca belgeler Hattat Yusuf Sezer tarafından çevrilmiştir.

3. MEVCUT YAPILARIN MİMARİ ÖZELLİKLERİ 24

3.1. 1 no'lu ünite: Köşk 24
3.2. 2 no'lu ünite: Misafirhane 36
3.3. 3 no'lu ünite: Halıhane 46
3.4. 4 no'lu ünite: Karakol 66
3.5. 5 no'lu ünite: Kimyahane 76
3.6. 6 no'lu ünite: Tek Katlı Lojman 84
3.7. 7 no'lu ünite: İki Katlı Lojman 91
3.8. 8 no'lu ünite: Üç Katlı Lojman 97
3.9. 9 no'lu ünite: Ambar Binası 104
3.10. 10 no'lu ünite: Mekanik- Elektrik Atelyesi ve Kazan Dairesi 114
3.11. 11 no'lu ünite: Teknik Atelye 139
3.12. 12 no'lu ünite: Yünlü Dokuma Ünitesi 149

4. FABRİKA ÜNİTELERİNİN YENİDEN KULLANIMINA İLİŞKİN ÖNERİLER 181

4.1. Köşkün yeniden kullanımına ilişkin öneriler 182
4.2. Misafirhanenin yeniden kullanımına ilişkin öneriler 183
4.3. Halıhanenin yeniden kullanımına ilişkin öneriler 183
4.4. Karakolun yeniden kullanımına ilişkin öneriler 184
4.5. Kimyahanenin yeniden kullanımına ilişkin öneriler 184
4.6. Tek ve iki katlı lojmanların yeniden kullanımına ilişkin öneriler 185
4.7. Üç katlı lojmanların yeniden kullanımına ilişkin öneriler 185
4.8. 9 no'lu ünitenin yeniden kullanımına ilişkin öneriler 185
4.9. 10 no'lu ünitenin yeniden kullanımına ilişkin öneriler 186
4.10. 11 no'lu ünitenin yeniden kullanımına ilişkin öneriler 186
4.11. 12 no'lu ünitenin yeniden kullanımına ilişkin öneriler 186

5. SONUÇ VE ÖNERİLER 188

KAYNAKLAR 190

ÖZGEÇMİŞ 193

EKLER 194

EK A ÇİZİMLER 195

EK B OSMANLI BAŞBAKANLIK ARŞİVİ BELGELERİ 254

KISALTMALAR

M.S.A : Milli Saraylar Arşivi

D.N. : Defter No

S.N. : Sıra No

H.H.E.D. : Hazine-i Hassa Emirler Defteri

IRCICA : Resourch Centre for Islamic History Art and Culture

RESİM DİZİNİ

Foto		Sayfa
2.1	Hereke'nin konumu gösteren harita	4
2.2	Kemhane	7
2.3	Filatürhane	8
2.4	Hastane	9
2.5	İpek mendil ve işleme dairesi	10
2.6	İpek fanila ve iç giysi dairesi	10
2.7	Lyon sergisi büyük ödülü	14
2.8	Torino sergisi büyük ödülü	15
2.9	Memur, işçi lojmanları, tezgâh dairesi ve satış dükkânı	20
2.10	Gazojen tesisleri	21
2.11	Hastane	22
3.1	Alman imparatoru ve imparatoriçe'sinin Hereke Fabrika-i Hümayunu'nu ziyaretleri	25
3.2	Köşkün helâsı	26
3.3	Köşkün ana mekânı	27
3.4	Köşkün ana mekân tavanı	27
3.5	Köşkünün tali mekânının tavanı	28
3.6	Köşkün ana mekânının penceresi	28
3.7	Köşkteki mermer kurna	29
3.8	Köşkün kuzeybatı cephesi	30
3.9	Köşkün kuzeybatı cephesi	31
3.10	Köşkün güneybatı cephesi	32
3.11	Köşkün güneydoğu cephesi	32

3.12	Köşkün güneydoğu cephesi	33
3.13	Köşkün kuzeydoğu cephesi	34
3.14	Köşke ait tablo	35
3.15	Misafirhanenin zemin katında yer alan merdiven	38
3.16	Misafirhanenin genişletilen odasındaki kiriş	39
3.17	Misafirhanenin kuzeybatı cephesi	40
3.18	Misafirhanenin giriş saçağı	41
3.19	Misafirhanenin güneybatı cephesi	42
3.20	Misafirhanenin güneydoğu cephesi	43
3.21	Misafirhanenin güneydoğu cephesi	43
3.22	Misafirhanenin güneydoğu cephesi	44
3.23	Misafirhanenin kuzeydoğu cephesi	44
3.24	Misafirhane ve köşk	46
3.25	Halıhanenin bodrum katında yer alan B2 Mekânı	48
3.26	Halıhanenin bodrum katında yer alan B3 mekânı	48
3.27	Halıhanenin bodrum katındaki günümüzde kullanılmayan merdiven	49
3.28	Halıhanenin zemin katındaki koridor	50
3.29	Halıhanenin zemin katındaki çelik taşıyıcılar	51
3.30	Halıhanenin zemin katındaki ipekli dokuma atelyesinde yer alan jakar tezgahlar	52
3.31	Halıhanenin zemin katında yer alan jakar tezgâh	53
3.32	Halıhanenin 1. katındaki halı dokuma atelyesi	54
3.33	Halıhane ek binasın 1. katındaki halı dokuma tezgahı	54
3.34	Halıhanenin güneybatı cephesi	56
3.35	Halıhanenin güneybatı cephesi	56
3.36	Halıhanenin güneydoğu cephesi	57

3.37	Halıhanenin güneydoğu cephesi	58
3.38	Halıhanenin güneydoğu cephesi	59
3.39	Halıhanenin kuzeydoğu cephesi	60
3.40	Halıhanenin kuzeydoğu cephesi	61
3.41	Halıhanenin kuzeybatı cephesi	62
3.42	Halıhanenin kuzeybatı cephesi	63
3.43	Halıhanenin kuzeybatı cephesi	63
3.44	Halıhanenin zemin katındaki ahşap kiriş	64
3.45	Halıhane ve ek bina	65
3.46	Sultan Reşad'ın fabrika ziyareti	66
3.47	Karakolun kuzeybatı cephesinde yer alan giriş kapısı	68
3.48	Karakol çatısı	69
3.49	Karakolun 1. katındaki odanın tavan kaplaması	69
3.50	Karakolun 1. katındaki koridora açılan pencere	70
3.51	Karakolun 1. katına yükselen merdiven	70
3.52	Karakolun kuzeybatı ve güneybatı cepheleri	72
3.53	Karakolun kuzeybatı cephesi	72
3.54	Karakolun güneybatı cephesi	73
3.55	Karakolun güneydoğu cephesi	74
3.56	Karakolun kuzeydoğu cephesi	74
3.57	Fabrikanın kimyahanesi	76
3.58	Kimyahanenin genel görünüşü	77
3.59	Kimyahanenin giriş mekânı	78
3.60	Kimyahanenin giriş mekânı	79
3.61	Kimyahanenin giriş mekânına ait tavan	79

3.62	Kimyahanenin batı cephesi	80
3.63	Kimyahanenin batı cephesi	81
3.64	Kimyahanenin doğu cephesi	82
3.65	Kimyahanenin kuzey cephesi	82
3.66	Kimyahanenin güney cephesi	83
3.67	Fabrika lojmanları	85
3.68	Tek katlı lojmanın genel görünüşü	86
3.69	Tek katlı lojmanın iç mekânı	87
3.70	Tek katlı lojmanın kuzeybatı cephesi	88
3.71	Tek katlı lojmanın güneybatı cephesi	89
3.72	Tek katlı lojmanın güneybatı cephesi	89
3.73	Tek katlı lojmanın kuzeydoğu cephesi	90
3.74	İki katlı lojmanın genel görünüşü	92
3.75	İki katlı lojmanın bodrum katı	92
3.76	İki katlı lojmanın bodrum kata inilen merdiveni	93
3.77	İki katlı lojmanın kuzeybatı cephesi	95
3.78	İki katlı lojmanın kuzeybatı cephesi	95
3.79	İki katlı lojmanın güneybatı cephesi	96
3.80	İki katlı lojmanın güneydoğu cephesi	96
3.81	Memur lojmanları	98
3.82	Üç katlı lojmanın bodrum katı	99
3.83	Üç katlı lojmanın oturtma çatısı	100
3.84	Üç katlı lojmanın güneydoğu cephesi	101
3.85	Üç katlı lojmanın güneydoğu cephesi	102
3.86	Üç katlı lojmanın kuzeybatı cephesi	103

3.87	Üç katlı lojmanın kuzeybatı cephesi	103
3.88	Ambar binasının genel görünüşü	105
3.89	Ambar binasının zemin katının iç mekânı	106
3.90	Ambar binasının zemin katının iç mekânı	107
3.91	Ambar binasının asma katı	107
3.92	Ambar binasının asma katı	108
3.93	Ambar binasının zemin katındaki çelik taşıyıcılar	109
3.94	Ambar binasının kuzeydoğu cephesi	112
3.95	Ambar binasının kuzeydoğu cephesi	112
3.96	10 no'lu ünitenin kuzeybatı cephesinde yer alan taş kabartma	114
3.97	10 no'lu üniteye ait Z01 no'lu mekân	116
3.98	10 no'lu üniteye ait mekanik atelye	117
3.99	10 no'lu üniteye ait mekanik atelyenin çatı penceresi	117
3.100	10 no'lu üniteye ait mekanik atelye	118
3.101	10 no'lu üniteye ait mekanik atelyenin güneydoğu duvarı	119
3.102	10 no'lu üniteye ait mekanik atelye	119
3.103	Kazan dairesi	121
3.104	Kazan dairesine ait çelik çatı	121
3.105	Şifonez dairesi	122
3.106	Şifonez dairesi	123
3.107	Elektrik bakım atelyesi	124
3.108	Elektrik bakım atelyesi	124
3.109	Sachanenin kuzeydoğu cephesi	125
3.110	Sachanenin kuzeybatı görünüşü	125
3.111	Oksijen kaynağı dairesinin giriş kapısı	126

3.112	Oksijen kaynağı dairesinin kuzeydoğu cephesi	127
3.113	Şifonez dairesinin kuzeybatı cephesi	128
3.114	10 no'lu ünitenin kuzeybatı cephesi	128
3.115	Kazan dairesinin kuzeybatı cephesi üzerinde yer alan giriş kapısı	129
3.116	10 no'lu üniteye ait mekanik atelyenin kuzeybatı cephesi	129
3.117	10 no'lu üniteye ait Z01 no'lu mekânın kuzeybatı cephesi	130
3.118	10 no'lu üniteye ait Z01 no'lu mekânın kuzeybatı cephesi	130
3.119	Elektrik bakım atelyesinin kuzeydoğu cephesi	131
3.120	Kazan dairesinin kuzeydoğu cephesi	132
3.121	Mekanik atelyenin kuzeydoğu cephesi	132
3.122	10 no'lu ünitenin kuzeybatı cephesindeki pencere	133
3.123	10 no'lu ünitenin kuzeybatı cephesi	134
3.124	10 no'lu ünitenin kuzeybatı cephesi	135
3.125	10 no'lu ünitenin güneydoğu cephesi	135
3.126	10 no'lu ünitenin güneydoğu cephesi	136
3.127	10 no'lu ünitenin güneydoğu cephesi	137
3.128	10 no'lu ünitenin güneydoğu cephesinin yıkılan beden duvarı	138
3.129	11 no'lu ünitenin zemin kat iç mekânı	140
3.130	11 no'lu ünitenin zemin kat merdiveni	140
3.131	11 no'lu ünitenin 1. kat döşemesindeki dilatasyon derzi	141
3.132	11 no'lu ünitenin kuzeybatı yönündeki ek bina	141
3.133	11 no'lu ünitenin güneybatısındaki ek binanın girişi	142
3.134	11no'lu ünitenin güneybatısındaki ek bina	142
3.135	11 no'lu ünitenin 1. katı	144
3.136	11 no'lu ünitenin 1. katı	144

3.137	11 no'lu ünitenin 1. kat penceresi	145
3.138	11 no'lu ünitenin kuzeydoğu cephesi	146
3.139	11 no'lu ünitenin kuzeydoğu cephesi	147
3.140	11 no'lu ünitenin güneydoğu cephesi	147
3.141	11 no'lu ünitenin güneydoğu cephesindeki bozulmalar	148
3.142	Yünlü dokuma ünitesinin genel görünüşü	149
3.143	Yünlü dokuma ünitesinin genel görünüşü	150
3.144	Yünlü dokuma ünitesinin karayolundan genel görünüşü	150
3.145	Z01. no'lu dokuma atelyesi	152
3.146	Z01 no'lu dokuma atelyesi	152
3.147	Z01 no'lu dokuma atelyesinin betonarme çatısı	153
3.148	Z01 no'lu dokuma atelyesi	153
3.149	Z01 no'lu dokuma atelyesindeki dokuma makinesi	154
3.150	Tahar dairesi	155
3.151	Tahar dairesinin çatısı	156
3.152	Z02 no'lu dokuma atelyesi	156
3.153	Çözgü ve iplik dairesi	157
3.154	Çözgü ve iplik dairesi	158
3.155	Çözgü ve iplik dairesi	158
3.156	Çözgü ve iplik dairesinin çatısı	159
3.157	Harman dairesi ve harman makinesi	160
3.158	Harman dairesi	160
3.159	Harman dairesinden yün deposuna geçiş	161
3.160	Boyahane	162
3.161	Boyahane	162

3.162	Boyahaneden kuru apre ve ütü dairesine geçiş	163
3.163	Boyahaneden yün deposuna geçiş	163
3.164	Boyahaneye ait yün deposu	164
3.165	Kuru apre ve ütü dairesi	165
3.166	Kuru apre ve ütü dairesinin paketleme bölümü	165
3.167	Ölçme ve ambalaj dairesindeki paketleme makinesi	166
3.168	Desen atelyesinin güneybatı cephesi	167
3.169	Desen atelyesinin güneybatı cephesi	168
3.170	Desen atelyesinin güneybatı cephesi	168
3.171	Yünlü dokuma ünitesinin güneybatı cephesi	169
3.172	Z02 no'lu dokuma atelyesinin güneybatı cephesi	170
3.173	Çözgü iplik dairesi ve cımbızhanenin güneybatı cephesi	170
3.174	Harman dairesine ait depo girişi ve Ulupınar deresi	171
3.175	Boyahane dairesinin güneybatı cephesi	171
3.176	Boyahane dairesine ait yün deposunun güneybatı cephesi	172
3.177	Z01 no'lu dokuma atelyesinin güneydoğu cephesi	173
3.178	Z01 no'lu dokuma atelyesinin güneydoğu cephesi	174
3.179	Boyahane	174
3.180	Boyahanenin güneydoğu cephesi	175
3.181	Boyahanenin güneydoğu cephesi	176
3.182	Cımbızhanenin kuzeybatı cephesi	177
3.183	Cımbızhane ve harman dairesinin kuzeybatı cephesi	177
3.184	Cımbızhanenin kuzeybatı cephesi	178
3.185	Harman dairesine ait yün deposunun kuzeybatı cephesi	179

ÇİZİM LİSTESİ

Şekil		Sayfa
2.1	Hereke Fabrika-i Hümayunu'nun vaziyet planı	195
2.2	Hereke Fabrika-i Hümayunu'na ait mülkiyet analizi paftası	196
2.3	Hereke Fabrika-i Hümayunu'na ait ünitelerin dönem analiz paftası	197
3.1	Köşkün zemin kat ve çatı planı	198
3.2	Köşkün A-A kesiti ve güneydoğu cephesi	199
3.3	Köşkün kuzeybatı, kuzeydoğu ve güneybatı cepheleri	200
3.4	Misafirhanenin zemin ve 1. kat planları	201
3.5	Misafirhanenin zemin ve 1. kat tavan planları	202
3.6	Misafirhanenin çatı planı ve A-A kesiti	203
3.7	Misafirhanenin güneybatı ve kuzeybatı cepheleri	204
3.8	Misafirhanenin güneydoğu ve kuzeydoğu cepheleri	205
3.9	Halıhanenin bodrum kat planı	206
3.10	Halıhanenin zemin kat plan	207
3.11	Halıhanenin 1. kat planı	208
3.12	Halıhanenin çatı planı	209
3.13	Halıhanenin A-A ve B-B kesiti	210
3.14	Halıhanenin güneydoğu ve güneybatı cepheleri	211
3.15	Halıhanenin kuzeydoğu ve kuzeybatı cepheleri	212
3.16	Karakolun zemin ve 1. kat planları	213
3.17	Karakolun zemin ve 1. kat tavan planları	214
3.18	Karakolun çatı planı ve A-A kesiti	215
3.19	Karakolun güneydoğu ve kuzeydoğu cepheleri	216

3.20	Karakolun güneybatı ve kuzeybatı cepheleri	217
3.21	Kimyahanenin zemin kat ve çatı planları	218
3.22	Kimyahanenin A-A kesiti ve güneydoğu cephesi	219
3.23	Kimyahanenin kuzeybatı, kuzeydoğu ve güneybatı cepheleri	220
3.24	Tek katlı lojmanın giriş katı planı	221
3.25	Tek katlı lojmanın çatı planı ve A-A kesiti	222
3.26	Tek katlı lojmanın güneybatı, kuzeybatı ve kuzeydoğu cepheleri	223
3.27	İki katlı lojmanın bodrum kat planı	224
3.28	İki katlı lojmanın zemin kat planı	225
3.29	İki katlı lojmanın çatı planı ve A-A kesiti	226
3.30	İki katlı lojmanın güneybatı, kuzeybatı ve güneydoğu cepheleri	227
3.31	Üç katlı lojmanın bodrum kat planı	228
3.32	Üç katlı lojmanın zemin kat planı	229
3.33	Üç katlı lojmanın 1. kat planı	230
3.34	Üç katlı lojmanın çatı planı	231
3.35	Üç katlı lojmanın A-A kesiti	232
3.36	Üç katlı lojmanın güneydoğu cephesi	233
3.37	Üç katlı lojmanın kuzeybatı cephesi	234
3.38	Ambar binasının zemin kat planı	235
3.39	Ambar binasının asma kat planı	236
3.40	Ambar binasının A-A ve B-B kesitleri	237
3.41	Ambar binasının kuzeydoğu cephesi	238
3.42	Kazan dairesinin zemin kat planı	239
3.43	Kazan dairesinin çatı planı	240
3.44	Kazan dairesinin A-A kesiti ile güneydoğu ve güneybatı cepheleri	241

3.45	Kazan dairesinin kuzeybatı ve kuzeydoğu cepheleri	242
3.46	Teknik atelyenin zemin kat planı	243
3.47	Teknik atelyenin 1. kat planı	244
3.48	Teknik atelyenin A-A ve B-B kesitleri	245
3.49	Teknik atelyenin kuzeydoğu ve güneydoğu cepheleri	246
3.50	Yünlü dokuma ünitesinin zemin kat planı	247
3.51	Yünlü dokuma ünitesinin 1. kat planı	248
3.52	Yünlü dokuma ünitesinin B-B kesiti ve güneybatı cephesi	249
3.53	Yünlü dokuma ünitesinin A-A kesiti ve güneydoğu cephesi	250
3.54	Boyahanenin güneydoğu cephesi	251
3.55	Yünlü dokuma ünitesinin C-C kesiti	252
4.1	Hereke Fabrika-i Hümayunu'nun vaziyet planı	253

ARŞİV DİZİNİ

1. Osmanlı Arşivi **'Serasker-i Sabık Rıza Paşa'nın Hereke'de İnşa Eylediği Bez** Fabrikasını **Padişaha Bıraktığı'** Dosya No:111, Gömlek No:5604, Fon No: İ.DH 254

2. Osmanlı Arşivi '**Yanan Fabrika Hakkında Tahkikat'** Dosya No:1324, Gömlek No:34, Fon No: DH. MKT. 14 Ağustos 94, 29 Şaban 95 255

3. Osmanlı Arşivi Hazine-i Hassa Emirler Defteri, 1314 Dosya No:2019, Sıra No: 980 258

4. Osmanlı Arşivi '**Ek Olarak Yapılacak Bina, Su Kaynağının Temizlenmesi ve Temin Edilmesi Gereken Aletlerin Ne Kadara Mal Olacağı**' Dosya No:34, Gömlek No:62, Fon No: Y.PRK. HH. 259

5. Osmanlı Arşivi **'Fes İmalatını Arttıracak Yeni Tesisat İçin Hazine-i Hassa'dan Yardım İstirhamı'** Dosya No:34, Gömlek No:53, Fon No: Y.PRK. HH 261

6. Osmanlı Arşivi **'Hereke Fabrikası İçin Gereken Kerestenin Bolu Kazalarından Temini'** Dosya No:174,Gömlek No:30,Fon No: A).MKT.1265/3/19 262

7. Osmanlı Arşivi **'Hereke Fabrikası'** Dosya No:1634, Gömlek No:60, Fon No: HH. THR. 264

1. GİRİŞ

18. yüzyılın ikinci yarısında "Sanayi Devrimi" adı verilen teknik ilerleme ve kapitalist gelişme ilk olarak İngiltere'de ortaya çıkmış ve 19. yüzyılın başlarından itibaren kıta Avrupa'sına sıçramıştır **(Pamuk, 1995)**. Osmanlı Devleti'ndeki geleneksel zanaatlar ise Avrupa'da gittikçe gelişen sanayi karşısında dünya koşullarına göre yeniden yapılanmak zorunda kalmıştır. Osmanlı Devleti'nin sanayileşmesinde devlet girişimleri ön plana çıkmış ve Batılı endüstriyel üretim yöntemlerini uygulayacak yeni ve büyük ölçekli tesisler bizzat Bab-ı Ali'nin girişimiyle oluşturulmuştur **(Batur, 1981)**. Böylece Devlet'in ekonomik hayata üretici olarak müdahalesinin örneklerinden olan Fabrika-i Hümayun'lar 19. yüzyılın ortalarına doğru ülkenin çeşitli yerlerinde hizmete girmiştir. Bunlardan biri olan Hereke Fabrika-i Hümayunu 1843 yılında saray ve ordunun tekstil alanındaki talebini karşılamak amacıyla Hereke'de kurulmuştur **(Toprak, 1985b)**.

Osmanlı döneminde ipekli, pamuklu ve yünlü kumaş dokuma, halı dokuma, fanila, mendil, fes üretimi gibi farklı üretimler yapan Hereke Fabrika-i Hümayunu, Cumhuriyet'in kuruluşundan sonra 1925 yılında Türkiye Sanayi ve Maadin Bankası'na devredilmiştir **(Toprak,1985a)**. 1933 yılında Sümerbank'a devredilen tesis 1995 yılına kadar tekstil alanındaki faaliyetini sürdürmüştür **(Kaya, 1999)**. 1995 yılında özelleştirilerek faaliyetine son verilen tesis günümüzde (2005) üç ayrı kurumun kullanımına tahsis edilerek farklı işlevlerle kullanılmaktadır.

19. yüzyılda kurulan ve 20. yüzyılda çeşitli müdahaleler gören Hereke Fabrika-i Hümayunu Osmanlı ve Cumhuriyet dönemlerinden günümüze ulaşan bir endüstri mirasıdır. Her geçen gün çeşitli nedenlerle tahrip olan tesis, özgün kimliğinin korunarak gelecek kuşaklara aktarılabilmesi amacıyla tez konusu seçilmiştir.

1.1. Amaç

Endüstriyel üretimin giderek rasyonelleşmesi tarihi endüstri yapıları üzerinde ortadan kaldırıcı bir baskı yaratmaktadır. Geçmişe ait üretim etkinlikleri ve bu amaçla oluşturulan mimari bütünler, 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren endüstri mirası kapsamında değerlendirilerek koruma altına alınmaya çalışılmaktadır **(Tanyeli, 2000)**.

Türkiye'de risk altındaki tarihi sanayi yapılarının belgelenmeleri ve korunmalarıyla ilgili yapılan çalışmaların sayısı son yıllarda artmıştır. Bu çalışmada Osmanlı ve erken Cumhuriyet dönemi tekstil sanayinin gelişiminin izlerini taşıyan Hereke Fabrika-i Hümayunu'na ait yapıların mimari özelliklerinin belgelenmesi ve bu yapıların geleceğe aktarılabilmeleri için gerekli yeniden kullanım önerilerinin geliştirilmesi amaçlanmıştır. Çalışmanın Türk Sanayi tarihinin belgelenmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

1.2. Kapsam ve Yöntem

Günümüzde (2005) farklı amaçlarla kullanılmaya başlayan Hereke Fabrika-i Hümayunu'na ait yapıların özgün mimari özellikleri yanlış müdahalelerden etkilenmektedir. Bölgenin envanterini hazırlamaktan sorumlu Bursa Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurulu'nda ve Hereke Belediyesi'nde yapılan arşiv araştırmalarından alanda kapsamlı bir tescil çalışmasının yapılmadığı bilinmektedir. 19. yüzyıldan günümüze ulaşan Hereke Fabrika-i Hümayunu tekstil tarihimize ait özgün bir endüstri mirasıdır. Fabrikanın tarihsel, mimari, teknolojik öneminin tespiti ve bu değerlerinin korunması Türkiye'nin teknoloji tarihine ışık tutacaktır. Fabrika yapılarının tarihi, mimari ve teknolojik önemlerinin belirlenmesi amacıyla yapılan çalışmalar aşağıda sıralanmıştır:

- 19. yüzyılda Hereke'de kurulan Fabrika-i Hümayunu'nun tarihi öneminin tespiti amacıyla, Osmanlı Devleti'ne ve Hereke'ye ait kaynaklar (Osmanlı Başbakanlık Arşivi, IRCICA Fotoğraf Arşivi, Osmanlı Sanayii'nin 1913–

1915 yılları istatistikleri, vb.) incelenerek derlenmiştir. 20. yüzyılın ortalarına doğru Sümerbank'a devredilen tesisin bu dönemdeki gelişimiyle ilgili belgeler ise Cumhuriyet arşivi ve Sümerbank faaliyet raporlarından incelenmiştir. Fabrika'nın Hereke'nin sosyo-kültürel, sosyo-ekonomik hayatında ve fiziksel yapısında yarattığı değişimler araştırılmıştır.

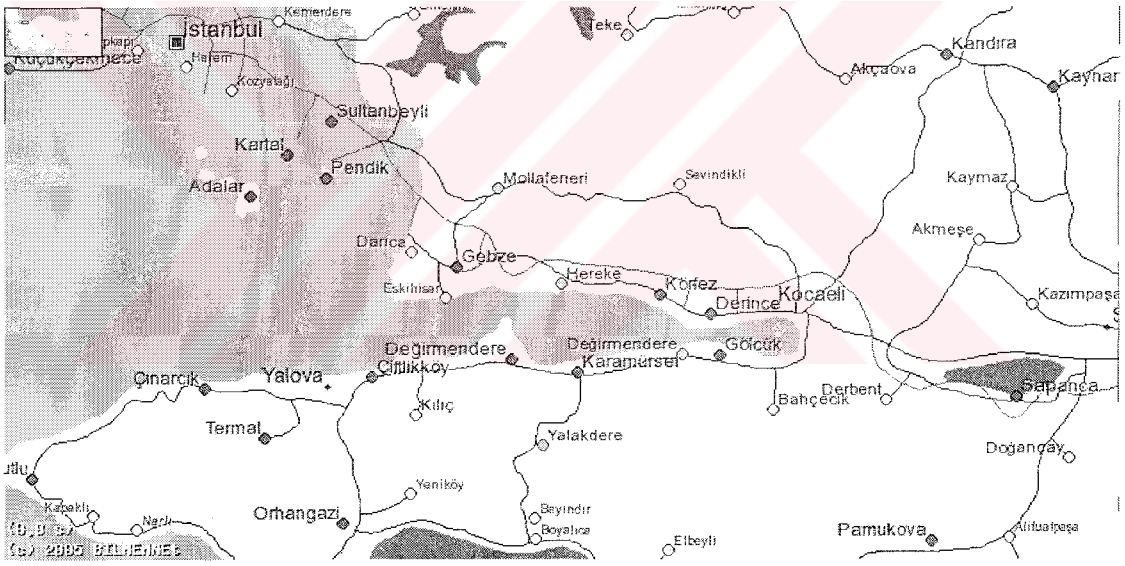
- Hereke Fabrika-i Hümayunu'nun mimari ve teknolojik öneminin tespiti amacıyla öncelikle fabrika üniteleri fotoğrafik olarak belgelenmiştir. Fabrika alanının 1/1000 ölçekli vaziyet planı hazırlanmıştır. Bu planın hazırlanması sırasında Hereke Belediyesi'nin 1986 tarihli hâlihazırından yararlanılmıştır. Güncel bir veri bulunmadığı için mevcut hâlihazır revize edilerek güncel durum plana işlenmiştir. İçinde çalışma imkânı sağlanabilen fabrikaya ait 12 ünitenin büyüklüklerine bağlı olarak 1/100 ve 1/200 ölçekli rölöveleri hazırlanmıştır. Rölövelerin hazırlanması sırasında lazermetre, çelik metre ve teleskobik metre kullanılmıştır.

Günümüzde farklı kurumlarca kullanılan tesis Osmanlı ve Erken Cumhuriyet dönemlerine ait tekstil ile ilgili önemli bir endüstri mirasıdır. Tez kapsamında bu mirasın değerlendirilmesi ve günümüz koşullarında yeniden işlevlendirilme olanakları araştırılmıştır.

2. HEREKE FABRİKA-İ HÜMAYUNU'NUN GENEL ÖZELLİKLERİ

2.1. Konum

Osmanlı dokuma sanayinin ilk büyük fabrikalarından biri olan Hereke Fabrika-i Hümayunu, İzmit Körfezinin kuzey kıyısında, doğuda Yarımca, batı ve kuzeyde Gebze'nin çevrelediği Hereke beldesinde **(Şekil 2.1)** kurulmuştur. Hereke, İstanbul'a 65 km., Kocaeli'ne 27 km. uzaklıkta, Kocaeli'ne bağlı 20.000 nüfuslu bir beldedir. İstanbul – İzmit karayolu beldeyi ikiye ayırmakta kuzeyde Yukarı Hereke yerleşkesi, güneyde ise kent merkezi yer almaktadır.

Resim 2.1: Hereke'nin konumunu gösteren harita.
Kaynak: www.harita.net

Fabrika, İstanbul - İzmit karayolunun güneyi ile Marmara denizi arasında kalan, Ulupınar deresinin izlediği hattın her iki yanındaki yaklaşık 196,000 m^2'lik alana yerleşmiştir **(Şekil 2.2)**. Bu alanda doğu-batı doğrultusunda uzanan Haydarpaşa – Ankara demiryolu bölgeyi ikiye ayırmaktadır. Demiryolunun güneyinde kalan alanda fabrikaya ait ipekli dokuma üniteleri yer almaktadır. Demiryolunun kuzeyinde kalan alanda ise fabrika lojmanları, yünlü dokuma üniteleri ve fabrikaya ait depo ve makine daireleri bulunmaktadır.

2.2. Tarihçe

Roma, Bizans ve Osmanlı yerleşimlerine sahne olan Hereke, Roma İmparatorluğu'nun ikiye ayrıldığı 395 yılında Doğu Roma İmparatorluğu sınırları içinde kalan bir sınır karakoluydu **(Kaya, 1999)**. Hereke, 6.yüzyılda Doğu Roma İmparatoru Jüstinyen'in Kadıköy-İzmit yolunu İzmit-Gemlik istikametine kaydırmasından sonra eski canlılık ve önemini yitirmiştir **(Dukas, 1956)**.

Belde, Selçuklu ve Latin işgalleri ardından 1326 yılında Orhan Gazi tarafından alınarak Osmanlı Beyliği'ne bağlanmıştır. 19. yüzyıla kadar geçimini balıkçılık ve bahçecilikle sağlayan bir yerleşim yeri olarak kalmıştır **(Dukas, 1956)**.

19.yüzyılın ortaları Hereke tarihi için olduğu kadar Osmanlı dokuma sanayi tarihi içinde önemli bir dönemdir. 1843 yılında İzmit Çuha fabrikasının yapımı için görevlendirilen Ohannes ve Bogos Dadyan biraderler İzmit'te çuha fabrikasının masraflarını karşılamak amacıyla Hereke'de bir fabrika kurmak için girişimde bulunmuşlardır. Bu talepleri dönemin seraskeri Rıza Paşa tarafından onaylanınca İmparatorluğun ilk özel dokuma fabrikası 1843 yılında Hereke'de faaliyete geçmiştir. 50 pamuklu ve 25 ipekli canfes tezgâhtan oluşan fabrikanın ilk idare heyeti, müdür Sarkis Ağa ve İtalyan ressam Camaraon'dur **(Toprak, 1985a)**.

Fabrikanın kuruluşundan iki yıl sonra, Hereke'de kendisinden habersiz bir fabrika kurulduğunu öğrenen Sultan Abdülmecit (1839–1861) İzmit'e düzenlenen bir vapur gezisi sırasında Hereke Fabrika-i Hümayunu'nun önünden geçerken Rıza Paşa'ya bu yapının ne olduğunu sormuştur. Rıza Paşa: "*Sultanım, size bir sürprizim vardı. Bu fabrikayı size yerinde göstermek istiyordum. Bu yüzden bugüne kadar sizden saklanmıştır. Fabrikayı müteahhitler sizin adınıza kurdu*" demiştir **(Küçükerman, 1987b)**.

Bu geziden sonra fabrika, serasker Rıza Paşa tarafından Gebze tapusuna Sultan Abdülmecit adına tescil edilmiştir. Fabrikanın, Hereke Fabrika-i Hümayunu adını da aynı yıl aldığı düşünülmektedir. Başbakanlık arşivinde bulunan 1261 (1845) tarihli

bir belge bu devir işlemini doğrulamaktadır **(Ek 1)**. Kaynaklarda tesisin kuruluşu ile ilgili çelişkili tarihler bulunmasının nedeni fabrikanın 1843 yılında kurulup ancak iki yıl sonra 1845'de padişaha devredilmesinden kaynaklandığı düşünülmektedir.

Sultan Abdülmecit'e devrinden sonra Osmanlı saraylarına ipekli canfes, döşemelik ve perdelikler üretmeye başlayan Hereke Fabrika-i Hümayunu 1850 yılında kemhanenin eklenmesiyle genişletilmiştir **(Kaya, 1999)**. IRCICA Fotoğraf Albümündeki 90453/11 fon kod'lu fotoğraftan kemhanenin iki katlı ahşap bir yapı olduğu ve şu anda (2005) halıhane olarak kullanılan filatürhanenin batısında inşa edildiği tespit edilebilmektedir **(Foto 2.2)**.

Kemhanenin kuruluşu sırasında fabrikaya Fransa'dan yüz ipekli tezgâh getirildiği, fabrikada önceden mevcut olan elli adet pamuklu tezgâhın ise İstanbul'da Zeytinburnu'nda bulunan bir fabrikaya gönderildiği bilinmektedir **(Toprak, 1985b)**.

İlk örnekleri Bursa ve Amasya'da görülen ve *"Dolabi, Gülüstani, Gülgünü, Bursa kemhası, Eğin kemhası, Marahuri"* gibi isimlerle bilinen Osmanlı kemhaları, Hereke Fabrika-i Hümayunu'ndaki tezgâhlarda daha çok batı etkisinde iri dal ve çiçek motifleriyle dokunmuştur **(Yılmaz, 1998)**.

Sultan Abdülmecit'in saltanatı boyunca (1839–1861) yalnızca sarayların tefrişi, saray halkının gereksinmeleri için faaliyet gösteren Hereke Fabrika-i Hümayunu, Sultan Abdülaziz döneminde (1861–1876) piyasada satılmak üzere ipekli dokuma üretimine de başlamış ve bu amaçla Kapalıçarşı'da bir satış mağazası açılmıştır. Ancak saray tarafından pek hoş karşılanmayan bu girişim giderek artan itirazlar sonucu son bulunca, jakar tezgâhlarda dokunan ipekliler yeniden sadece saray için üretilmeye başlanmıştır **(Küçükerman, 1987a)**.

Sultan Abdülhamit'in (1876–1909) otuz üç yıllık saltanatının ilk günleri, bütün imparatorlukta olduğu gibi Hereke Fabrika-i Hümayunu'nun da da bir karmaşa dönemi olarak yaşanmıştır. Öyle ki, Sultan II. Abdülhamit'in tahta çıkmasından kısa bir süre sonra 1878 yılında fabrikada çıkan bir yangında filatür (ipek bükümü)

dairesinin kazanı yanmış ancak bir yandan meşrutiyet, bir yandan da Balkan Harbi'yle uğraşan imparatorluk filatür dairesini dört yıl sonra onarabilmiştir **(Kaya,1999)**.

Foto 2.2: Kemhane, 1890.
Kaynak: IRCICA Fotoğraf Arşivi

Filatürhanenin, IRCICA fotoğraf albümünde bulunan fotoğraflardan şu anda (2005) halıhane olarak kullanılan yapı olduğu düşünülmektedir **(Foto 2.3)**. Mevcut belgelerden yapının yangın sonrası durumu tespit edilebilmektedir. Fakat yangın öncesi durumu hakkında herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır.

Filatürhanede çıkan yangınla ilgili olarak soruşturma emri ve hasar tespiti Osmanlı Başbakanlık Arşivi'nde bulunmaktadır. Bu belgelerde: *'Çatı onarımı sırasında mangaldan sıçrayan kıvılcım neticesinde yangının başladığı, kumaş ambarı ve bir kısım kumaşın yangından etkilendiği, filatürhane civarında bulunan işçi-memur lojmanları, tezgâh dairesi ve hamam yapılarına yangının sıçramadığı'* belirtilmiştir **(Ek 2)**. Bu ifadeden günümüzde halıhane olarak kullanılan filatürhanenin civarında işçi-memur lojmanları, tezgâh dairesi ile bir hamamın bulunduğu anlaşılmaktadır. Ancak bu yapılar günümüze ulaşamamıştır.

Foto 2.3: Filatürhane, 1890.
Kaynak: IRCICA Fotoğraf Arşivi

1890 yılında, fabrika civarında yüz yataklı bir hastane açılmıştır **(Kaya, 1999)**. IRCICA fotoğraf albümünde 779 58/4 no ile kayıtlı fotoğrafından yapının eğimli bir araziye oturduğu anlaşılmaktadır. **(Foto 2.4).** Yapı dikdörtgen planlı olup giriş aksında 3 katlıdır. Giriş aksının her iki yanındaki bölümler ise 2 katlıdır. Aynı fotoğrafta yapının yükseltilmiş bodrum katının kâgir, diğer katlarının ise ahşap karkas sistemde inşa edildiği gözlenmektedir. Yapı günümüze ulaşamamıştır.

Geleneksel Osmanlı halıcılığında bir dönüşüm sayılabilecek 1891 yılında Hereke Fabrika-i Hümayunu'nun da yüz yeni tezgâhla halı üretimine başlanmıştır **(Aslanapa, 1987)**. Sultan Abdülhamit'in himayesinde Sivas, Lâdik ve Manisa'dan getirilen ustalarla başlanan bu üretimde, ustalara önce saray tarafından verilen desen örnekleri dokutturulmuş ve bu desenler daha sonra geliştirilerek özgün bir Hereke üslubu yaratılmaya çalışılmıştır **(Dağcı, 1981)**.

Foto 2.4: Hastane,1890.
Kaynak: IRCICA Fotoğraf Albümü

IRCICA fotoğraf arşivinde yer alan 1890 tarihli fotoğraflardan, o tarihlerde fabrikada ipek mendil ve işleme dairesi, ipek fanila ve iç giysi dairesi ve ipekli dokuma dairesinin çalışır durumda olduğu anlaşılmaktadır **(Foto 2.5, 2.6) (Ural, 1986)**. 19. yüzyıl sonlarında Hereke Fabrika-i Hümayunu'nda üretimin çeşitlenmesi fabrika civarındaki yapı sayısının artmasını sağlamıştır **(Kaya, 1999)**. Beldeye, hastaneden sonra cami, rüştiye, Rüsumat, Duyunu Umumiye ve telgrafhane binaları inşa edilmiştir **(Milli Saraylar Arşivi, D.N: 2019)** . Bu yapılar arasında 1894 yılında Alman İmparatoru II. Wilhelm'in Sultan Abdülhamit'i ziyaretinin hemen öncesinde inşa edilen Hereke Köşkü'de yer almaktadır **(Ek 3)**.

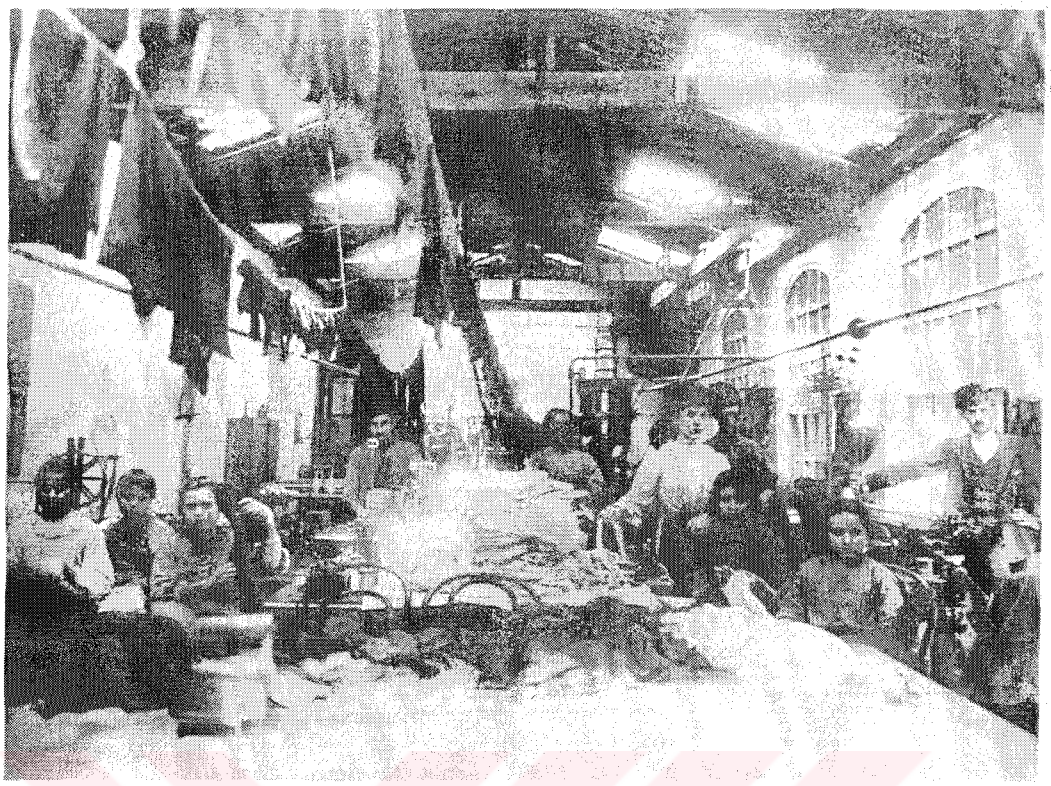

Foto 2.5: İpek mendil ve işleme dairesi, 1890.
Kaynak: IRCICA Fotoğraf Arşivi, Hereke Fabrikası Albümü

Foto 2.6: İpek fanila ve iç giysi dairesi, 1890.
Kaynak: IRCICA Fotoğraf Arşivi, Hereke Fabrikası Albümü

1894 yılı Hereke Fabrika-i Hümayunu'nu için dışa açılma sürecinin başlangıcıdır. Bu tarihten itibaren halk tarafından çok beğenilip, talep gören Hereke ipekli dokuma, halı ve battaniyelerinin İstanbul'da satışı için, Zaptiye Caddesi üzerinde yeni bir satış mağazası açılmasına karar verilmiştir. Cumhuriyetin ilanından sonra Maadin Bankasına devredilen bu mağazaya ilişkin bir bilgiye ulaşılamamışsa da, uzun yıllar faaliyet gösterdiği bilinmektedir **(Küçükerman, 1987a)**.

1898 yılında Haydarpaşa'dan kalkan özel bir trenle Hereke Fabrikası'na gelen Alman imparatoru II. Wilhelm fabrikaya dünyada eşi olmadığı söylenen ipek zararlılarını içeren zengin bir koleksiyon armağan etmiştir. Alman İmparatoru II. Wilhelm'in bu ziyareti Türk Ansiklopedisinde şöyle anlatılmaktadır **(Türk Ans., 1971)**: *"II.Wilhelm istasyondan itibaren yerlere serilen halılar üzerinden geçerek köşke gelmiştir. Burada kendisine, imparatoriçeye ve maiyetine nadide ipekli kumaşlar, halılar hediye edilmiştir. İmparatoriçe halı dokuyan Münevver, Binnaz ve Emine adlı üç kız çocuğuna birer altın hediye etmiştir. İmparatorun bu ziyaretine Müşir Şakir Paşa, Hariciye Nazırı Tevfik Paşa, Yaver-i Ekrem Müşir Komhorter Paşa, Berlin Sefiri Tevfik Paşa, yaverlerden Ahmet Ali ve nazır paşalarla teşrifatçı İbrahim Bey katılmıştır "*.

Hereke köşkünde İmparator Wilhelm ve eşinden başka, Bulgaristan Sefiri, Alman Sefiri Baron Marşal, İngiliz Sefiri İbn Reşit gibi önemli yabancı devlet adamları ağırlanmıştır **(Yılmaz, 1998)**. Köşkün Yıldız Sarayı marangoz atelyesinde ahşap paneller halinde imal edildiği ve Hereke'de fabrika iskelesine yakın mevcut yerinde geçme sistemde kurulduğu düşünülmektedir.

20. yüzyılın ilk çeyreğinde Hereke Fabrika-i Hümayunu'nun da yeni üretim mekânları kurulmuştur. 1902 yılında Hazine-i Hassa Nazırı Sakız Ohannes Efendi tarafından Çuha, Şayak ve İplik Dairesi açılmıştır **(Toprak, 1985b)**. Osmanlı Başbakanlık Arşivi'nde bulunan tarihsiz bir belgeden bu ürünlerin üretimi için yapılan planlama çalışmaları açıklanmaktadır **(Ek. 4)**.

Belgeden anlaşıldığı üzere fabrikada çuha imalatına başlanmasına karar verildikten sonra bu amaçla inşa edilecek yapı için 1200 lira, makineler için 2800

lira, suyun ıslahı içinde 500 lira olmak üzere, toplam 4500 liralık bir harcama öngörülüyor. Çuha üretimi için inşa edilecek olan yapının 40 metre uzunluğunda ve 20 metre genişliğinde olması planlanmış ve bu metraja göre maliyet hesabı yapılmıştır **(Ek. 4)** .

20. yüzyılın başlarında fabrikanın giderek ününün artması ve İstanbul'da Haydarpaşa Garı'ndan kalkan trenlerin Hereke Fabrikası'nın içinden geçmesi nedeniyle pek çok ziyaretçi özel olarak bu fabrikayı gezmekteydi. Belgelerden, İstanbul'un en önde gelen kişilerinden oluşan grupların bütün bir treni doldurarak bu gezileri yaptığı anlaşılmaktadır. Nitekim dönemin ünlü yazarı Ahmet Rasim, Hereke Fabrikası'nın bu özelliğini şöyle dile getiriyor **(Küçükerman, 1996)**. "*....Tren İstanbulluların seyahat etmesi için bir "seyyah şehir" olduğundan "alafranga", "alaturka" kıyafetlerin hemen tümü göründüğü gibi, kadın tuvaletlerinin bile çeşitleri göz çarpıyordu. Her durumda, bizi neşeli bir yolculukla Tuzla'dan geçirip Gebze bağlarına doğru götürdü. İstanbul'un ünlü kişilerini Hereke'ye götüren katar süslenerek özel biçimde hazırlanmıştı. Trenden indiğimizde "Hazine'yi Hassa'yı Şahane Mefruşat müdürü ve Hereke Fabrika-i Hümayunu müdürü olan Hacı Akif beyefendi ve diğer görevliler tarafından karşılanarak bir müddet dinlendik.. Çuha fabrikası birkaç dakika kuzeydedir. Demir yoluna küçük bir dekoville bağlanmıştır. Abdülhamit'in yerel sanayi geliştirmek ve özellikle kendi döneminde imalat sanayinde bir örnek oluşturmak amacıyla kurduğu fabrikadır. Bir dökümhane, 1 dokuma, 2 makas, 3 ding ve şardan makinesine sahip olan 3 büyük bina ile bir hallaç dairesinden oluşmaktadır. Bütün alet ve edevatı yeni teknolojiye uygun olup, Avusturya'nın "Jose Fiserban Fabrikası yapımıdır. Burada siyah, koyu ve açık lacivert "Lusi" çuhaları ile "triko", "fasone", "kaster" türü elbiselikler üretilmektedir. Kullanılan ham maddenin "Mihalıç Çiftlikat-ı Hümayunu ile diğer bölgelerin ve Avusturya yünlerinden olması kumaşların dayanıklı ve güzel olmasını sağlamaktadır. ..... Bundan başka, Merinos yünleri ile tiftiklerinden de en birinci kalitede battaniyeler üretildiğini gurur duyarak gördük. Üstelik burada dokuma sanayinin ruhu sayılan sadece bitkisel boyaları kullanılıyor. Şunu da belirtelim ki, burası bir yeni fabrika ile daha da genişleyecektir. Yeni fabrika günde ilk başlangıçta 500 fes üretimine uygun olacaktı. Makineleri ve malzemeleri yakında gelecek ve Ramazan ayında ürünleri satılmaya başlanacaktı.*

Hereke Fabrika-i Hümayunu dünyanın en ünlü ipeklilerini ve halılarını dokuyarak, Amerika gibi bu konuda büyük ilerlemeler yapmış memleketlerde müşteriler bulabiliyor. Sadece şu iki türlü üretimi ile yılda 40- 50 bin liralık ihracat yapabiliyor. Filatür dairesi,

boyahane, ipekli tezgâhlarının bulunduğu dokuma dairesinin resimhanesi ile kumaş muayene odasını gezerek ve bu arada önemli ürünlerden olan kabartma halıları görerek büyük sevinç duydum...
Fabrika-i Hümayun'da büyük küçük 200 işçi çalışırken, sonradan ürünlerine pek çok talep olunca ve ülkemizde de dokuma sanayinin taşıdığı önem nedeniyle, bir çok fakir çocuk ve yetimlerin bu zanaata girmesi ve geçimlerini sağlaması bakımından çalışanların sayısını 4000'e çıkarılması düşünülüyor....."

1905 yılında başlanılan fes üretimiyle günde 500 adet fes üretilmekteydi **(Ek 5.)**. Ülkenin zamanla artan fes ihtiyacını karşılamak amacıyla 618 lira karşılığında kalın dikim için derin dokuma makinesi, boya kazanı ve lastik perdah makinelerinin alımı için teşebbüste bulunulmuştur. Bu makinelerin tedariki sonucu günlük fes üretiminin yirmi bin adede çıkarılacağı 1909 tarihli Osmanlı Başbakanlık Arşivi belgelerinden anlaşılmaktadır **(Ek. 5)**.

Sultan Mehmet Reşad dönemi için önemli bir kaynak niteliği taşıyan Maşbeyinci Lütfi Bey'in "Osmanlı Sarayı'nın Son Günleri" adlı anı kitabında anlatılan 17 Mayıs 1910 tarihine ilişkin Hereke Gezisi Notları'nda, o günlerde fabrikaya bir takım yeni makinelerin alındığını belirtmektedir **(Simavi)**: "*17 Mayısta Ertuğrul yatıyla Padişah Efendi Hereke'yi şereflendirdi. Bu geziye sadrazamda davet edilmişti. Öğle yemeğinden sonra fabrikanın makine daireleri gezildi. Yeni getirilmiş olan makineler görüldü. Padişah sadrazama ve yanındaki saray görevlilerine derecelerine göre çeşitli halı ve seccadeler hediye etti. Fabrika görevlilerine de hediyeler dağıtıldı* ".

1918 yılında Sultan Reşad'ın saltanatının son yıllarında Hereke Fabrika-i Hümayunu giderek bir yünlü dokuma fabrikasına dönüşmüştür. Çuha, Şayak ve İplik Dairelerinde tezgâh sayısı yirmiden elli ikiye çıkarılarak, kapasite arttırılmıştır **(Toprak,1986)**.

Kurulduğu 1843 yılından beri Osmanlı dokuma sanayinin en önemli kurumu olarak faaliyet gösteren ve ürünleriyle imparatorluk yaşantısını renklendiren Hereke Fabrika-i Hümayunu, kuruluşundan kısa bir süre sonra Avrupa'da prestijli bir markaya dönüşmüş ve 1855 Paris Uluslararası Sergisi'nde kurdele ve şeritler için

mansiyon, 1862 Londra II. Uluslararası Sergisi'nde ipekli dokumalar için madalya, 1892 Viyana, 1894 Lyon, 1910 Brüksel ve 1911 Torino sergilerinde büyük ödüle layık görülmüştür **(Foto 2.7, 2.8) (Yılmaz, 1998)**.

Fabrikanın aldığı diğer ödüller şöyledir **(Yılmaz, 1998)**:

1- 1911 Bursa Sergisi, Gümüş Madalya,
2- 1911 İzmir Sergisi, Gümüş Madalya,
3- 1923 Bursa Sergisi, Gümüş Madalya,
4- 1927 İzmir Sergisi, Gümüş Madalya,
5- 1927 İstanbul Sergisi, Sarı Madalya,
6- 1929 İstanbul Sergisi, Sarı Madalya,
7- 1930 İstanbul Sergisi, Sarı Madalya,
8- 1931 İstanbul Sergisi, Sarı Madalya,
9- 1962 Londra Sergisi, Bronz Madalya,
10- 1973 Viyana Sergisi, Bronz Madalya

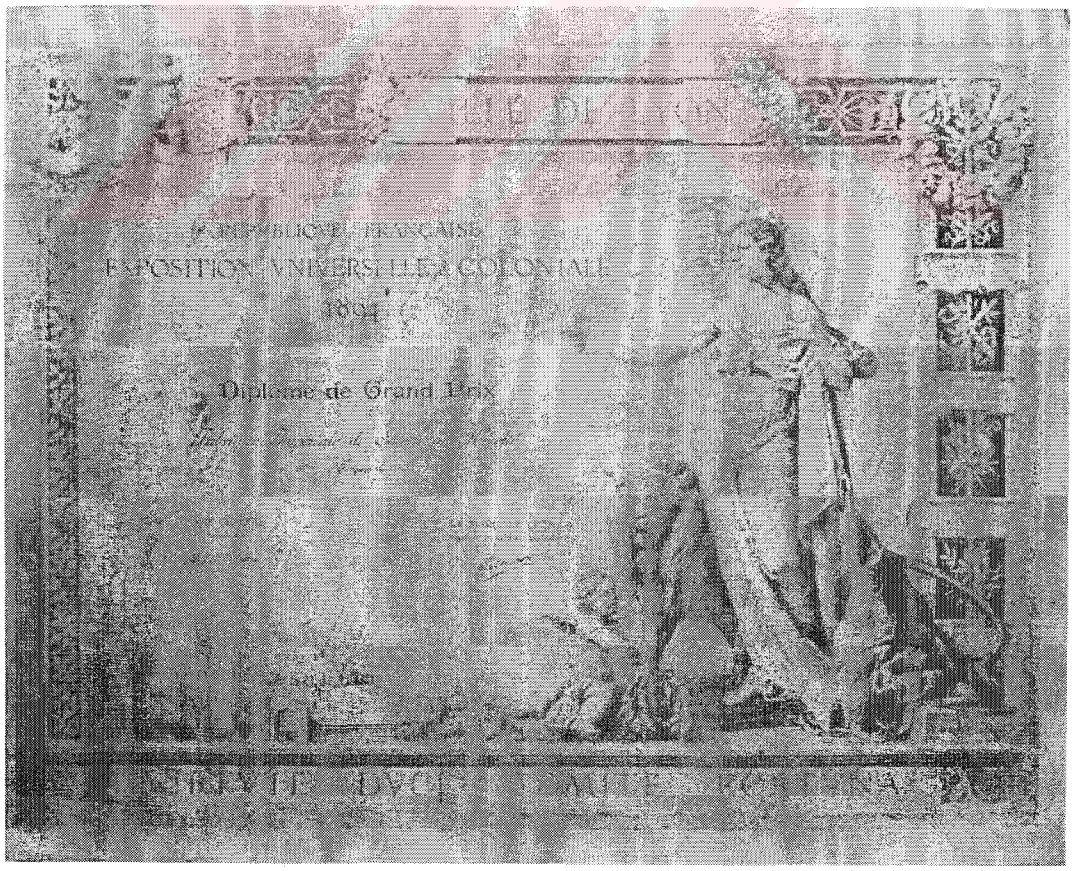

Foto 2.7: 1894 Lyon Sergisi Büyük Ödül
Kaynak: Yılmaz, 1998

Foto 2.8: 1911 Torino Sergisi Büyük Ödül
Kaynak Yılmaz, 1998

Hereke Fabrika-i Hümayunu'nun da çalışan ve işlerinde başarılı bulunan bazı görevlilerde birtakım rütbelerle ödüllendirilmiştir. Fabrika müdürü Martell, fabrika öğretmeni Mıgırdiç Efendi, birinci ressam Tovmas Efendi ve birinci marangoz Andon Efendi'ye dördüncü rütbeden mecidi nişanı, Fabrika Hekimi Diran Efendi'ye de binbaşılık rütbesi verildiği bilinmektedir **(Küçükerman, 1996)**.

Osmanlı ekonomisindeki değişimler ve sanayinin yeniden kurulması çalışmaları sırasında 1913 – 1915 yıllarında bir sanayi istatistiği hazırlatılmıştır. Bu istatistiğin dokuma sanayi ile ilgili bölümünde, Hereke Fabrikası hakkında önemli bilgiler bulunmaktadır **(Ökçün, 1997)**. Yün iplik imalatı ve yün dokumacılığı bölümünde 12 ana müesseseden sonra, tali müessese olarak Hereke Fabrika-i Hümayunu'nun adı geçmektedir **(Ökçün, 1997)**. 1915'te Askeri İdarece çalıştırılan 6 müessese ile Hereke Fabrikası tali müessesinde 1.833.971 metre aba ve şayak, 174.374 kilim, 28.441 battaniye üretilmiştir. Feshane ve İzmit Fabrikaları ile Hereke Fabrika-i Hümayunu'nun tali atelyesinin aba ve şayak üretimi, tüm üretimin yarısını oluşturmaktadır **(Ökçün, 1997)**.

1913 – 1915 yılı sanayi istatistiğinin sair dokuma imalatı bölümünde, iplik ve dokuma fabrikaları dışında dokuma sanayine ait bütün kuruluşlar değerlendirilmiştir. Bu amaçla yapılan incelemede 9'u asli, 2'si tali olmak üzere 11 kuruluşun sayımı yapılmıştır. Tali kuruluşlardan biri Hereke Fabrika-i Hümayunu, diğeri ise Bursa'daki bir şirkettir. Hereke fabrikasında çorap, fanila, yün ve ipek halı ile fes atelyeleri bulunmaktadır. O yıllarda ülke genelinde fes üretimi sınırlıdır ve sadece Hereke Fabrikası'nda üretilmektedir **(Ökçün, 1997)**.

1913 – 1915 yılı istatistiklerinin ipek dokumacılığı ile ilgili bölümünde muharrik güç kullanan 6 kuruluştan bahsedilmektedir. Bunlardan beşi Bursa'dadır. Diğeri ise Hereke Fabrika-i Hümayunu'dur **(Ökçün, 1997)**. İstatistikte bu fabrikaların kullandıkları güçle ilgili bilgiler bulunmaktadır. Bu verilerden belirtilen 6 fabrikada tesisat bakımından 12 beygir gücünde 1 buhar makinesi, 100 beygir gücünde 3 su türbini, 229 beygir gücünde 12 hareketli güç bulunduğu anlaşılmaktadır. Bunun %65,4'ünün Hereke Fabrikası'na ait olduğu belirtilmektedir **(Ökçün, 1997)**. Diğer donanımlar bakımından da tüm kuruluşların içinde Hereke Fabrika-i Hümayunu önemli bir konumdadır. Ayrıca boyahane ve kumaş perdahı için gerekli aletlerde fabrikada mevcuttur. **(Ökçün, 1997)**.

1845 yılından itibaren, Kapalıçarşı ve Zaptiye Caddesi'nde açılan iki satış mağazası deneyimi dışında bir yan saray kuruluşu olarak faaliyet gösteren Hereke Fabrika-i Hümayunu, Cumhuriyetin ilanından sonra bir süre Maliye Vekâleti'ne bağlı olarak çalışmış ve 1925 yılında Sanayi ve Maadin Bankası'na devredilmiştir **(Toprak, 1985b)**. 1931 yılında geçirdiği yangın sonrası aynı yıl içerisinde onarılarak yeniden faaliyete geçmiştir. Tezgâh sayısının 107'ye yükseltildiği bu onarım sırasında fabrikada yıkama, boyama ve terbiye dairelerinin modern bir sisteme kavuşturulduğu bilinmektedir **(Toprak, 1985b)**.

Hereke Fabrikası 1933 yılında 2262 sayılı kanunla kurulan Sümerbank'a devredilmiş ve Hereke İpekli ve Yünlü Dokuma Fabrikası olarak anılmaya başlanmıştır **(Sümerbank, 1973)**. Sümerbank kuruluş yıllarında dört fabrikaya sahiptir. Bunlar Hereke İpekli ve Yünlü Dokuma Fabrikası, Feshane Yünlü Dokuma

Fabrikası, Bakırköy Pamuklu Dokuma Fabrikası, Beykoz Deri ve Kundura Fabrikası'dır **(Sümerbank, 1973)**.

Hereke Fabrikası 1937 yılından itibaren Türkiye Yünlü Dokuma ve Yün İpliği Fabrikaları T.A.Ş. adıyla faaliyet göstermeye başlamıştır. 1939 yılında Sümerbank Birleşik Yün İpliği ve Dokuma Fabrikaları Müessesesi'ne bağlanan Hereke fabrikası, 1946 yılında Sümerbank İplik ve Dokuma Fabrikaları Müessesesi'ne devredilmiştir. Bu yıllarda yayınlanan Sümerbank'a ait yıllıklarda Hereke Fabrikası'nın yünlü dokuma üretim miktarlarının 1939 yılında 687.946 m., 1940 yılında 862.289 m. ve 1941 yılında 873.538 m. olduğu görülmektedir **(Küçükerman, 1987b)**.

1949 yılında Sümerbank İplik ve Dokuma Fabrikaları Müessesesi dağıtılarak, ondört ayrı kuruluşa bölünmüştür. Bu kuruluşlardan birisi Hereke Yünlü ve Halı Dokuma Sanayi Müessesesi'dir. 1959 tarihinde Hereke Fabrikası Merinos Yünlü Sanayi Müessesesi'ne katılmıştır **(Küçükerman, 1987b)**.

Hereke Fabrikası'ndaki halı üretimi ise, 1966 yılında Ankara'da kurularak 1967'de Isparta'ya nakledilen Sümerbank Halıcılık Müessesesi'ne bağlı Hereke Halı Eğitim Merkezi atelyesi olarak süregelmiştir. Uzun yıllar boyunca Hereke'deki halı ve yünlü dokuma bölümleri Yünlü Sanayi Müessesesi'nde İşletme Müdürlüğü'ne bağlı olarak çalışan birer şeflik durumunda kalmıştır **(Küçükerman, 1987b)**.

Hereke Fabrikası'na ait yapıların bir kısmı Başbakanlık Özelleştirme Kurulu'nun 14.06.1995 tarih ve 95/45 sayılı kararıyla özelleştirilmişlerdir **(Kaya, 1999)**. Haydarpaşa - Ankara demiryolunun güneyi ile Marmara Denizi arasındaki alanda yer alan 5 adet yapı Milli Saraylar Daire Başkanlığı'na, demiryolu hattının kuzeyinde bulunan yünlü dokuma atelyeleri ve bunlara ait depo, makine ve kazan dairesi ise özel sektöre devredilmiştir. Bu yapılarda günümüzde üretim sınırlıda olsa devam etmektedir. Hereke Fabrikası memur lojmanları ise 1999 depreminden sonra Kocaeli Üniversitesi'nin kullanımına verilmiştir **(Şekil 2.1, 2.2)**. Bu yapılar günümüzde üniversiteye bağlı derslik ve idari birimler olarak kullanılmaktadır.

2.3. Fabrika Yapıları

İstanbul - İzmit karayolunun güneyi ile Marmara Denizi arasında kalan, Ulupınar deresinin izlediği hattın doğu ve batısındaki yaklaşık 196.000 m^2'lik eğimli bir arazi üzerinde kurulmuş olan Hereke Fabrika-i Hümayunu, halıhane, ipekli ve yünlü dokuma atelyeleri, kazan dairesi, idare-ofis binası, ambarlar, lojmanlar, makine bakım atelyeleri, köşk, misafirhane ve depolardan oluşmaktadır **(Şekil 2.1)**.

2.3.1. Mevcut Yapılar

Üretime başlanıldığı 1840'lı yıllarda ipekli dokuma atelyelerinden oluşan tesisin Haydarpaşa - Ankara demiryolunun güneyi ile Marmara Denizi arasında kalan alanda Tayyar Yıldırım Caddesi üzerinde kurulduğu, incelenen Osmanlı Başbakanlık Arşivi ve IRCICA fotoğraf arşivi belgelerinden anlaşılmaktadır. Çeşitli tarihlerde yapılan eklerle büyüyen tesiste tezgâh dairesi, işçi-memur lojmanları ve kemhane günümüze ulaşamamıştır **(Foto 2.2)(Ek 2.)**. Bu alanda yer alan 3 no'lu halıhane yapısının IRCICA fotoğraf arşivi kayıtlarından eski filatürhane olduğu bilinmektedir **(Foto 2.3)**. Jakar tezgâhlar ve halı dokuma tezgâhları bu yapı içinde yer almakta ve üretime kısmen devam edilmektedir.

3 no'lu halıhane binasının doğusu ile Ulupınar deresinin batısında kalan alanda şu anda (2005) karakol olarak kullanılan 4 no'lu ünite ve sendika binası olarak anılan özgün işlevi kimyahane olan 5 no'lu ünite yer almaktadır. Bu yapıların güneydoğusunda misafirhane olarak kullanılan 2 no'lu ünite ve bu yapının güneyinde denize paralel konumlanan köşk yer almaktadır **(Şekil 2.1)**. Bu alanda yer alan 5 adet yapı 1995 yılında T.B.M.M Milli Saraylar Daire Başkanlığı'na devredilmiştir **(Şekil 2.2)**.

Haydarpaşa – Ankara demiryolunun kuzeydoğusunda Cumhuriyet ve Sümer Caddeleri ile Bent sokakla sınırlı alanda tesisin Sümerbank'a devredildiği 1933 yılından sonra inşa edilen **(Şekil 2.3)** **(Sümerbank, 1973)** 20 adet lojman yer

almaktadır. Bu alan Ali Bey Caddesi ile kuzeydoğu - güneybatı doğrultusunda ikiye ayrılmaktadır. Lojmanlar Ali Bey Caddesi'nin ikiye ayırdığı hattın iki yanına simetrik olarak konumlamıştır **(Şekil 2.1)**. Tek katlı, iki katlı ve üç katlı olmak üzere üç farklı tipten oluşan bu yapılar günümüzde Kocaeli Üniversitesi'ne bağlı derslik ve idari binalar olarak kullanılmaktadır **(Şekil 2.1)**.

Cumhuriyet Caddesi üzerinde yer alan meydanın kuzeybatısından girilen, batıda Ulupınar deresi, doğuda Bent Sokak, kuzeyde de İstanbul-İzmit karayolu ile sınırlanan eğimli alanda güneyden kuzeye doğru ambar olarak kullanılan 9 no'lu ünite, kazan dairesi olarak kullanılan 10 no'lu ünite, makine bakım atelyesi olarak kullanılan 11 no'lu ünite ve yünlü dokuma atelyesi olarak kullanılan 12 no'lu ünite yer almaktadır **(Şekil 2.1)**. 9 ve 11 no'lu ünite ile 10 ve 12 no'lu üniteler arazinin kuzeybatı-güneydoğu doğrultusunda uzanan genişliği 4–5 metreyi geçmeyen yolun her iki yanına konumlanmıştır. Bu yol üzerinde artık kullanılmayan bir dekovil hattı da bulunmaktadır. Bu alanda bulunan yapılar 1995 yılında yapılan özelleştirilme sonucu özel sektöre devredilmiştir **(Şekil 2.2)**.

Alandaki yapıların tamamı 1999 Gölcük depreminde büyük hasarlar görmüştür. 11 no'lu makine bakım atelyesi bu nedenle kullanılmamakta, 10 no'lu kazan dairesi ise kısmen kullanılmaktadır.12 no'lu yünlü dokuma atelyesi ise yapılan takviye ve onarım sonucunda kullanılmaktadır.

2.3.2. Günümüze Ulaşamayan Yapılar

Kurulduğu 1843 yılından 1995 yılına dek üretimi devam eden tesiste bu tarihsel süreç içerisinde farklı tarihlerde inşa edilmiş fakat günümüze ulaşamamış yapılar olduğu Osmanlı belge ve fotoğraf arşivlerinden tespit edilebilmektedir. Günümüze ulaşamayan yapılar inşa tarihlerine göre sırasıyla alt başlıklarda açıklanmıştır.

2.3.2.1. Kemhane

1850 yılında inşa edildiği bilinen yapının **(Kaya, 1999)** ne zaman ve nasıl yıkıldığı bilinmemektedir. IRCICA fotoğraf albümünde bulunan 1890 tarihli 90453/11 fon kod'lu fotoğraftan **(Foto 2.2)** anlaşıldığı kadarıyla yapının günümüzde (2005) halıhane olarak kullanılan 3 no'lu yapının batısında inşa edildiği görülmektedir. Bina ana girişinin Tayyar Yıldırım Caddesi üzerinde yer aldığı fotoğraftan gözlenmektedir. Fotoğraftan iki katlı, dikdörtgen planlı yapının dış cephesinin, ahşap kaplama olduğu tespit edilebilmektedir. Alt kat cephesi basık kemerli, üst kat cephesi ise dikdörtgen büyük dizi pencerelerden oluşmaktadır. Cephede kararlı bir simetri vardır. Bina köşelerine ahşap sütunçeler yerleştirilmiştir. Zemin ve 1. kat zemin kat pencerelerinin üst hizasına yerleştirilen ahşap kat silmesi ile cephede ayrılmıştır. Saçak altında yapı yine ahşap silme ile sonlanmaktadır. Bu yapının inşası için gerekli olan kerestenin Bolu'dan getirildiği Osmanlı Başbakanlık Arşivi'nde bulunan 1849 tarihli bir belgeden öğrenilmektedir **(Ek. 6).**

2.3.2.2. İşçi - Memur Lojmanları ve Tezgâh Dairesi

Foto 2.9: Memur, işçi lojmanları, tezgâh dairesi, dükkân,
Kaynak: IRCICA fotoğraf arşivi

Osmanlı Başbakanlık Arşivi'nde bulunan 1878 tarihli belgede Filatürhanede çıkan yangının soruşturması sonucunda memur ve işçilere ait lojman yapılarına ayrıca tezgâh dairesine yangının sıçramadığından söz edilmektedir **(Ek 2.)**. Belgeden işçi, memur lojmanlarının ve tezgâh dairesinin filatürhane yakınlarında olduğu anlaşılmaktadır.

IRCICA fotoğraf albümündeki 90453/4 fon kod'lu tarihsiz fotoğrafta **(Foto 2.9)** görülen yapıların bu yapı olduğu düşünülmektedir. Fotoğrafta görülen filatürhane bacası, filatürhanenin 1890 tarihli fotoğrafında **(Foto 2.3)** görülen bacadan oldukça farklıdır. Bu farklılığın 1878 yılında filatürhanenin kazanında çıkan yangından sonra yapıda gerçekleştirilen onarımdan kaynaklandığı düşünülmektedir. Bu nedenle 1878 yılından daha önce çekilmiş bir fotoğraf olduğu kabul edilebilir. Fotoğrafta filatürhanenin güneyindeki yapının tezgâh dairesi, dükkânın ise bu yapıya bitişik denize doğru uzanan yapı olduğu düşünülmektedir. Tezgah dairesi olarak kullanıldığı düşünülen yapının arkasından uzanan yapının ise zemin kat pencere yüksekliklerinden, zemindeki bina girişlerinden ve üst kata çıkan bağımsız merdivenlerinden lojman olarak kullanıldığı düşünülmektedir **(Foto 2.9)**.

2.3.2.3. Gazojen Tesisi

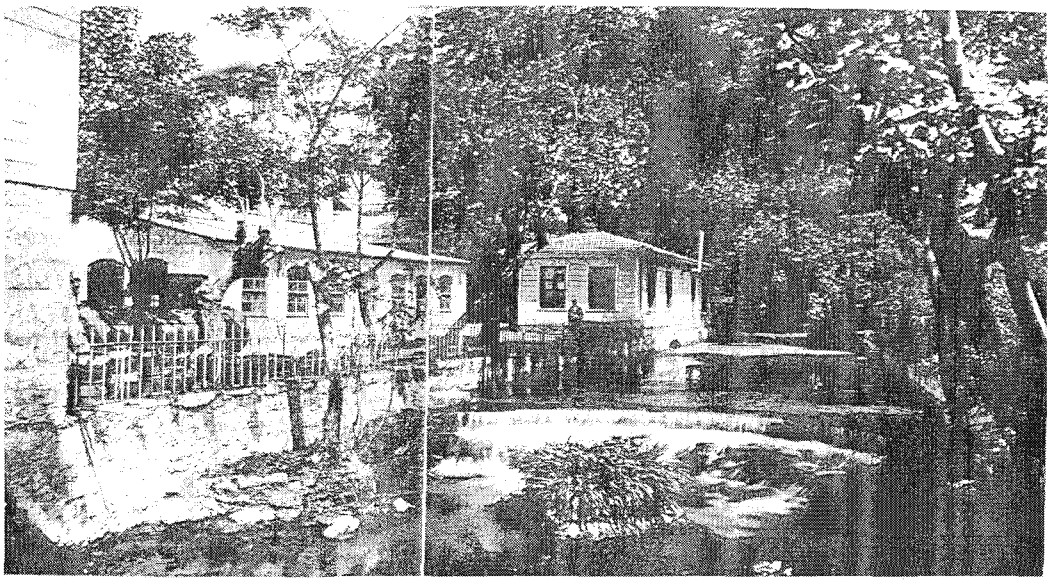

Foto 2.10: Gazojen Tesisleri
Kaynak: Sümerbank Hereke Fotoğraf Albümü Arşivi

Gazojen tesisinin Sümerbank Hereke Fotoğraf Albümü'ndeki tarihsiz bir fotoğrafından **(Foto 2.10)** 3 no'lu halıhane binasının doğusunda, 4 no'lu karakol binası ile 3 no'lu kimyahane binasının arasında yer aldığı görülmektedir. Yapının hangi tarihte yapıldığı ve yıkıldığı bilinmemektedir. Fotoğrafından kagir olduğu anlaşılan yapı dikdörtgen planlı ve tek katlıdır. Yuvarlak kemerli dizi pencerelerden oluşan bir cephe düzenine sahiptir. Yazılı kaynaklarda bu yapıyla ilgili herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır.

2.3.2.4. Hastane

1890 yılında inşa edildiği bilinen yapının **(Kaya, 1999)** hangi tarihte yıkıldığı ile ilgili herhangi bir belgeye ulaşılamamıştır.

Foto 2.11: Hastane
Kaynak: IRCICA Fotoğraf Arşivi, Hereke Fabrikası Albümü

Yapının IRCICA fotoğraf albümünde 779–58/4 fon kodlu fotoğrafı bulunmaktadır **(Foto 2.4)**. Bu fotoğrafından yapının eğimli bir araziye oturduğu anlaşılmaktadır. Yapı dikdörtgen planlı olup giriş aksında 3, giriş aksının her iki yanındaki bölümlerde ise 2 katlıdır. Yapının fotoğraflarından bodrum katının kâgir, diğer katlarının ise ahşap karkas sistemde inşa edildiği gözlemlenmektedir **(Foto 2.4, 2.11)**.

3. Mevcut Yapıların Mimari Özellikleri

3.1. 1. No'lu Ünite: Köşk

3.1.1. Konum

Köşk, Haydarpaşa - Ankara demiryolu hattının güneyinde, Ulupınar deresinin doğusunda kalan alanda denize paralel olarak konumlanmaktadır **(Şekil 2.1)**. Yapı, Marmara Denizi sahilinde dolgu zemin üzerinde yer almaktadır.

3.1.2. İşlev

Hereke dokumalarının 19. yüzyılın sonlarına doğru uluslararası bir ün kazanmasından sonra, Hereke'ye gelen yabancı misafirlerin ağırlanması amacıyla bir yapıya gerek duyulmuştur. Bu amaçla 1898 yılında Hereke'de kurulduğu bilinen köşkün **(Ek 3.)** Yıldız Sarayı'nda parçalar halinde hazırlandığı ve deniz yoluyla fabrika alanına getirilerek alanda monte edildiği düşünülmektedir. Hereke'de kurulan köşkte Alman İmparatoru II. Wilhelm'in ağırlandığı IRCICA fotoğraf albümüne 90483/5 fon koduyla kayıtlı fotoğraftan görülmektedir **(Foto 3.1)**. Günümüzde Milli Saraylar Daire Başkanlığı'na bağlı bulunan yapı, hafta içi 10:00 – 12:00 ve 14:00 – 16.00 saatleri arasında ziyarete açıktır.

3.1.3. Genel Özellikler

Mimar Sarkis Balyan tasarımı olan köşk **(Tuğlacı, 1993)**, dikdörtgen planlı bir ana yapı ile bu yapının kuzeydoğu ve güneybatı yönlerine bitişik kare planlı iki mekândan oluşmaktadır **(Şekil 3.1)**. Tek katlı köşkün dikdörtgen planlı ana mekânı, yan kanatlarındaki diğer mekânlardan daha yüksektir.

Hereke Köşkünün iç mekânlarının tefrişinde Hereke dokuması halılar, ipekli döşemelik ve perdelikler kullanılmıştır **(Foto 3.6)**. Kırma çatılı ana mekânın her iki yanındaki tali mekânların çatıları kubbelidir **(Şekil 3.1, 3.2)**. Yapının çatı örtüsü ise kurşun kaplamadır.

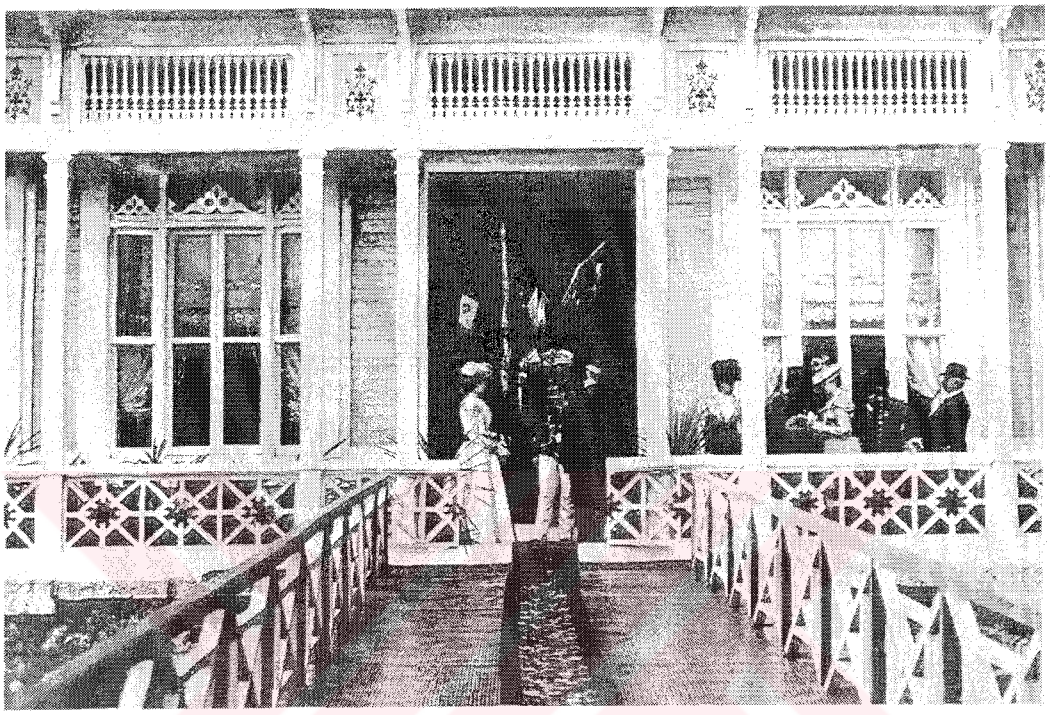

Foto 3.1: Alman imparatoru ve imparatoriçesinin
Hereke Fabrika-i Hümayunu'nu ziyareti, 1898.
Kaynak: IRCICA fotoğraf arşivi

3.1.4. Plan Özellikleri

Yapı 5.67 x 9.56 m. boyutlarında dikdörtgen planlı ana bölüm ile bu bölümün güneybatı ve kuzeydoğu kanadında yer alan yaklaşık 4.65 x 5.00 m. boyutlarındaki iki mekândan oluşmaktadır **(Şekil 3.1)**.

Müze olarak kullanılan yapıya giriş şu anda (2005) kuzeydoğu kanadında yer alan birimin kuzeybatısındaki 2.05 x 3.75 m. boyutlarındaki çift kanatlı ahşap kapıdan sağlanmaktadır. 2.65 x 5.00 m. boyutlarında olan giriş holünün güneydoğusunda mermer bir kurnanın bulunduğu 1.90 x 3.20 m. boyutlarında bir mekân ile 1.60 x 1.90 m. boyutlarında helâ yer almaktadır **(Foto 3.2, 3.7)**. Giriş holü

ve ıslak hacmin yer aldığı bu bölümün tavan yüksekliği 3.63 m.'dir **(Şekil 3.2)**. Giriş holünün güneybatısındaki 1.40 m. genişliğindeki çift kanatlı bir kapı ile 5.67 x 9.55 m. boyutlarındaki ana mekâna geçilmektedir **(Foto 3.3)**. Tavan yüksekliği 4.64 m. olan mekân **(Şekil 3.2.9** kuzeybatı yönüne doğru tali mekânlardan 1.00 m. öne çıkmaktadır. Mekânın kuzeybatısındaki çift kanatlı bir kapı ile 5.00 x 4.67 m. boyutlarındaki mekâna geçilmektedir. Bu bölümün tavan yüksekliği 3.63 m.'dir. Ana mekân kuzeybatı yönünde, kuzeydoğu ve güneybatısında bulunan simetrik iki mekândan 1.00 m. öndedir **(Şekil 3.1)**.

Foto 3.2: Köşkün helası, 2004

Foto 3.3: Köşkün ana mekanı, 2004

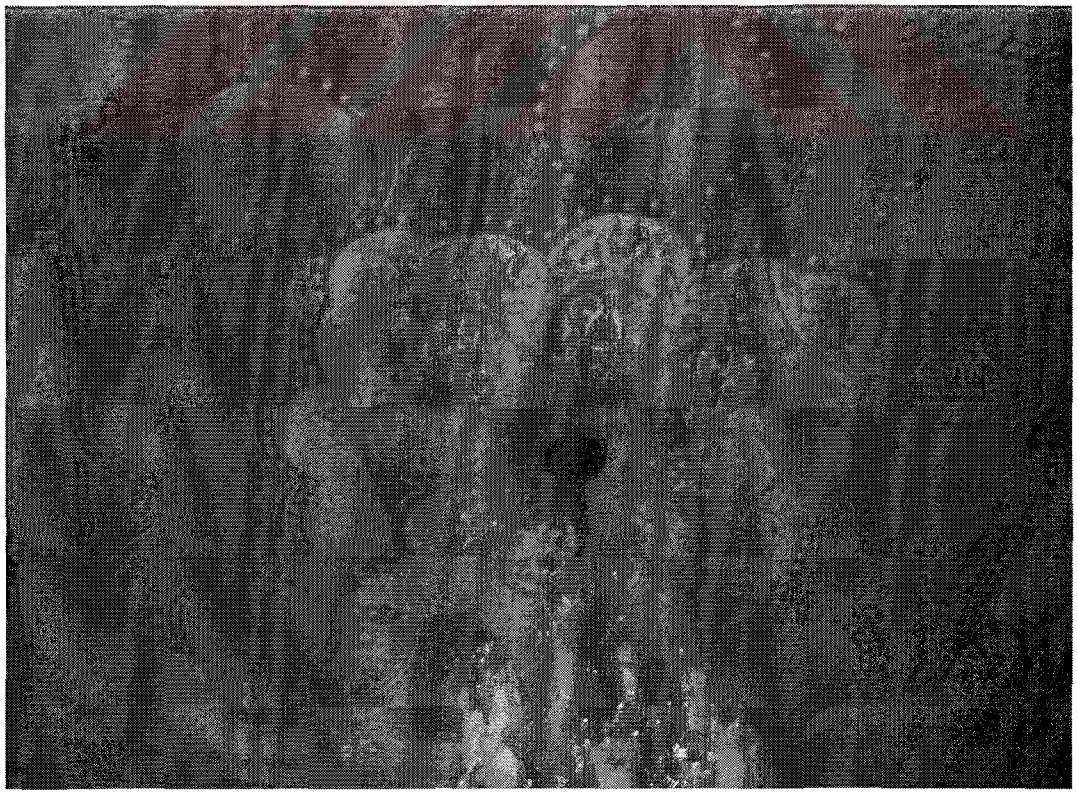

Foto 3.4: Köşkün ana mekanın tavanı, 2004

Foto 3.5: Köşkün tali mekanının tavanı, 2004

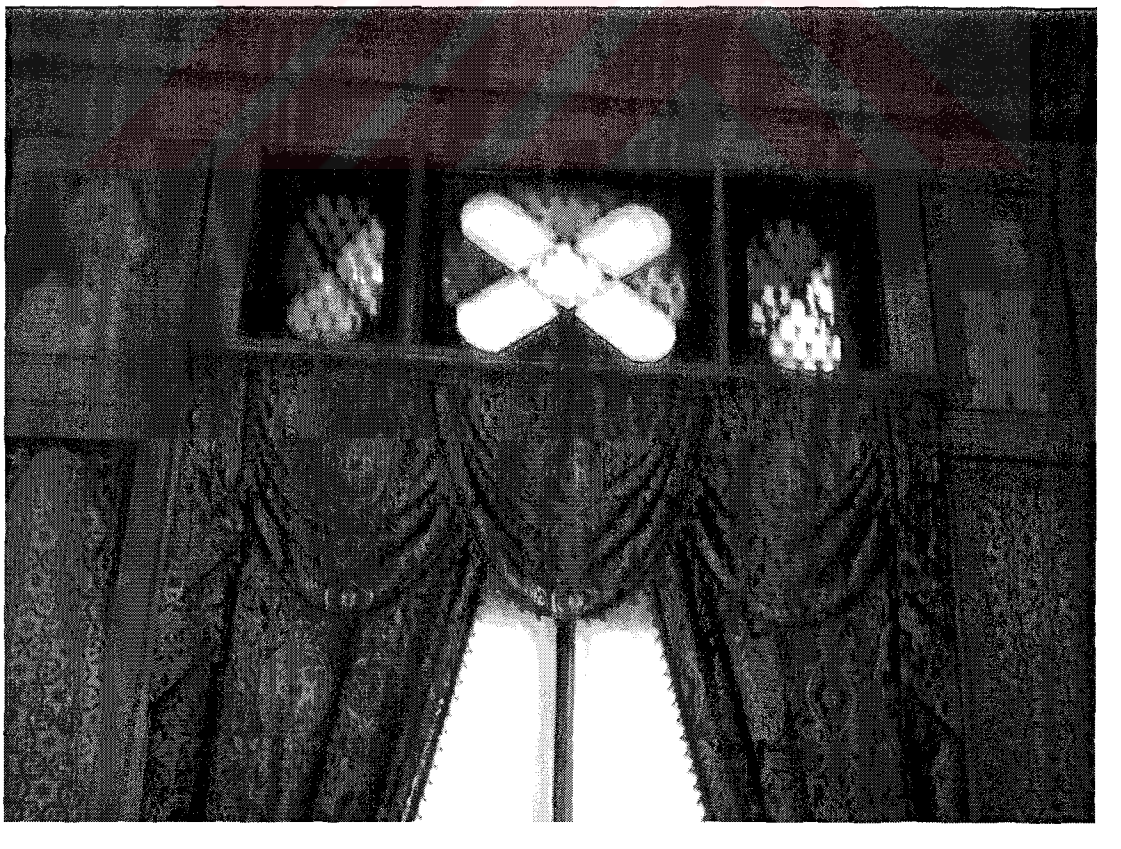

Foto 3.6: Köşkün ana mekanın penceresi, 2004

Foto 3.7: Köşkdeki mermer kurna, 2004

Yapının kuzeybatı ve güneydoğu yönlerinde üçer adet kapı yer almaktadır. Ana mekâna açılan ahşap çift kanatlı kapılar 2.05 x 3.75 m. boyutlarındadır. Tali mekânlara açılan çift kanatlı ahşap kapılar ise 1.20 x 2.80 m. boyutlarındadır **(Şekil 3.1)**. Yapının kuzeybatı ve güneydoğu cephelerinde tali mekânlardan açılan dörder adet 0.75 m. genişliğinde, 2.05 m. yüksekliğinde ahşap giyotin pencere yer

almaktadır **(Şekil 3.2, 3.3)**. Ana mekânın kuzeydoğu ve güneybatı cephelerinde ise ikişer adet 2.00 m. genişliğinde, 2.05 m. yüksekliğinde pencere yer almaktadır. Köşkün kuzeydoğu cephesinde iki adet, güneybatı cephesinde ise üç adet 0.75 x 2.05 m. boyutlarında tali mekanlarına açılan ahşap giyotin pencere bulunmaktadır **(Şekil 3.1, 3.3)**.

3.1.5. Cephe Özellikleri

Kuzeybatı Cephesi: Cephe simetrik bir kurguya sahiptir **(Şekil 3.3)**. Cephenin orta aksında ana mekâna açılan 2.05 m. genişliğinde, 3.75 m. yüksekliğinde çift kanatlı bir kapı bulunmaktadır. Bu kapının her iki yanında 2.00 m. genişliğinde 2.05 m. yüksekliğinde birer adet pencere bulunmaktadır. Bu pencereler 45 cm. genişliğinde 4 kanattan oluşmaktadır.

Foto 3.8: Köşkün kuzeybatı cephesi, 2004

Kuzeybatı cephesinin simetrik olan kuzeydoğu ile güneybatı kanatlarının orta aksında 2.05 m. genişliğinde, 3.75 m. yüksekliğinde, iki basamakla çıkılan, çift kanatlı ahşap kapılar bulunmaktadır. Bu kapıların iki yanında 0.75 m. genişliğinde

2.05 m. yüksekliğinde giyotin pencereler yer almaktadır. Pencerelerin üst kotunda başlayan ampir üslupta ahşap süsleme elemanları cephe boyunca uzanmaktadır. Pencere ve kapıların başlangıç noktalarına yerleştirilen ampir süsleme elemanlarının başlangıç kotundan saçak alt kotuna kadar yükselen ahşap payandalar ile çatı saçağı desteklenmiştir. Saçağı destekleyen ahşap payandalar arasına ahşaptan kafesler yerleştirilmiştir **(Foto 3.9)**. Yapının ana mekânı kırma çatı ile sonlanmaktadır. Tali mekanlar ise merkezde sekizgen kasnağa oturan 3.80 m. çapında bir kubbe ile kenarlara doğru eğimli bir çatı ile örtülüdür **(Şekil 3.3)**.

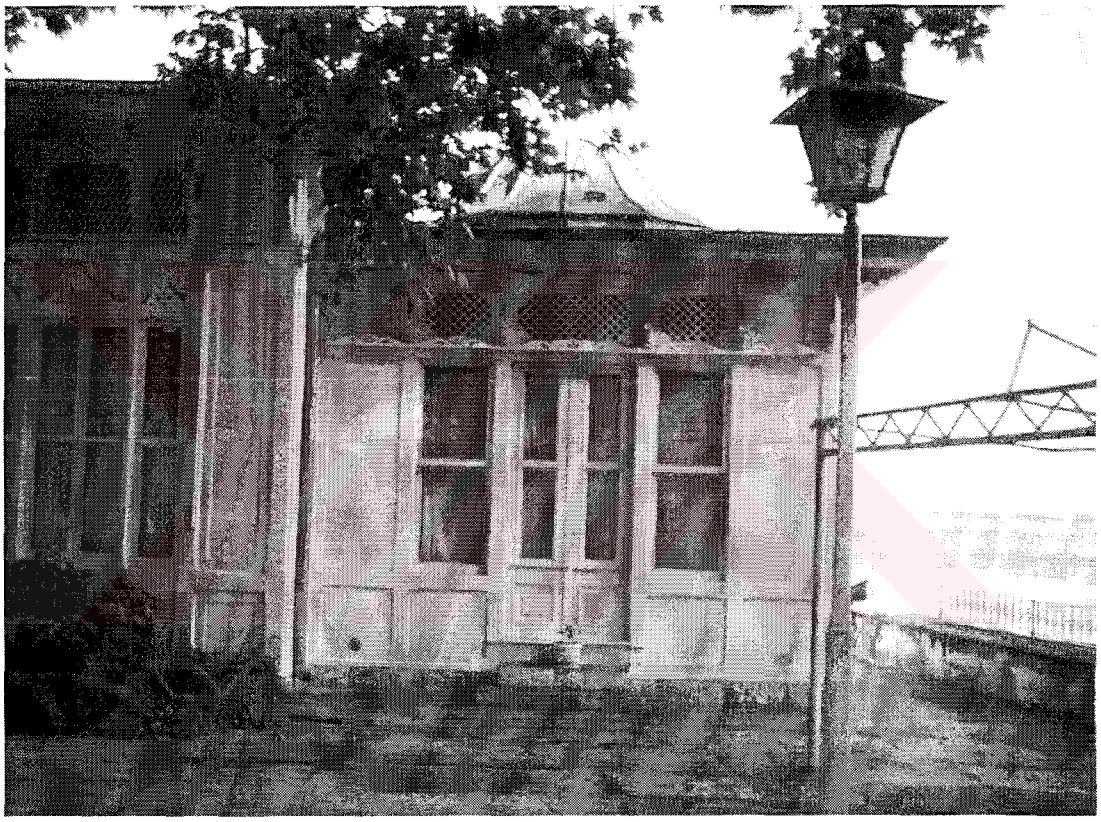

Foto 3.9: Köşkün kuzeybatı cephesi, 2004

Güneybatı Cephesi: Ulupınar Deresi'ne bakan güneybatı cephesi üzerinde 0.75 m. genişliğinde, 2.05 m. yüksekliğinde üç adet giyotin pencere bulunmaktadır. Pencerelerin üst kotundan başlayarak cephe boyunca uzanan ampir üsluptaki ahşap süsleme elemanları bu cephede de yer almaktadır. Yapının ahşap saçağı pencere üst kotunda başlayarak saçağa kadar uzanan altı adet ahşap payanda ile desteklenmektedir. Payandalar arasına ahşap kafesler yerleştirilmiştir **(Foto 3.10)** **(Şekil 3.3)**.

Foto 3.10: Köşkün güneybatı cephesi, 2004

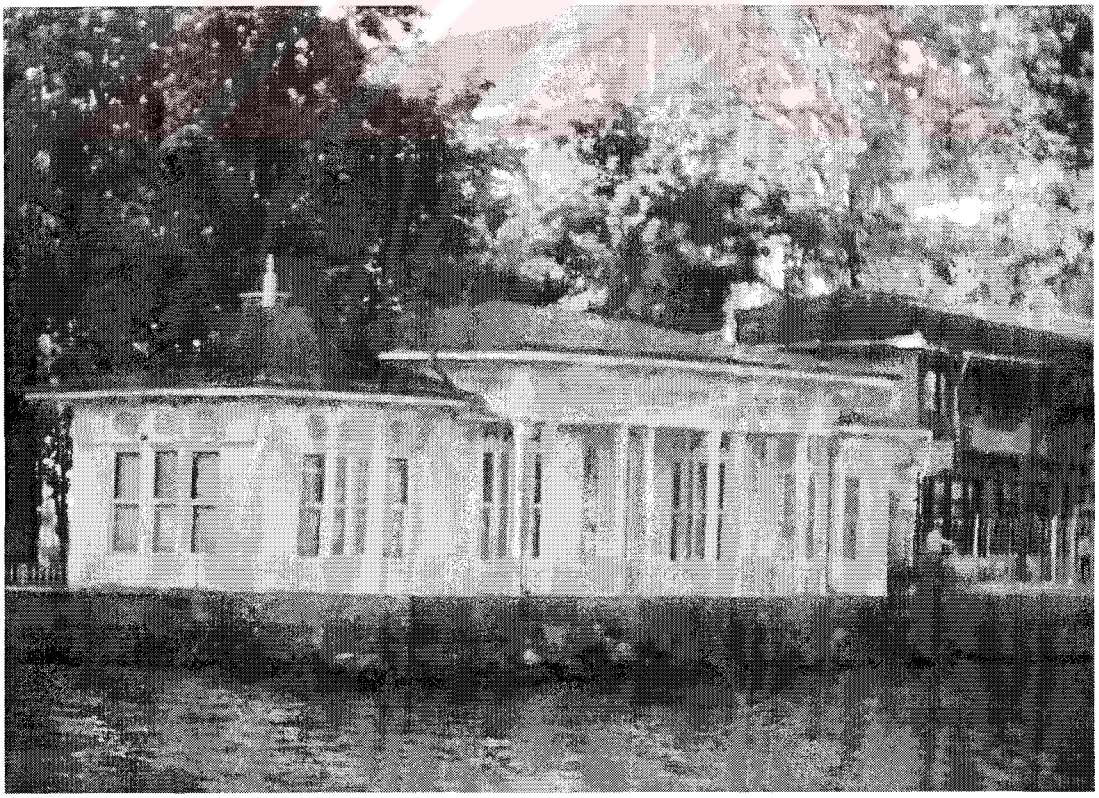

Foto 3.11: Köşkün güneydoğu cephesi, 2004

Güneydoğu Cephesi: Köşkün Marmara Denizi kıyısındaki güneydoğu cephesinde, ana mekânın beden duvarından 1.65 m. öne uzanan bir saçak yer almaktadır **(Foto 3.11) (Şekil 3.2)**. Bu saçak aks aralıkları 0.58 m. ile 1.90 m. arasında değişen, 19 x 19 cm. boyutlarında toplam sekiz adet ahşap dikme ile taşınmaktadır. 3.90 m. yüksekliğindeki ahşap dikmelerin üst kotundan saçak alt kotuna kadar devam eden 0.85 m. yüksekliğinde sekiz adet ahşap payanda arasına ampir üslupta ahşap panolar yerleştirilmiştir **(Foto 3.11, 12) (Şekil 3.2)**.

Foto 3.12: Köşkün güneydoğu cephesi, 2004

Cephenin orta bölümünde 2.05 m. genişliğinde, 3.75 m. yüksekliğinde çift kanatlı bir kapı ile bu kapının her iki yanında 2.00 m. Genişliğinde, 2.05 m. yüksekliğinde birer adet pencere bulunmaktadır. Bu pencerelerin üst kotuna yerleştirilen ahşap süsleme elemanları cephe boyunca devam etmektedir. Yapının bu bölümü kırma çatılıdır **(Şekil 3.2)**.

Yapının kuzeydoğu ve güneybatı kanatları simetrik bir cephe düzenine sahiptir. Bu cephelerin orta aksında 2.05 m. genişliğinde, 3.75 m. yüksekliğinde iki basamak ile çıkılan ahşap çift kanatlı kapılar bulunmaktadır. Bu giriş kapılarının her iki yanında kapıya bitişik 0.75 m. Genişliğinde, 2.05 m. yüksekliğinde giyotin pencereler yer almaktadır **(Foto 3.11) (Şekil 3.2)**.

Foto 3.13: Köşkün kuzeydoğu cephesi, 2004

Kuzeydoğu Cephesi: Kocaeli Üniversitesi'ne ait sosyal tesis yapısına bakan kuzeydoğu cephesi, güneybatı cephesi ile pencere sayıları dışında tamamen benzer

özellikler taşımaktadır. Yapının kuzeydoğu cephesinde 0.75 m. genişliğinde, 2.05 m. yüksekliğinde iki adet ahşap giyotin pencere bulunmaktadır **(Foto 3.13) (Şekil 3.3)**.

3.1.6. Yapım Tekniği ve Malzeme

Ahşap geçme sistem ile inşa edildiği mevcut izlerinden anlaşılan yapının duvar kalınlığı yaklaşık 10 cm.'dir. Ana mekânın kuzeydoğusunda yer alan tali mekânın giriş bölümünde döşeme kaplaması taş, bu mekânın güneydoğusunda yer alan ıslak hacimlerin döşeme kaplaması ise mermerdir **(Foto 3.2)**. Ana mekân ile güneybatısında yer alan tali mekân ise ahşap parke ile kaplıdır. Kuzeydoğuda yer alan tali bölümün tavan kaplaması ahşap olup kubbeli çatı iç mekândan algılanamamaktadır. Ana mekân ile güneybatısındaki tali mekanın iç duvarlarına bez gerilerek kalem işi süslemeler yapılmıştır **(Foto 3.3)**. Ana mekan ve tali mekanların tavanlarında da kalem işi süslemeler devam etmektedir **(Foto 3.4, 3.5)**. Tali mekânlar sekizgen kasnağa oturan bir kubbe ile örtülüdür. Ana mekân kırma çatılıdır. Çatı kurşun kaplıdır.

3.1.7. Bozulmalar

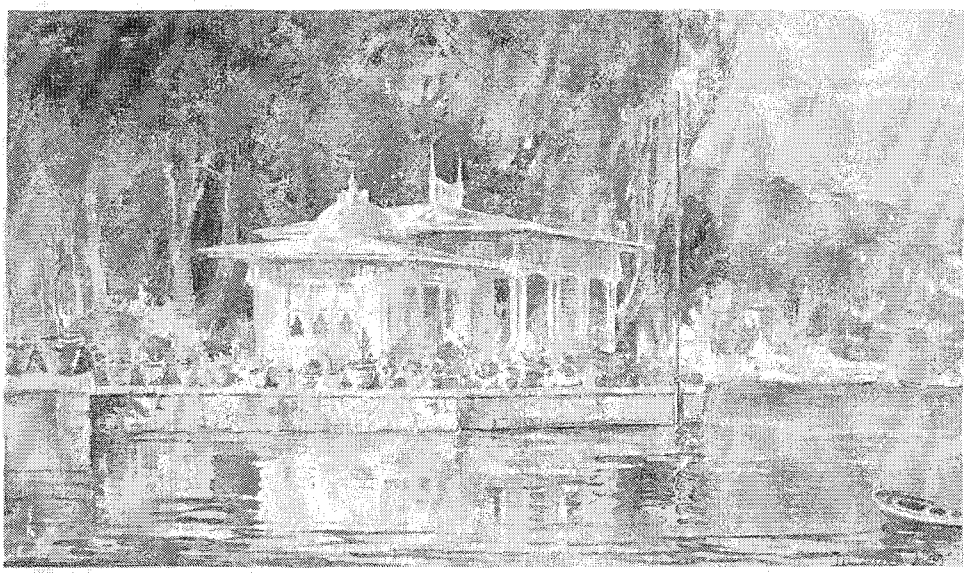

Foto 3.14: Köşke ait tablo
Kaynak: Milli Saraylar tablo koleksiyonu

IRCICA fotoğraf arşivinde bulunan 90483 / 5 fon kod'lu 1898 tarihli bir fotoğrafta **(Foto 3.1)**, yapının güneydoğusunda denize uzanan bir iskelenin olduğu ve yine aynı cephede giriş saçağından hemen sonra denizin başladığı görülmektedir. Günümüzde ise saçak önü yaklaşık 1.00 m. genişletilmiş, iskele ise günümüze ulaşamamıştır **(Foto 3.11)**.

Yapıdaki ıslak hacimler için gerekli olan su tesisatı yapının kuzeydoğu cephesinin beden duvarını delerek mekâna ulaşmaktadır **(Foto 3.13)**. Köşkün güneybatı kanadındaki tali mekânın çatısından yapıya giren yağmur suları rutubete neden olmaktadır. Rutubet nedeniyle tali mekânın tavanındaki kalem işlerinde bozulmalar gözlenmiştir. Yapının kuzeybatı ve güneydoğu cephelerinde, ana mekân ile tali mekânların birleştiği noktalarda çinko yağmur boruları yapının ahşap kaplamasına zarar vermiştir **(Foto 3.9, 3.12)**. Ayrıca Milli Saraylar tablo koleksiyonunda İ. Baldasar imzalı Hereke Köşkü adlı tabloda **(Foto 3.14)** köşkün kubbeleri üzerinde yer alan âlemleri mevcut durumdan oldukça farklı görünmektedir. Bu durum kubbe âlemlerinin bir onarım sırasında değiştirildiğini düşündürmektedir.

3.2. 2 No'lu Ünite: Misafirhane

3.2.1. Konum

Misafirhane, Haydarpaşa – Ankara demiryolu hattının güneyinde, köşkün kuzeyi ile Ulupınar Deresi'nin doğusunda kalan alanda, Tayyar Yıldırım Caddesi üzerinde yer almaktadır **(Şekil 2.1)**.

3.2.2. İşlev

Yapım tarihi ve özgün işlevi ile ilgili herhangi bir belgeye ulaşılamayan yapının 1890 yılında fabrika yakınlarında başlayan inşaat faaliyetleri sırasında **(Kaya, 1999)** inşa edildiği düşünülmektedir. Sümerbank'a devredildikten sonra yapı misafirhane olarak kullanılmıştır. 1995 yılında Milli Saraylar Daire Başkanlığı'na devredilmeden

önce kapsamlı bir onarımdan geçtiği bilinmektedir **(Erbil, A, 2004)**. Günümüzde bu yapı kullanılmamaktadır.

3.2.3. Genel Özellikler

Misafirhane yaklaşık 9.10 x 10.92 m. boyutlarında dikdörtgen planlı iki katlı bir yapıdır. Ahşap karkas sistemde inşa edilmiş yapı, 6.55 m. yüksekliğindedir. Kırma çatı ile sonlanan yapının saçak genişliği ise 0.60 m.'dir **(Şekil 3.4 - 3.8)**.

3.2.4. Plan Özellikleri

Zemin Kat: Yapının zemin katı yaklaşık 9.10 x 10.92 m. boyutlarındadır **(Şekil 3.4)**. Katın tavan yüksekliği 2.70 m.'dir **(Şekil 3.6)**. Katın kuzeybatı yönünün orta aksında üst kattaki çıkmayı taşıyan iki ahşap dikme yer almaktadır. Kata sofaya açılan kuzeybatı yönündeki 1.45 m. genişliğinde 2.45 m. yüksekliğinde ahşap çift kanatlı kapıdan girilmektedir **(Şekil 3.4)**. 3.84 x 5.10 m. boyutlarındaki sofanın güneybatı yönündeki 0,90 m. genişliğinde, 2.10 m. yüksekliğinde ahşap kapılardan 3.25 x 3.20 m. ve 3.80 x 3.20 m. boyutlarında iki ayrı odaya geçilmektedir. Bu iki oda sonradan açılan 0.95 m. genişliğinde bir açıklıkla birleştirilmiştir. Sofanın kuzey köşesinde 1. kata çıkan ahşap merdiven yer almaktadır **(Foto 3.15)**. Sofanın kuzeydoğusundaki 0.90 m. genişliğinde, 2.10 m yüksekliğinde ahşap kapılarla 1.45 x 3.25 m. boyutlarında mutfak ile 3.20 x 4.60 m. boyutlarındaki odaya geçilmektedir. Sofanın güneydoğu köşesinde 3.50 x 3.84 m. boyutlarında bir oda bulunmaktadır. Bu odanın sonradan eklenen duvarlarla sofadan ayrıldığı düşünülmektedir **(Şekil 3.4)**.

Zemin katın kuzeybatı cephesinde altı adet, güneybatısında ise üç adet 1.10 m. genişliğinde 1.75 m. yüksekliğinde giyotin pencere bulunmaktadır. Güneydoğusunda ise 1.10 x 1.75 m. boyutlarında dört adet giyotin pencere ile bir adet 1.80 m. genişliğinde 1.75 m. yüksekliğinde sonradan açıldığı düşünülen bir pencere bulunmaktadır. Katın kuzeydoğu duvarı ise sağırdır. Zemin katta sofa ve mutfak 20 x 20 cm. ölçülerinde çini diğer mekânlar ise 15 cm. genişliğinde ahşap kaplama tahtaları ile kaplıdır **(Şekil 3.4)**.

Foto 3.15: Misafirhanenin zemin katında yer alan merdiven, 2004

1.Kat: Hemen hemen zemin kat planına benzer özellikler gösteren katın sofa bölümü kuzeybatı ve güneydoğu yönlerine doğru yaklaşık 1.40 m. çıkma yapmaktadır **(Şekil 3.4)**. Kat yüksekliği yaklaşık 3.46 m.'dir **(Şekil 3.6)**.

Foto 3.16: Misafirhanenin genişletilen odasındaki kiriş, 2004

Zemin katın kuzey köşesinde yer alan merdivenle ulaşılan 1. katın 1.05 x 2.20 m. boyutlarındaki merdiven sahanlığında yer alan 1.10 m. genişliğinde kapı ile yaklaşık 3.85 x 6.60 m. boyutlarında sofaya geçilmektedir. Sofa zemin katta kuzeybatı yönüne doğru 1.40 m. çıkma yapmaktadır. Sofanın güneydoğu yönünde ise sonradan bölündüğü düşünülen 3.50 x 3.85m. boyutlarında bir oda yer almaktadır. Sofanın güneybatı yönünde 0.90 m. genişliğindeki kapılarla 3.20 x 3.80 m. ve 3.20 x 3.20 m. boyutlarında odalara geçilmektedir. Sofanın kuzeydoğu yönündeki 0.90 x 2.10 m. boyutlarındaki kapılarla 1.45 x 3.25 m. boyutlarındaki banyoya ve 3.20 x 3.25 m. boyutlarında odaya ulaşılmaktadır. 3.20 x 3.25 m. boyutlarındaki odanın güneybatısında yer alan 0.85 m. genişliğinde kapı ile sofanın güneydoğusundaki sonradan bölündüğü düşünülen odaya geçilmektedir. Ayrıca bu odanın güneydoğusundaki 0.80 m. genişliğindeki kapı ile katın doğu köşesinde yer alan 1.50 x 3.40 m. boyutlarındaki balkona geçilmektedir **(Şekil 3.4)**.

1.kat mekânın kuzeybatı yönünde yedi adet, güneybatı yönünde üç adet, kuzeydoğu yönünde iki adet ve güneydoğu yönünde ise altı adet 1.10 m. genişliğinde, 1.75 m. yüksekliğinde giyotin pencere bulunmaktadır. Güneydoğu cephesinde 0.80 m. genişliğinde, 2.10 m. yüksekliğinde balkona çıkışı sağlayan bir adet kapı bulunmaktadır.1. kat döşemesi genişliği 15 – 30 cm. arasında değişen kaplama tahtaları ile kaplıdır **(Şekil 3.4)**.

3.2.5. Cephe Özellikleri

Foto 3.17: Misafirhanenin kuzeybatı cephesi, 2004

Kuzeybatı Cephesi: Tayyar Yıldırım Caddesi üzerindeki cephe yapının aynı zamanda giriş cephesidir **(Şekil 3.7)(Foto 3.17)**. Cephe simetrik bir kurguya sahiptir. Cephenin zemin katında orta akta 1.45 m. genişliğinde, 2.45 m. yüksekliğindeki çift kanatlı giriş kapısı ile bu kapının iki yanında, 1.10 m. genişliğinde 1.75 m. yüksekliğinde birer adet ahşap giyotin pencere bulunmaktadır. Cephenin bu bölümü

1. katta yaklaşık 1.30 m. öne çıkmaktadır. Bu çıkma zeminde 17 x 22 cm. boyutlarında, aks aralığı 2.85 m. olan iki ahşap dikme ile taşınmaktadır. Çıkma ahşap payandalarla desteklenmiştir **(Foto 3.18)**. 1. kattaki çıkma üzerinde üç adet 1.10 x 1.75 m. ölçülerinde ahşap giyotin pencere bulunmaktadır. Cephenin orta bölümünün her iki yanında ikişer adet olmak üzere toplam sekiz adet 1.10 x 1.75 m. boyutlarında pencereler yer almaktadır. Cephede pencere ve kapıların sınırları ile cephe köşelerine 10 cm. genişliğinde ahşap kayıtlar yerleştirilmiştir. Kırma çatı ile sonlanan yapının 0.60 m. genişliğindeki ahşap saçağı, pencere bitiş hizalarında ve yapı köşelerine yerleştirilen toplam sekiz adet ahşap payanda ile desteklenmiştir **(Foto 3.17, 18) (Şekil 3.7).**

Foto 3.18: Misafirhanenin giriş saçağı, 2004

Güneybatı Cephesi: Yapının beden duvarından yükselen baca nedeniyle simetrik kurgu kısmen ön planda bozulmuştur **(Foto 3.19)**. Bacanın güneydoğusunda zemin ve 1. katta birer adet, kuzeybatısında ise ikişer adet olmak üzere toplam altı adet 1,10 m. genişliğinde, 1.75 m. yüksekliğinde ahşap giyotin pencere bulunmaktadır. Cephenin geri planında sofanın güneydoğu ve kuzeybatı yönlerine doğru uzanan çıkmaları algılanmaktadır **(Şekil 3.7)**.

Foto 3.19: Misafirhanenin güneybatı cephesi, 2004

Güneydoğu Cephesi: Özgün durumunda simetrik bir kurguya sahip olduğu düşünülen cephenin sonradan yapılan değişikliklerle simetrisi bozulmuştur. Cephenin orta kısmı iki kat boyunca öne çıkmaktadır. Yapının kuzeydoğu kanadı zemin katta orta kısımdaki çıkma hizasına kadar genişletilmiştir. Genişletilen bu kısmın üstü 1. katta balkon olarak kullanılmaktadır **(Foto 3.20, 21) (Şekil 3.8)**. Cephenin güneybatı kanadının zemin katında 1.15 m. genişliğinde, 2.10 m. yüksekliğinde çift kanatlı bir giriş kapısı ile 1.10 x 1.75 m. boyutlarında bir pencere ile 1.katında yine aynı boyutlarda iki pencere bulunmaktadır. Cephenin orta aksında zemin kat ve 1. katta üçer adet 1.10 x 1.75 m. boyutlarında pencereler yer almaktadır. Cephenin kuzeydoğu kısmında ise zemin katta, 1.80 m. genişliğinde, 1.75 m. yüksekliğinde bir pencere bulunmaktadır. Bu pencerenin üstünde bulunan balkon ahşap korkuluklar ile sınırlandırılmıştır. Balkona açılan 1.10 x 1.75 m. boyutlarında bir pencere ile 0.80 x 1.90 m. boyutlarında bir kapı yer almaktadır **(Foto 3.20, 21) (Şekil 3.8)**.

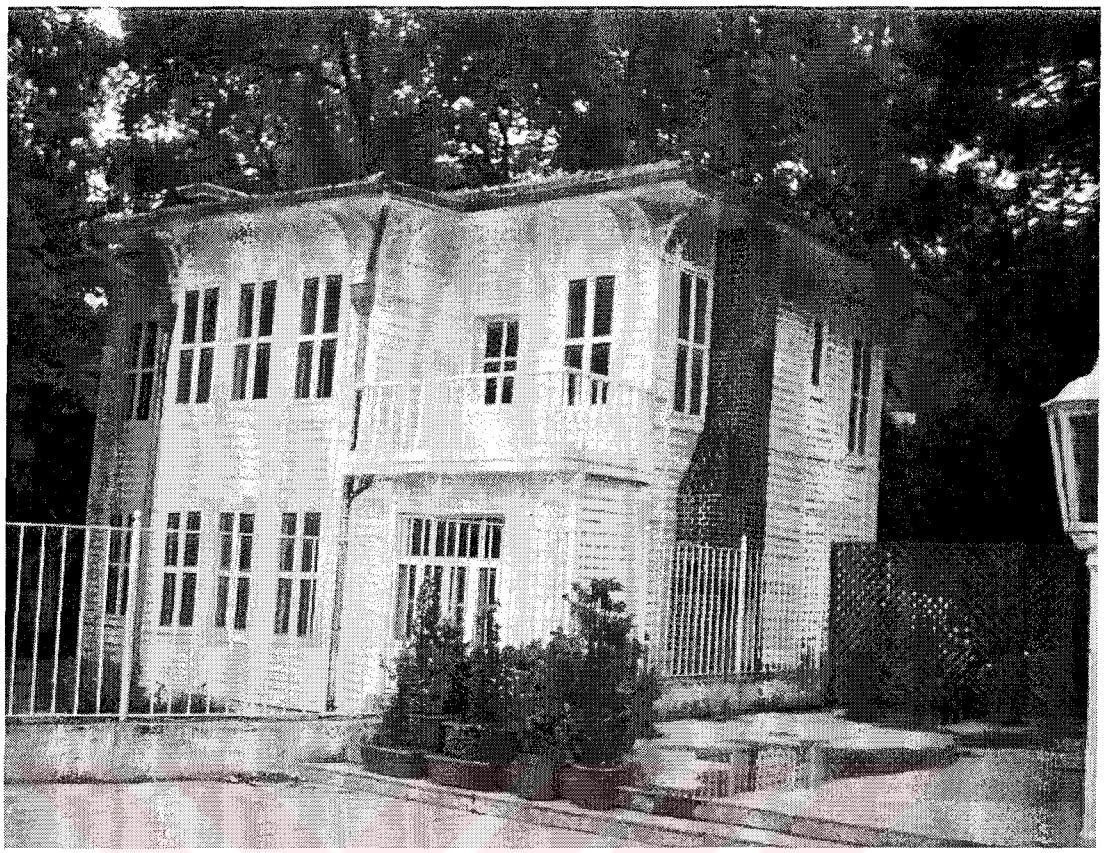

Foto 3.20: Misafirhanenin güneydoğu cephesi, 2004

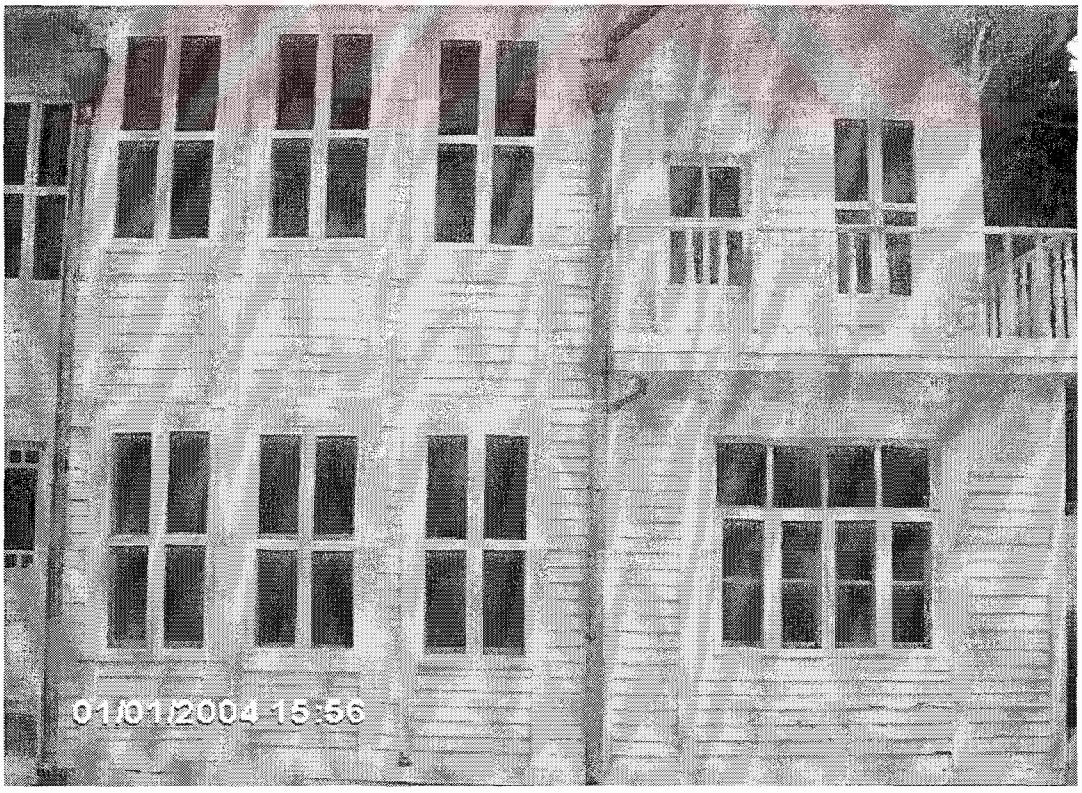

Foto 3.21: Misafirhanenin güneydoğu cephesi, 2004

Foto 3.22 Misafirhanenin güneydoğu cephesi, 2004

Foto 3.23: Misafirhanenin kuzeydoğu cephesi, 2004

Kuzeydoğu Cephesi: Kuzeydoğu cephesinin güneydoğusunda yapı beden duvarı boyunca yükselen ve saçak kotunda sonlanan tuğladan bir şömine yer almaktadır. Cephe zemin katta sağırdır. 1.katta ise merdiven sahanlığı ile bu yöndeki odayı aydınlatan 1.10 x 1.75 m. boyutlarında ahşap pencereler bulunmaktadır. Ayrıca 1. kat banyo mekânından cepheye açılan 0.40 m. genişliğinde, 0.75 m. yüksekliğinde bir adet pencere yer almaktadır **(Şekil 3.9)**. Yapının 0.60 m. genişliğindeki ahşap saçağı cephe köşelerinde bulunan dört adet ahşap payanda ile desteklenmiştir **(Foto 3.23)**.

Yapıya ait cephelerde bulunan 1.10 x 1.75 m. boyutlarındaki pencerelerde ahşap çerçeveli kapaklar bulunmaktadır. Pencerelerin yatay ve düşey sınırlarına 10 cm. kalınlığında ahşap kayıt elemanları yerleştirilmiştir **(Şekil 3.8)**.

3.2.6. Yapım Tekniği ve Malzeme

İki katlı, dikdörtgen planlı yapı ahşap karkas olarak inşa edilmiştir. Yapının taşıyıcı duvarlarının kalınlığı yaklaşık 17 cm.'dir. Sadece zemin katın güneydoğu köşesinde, sonradan genişletilen kısmın beden duvarının kalınlığı 35 cm.'dir. Zemin katın güneybatısında yer alan odalar ile üst kattaki tüm mekânların tavanları ahşap pasalıdır. Cephede pencere hizalarında ve yapı köşelerinde saçağı destekleyen ahşap payandalar bulunmaktadır. Tüm kapı ve pencere doğramaları ahşap olan yapının, ahşap kırma çatısı Marsilya tipi kiremitlerle kaplıdır.

3.2.7. Bozulmalar

1990'lı yılların başlarında kapsamlı bir onarım geçirdiği bilinen **(Erbil, A, 2004)** yapıda taşıyıcı sistem ve iç mekânlar oldukça iyi durumdadır. Fakat eski fotoğraflardan ve mevcut izlerinden **(Foto 3.24)** anlaşıldığı üzere tamamen simetrik bir kurgu ile planlanmış yapının yapılan onarımlar sırasında özgün plan şemasının değiştirildiği tespit edilebilmektedir. Zemin kattaki sofanın güneydoğu yönü 1. kat çıkma hizasına kadar kapatılarak mekana dahil edildiği görülmektedir. Kuzeydoğusunda bulunan oda ise sofa hizasına kadar genişletilmiştir **(Şekil**

3.4)(Şekil 3.5). Zemin katta sonradan kapatılarak yapıya katılan bu mekân 1. katta balkon olarak değerlendirilmiş ve balkona geçişi sağlayan muhdes boşluklar açılmıştır **(Şekil 3.8) (Foto 3.20, 3.21)**.

Foto 3.24: Misafirhane ve köşk
Kaynak: www.herekeli.com

1. kattaki merdiven evi ve banyo hacminin tek bir oda olarak tasarlanmış olduğu katın tavan planından anlaşılmaktadır **(Şekil 3.5)**. Bu durum yapıda sirkülasyonu sağlayan ahşap merdivenin özgün olmadığını düşündürmektedir **(Foto 3.15)**.

3.3. 3 No'lu Ünite: Halıhane

3.3.1. Konum

Halıhane Haydarpaşa - Ankara demiryolunun güneyindeki alanda köşkün kuzeybatısında, karakolun batısında, Tayyar Yıldırım Caddesi üzerinde yer almaktadır **(Şekil 2.1)**.

3.3.2. İşlev

Halıhane, Hereke Fabrika-i Hümayunu'nun üretime başladığı 1843 yılından beri varlığını sürdürmüştür. Fabrika-i Hümayunu'nun özgün işlevini sürdürdüğü yıllarda filatür dairesi olarak kullanılan yapı, geçirdiği yangınlar ve onarımlar sonucunda ipek üretimiyle ilgili mekânsal özelliklerini kaybetmiştir. Günümüzde Milli Saraylar Daire Başkanlığına bağlı halı ve ipekli dokuma atelyesi olarak kullanılmaktadır.

3.3.3. Genel özellikler

Halıhane 2 katlı, 26.40 x 41.80 m. boyutlarında ana yapı ile bu yapıya kuzey yönünden bitişik 3 katlı 12.80 x 22.40 m. boyutlarında dikdörtgen planlı betonarme ekten oluşmaktadır. 19. yüzyıl yapısı olan ana yapıya eklenen betonarme bölüm ise 1970'li yıllarda inşa edilmiştir. Ana yapı 10.42 m. yüksekliğinde kâgir olarak inşa edilmiştir. Yapının kat döşemeleri zemin katta çelik dikmeler **(Foto 3.29)**, 1. katta ise ahşap dikmeler **(Foto 3.32)** ve beden duvarlarına mesnetlenen, ahşap kirişlerden oluşmaktadır.

3.3.4. Plan özellikleri

Bodrum kat: Kata doğu cephesindeki 1.00 m. eninde, 1.90 m. yüksekliğinde demir tek kanatlı ve yine aynı yönde 2.00 x 2.50 m. boyutlarındaki ahşap çift kanatlı kapılardan girilmektedir. Sümerbank zamanında yemekhane olarak kullanılan katın ayrıca kuzey cephesinde 0.80 m. eninde, 1.90 m. yüksekliğinde ahşap tek kanatlı bir kapı ile yine aynı yönde 1.40 m. eninde 2.50 m. yüksekliğinde malzeme girişinin sağlandığı demir çift kanatlı bir kapısı bulunmaktadır **(Şekil 3.9)**.

Bodrum katın tavan yüksekliği 2.75 metredir. Mekan içinde doğu–batı doğrultusunda sıralanan aks aralıkları 5.50 m. ile 5.75 m. arasında değişen toplam 40 x 40 cm boyutlarında üç adet betonarme kolon sıralanmaktadır **(Şekil 3.9)**. Döşeme

tek bir kota oturmaktadır ve çini kaplıdır. Katın tuğla beden duvarları 60 cm. bölücü duvarlarının kalınlığı ise 20cm'dir.

Foto 3.25: Halıhanenin bodrum katında yer alan B2 mekânı, 2004

Foto 3.26: Halıhanenin bodrum katına ait B3 mekânı, 2004

Doğu yönünde yer alan çift kanatlı demir kapıdan, 4.80 x 7.50 m. boyutlarındaki ısıtma tesisatı ile ilgili makinelerin ve su kuyusunun bulunduğu B02 no'lu mekâna girilmektedir **(Foto 3.25)**. Bu mekânın batısındaki bir kapı ile 5.60 x 7.50 m. boyutlarındaki B03 no'lu mekâna geçilmektedir. B03 mekânında jakar tezgâhlara ait desen kartonları saklanmaktadır **(Foto 3.26)**. B03 no'lu mekânın batısında yer alan kapı B04 no'lu koridora ulaşılmaktadır. Koridorun kuzeyinde yer alan çift kanatlı kapı ile dışarıdan kata ulaşım mümkündür. Ayrıca koridorun güneyinde merdiven yer almaktadır **(Foto 3.27)**. Ancak bu merdiven günümüzde kullanılmamaktadır. Koridorun güneyinde B05, B06 ve B07 no'lu mekânlar sıralanmaktadır. 3,50 x 5.60 m. boyutlarındaki B05 no'lu mekân bir dönem soğuk hava deposu olarak kullanıldığı için kuzey yönünde yer alan iki adet penceresi kapatılmıştır.

Foto 3.27: Halıhanenin bodrum katında günümüzde kullanılmayan merdiven, 2004

Katın kuzey yönünde sekiz, doğu yönünde üç ve batı yönünde altı pencere vardır. 0.90 m. genişliğinde 1.25 m. yüksekliğindeki bu pencereler 0.85 m. döşemeden yukarıda başlamaktadır.

Foto 3.28: Halıhanenin zemin katındaki koridor, 2004

Zemin kat: 26.40 x 41.80 m. boyutlarında ana yapı ile bu yapıya kuzey yönünden bitişik, 12.80 x 22.40 m. boyutlarındaki ekten oluşmaktadır. Ana yapının zemin döşemesi yükseltilmiş subasman üzerine oturmaktadır. Güneyinde yer alan dokuz basamakla giriş kotuna ulaşılmaktadır. Kata bu yönde yer alan 1.40 x 2.10 m. boyutlarındaki iki kanatlı demir kapıdan girilmektedir.

Katın doğusunda ise 1.60 m. genişliğinde 3.05 m. yüksekliğinde çift kanatlı demirden bir giriş kapısı daha yer almaktadır. Kapının girişinde yer alan dokuz basamaklı tek kollu merdiven ile zemin kata ulaşılmaktadır. Ayrıca katın batısında yer alan iki kapıyla da kata ulaşmak mümkündür. Ek yapının girişi kuzey yönünden sağlanmaktadır. Fakat bu girişler kullanılmamaktadır **(Şekil 3.10)**.

Ana yapının zemin katında uzun kenarı boyunca sıralanan aks aralıkları 3.00 m. ile 3.10 m. arasında değişen on iki adet, kısa kenar boyunca sıralanan aks aralıkları 5.90 m. ile 6.10 m. arasında değişen üç adet olmak üzere toplam 36 adet çelik taşıyıcı

olduğu gözlenmektedir **(Foto 3.29)**. Tuğla örgülü yapının beden duvarları yaklaşık 1.00 m. kalınlığındadır.

Foto 3.29: Halıhanenin zemin katındaki çelik taşıyıcılar, 2004

Ana yapının zemin katı kısa kenarı boyunca sıralanan çelik taşıyıcıların hizasından dörde ayrılarak farklı amaçlarla kullanılmıştır. Katın doğu yönünde ofisler, ıslak hacimler ile üst kata çıkan merdiven yer almaktadır. Orta bölümde ise teşhir salonu ile malzeme depoları yer almaktadır. 24.20 x 6.10 m. boyutlarındaki teşhir salonunda halı ve ipekli dokuma ürünleri sergilenmektedir. Katın batı bölümünde ise ipekli dokuma atelyesi bulunmaktadır **(Foto 3.30,31)**. 6.00 x 27.40 m. boyutlarındaki bu mekânda altı adet jakar tezgâh bulunmaktadır.

Ana yapı ile ek yapı arasındaki geçiş ipekli dokuma atelyesinin kuzeyindeki 0.95 m. genişliğinde, 2.10 m. yüksekliğindeki kapı ile sağlanmaktadır. Zemin katta ana yapı ile ek yapı arasındaki geçiş sadece bu kapıdan mümkündür **(Şekil 3.10)**. Ek yapının zemin katında uzun kenar boyunca sıralanan aks aralıkları 5.50 m. ile 5.75

m. arasında değişen toplam üç adet. 40 x 40 cm boyutlarında betonarme kolon yer almaktadır. Tavan yüksekliği 3.70 metredir.

Foto 3.30: Halıhanenin zemin katındaki ipekli dokuma atölyesinde yer alan jakar tezgâhlar, 2004

Zemin katta jakar tezgâhların bulunduğu ipek dokuma atelyesi dışında diğer bütün mekânlar ise + 1.08 m. kotundadır. Diğer mekânlar + 0.70 m. kotunda yer almaktadır. Döşeme, zemin katta ofis olarak kullanılan mekânlar ahşap kaplama, koridor ve ıslak hacimlerde ise dökme mozaik kaplıdır.

Foto 3.31: Halıhanenin zemin katında yer alan jakar tezgah, 2004

Ana yapının zemin katının güneyinde yedi adet, doğusunda on iki adet, batısında on bir adet 1.60 m. eninde, 2.55 m. yüksekliğinde basık kemerli pencere yer almaktadır. Bu pencereler döşemeden 1.00 m. yukarıdadır. Ek binanın doğusunda altı adet, batısında yedi adet ve kuzeyinde on bir adet 1.40 m. eninde, 1.40 m. yüksekliğindeki çift kanatlı pencere yer almaktadır **(Şekil 3.10)**. Bu pencereler döşemeden 1.35 m. yukarıda başlamaktadır.

1.kat: Ana yapının zemin katının doğusundan yükselen merdiven ile kata ulaşılmaktadır. 24.40 x 39.80 m. boyutlarındaki ana bölümün tavan yüksekliği 4.70 m.'dir. 12.40 x 21.60 m. boyutlarındaki ek bölümün ise tavan yüksekliği ise 4.00 m.'dir **(Şekil 3.11, 3.13)**.

Foto 3.32: Halıhanenin 1. katındaki halı dokuma atelyesi, 2004

Foto 3.33: Halıhane ek binasın 1. katındaki halı dokuma tezgâhı, 2004

Ana yapının bu katının uzun kenarı boyunca aks aralıkları 3.00 m. ile 3.10 m. arasında değişen 12, kısa kenar boyunca, aks aralıkları 5.70 m. ile 6.10 m. arasında değişen 3 olmak üzere toplam 36 adet ahşap dikme sıralanmaktadır. Ek yapının 1. katında ise uzun kenarı boyunca aks aralıkları 5.50 m. ile 5.75 m. arasında değişen toplam üç adet, kısa kenar boyunca sıralanan aks aralığı 5.40 m. olan iki olmak üzere toplam altı adet 40 x 40 cm boyutlarında betonarme kolon yer almaktadır **(Şekil 3.11)**.

Ana bölümün güney ve doğu bölümü bölücü duvarlarla ayrılarak ofisler, ıslak hacimler ve bir teşhir salonu oluşturulmuştur **(Şekil 3.11)**. 18.34 x 30.40 m. boyutlarındaki alan halı dokuma atelyesi olarak kullanılmaktadır. Bu alanda geniş halıların dokunduğu yüksek halı tezgâhları yer almaktadır **(Foto 3.31)**. Ek binanın doğusunda 3.40 x 5.10 ve 5.10 x 7.70 m. boyutlarında ahşap doğrama ile kapatılmış ofis mekânları bulunmaktadır. Diğer alanlarda ise halı tezgâhları bulunmaktadır **(Foto 3.32)**. Ana binanın 1. katı + 5.03 m. kotuna, ek binanın 1. katı ise + 4.88 m. kotuna oturmaktadır. Döşeme ahşap kaplama tahtasıdır.

Ana binanın 1. katının güney yönünde sekiz, doğu ve batı yönlerinde onüç adet 1.60 m. genişliğinde, 2.55 m. yüksekliğinde basık kemerli pencereler yer almaktadır. Bu pencereler döşemeden 1.20 m. yukarıdan başlamaktadır. Ek binanın ise doğu ve batı yönlerinde altı, kuzey yönünde ise oniki adet 1.40 m. genişliğinde ve 2.00 m. yüksekliğindeki çift kanatlı pencereler bulunmaktadır **(Şekil 3.11)**. Bu pencereler ise döşemeden 1.35 m. yukarıdan başlamaktadır.

3.3.5. Cephe özellikleri

Güney cephesi: Neoklasik özellikler taşıyan cephe, Tayyar Yıldırım Caddesi üzerindedir **(Şekil 3.14)**. Ana yapının da aynı zamanda giriş cephesidir. Yapının subasman üstüne oturan zemin katına merdivenler ile ulaşılmaktadır. Merdivenler cephenin ortasındaki üç pencere ile giriş kapısı boyunca uzanmaktadır. Zemin katın bu bölümünde pencere aralarına 0.43 x 0.43 m. boyutlarında kabartma sütunçeler yerleştirilmiştir. Zemin katın bitiş hizasında sütunçelerin üzerine arsıtrav yerleştirilmiştir **(Foto 3.34,35) (Şekil 3.14)**.

Foto 3.34: Halıhanenin güney cephesi, 2004

Foto 3.35: Halıhanenin güney cephesi, 2004

Cephenin zemin katında merdivenlerin uzandığı bölümde 1.60 x 2.15 m. boyutlarında tek kanatlı demir giriş kapısı yer almaktadır. Bu giriş kapısının doğusunda iki, batısında ise beş adet 1.60 x 2.55 m. boyutlarında basık kemerli pencereler bulunmaktadır. 1 katta ise zemin katta bulunan kapı ve pencerelerin hizasında yine aynı ölçülerde toplam sekiz adet pencere sıralanmaktadır. Yapının subasmanı yaklaşık 122 cm yüksekliğindedir ve 5 cm. yapıdan dışarı taşmıştır. Yapı saçak alt silmesinin yüksekliği ise 50 cm'dir. Yapı kırma çatı ile sonlanmaktadır **(Foto 3.34,35) (Şekil 3.14)**.

Güneydoğu cephesi: Doğu cephesi iki katlı ana yapı ile bu yapının kuzey kanadında yer alan üç katlı ekten oluşmaktadır **(Şekil 3.14)**.

Foto 3.36: Halıhanenin doğu cephesi, 2004

Ana yapının bu cephesinde zemin kata açılan 1.60 m. genişliğinde, 3.05 m. yüksekliğinde çift kanatlı demir bir kapı bulunmaktadır. Ayrıca zemin katta 1.60 m. genişliğinde 2.05 m. yüksekliğinde on iki adet pencere yer almaktadır. Zemin kat pencereleri demir parmaklıklıdır. 1. katta ise zemin kattaki pencere ve kapıların

hizasında yine aynı ölçülerde on üç adet basık kemerli pencere bulunmaktadır **(Foto 3.36)**.

Yapının 122 cm. yüksekliğindeki subasmanı bu cephede de 5cm. yapıdan dışarı çıkmaktadır. Saçak alt silmesi bu cephede benzer özelliklerle cephe boyunca devam etmektedir **(Şekil 3.14)**.

Foto 3.37: Halıhanenin ek binasının doğu cephesi, 2004

Foto 3.38: Halıhanenin ek binasının doğu cephesi, 2004

Ek yapının bodrum katı istinat duvarı ile çevrelenmiştir. Bu duvardan inilen merdivenle bodrum katın 2.00 m. genişliğinde, 2.50 m. yüksekliğindeki çift kanatlı kapısına ulaşılmaktadır **(Foto 3.37)**. Kattan ayrıca bu cepheye açılan 0.70 m. genişliğinde, 1.20 m. yüksekliğinde iki ahşap giyotin pencere, 1.00 m. eninde, 1.90 m. yüksekliğinde bir demir kapı ile 1,30 m. genişliğinde, 1.10 m. yüksekliğinde

ahşap çift kanatlı bir pencere bulunmaktadır. Ek binanın zemin katında ise 1.40 m. genişliğinde ve 1.40 m. yüksekliğinde altı adet çift kanatlı pencere yer almaktadır. 1. katta bu pencerelerle aynı hizada yine 1.40 m. genişliğinde ancak 2.00 m. yüksekliğinde altı adet ahşap pencere sıralanmaktadır **(Foto 3.37, 38) (Şekil 3.14)**.

Kuzey Cephesi: Haydarpaşa – Ankara demiryoluna bakan kuzey cephesi halıhanenin ek yapısından ibarettir. Üç katlı olan ek yapının bu cepheden sadece iki katı algılanmaktadır **(Foto 3.39) (Şekil 3.15)**.

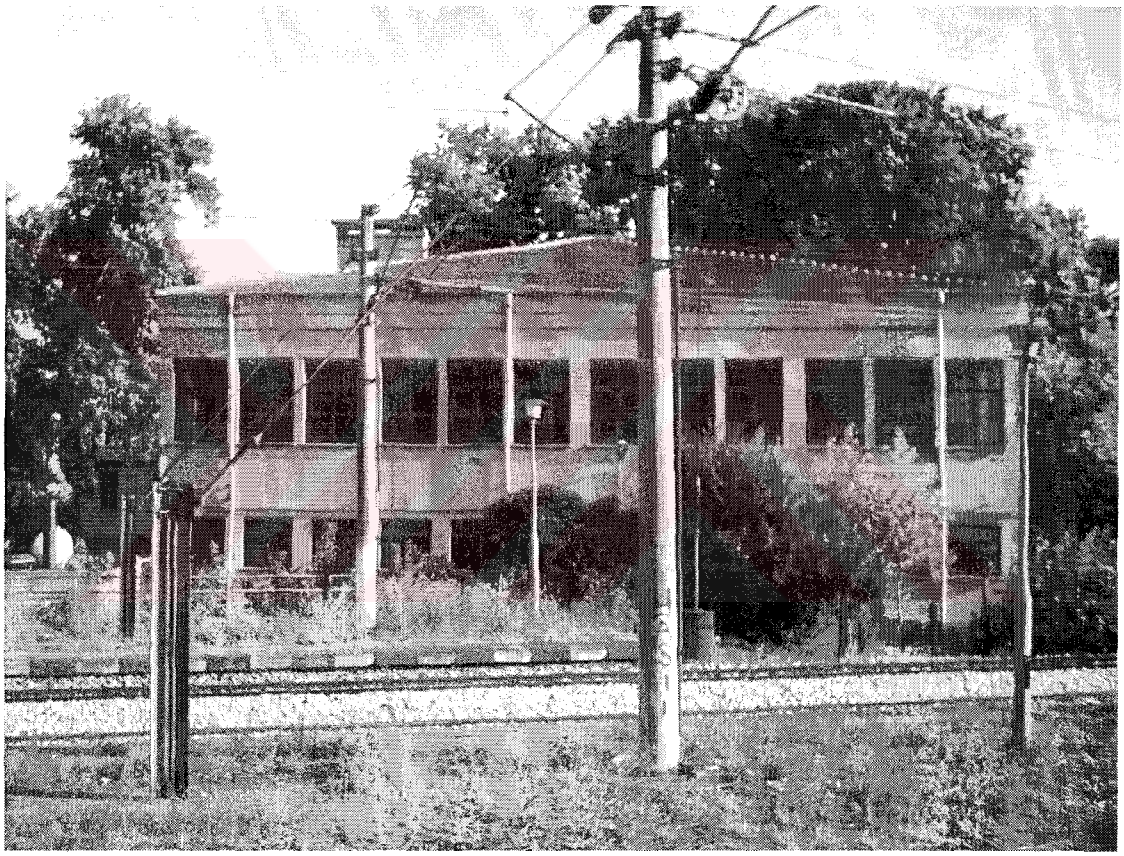

Foto 3.39: Halıhanenin ek binasının kuzey cephesi, 2004

İstinat duvarı nedeniyle algılanamayan bodrum kattan cepheye açılan 1.40 m. eninde 2.50 m. yüksekliğinde demir çift kanatlı bir kapı bulunmaktadır. Ayrıca 0.70 m. genişliğinde, 1.20 m. yüksekliğinde sekiz adet pencere ile sonradan kapatıldığı mevcut izlerden anlaşılan aynı ölçülerde iki pencere izi görülmektedir. Kapatılmış bu pencerelerin batısında 0.80 x 1.90 m. boyutlarında ahşap tek kanatlı bir kapı yer almaktadır **(Foto 3.39) (Şekil 3.15)** .

Foto 3.40: Halıhanenin ek binasının kuzey cephesi, 2004

Yapının zemin katında ise 1.40 m. genişliğinde, 2.50 m. yüksekliğinde çift kanatlı demir bir kapı bulunmaktadır. Bu kapıya istinat duvarından yükselen betonarme bir köprü ile ulaşılmaktadır. Katta cepheye açılan onbir adet 1.40 m. genişliğinde, 1.40 m. yüksekliğinde çift kanatlı ahşap pencere bulunmaktadır. Bu pencereler demir parmaklıklıdır. 1. katta ise oniki adet 1.40 m. genişliğinde 2.50 m. yüksekliğinde pencere yer almaktadır **(Foto 3.40)**. Cephe kırma çatı ile sonlanmaktadır **(Foto 3.39)**.

Batı Cephesi: Hereke Endüstri Meslek Lisesi'ne bakan güneybatı cephesi iki katlı ana yapı ile üç katlı ek binadan oluşmaktadır.

Ana binanın zemin katında 1.60 m. genişliğinde, 3.05 m. yüksekliğinde çift kanatlı demir kapı yer almaktadır. Kapının üzerinde 2.55 m. genişliğinde betonarme saçak bulunmaktadır **(Foto 3.41)**. Bu kapının güneyinde iki adet, kuzeyinde ise dokuz adet 1.60 m. genişliğinde, 2.55 m. genişliğinde ile 1,60 m. genişliğinde, 2.10

m. yüksekliğinde çift kanatlı demir bir kapı yer almaktadır. Zemin katta bulunan pencerelerinin hepsi demir parmaklıklıdır. 1. katta ise zemin kattaki pencerelerin aynı hizasında 1.60 x 2.55 m. boyutlarında onüç adet ahşap pencere sıralanmaktadır **(Foto 3.42) (Şekil 3.15)**.

Foto 3.41: Halıhanenin ana binasının batı cephesi, 2004

Foto 3.42: Halıhanenin ana binasının batı cephesi, 2004

Foto 3.43: Halıhanenin ek binasının batı cephesi, 2004

Ek binanın bodrum katı bu cephede de istinat duvarı ile çevrelenmiştir. Bodrum katın bu cephesinde 0.90 m. genişliğinde, 1.20 m. yüksekliğinde altı adet pencere yer almaktadır. Bu pencereler demir parmaklıklıdır. Yapının zemin katında yedi adet 1.40 x 1.40 m. boyutlarında 1. katında ise altı adet 1.40 x 2.00 m. boyutlarında ahşap pencere bulunmaktadır **(Foto 3.43)**. Cephe kırma çatı ile sonlanmaktadır.

3.3.6. Yapım Tekniği ve Malzeme

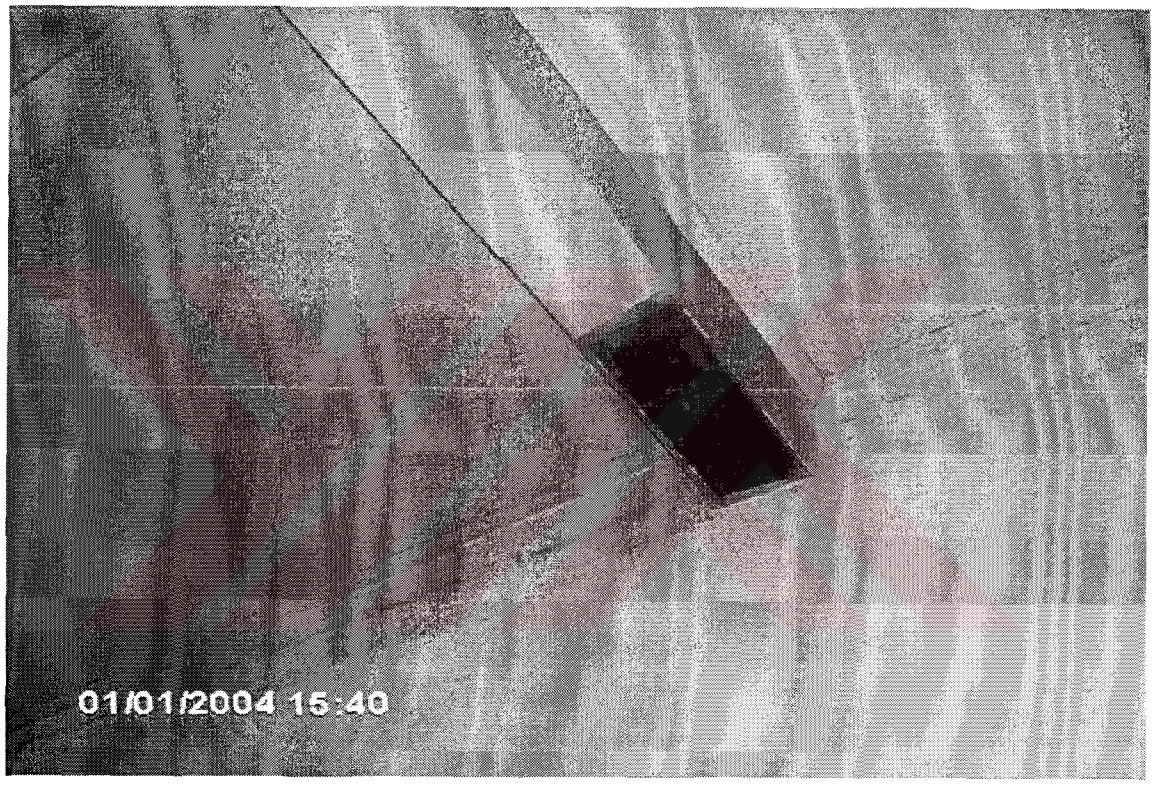

Foto 3.44: Halıhanenin zemin katında yer alan ahşap kiriş, 2004

Kâgir sistemde inşa edilen ana binanın zemin ve 1. kat beden duvarları tuğla olup kalınlığı yaklaşık 1.00 metredir. Zemin kattaki taşıyıcılar yaklaşık 12 cm çapında çeliktir **(Foto 3.29)(Şekil 3.10)**. 1. kattaki taşıyıcılar ise 25 x 20 cm boyutlarındaki ahşap dikmelerdir**(Foto 3.32)(Şekil 3.11)**. Zemin ve 1. katlarda çelik ve ahşap dikmelerin üzerinde, yapının beden duvarlarına mesnetlenen, yaklaşık 25 x 20 cm boyutlarında ahşap kirişler uzanmaktadır **(Foto 3.44)**. 1. katta ahşap dikmeler ile ahşap tavan kirişi arasına yerleştirilen payandalarla sistem daha da güçlendirilmiştir.

Her iki kat tavanı da yaklaşık 1.50 x 1.50 m. boyutlarında ahşap levhalarla kaplanmıştır **(Foto 3.44)**.

Ana binanın pencere doğramaları ahşap, kapı doğramaları ise genelde demirdir. Doğu ve batı cephelerinde zemin kat pencereleri demir parmaklıklıdır. Ek binanın doğramaları ise tamamen ahşap olup bodrum ve zemin kat pencereleri demir parmaklıklıdır. Mekân içindeki doğramalar ve 1. kat döşeme kaplaması tamamen ahşaptır. Yapının ahşap kırma çatısı marsilya tipi kiremitlerle örtülüdür.

3.3.7. Bozulmalar

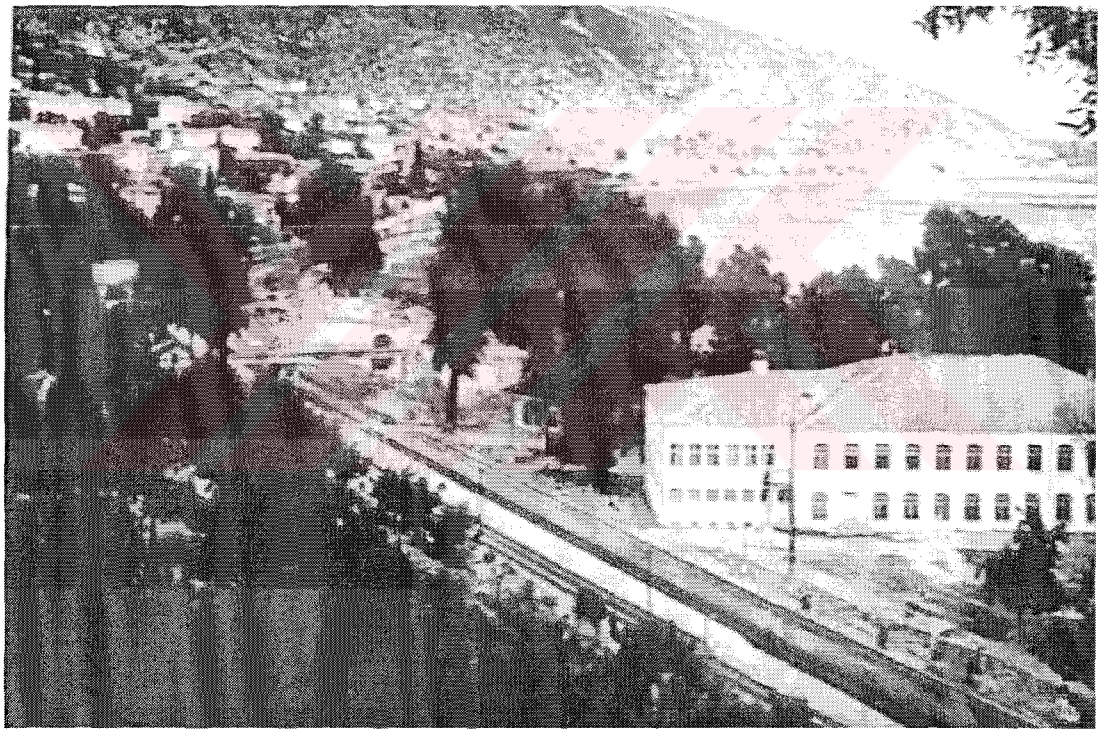

Foto 3.45: Halıhane ve ek bina, Tarihsiz

Hereke Fabrika-i Hümayunu'nun kurulduğu 1843 yılından beri varlığını sürdüren halıhane binası bu süreç içerisinde geçirdiği yangın ve onarımlar sonucunda ipek üretimi ile ilgili mekânsal özelliklerini yitirmiştir. Sümerbank'a bağlandığı 1933 yılından sonra yapının kuzey kanadına üç katlı niteliksiz betonarme bir ek yapılmıştır **(Foto 3.45)**. Günümüzde halı ve ipekli dokuma atelyesi olarak kullanılan yapıda plan özgünlüğü de tamamen bozulmuştur.

3.4. 4 No'lu Ünite: Karakol

3.4.1. Konum

4 no'lu ünite Haydarpaşa-Ankara demiryolunun güneyindeki alanda yer almaktadır. Yapı 3 no'lu halıhane binasının doğusu ile5 no'lu kimyahane binasının güneyindedir. Tayyar Yıldırım Caddesi üzerindeki ünite batıda ise Ulupınar deresi ile sınırlıdır **(Şekil 2.1)**.

3.4.2. İşlev

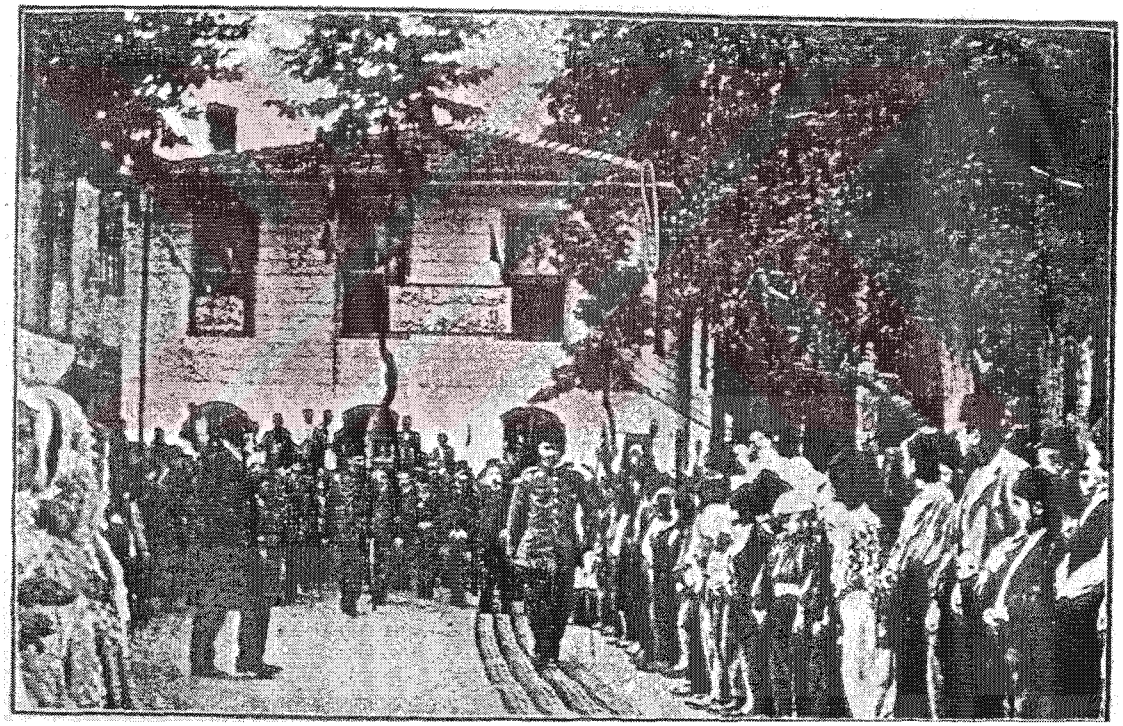

Foto 3.46: Sultan Reşad'ın fabrika ziyareti, 1910

Yapının inşa tarihi ve özgün işlevi ile ilgili herhangi yazılı bir belgeye ulaşılamamıştır. Bu yapının 1890' yıllarda fabrika civarında süren inşaat faaliyetleri sırasında inşa edildiği düşünülmektedir. Yapıyla ilgili ulaşılan en eski belge, 1910 yılında Sultan Reşat'ın fabrika ziyareti sırasında çekilmiş olan fotoğraftır **(Foto**

3.46). 1995 yılında Milli Saraylar Daire Başkanlığı'na devredilen yapı günümüzde karakol olarak kullanılmaktadır.

3.4.3. Genel Özellikler

19. yüzyıl sonlarında inşa edildiği düşünülen yapı, iki katlı ve dikdörtgen planlıdır. 10.05 x 10.95 m. boyutlarındaki yapı 7.30 m. yüksekliğindedir **(Şekil 3.16, 3.20)**. Zemin katı kâgir, 1. katı ahşap karkas olan yapının kuzeyinde yapıya bitişik tek katlı niteliksiz bir ek bulunmaktadır. Yapının kat döşemeleri, zemin katta 20 cm kalınlığında taşıyıcı kâgir duvarlar ve beden duvarlarına, 1. katta ise ahşap dikmeler ve bunlara mesnetlenen ahşap kirişlerden oluşmaktadır. Yarı kâgir sistem ile inşa edilmiş olan yapı 0.65 m. genişliğinde saçağı olan ahşap kırma çatı ile sonlanmaktadır.

3.4.4. Plan Özellikleri

Zemin Kat: Yaklaşık 9.65 x 8.75 m. boyutlarında dikdörtgen planlı katın tavan yüksekliği 3.10 metredir. Kata batı yönündeki 1.45 m. eninde 2.50 m. yüksekliğinde ahşap çift kanatlı kapıdan girilmektedir **(Foto 3.47)**. 3.05 x 3.20 m. boyutlarındaki giriş bölümünün güneyindeki 1.10 m. genişliğinde 2.10 m. yüksekliğinde kapı ile 3.20 x 3.30 m. boyutlarındaki komiser odasına geçilmektedir. Holün kuzeyindeki döner merdivenle 1. kata ulaşılmaktadır. Merdiven altı kapatılarak wc olarak kullanılmaktadır. Giriş kapısının karşısındaki 1.10 m. genişliğinde, 2.10 m. yüksekliğindeki ahşap kapı ile 5.35 x 2.16 m. boyutlarındaki koridora geçilmektedir. Koridorun güneyinde 4.00 x 5.35 m. boyutlarındaki kalem odası, kuzeyinde ise 1.80 x 3.10 m. ölçülerinde nezarethane ile 3.40 x 3.10 m. boyutlarında mutfak yer almaktadır **(Şekil 3.16)**. Kalem odasının güneyinde bulunan duvarın köşesinde, dıştan 0.40 x 1.15 m. ölçülerinde baca bulunmaktadır.

Yapının zemin katında batı cephesinde iki adet, güney ve doğu cephelerinde ise üçer adet 1.18 m. genişliğinde 1.95 m. yüksekliğinde toplam sekiz adet ahşap giyotin pencere bulunmaktadır. Bu pencerelerin döşeme kotundan yüksekliği 0.75 metredir.

Foto 3.47: Karakolun batı cephesinde yer alan giriş kapısı, 2004

Ayrıca katın kuzey cephesinde wc'ye açılan kapatılmış bir adet pencerenin izi görülmektedir. Yapının kuzeyinde bulunan bitişik olan eke girilememiş bu nedenle ana yapıda bu cephedeki pencere izlerine bakılamamıştır.

Foto 3.48: Karakol çatısı, 2004

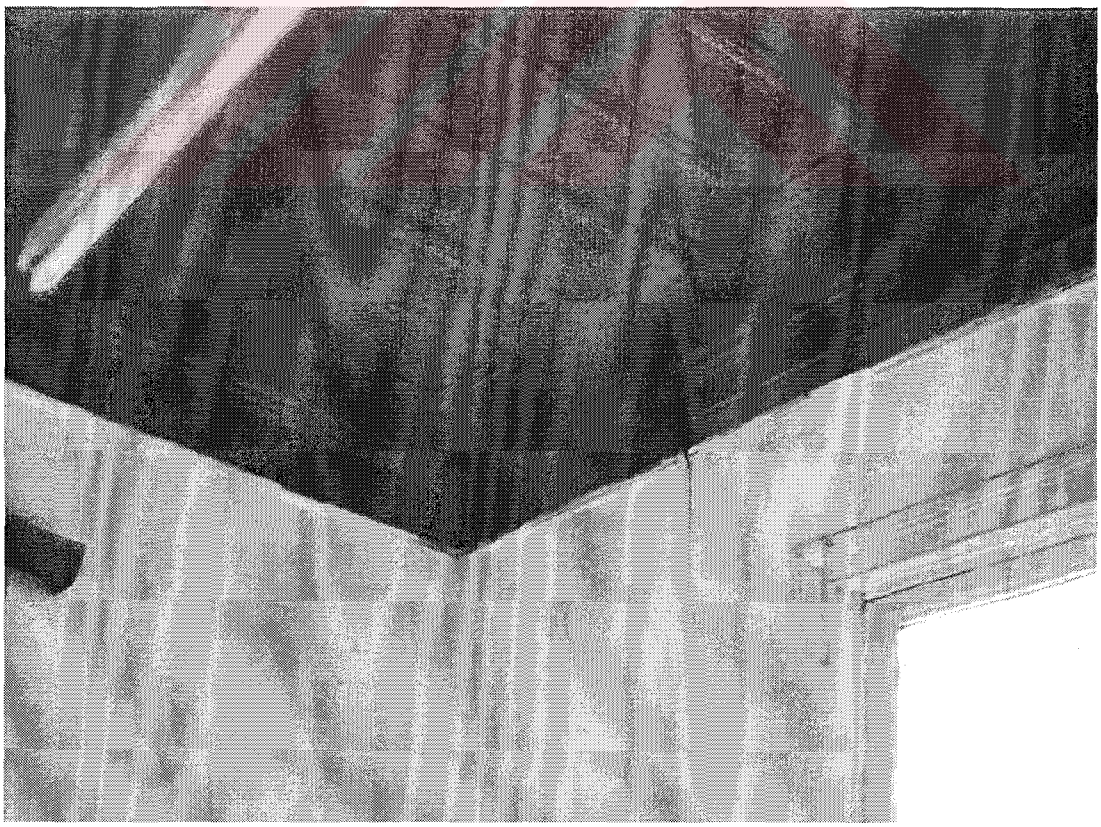

Foto 3.49: Karakolun 1. katındaki odanın tavan kaplaması, 2004

Foto 3.50: Karakolun 1. katındaki koridora açılan pencere, 2004

Foto 3.51: Karakol 1. katta yer alan merdiven, 2004

1. Kat: Yaklaşık 10.65 x 9.75 m. boyutlarındaki dikdörtgen planlı bu katın tavan yüksekliği 3.60 metredir **(Şekil 3.16, 3.18)**.

Yapının zemin katının batı köşesinden yükselen ahşap merdiven ile 1. kattaki hole ulaşılmaktadır **(Foto 3.51) (Şekil 3.16)**. Holün güneyindeki 1.60 m. genişliğindeki ahşap çift kanatlı kapı ile 4.40 x 3.70 m. boyutlarındaki baş komiser odasına girilmektedir. Holün doğusundaki 1.60 m. genişliğinde çift kanatlı ahşap bir kapı ile 4.10 x 2.20 m. boyutlarındaki koridora geçilmektedir. Koridorun kuzey ve güney yönünde ikişer adet olmak üzere toplam dört adet oda yer almaktadır **(Şekil 3.16)**. Bu mekânlar günümüzde kullanılmamaktadır. Katın güney, batı, doğu ve kuzey cephelerinde üçer olmak üzere toplam on iki adet 1.50 m. genişliğinde 2.30 m. yüksekliğinde giyotin pencere bulunmaktadır. Pencerelerin döşemeden yüksekliği 0.75 metredir.

3.4.5. Cephe Özellikleri

Batı Cephesi: Halıhaneye bakan bu cephe yapının aynı zamanda giriş cephesidir. Cephe iki katlı ana yapı ile yapıya kuzey yönünden bitişen niteliksiz tek katlı ekten oluşmaktadır. Cephe duvarları, 1. kat döşemesinin oturduğu kota kadar tuğla olup sıvanmıştır. 1.kat döşemesinden yapının saçak kotuna kadar ahşap kaplamadır. Batı cephesinin zemin katının orta aksında 1.45 m. genişliğinde 2.50 m. yüksekliğinde yuvarlak kemerli ahşap bir kapı bulunmaktadır. Bu kapının her iki yanında 1.18 m. genişliğinde, 1.95 m. yüksekliğinde, iki adet giyotin pencere bulunmaktadır. 1. katta zemin kattaki kapı ve pencereler ile aynı hizada 1.50 m. genişliğinde 2.30 m. yüksekliğinde giyotin pencereler yer almaktadır **(Foto 3.52) (Şekil 3.20)**. Kırma çatı ile sonlanan yapının 65 cm. genişliğinde saçağı vardır.

Ek yapının batı cephesinde ise iki giriş kapısı bulunmaktadır **(Foto 3.53)**. Bu yapının çevresi teller ile çevrilerek kapatılmıştır. Bu nedenle ek yapı incelenememiştir.

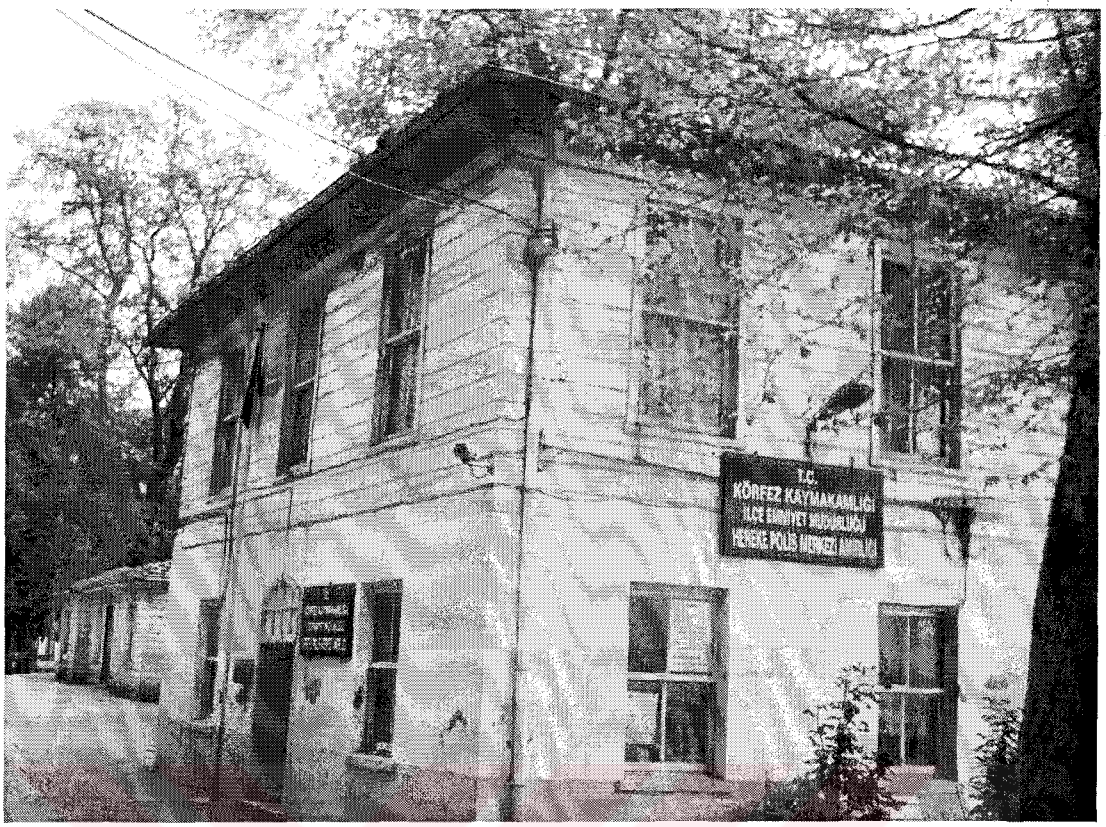

Foto 3.52: Karakolun batı ve güney cephesi, 2004

Foto 3.53: Karakola bitişik niteliksiz ek, 2004

Güney Cephesi: Tayyar Yıldırım Caddesi üzerindeki cephe simetrik bir düzene sahiptir. Zemin katta 1.18 m. genişliğinde, 1.95 m. yüksekliğinde üç adet ahşap giyotin pencere bulunmaktadır. 1. katta ise zemin katta bulunan pencerelerle aynı hizada 1.50 m. genişliğinde, 2.30 m. yüksekliğinde üç adet ahşap giyotin pencere yer almaktadır. Cephe 1. kat döşemesine kadar sıvalıdır. 1. Kat döşemesinden saçak kotuna kadar ahşap kaplamadır. Cephe kırma çatı ile sonlanmaktadır **(Foto 3.54) (Şekil 3.20)**.

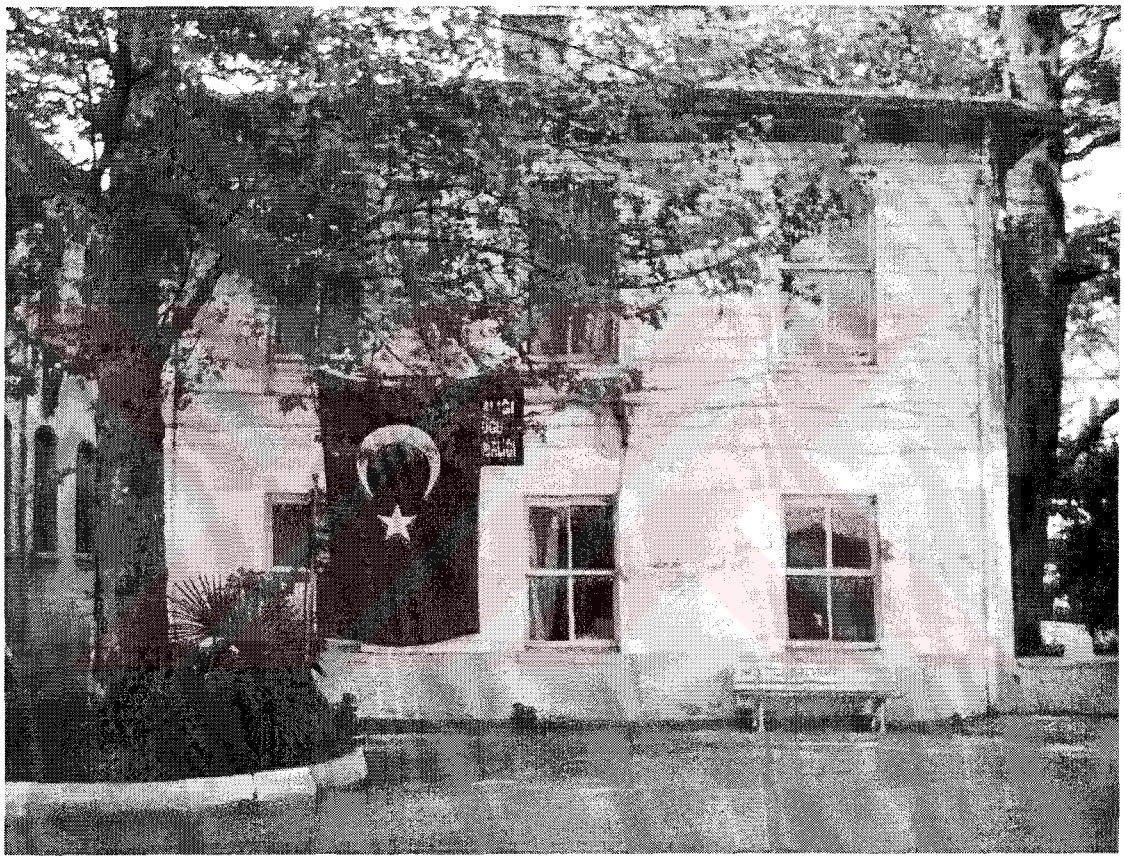

Foto 3.54: Karakolun güney cephesi, 2004

Doğu Cephesi: Güney cephesiyle benzer özellikler sergilemektedir. cephe simetrik düzendedir. Zemin katta ve 1. katta üçer adet olmak üzere toplam altı adet 1.18 m. genişliğinde 1.95 m. yüksekliğinde ahşap pencere yer almaktadır. Ana yapı güney cephesi ile tamamen simetrik düzenlenmiş olan doğu cephesinde, yapı etrafı tel ile çevrilerek kapatılmıştır. Ek yapının bu cephesinin duvarları ise sağırdır. Ana yapıya ait 1. kat cephesinde yapı 1. kat koridor mekânından geçip, duvarı delerek cepheden çıkan baca bulunmaktadır **(Foto 3.55) (Şekil 3.19)**.

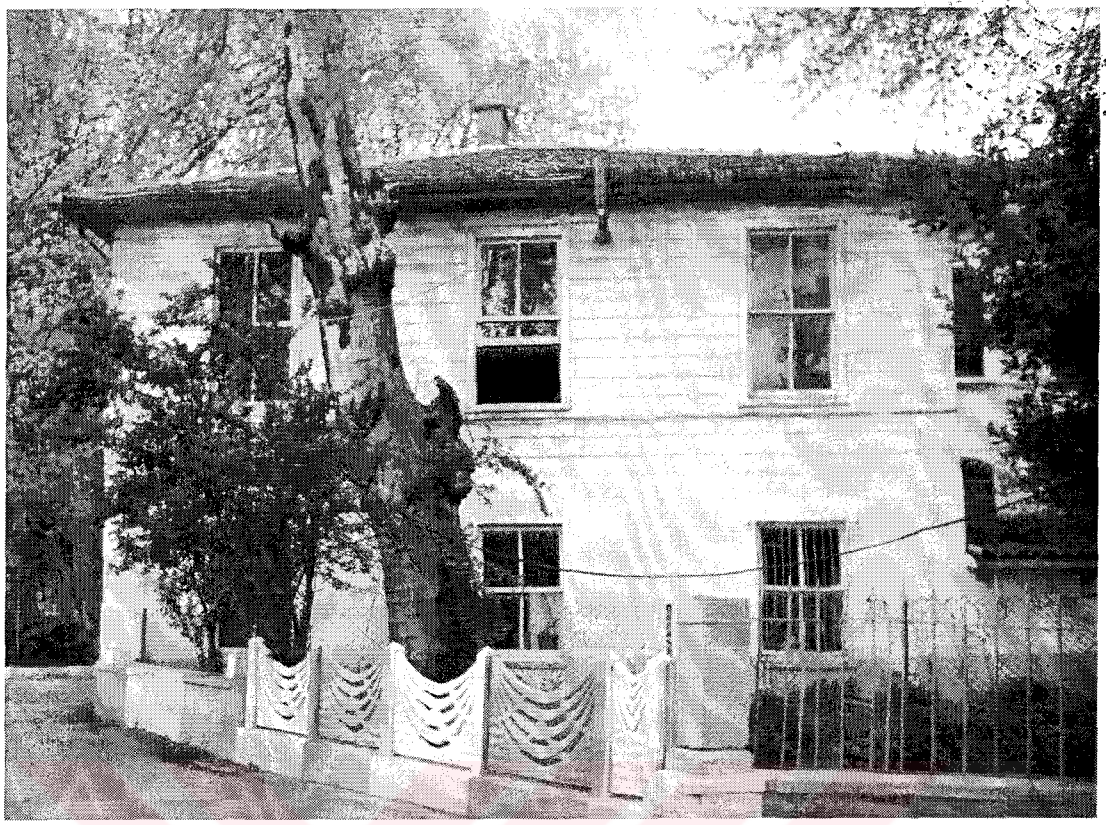

Foto 3.55: Karakolun doğu cephesi, 2004

Foto 3.56: Karakolun kuzey cephesi, 2004

Kuzey Cephesi: Kimyahane binası güney cephesine bakan kuzey cephesi, iki katlı ana yapı ile bu cephede yapıya bitişik tek katlı betonarme ekten oluşmaktadır. Ek yapının kuzey cephesi tamamen sağırdır. Ana yapının zemin katının bir bölümü niteliksiz ekle kapatılmıştır. Katta wc'ye açılan sonradan kapatılmış bir pencerenin izleri cepheden algılanmaktadır. 1.kat cephesinde de üç adet 1.50 x 2.30 m. boyutlarında ahşap giyotin pencere bulunmaktadır **(Foto 3.56) (Şekil 3.19)**.

3.4.6. Yapım Tekniği ve Malzeme

Yarı kâgir sistemde inşa edilen binanın zemin kat beden duvarları tuğladır. 0.65 metre kalınlığındaki bu duvarlar iç ve dışta çimento harçlı sıva ile sıvanmıştır. 1.kat beden duvarları ise ahşap olup 15cm. kalınlığındadır. Zemin kat giriş holü ve komiser odası dışında bütün mekânların tavanı ahşap pasalı tavandır. Zemin katta döşeme 30 x 30 cm. boyutlarında çini ile kaplıdır. 1.kat ise 13cm. genişliğindeki ahşap kaplama tahtaları ile kaplıdır. Yapıdaki doğramalarının tamamı ahşaptır. Yapının kırma ahşap çatısı marsilya tipi kiremitlerle örtülüdür **(Foto 3.48)**.

3.4.7. Bozulmalar

Zemin kat koridorunun doğusunda yer alan kalem odası ile koridoru ayıran 20 cm. kalınlığındaki duvar ve koridorun batısında mutfak ile nezarethaneyi ayıran 11 cm. kalınlığındaki duvarın muhdes olduğu zemin kat tavan kaplamalarından anlaşılmaktadır **(Şekil 3.17)**. Ayrıca 1. katta da2.67 x 5.84 m. boyutlarındaki hol ile bu holün güneyi ve kuzeyinde yer alan odaların arasındaki duvarların tavan planlarından muhdes olduğu anlaşılmaktadır **(Şekil 3.17)**. Ayrıca zemin kattaki merdiven altı sonradan kapatılarak, wc olarak kullanılmaktadır (Şekil 3.16). Yapının 1910 tarihli fotoğrafında **(Foto 3.46)** zemin kat pencerelerinin basık kemerli olduğu görünmektedir. Günümüzde bu pencereler dikdörtgen olarak yeniden düzenlenmiştir. Zemin kat kâgir olan sıvalı beden duvarlarında, yer yer sıvalar dökülmüştür. 1. kat duvarları ahşap kaplamalarında ise rutubetten kaynaklanan çürümeler tespit edilmiştir.

3.5. 5 No'lu Ünite: Kimyahane

3.5.1. Konum

Yapı Haydarpaşa – Ankara demiryolunun güneyinde kalan alanda, halıhane binasının doğusu ile karakol binasının kuzeyinde yer almaktadır **(Şekil 2.1)**. Batıda ise Ulupınar deresi ile sınırlanmaktadır.

3.5.2. İşlev

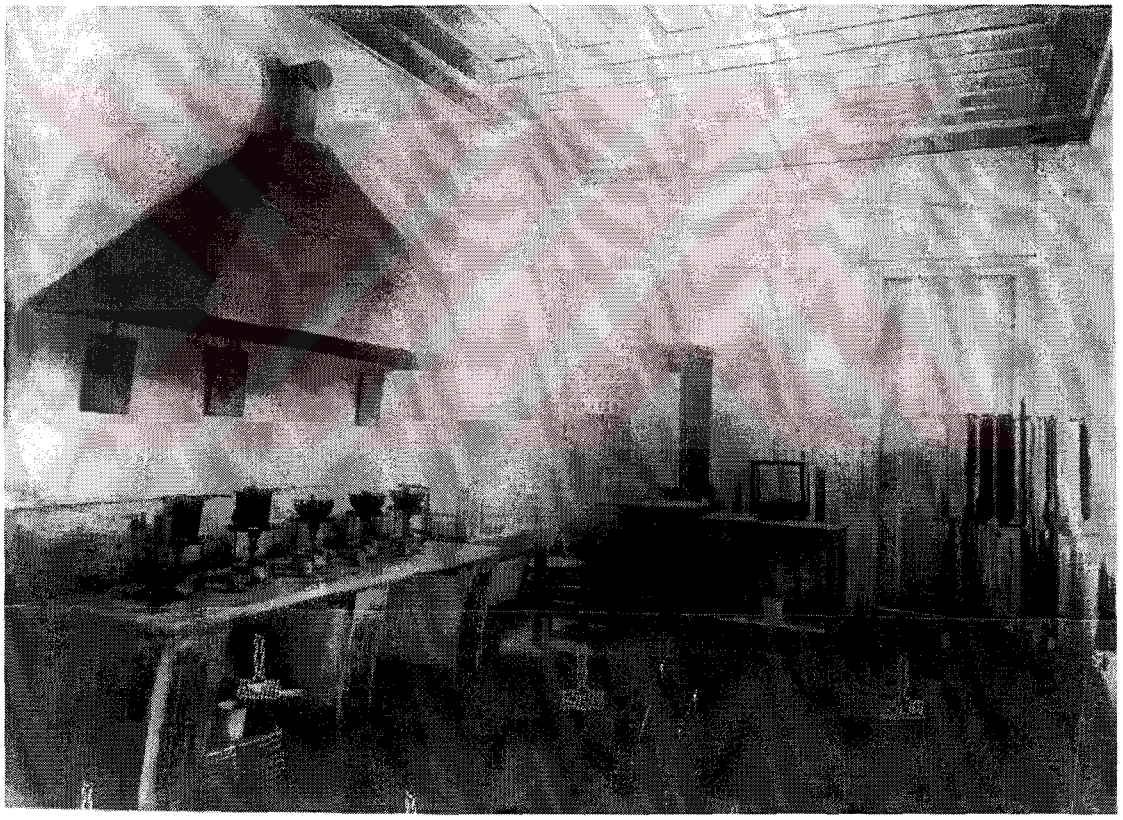

Foto 3.57: Fabrika kimyahanesi, Tarihsiz, IRCICA fotoğraf arşivi

Yapının inşa tarihi ile ilgili herhangi bir belgeye ulaşılamamıştır. IRCICA fotoğraf arşivinde bulunan 90607 / 19 fon kod'lu, **(Foto 3.57)** fotoğraftan yapının fabrika kimyahanesi olarak kullanıldığı düşünülmektedir. Sümerbank'a devrinden

sonra sendika binası olarak kullanılan yapı, 1995 yılında Milli Saraylar Daire Başkanlığı'na devredilmiştir. Yapı günümüzde kullanılmamaktadır.

3.5.3. Genel Özellikler

Yaklaşık 4.48 x 15.00 m. boyutlarındaki tek katlı 4.20 m. yüksekliğindedir. Giriş mekânı ve bu mekânının her iki yanında yer alan odalardan oluşan yapı ahşap karkas olarak inşa edilmiştir. Ahşap kırma çatı ile sonlanan yapının çatısı marsilya tipi kiremitlerle örtülüdür **(Foto 3.58) (Şekil 3.21, 3.23)**.

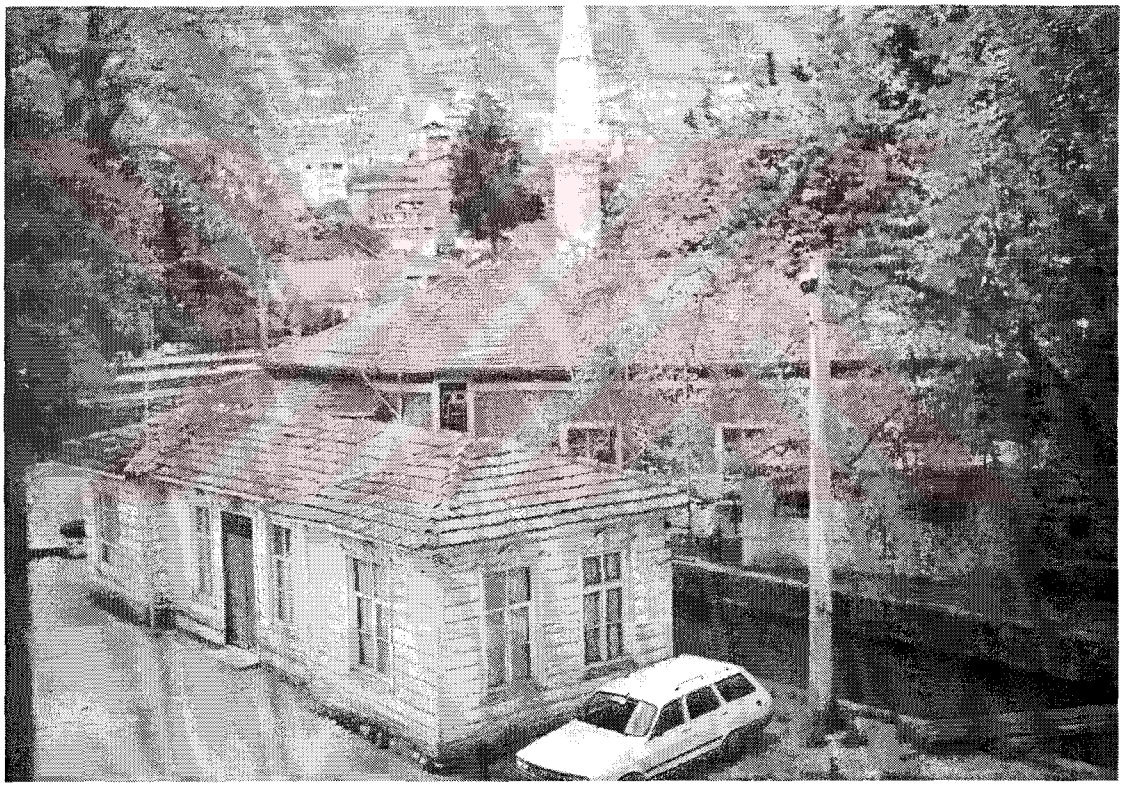

Foto 3.58: Kimyahanenin genel görünüşü, 2004

3.5.4. Plan Özellikleri

Yaklaşık 4.48 x 15.00 m. boyutlarındaki yapıya batı cephesi üzerindeki 1.68 m. genişliğinde 2.90 m. yüksekliğinde çift kanatlı ahşap bir kapıdan girilmektedir **(Şekil 3.21)**. 3.75 x 6.94 m. boyutlarındaki ana mekânın tavan yüksekliği 3.60 m.'dir. Bu

mekânın güneyinde bir tezgâh ile tezgâh üzerinde bir davlumbaz yer almaktadır **(Foto 3.59)**. Ayrıca mekânın güneyinde iki basamakla ulaşılan 1.10 m. genişliğinde, 2.10 m. yüksekliğinde ahşap bir kapı bulunmaktadır. Bu kapıdan 3.68 x 4.15 m. boyutlarındaki tali mekâna geçilmektedir. Tali mekânın tavan yüksekliği ise 3,40 m.' dir. Girişin kuzeyinde yer alan mekân ise yaklaşık 3.75 x 4.15 m. boyutlarında olup kuzeybatı köşesi pah ile sonlanmaktadır **(Foto 3.65)**. Yapının kuzey ve güney kanatlarında yer alan tali mekânlar giriş mekânından 20 cm. yukarıdadır **(Foto 3.60)** **(Şekil 3.21, 3.23)**.

Foto 3.59: Kimyahanenin giriş mekânı, 2004

Yapının batı ve doğu cephelerinde 1.18 m. genişliğinde 2.25 m. yüksekliğinde ikişer adet olmak üzere toplam dört adet pencere bulunmaktadır. Ayrıca batı, doğu ve güney cephelerinde ikişer adet olmak üzere toplam altı adet 0.90 m. genişliğinde 2.25 m. yüksekliğinde pencereler bulunmaktadır. Bu pencerelerin döşeme kotundan yüksekliği 0.65 metredir **(Şekil 3.21, 3.23)**. Yapının kat döşemeleri sonradan yapılan karo seramiklerle kaplanmıştır **(Foto 3.60)**. Tavan ise ahşap pasalıdır **(Foto 3.61)** **(Şekil 3.21)**.

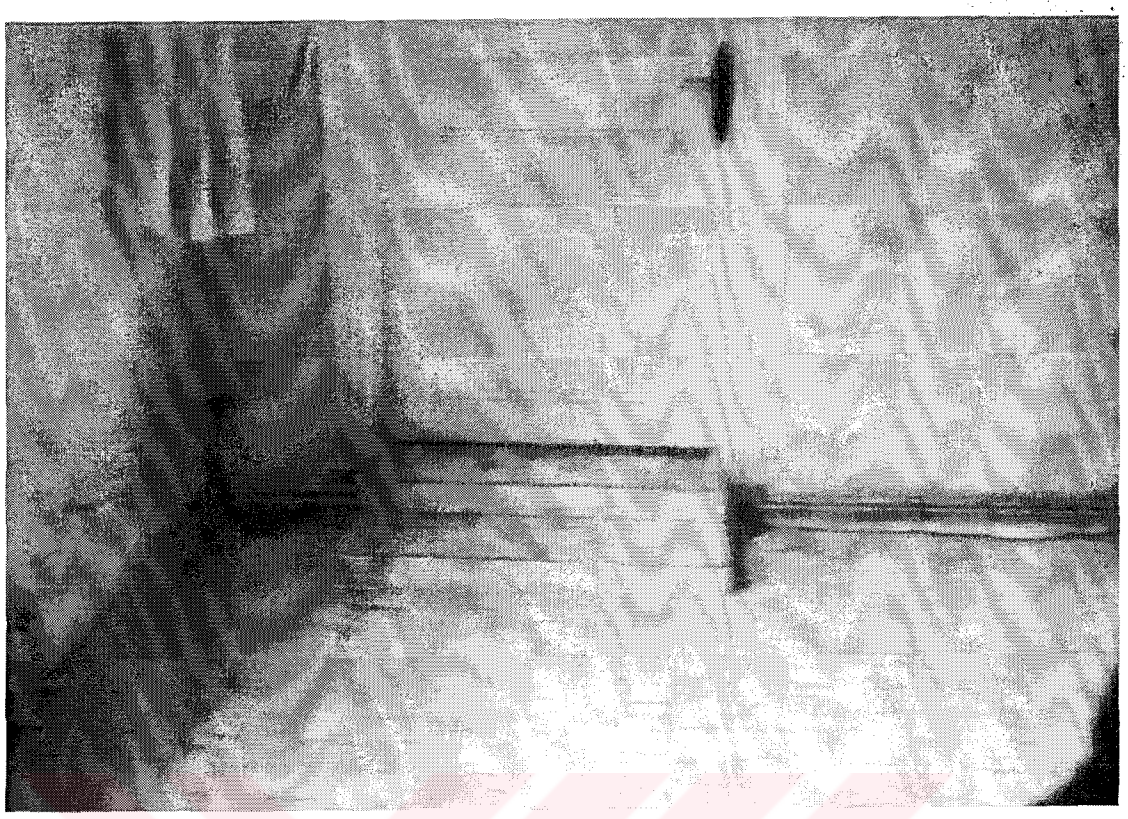

Foto 3.60: Kimyahanenin giriş mekânı, 2004

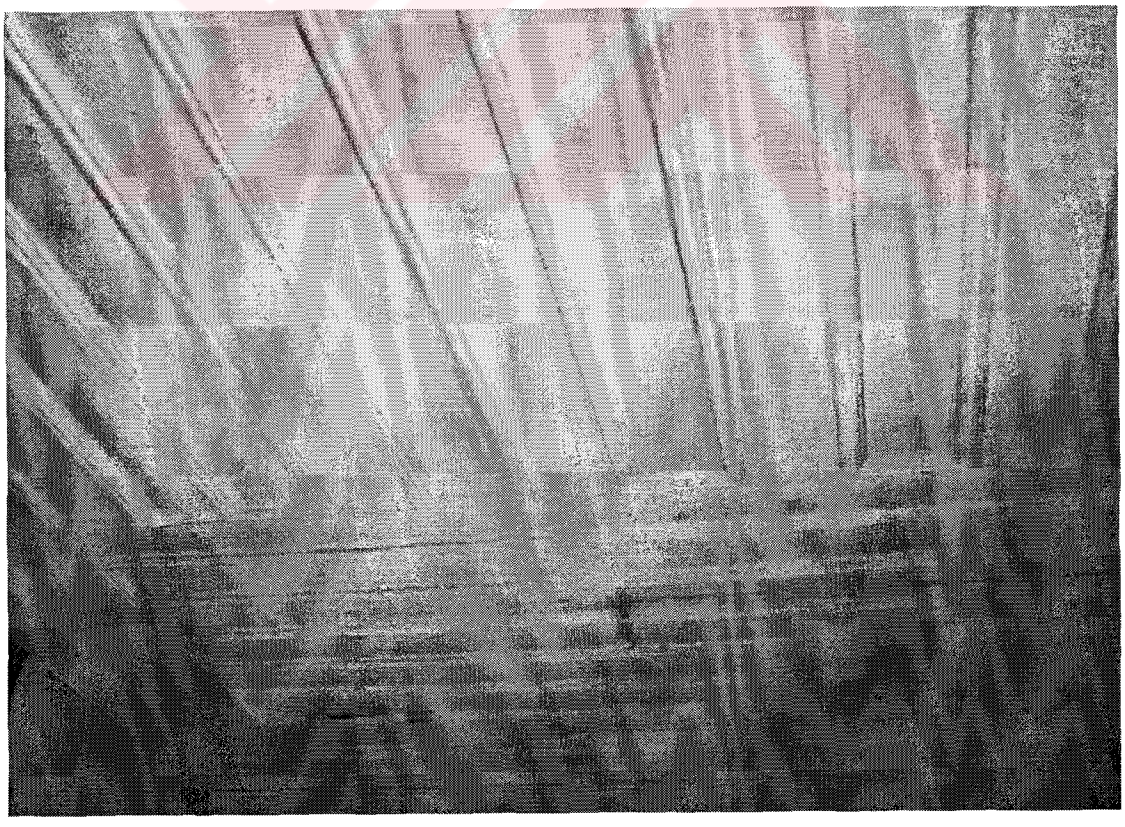

Foto 3.61: Kimyahanenin giriş mekânın tavanı, 2004

3.5.5. Cephe Özellikleri

Batı Cephesi: Hemen hemen simetrik bir anlayışla düzenlenmiş cephenin **(Şekil 3.22)** ortasında, 1.68 m. genişliğinde 2.40 m. yüksekliğinde çift kanatlı ahşap giriş kapısı bulunmakta ve bu kapının üstünde aynı genişlikte 0.50 m. yüksekliğinde bir aydınlatma penceresi yer almaktadır **(Foto 3.63)**. Kapının her iki yanında giriş mekânına açılan 0.90 m. genişliğinde 2.25 m. yüksekliğinde dikdörtgen pencereler bulunmaktadır. Giriş mekânının kuzey ve güney kanadında yer alan tali mekânlar bu cephede yaklaşık 0.40 m. öne çıkmaktadır. Tali mekânların cepheye açılan 1.18 m. genişliğinde, 2.25 m. yüksekliğinde birer penceresi bulunmaktadır. Diğer pencerelerle farklı tipolojilerdedirler **(Foto 3.62) (Şekil 3.22)**. Pencere üzeri bezemelidir. Cephe ahşap kaplama tahtaları ile kaplanmıştır. Kırma çatı ile sonlanan yapının çatı örtüsü marsilta tipi kiremittir **(Foto 3.58).**

Foto 3.62: Kimyahanenin batı cephesi, 2004

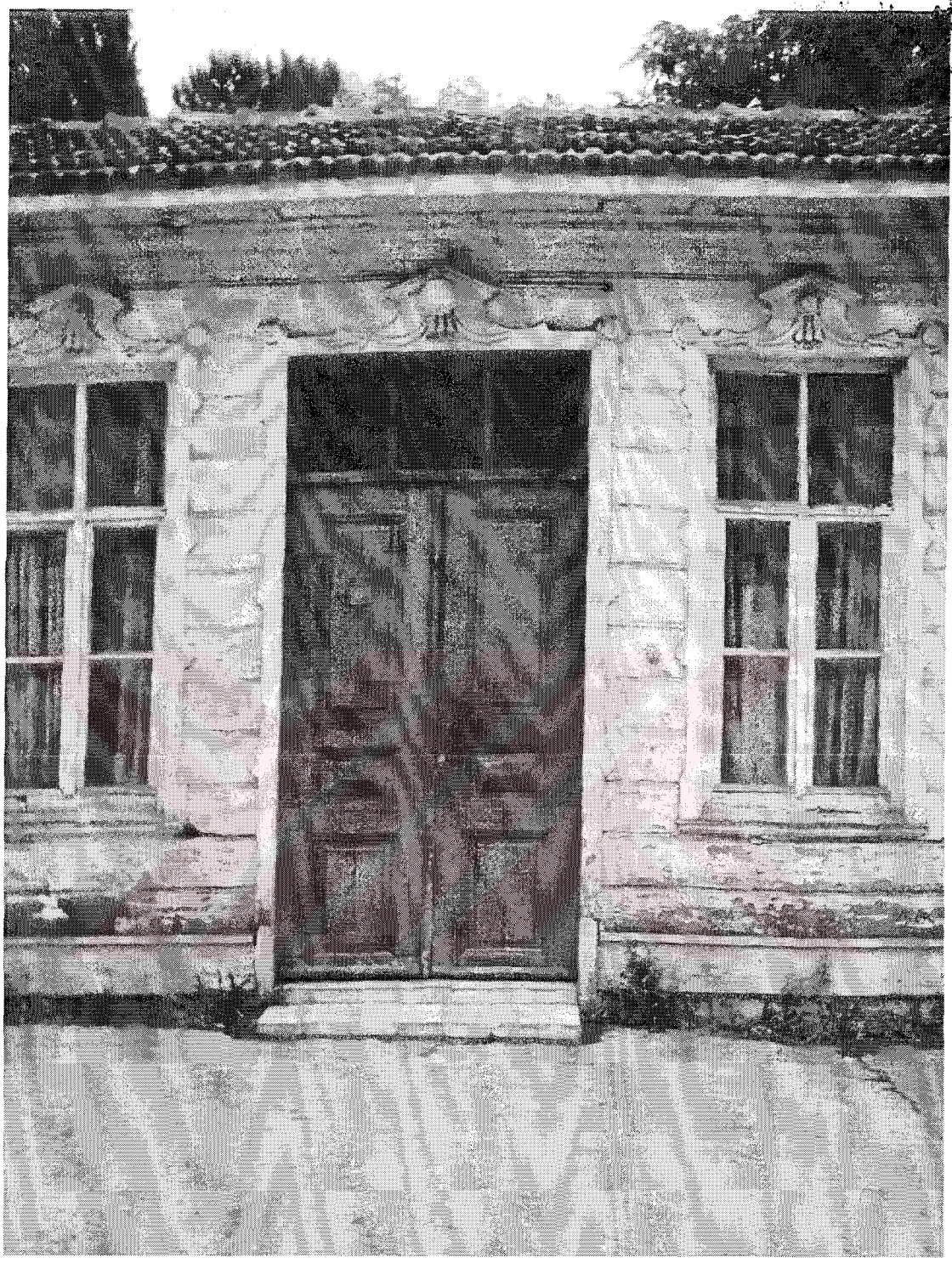

Foto 3.63: Kimyahanenin batı cephesi, 2004

Doğu Cephesi: Simetrik bir kurguya sahip cephede tali mekânlara açılan ile giriş mekânına açılan iki adet 0.90 m. genişliğinde, 2.25 m. yüksekliğinde pencere yer almaktadır. Denizlik kotunun 1.50 m. üstünden yatay kayıt geçmektedir. Cephe ahşap kaplama tahtaları ile kaplıdır **(Foto 3.64) (Şekil 3.22)**.

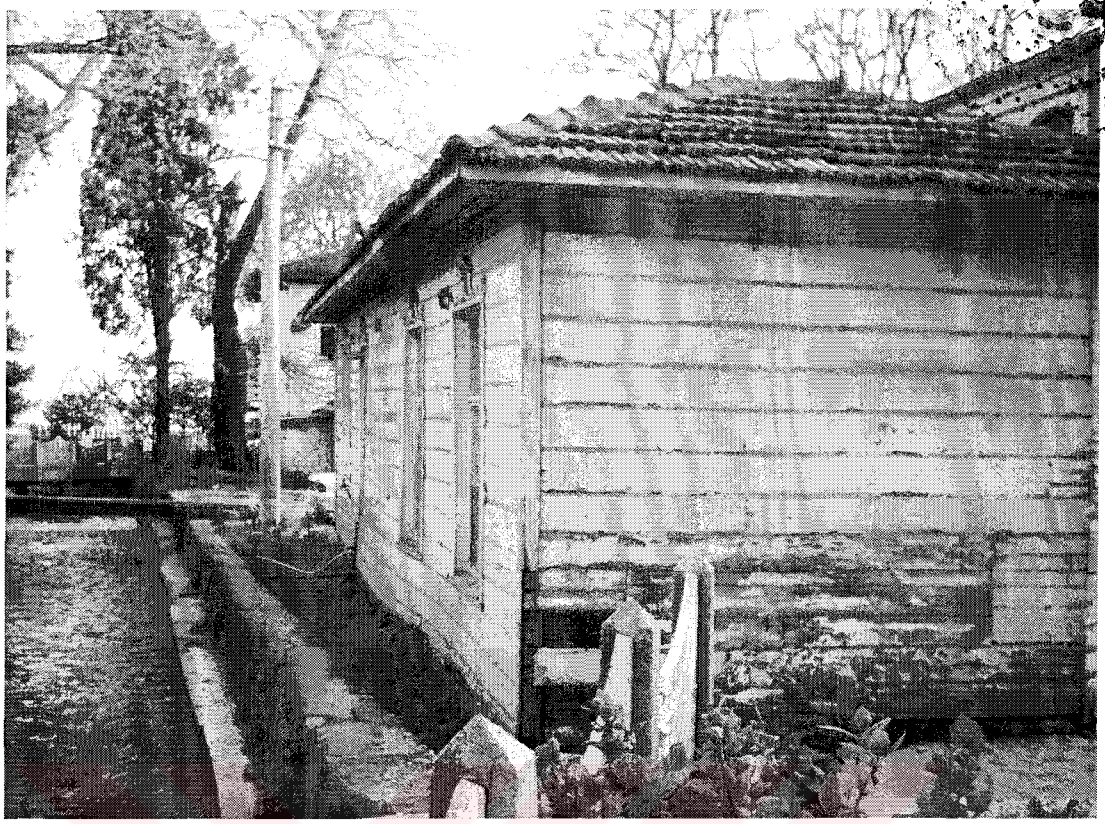

Foto 3.64: Kimyahanenin kuzey ve doğu cepheleri, 2004

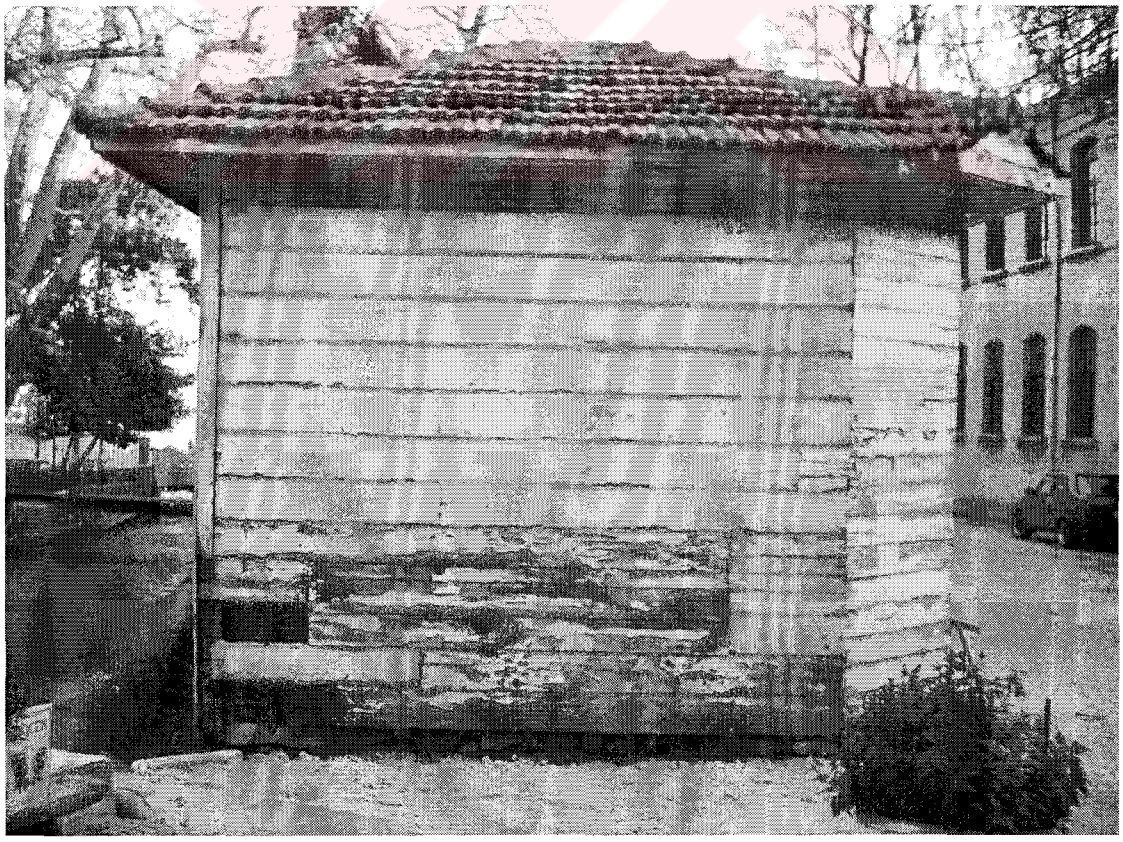

Foto 3.65: Kimyahanenin kuzey cephesi, 2004

Kuzey Cephesi: Haydarpaşa – Ankara demiryoluna bakan cephe sağırdır. Yapının kuzeybatı köşesi pah ile sonlanmaktadır. Sağır olan cephe ahşap kaplama tahtaları ile kaplıdır **(Foto 3.65) (Şekil 3.22)**.

Güney Cephesi: Karakol binasına bakan cephe orta aksının her iki yanında, 0.90 m. genişliğinde 2.25 m. yüksekliğinde iki adet pencere bulunmaktadır **(Foto 3.66) (Şekil 3.23)**.

Foto 3.66: Kimyahanenin güney cephesi, 2004

Tüm cephelerdeki pencereler ile giriş kapısı kalınlığı 7 – 10 cm. arasında değişen ahşap kayıtlarla sınırlandırılmıştır. Pencerelerin ve giriş kapısının üst kotları ampir özellikler taşıyan ahşap bezemeler ile sonlanmaktadır **(Foto 3.63) (Şekil 3.66)**.

3.5.6. Yapım Tekniği ve Malzeme

Ahşap karkas olarak inşa edilen tek katlı yapı taş subasman üzerine oturmaktadır. Beden duvarları ve iç mekândaki duvarların kalınlığı yaklaşık 16 cm.'dir. Yapının döşeme kaplaması bütün mekânlarda sonradan yenilenmiş 20 x 10 cm. boyutlarında seramiktir **(Foto 3.60)**. Pencere ve kapı doğramaları da ahşap olan yapının tavanıda ahşap pasalıdır **(Foto 3.61)**. Ahşap kırma çatı ile sonlanan yapının çatı saçak genişliği 0.60 m.'dir. Çatı marsilya tipi kiremit ile kaplıdır **(Foto 3.58)**.

3.5.7. Bozulmalar

Taşıyıcı sistemi iyi durumda olan yapının iç mekânı uzun zamandır kullanılmadığı için oldukça bakımsız durumdadır. Yapıda 2004 yılı Mayıs ayında yapılan tespitler sırasında yapının taş subasman üzerinden yükselen ahşap beden duvarlarının zemine yakın bölgelerinde ve pencere denizliklerinde çürümeler gözlenmiştir. Ayrıca yapı doğu cephesinde pencere alt kotundan itibaren yapı beden duvarında bulunan ahşap elemanların dışa doğru esneme yaptığı gözlenmiştir. Fakat 2004 yılının Eylül ayında yapılan onarımlar sırasında çürüyen ahşap elemanlar yenilenmiştir. Yapının iç duvarları duvar kâğıdı ile kaplanmış döşemesi ise seramik ile kaplanmıştır. Özgün malzemeleriyle onarılmayan yapı özgün özelliklerini yitirmiştir.

3.6. 6 No'lu Üniteler: Tek Katlı Lojmanlar

3.6.1. Konum

Cumhuriyet Caddesi, Sümer Caddesi ve Bent Sokakla sınırlı alanda fabrikaya ait memur lojmanları yer almaktadır. Lojmanlar tek katlı, iki katlı ve üç katlı olmak üzere üç tiptedir. Alanın güney ucunda altı adet tek katlı lojman bulunmaktadır. Bu lojmanlardan Ali Bey Caddesi üzerindeki tek katlı lojman yapısı incelenmiştir **(Şekil 2.1)**.

3.6.2.İşlev

Hereke Fabrika-i Hümayunu'nun Sümerbank'a devredildiği 1933 yılından sonra memur lojmanları olarak kullanılmak üzere inşa edilen yapılar **(Sümerbank, 1973)** 1999 yılında Kocaeli Üniversitesine devredilmiştir **(Şekil 2.2)**. Günümüzde bu lojmanlar derslik olarak kullanılmaktadır.

Foto 3.67: Hereke fabrikası lojmanları
Kaynak: www.herekeli.com

3.6.3. Genel Özellikler

7.60 x 18.95 m. boyutlarında tek katlı yapı 3.63 m. yüksekliğindedir. kagir olarak inşa edildiği bilinen yapının güneydoğu ve kuzeybatı yönlerinde iki ayrı girişi vardır. İki mekândan oluşan yapı Kocaeli Üniversitesi'nin mülkiyetine geçtikten sonra derslik olarak düzenlenmiştir. Yapı 0.50 m. genişliğinde saçağı olan ahşap kırma çatı ile sonlanmaktadır **(Foto 3.68) (Şekil 3.24, 3.26)**.

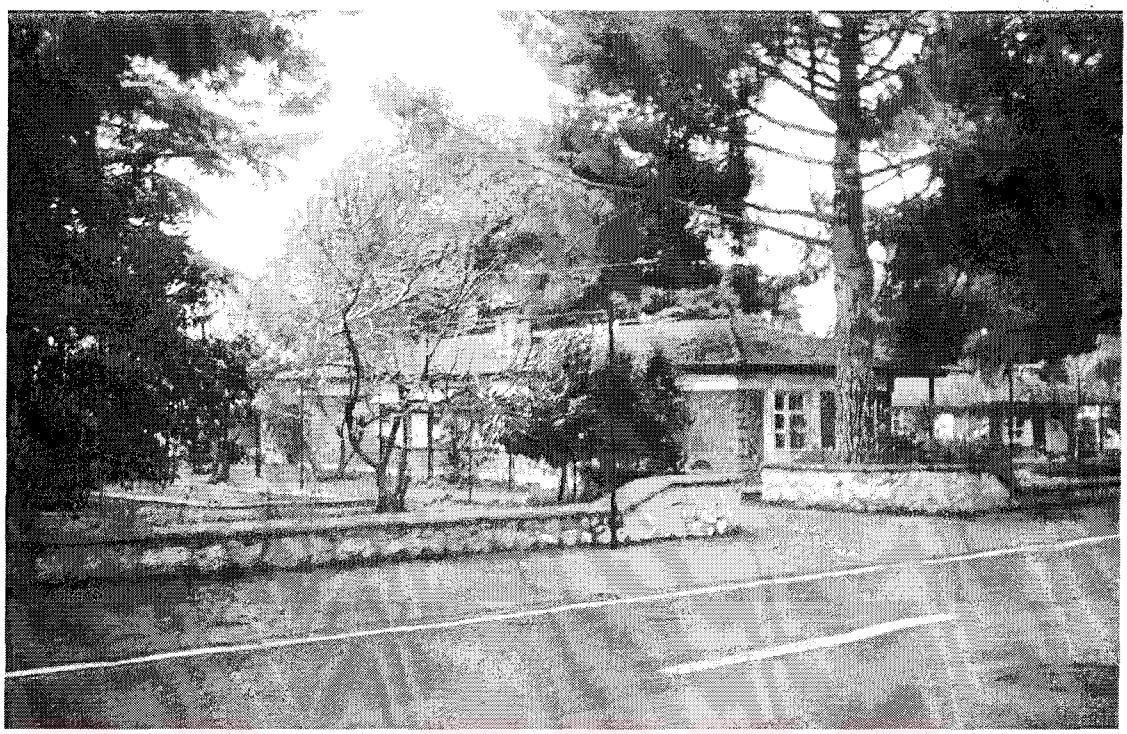

Foto 3.68: Tek katlı lojmanın genel görünüşü, 2004

3.6.4. Plan Özellikleri

Dikdörtgen planlı yapının tavan yüksekliği 2.70 metredir **(Şekil 3.25)**. Yapıya kuzeybatı ve güneydoğu yönlerindeki 0.90 m. genişliğinde 2.50 m. yüksekliğindeki kapılardan girilmektedir. Yapının iç mekânı kuzeydoğu-güneybatı doğrultusunda uzayan 20 cm. kalınlığındaki bölücü duvarlarla ayrılmış 6.30 x 8.73 m. boyutlarındaki L planlı iki simetrik mekândan oluşmaktadır **(Şekil 3.24)**. Bu mekânlar şu anda (2005) Kocaeli Üniversitesine bağlı derslikler olarak kullanılmaktadır **(Foto 3.69)**. Yapının güneydoğu ve kuzeybatı köşelerinde L planlı yaklaşık 2.70 x 1.85 m. boyutlarında teraslar yer almaktadır **(Foto 3.70)**.

Yapının giriş cepheleri olan güneydoğu ile kuzeybatı cephelerinde birer adet, güneybatı cephesinde dört adet 1.40 m. genişliğinde, 1.70 m. yüksekliğinde pencere yer almaktadır. Kuzeydoğu cephesinde yer alan dört pencere ise 1.40 m. genişliğinde ve 1.17 m. yüksekliğindedir **(Şekil 3.24, 3.25, 3.26)**.

Foto 3.69: Tek katlı lojmanın iç mekânı, 2005

3.6.5. Cephe Özellikleri

Kuzeybatı ve Güneydoğu Cepheleri: Bu cepheler yapının giriş cepheleridir **(Foto 3.70)**. 0.60 m. yüksekliğindeki su basman üzerine oturan yapının güneydoğu ve

kuzeybatı köşelerinde yer alan teraslara üç basamakla ulaşılmaktadır. Giriş teraslarına açılan 0.90 m. genişliğinde, 2.50 m yüksekliğinde birer kapı yer almaktadır. Ayrıca cephelerde 1.40 m. genişliğinde 1.70 m. yüksekliğinde birer pencerede bulunmaktadır. Pencere ve kapıların bitiş kotundan yükselen ve bütün yapıyı kuşatan 50 cm. genişliğinde hatıl yer almaktadır. Pencere ve kapılar 25cm. genişliğinde sövelerle sınırlandırılmıştır **(Şekil 3.26) (Foto 3.70)**. Kırma çatı ile sonlanan yapının çatısı marsilya tipi kiremitlerle kaplıdır.

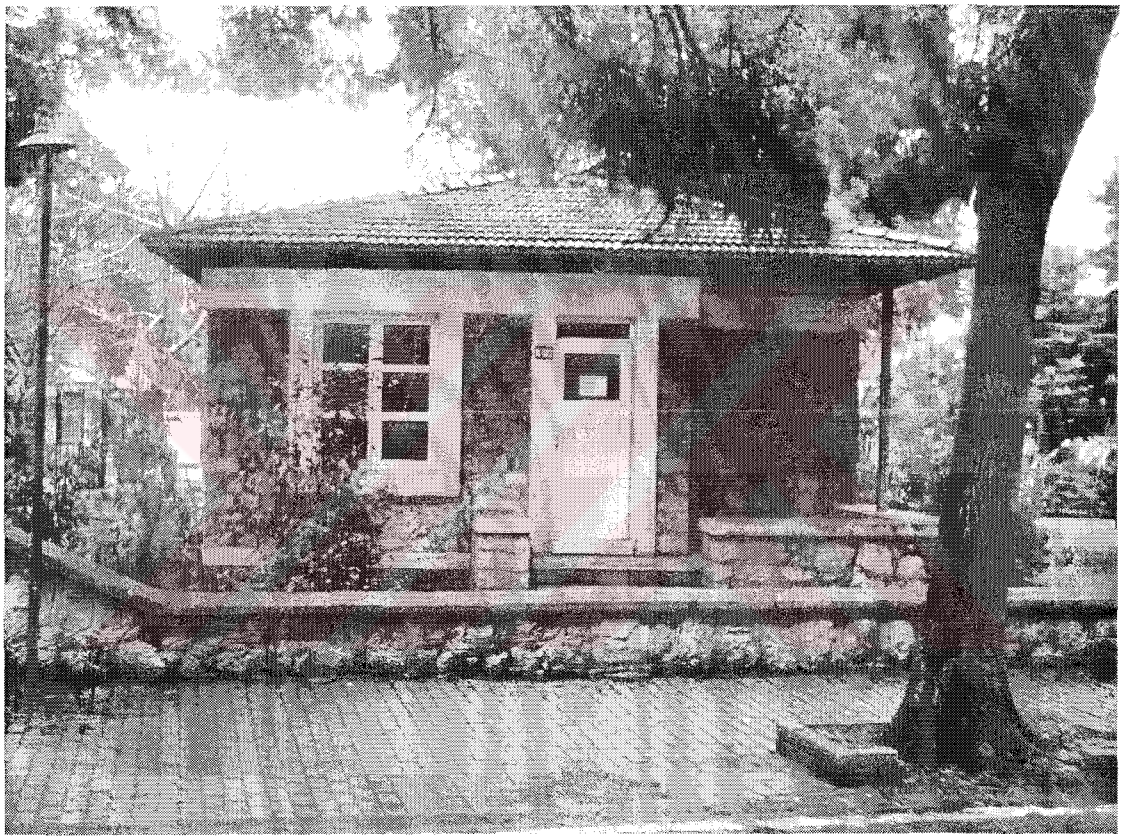

Foto 3.70: Tek katlı lojmanın kuzeybatı cephesi, 2005

Güneybatı Cephesi: Cephede dört adet 1.40 m. genişliğinde 1.70 m. yüksekliğinde pencere bulunmaktadır. 0.50 m. genişliğindeki hatıl cepheden algılanmaktadır. Pencere kenarları 25 cm. genişliğinde sövelerle sınırlandırılmıştır **(Şekil 3.26) (Foto 3.71, 3.72)**. Kırma çatı ile sonlanan yapının çatı örtüsü marsilya tipi kiremittir.

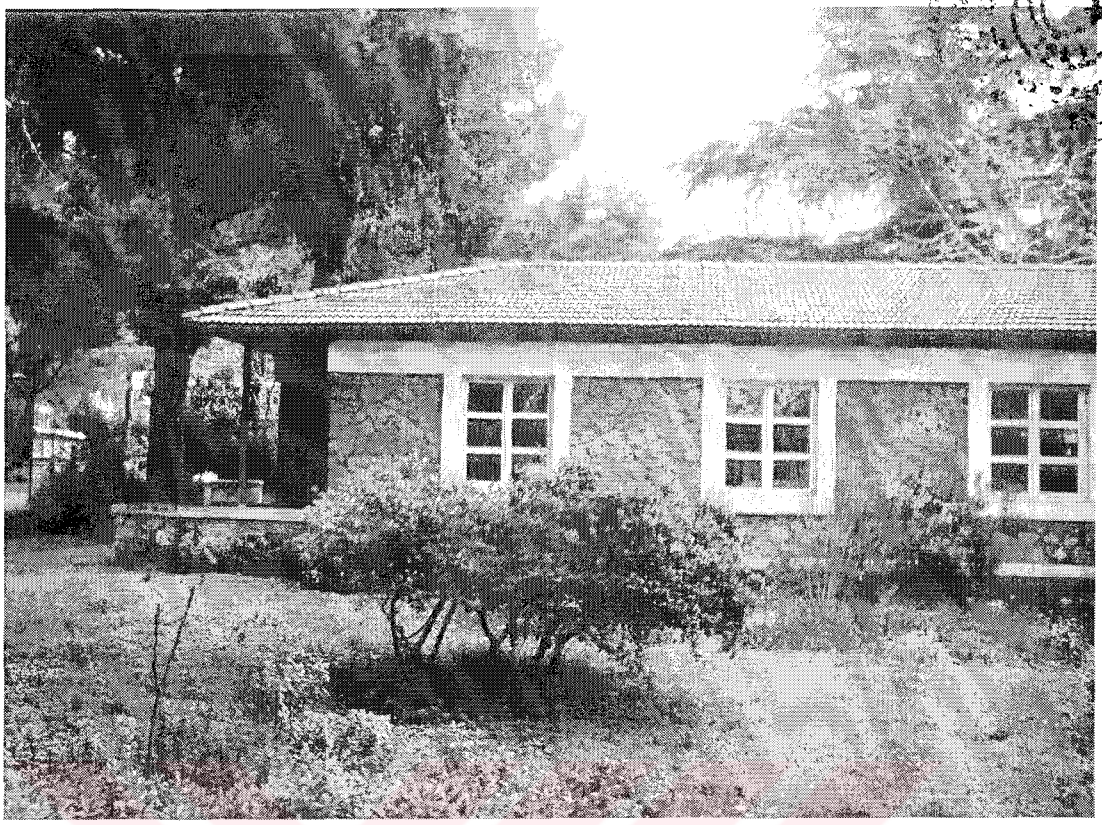

Foto 3.71: Tek katlı lojmanın güneybatı cephesi, 2005

Foto 3.72: Tek katlı lojmanın güneybatı cephesi, 2005

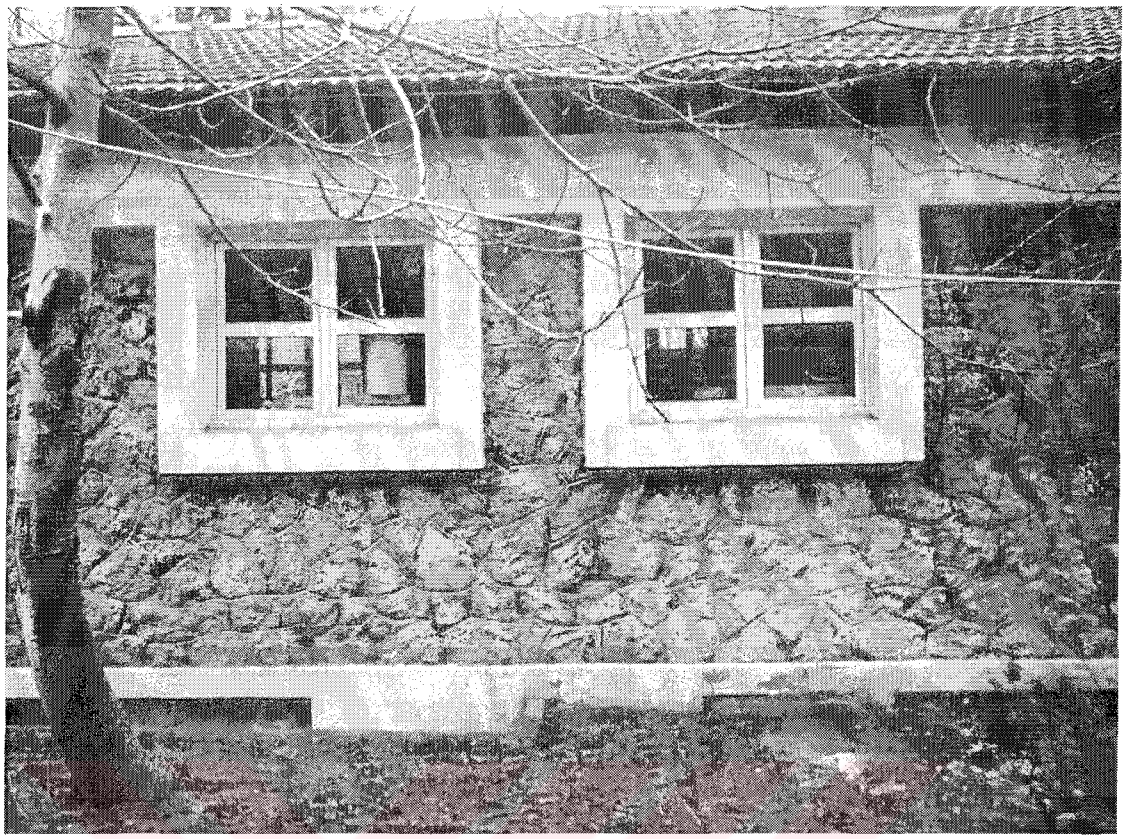

Foto 3.73: Tek katlı lojmanın kuzeydoğu cephesi, 2005

Kuzeydoğu Cephesi: Güneybatı cephesiyle benzer özellikler gösteren cephede 1.40 m. genişliğinde 1.17 m. yüksekliğinde dört adet pencere yer almaktadır **(Şekil 3.26)** **(Foto 3.73)**. Pencereler diğerleri gibi 25 cm. genişliğindeki sövelerle sınırlandırılmıştır.

3.6.6. Yapım Tekniği ve Malzeme

Kâgir olarak inşa edilen yapının beden duvarları taştır. Beden duvarlarının kalınlığı yaklaşık 0.65 metredir. Bu duvarlar iç mekanda sıvalıdır. Derslik olarak kullanılan iç mekanların döşeme kaplaması sonradan yenilenen 33 x 33 cm. boyutlarındaki granit seramiktir. Tavanlar ise alçı levhalarla kaplıdır. Yapının kapı ve pencere doğramaları p.v.c. malzemeyle sonradan yenilenmiştir. 0.50 m. genişliğindeki saçağın altı lambri, kırma ahşap çatısı ise marsilya tipi kiremitlerle kaplıdır.

3.6.7. Bozulmalar

1999 yılında Kocaeli Üniversitesi'ne devredilen yapılar, aynı yıl kapsamlı bir onarımdan geçmiştir. Yeni işlev gereği yapının özgün plan şeması değiştirilmiş ve derlik olarak yeniden düzenlenmiştir. Pencere ve kapı doğramaları, döşeme ve tavan kaplamaları da özgün malzemelerinden farklı malzemelerle yenilenmiştir.

3.7. 7 No'lu Üniteler: İki Katlı Lojmanlar

3.7.1. Konum

Fabrika alanında altı adet iki katlı lojman yapısı bulunmaktadır. Bu yapılar tek katlı lojmanların kuzeydoğusunda yer almaktadır. Yapının üçü Ali Bey Caddesinin güneydoğusunda, diğer üçü de Caddenin kuzeydoğusuna konumlanmıştır. Caddenin güneydoğusunda kalan lojmanlardan biri tez kapsamında incelenmiştir **(Şekil 2.1)**.

3.7.2. İşlev

Hereke Fabrika-i Hümayunu'nun Sümerbank'a devredildiği 1933 yılından sonra memur lojmanları olarak inşa edilen bu altı yapı günümüzde Kocaeli Üniversitesi'ne bağlı derslik ve idari bina olarak kullanılmaktadır **(Şekil 2.2)**

3.7.3. Genel Özellikler

Bodrum ve zemin kattan oluşan iki katlı yapı yaklaşık 8.55 x 16.45 m. boyutlarındadır. 3.70 m. yüksekliğindeki yapı kâgir olarak inşa edilmiştir. Bodrum ve zemin katların kuzeybatı cepheleri üzerinde ikişer girişi bulunmaktadır. Ahşap kırma çatı ile sonlanan yapının saçak genişliği 0.50 m.'dir. Çatı marsilya tipi kiremitle kaplıdır **(Foto 3.74) (Şekil 3.28, 3.30)**.

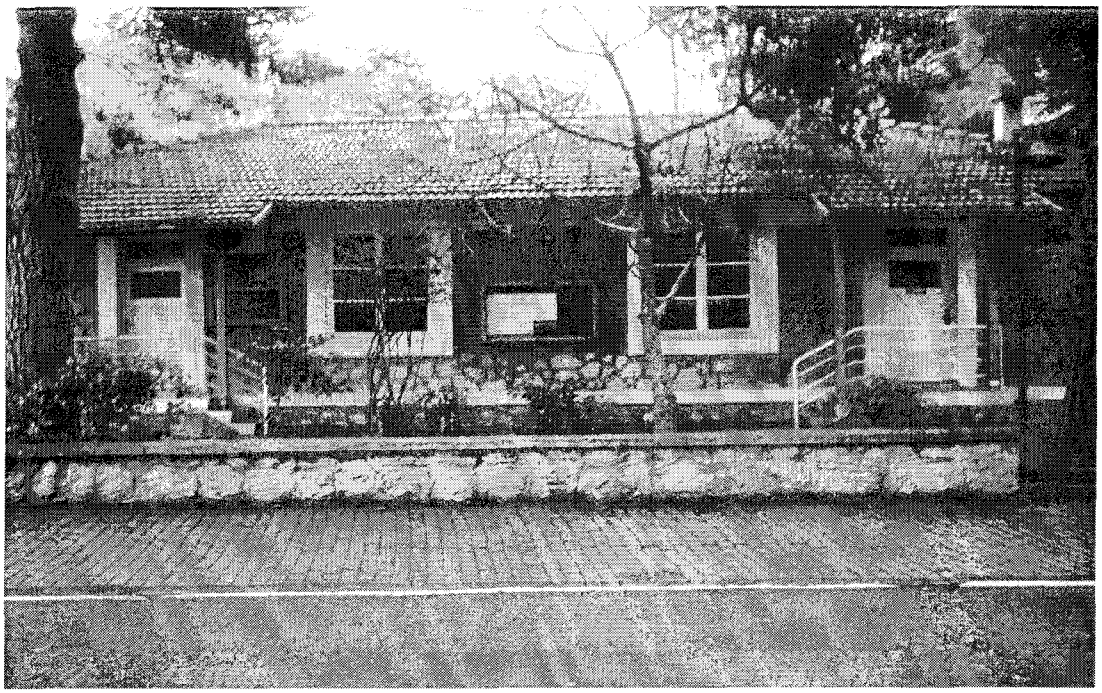

Foto 3.74: İki katlı lojman yapısının genel görünüşü, 2005

3.7.4. Plan Özellikleri

Foto 3.75: İki katlı lojmanın bodrum katı, 2005

Foto 3.76: İki katlı lojmanın bodrum kata inen merdiveni, 2005

Bodrum Kat: 7.25 x 15.15 m. boyutlarındaki kat yaklaşık 20 cm. kalınlığındaki bölücü duvarlarla dört eşit bölüme ayrılmıştır. Katın tavan yüksekliği 2.35 m.'dir **(Şekil 3.27, 3.29)**. Yapının kuzeybatı cephesinin kuzey ve batı köşelerinde yer alan yapı beden duvarına bitişik, 0.95 m. genişliğindeki iki merdivenle bodrum kata

inilmektedir **(Foto 3.75)**. Merdivenle inilen sahanlıklara açılan 0.90 m. genişliğinde 1.90 m. yüksekliğinde tek kanatlı iki ahşap kapı ile bodrum kata girilmektedir. Katta yaklaşık 3.52 x 7.48 m. boyutlarında dört adet depo olarak kullanılan mekan yer almaktadır **(Foto 3.76) (Şekil 3.27)**.

Zemin Kat: Yaklaşık 7.25 x 15.15 m. boyutlarında dikdörtgen planlı kat güneydoğu kuzeybatı doğrultusunda uzanan 20 cm. genişliğindeki bölücü duvarla iki eşit mekâna ayrılmıştır. Günümüzde (2005) derslik olarak kullanılan bu mekânların tavan yüksekliği 2.65 m.'dir **(Şekil 3.29)**. İki dersliğe de kuzeybatı cephesinde yer alan 0.90 m. genişliğinde, 2.50 m. yüksekliğindeki kapılardan girilmektedir. Bu kapıların önünde 1.35 x 1.75 m. boyutlarında, üç adet merdiven ile çıkılan, etrafı demir korkuluklarla çevrili giriş sahanlığı bulunmaktadır.

Katın, kuzeybatı ve güneydoğu cephelerinde ikişer, güneybatı ve kuzeydoğu cephelerinde de birer olmak üzere toplam altı adet 1.40 m. genişliğinde, 1.70 m. yüksekliğinde pencere bulunmaktadır. Ayrıca güneybatı, kuzeydoğu cephelerinde ikişer ve güneydoğu cephesinde de iki olmak üzere toplam altı adet 0.75 m. genişliğinde, 1.10 m. yüksekliğinde giyotin pencere bulunmaktadır **(Şekil 3.28)**.

3.7.5. Cephe Özellikleri

Kuzeybatı Cephesi: Yapıda yer alan her iki mekâna giriş bu cepheden sağlanmaktadır. Kuzeybatı cephesinin kuzey ve batısında 0.90 m. genişliğinde, 2.50 m. yüksekliğinde iki kapı bulunmaktadır. Bu kapıların önündeki giriş sahanlıklarının üzerinde 10 x 10 cm. boyutlarındaki ahşap dikmelerle taşınan saçaklar yer almaktadır **(Foto 3.78) (Şekil 3.30)**. Simetrik bir kurguya sahip cephe üzerinde ayrıca 1.40 m. genişliğinde, 1.70 m. yüksekliğinde iki pencere bulunmaktadır. Pencere üst kotundan başlayan 0.50 m. genişliğindeki hatıl ile subasman kotundaki 20 cm. genişliğinde hatıl tüm yapıyı kuşatmaktadır. Pencere ve kapılar 25 cm. genişliğinde söveler ile sınırlandırılmıştır. Cephe 0.50 m. genişliğinde saçağa sahip ahşap kırma çatı ile sonlanmaktadır **(Foto 3.77, 78) (Şekil 3.30)** .

Foto 3.77: İki katlı lojmanın kuzeybatı cephesi, 2005

Foto 3.78: İki katlı lojmanın kuzeybatı cephesi, 2005

Güneybatı ve Kuzeydoğu Cepheleri: Tamamen benzer özellikler taşıyan bu cephelerde 0.75 m. genişliğinde, 1.10 m. yüksekliğinde iki, 1.40 m. genişliğinde, 1.70 m. yüksekliğinde bir adet pencere bulunmaktadır **(Foto 3.79) (Şekil 3.30)**.

Foto 3.79: İki katlı lojmanın güneybatı cephesi, 2005

Foto 3.80: İki katlı lojmanın güneydoğu cephesi, 2005

Güneydoğu Cephesi: Cephe üzerinde iki adet 1.40 m. genişliğinde, 1.70 m. yüksekliğinde pencere ile yine iki adet 0.75 m. genişliğinde, 1.10 m. yüksekliğinde toplam dört adet pencere yer almaktadır. Pencere üst kotuyla subasman kotundaki hatıllar bu cephede de uzanmaktadır. Pencereler 25 cm. genişliğindeki sövelerle sınırlandırılmıştır **(Foto 3.80) (Şekil 3.30)**.

3.7.6. Yapım Tekniği ve Malzeme

Kâgir olarak inşa edilmiş yapının beden duvarları taştır. Yapının 65 cm. kalınlığındaki beden duvarları içte sıvalı, dışta ise sıvasızdır. Derslik olarak kullanılan mekânların döşeme kaplamaları ise 33 x 33 cm. boyutlarında granit seramiklerle yenilenmiştir. Bu mekânların tavanları ise alçı levhalarla kaplıdır. Ayrıca ahşap olan kapı ve pencere doğramaları p.v.c. malzeme ile yenilenmiştir. Yapının kırma ahşap çatısı marsilya tipi kiremitlerle kaplıdır **(Foto 3.79)**.

3.7.7 Bozulmalar

İşlev değişikliği nedeniyle yapının özgün plan şeması değiştirilmiştir. Ayrıca tadilat sırasında malzeme özgünlüğü de bozulan olan yapıda, taşıyıcı sistem oldukça iyi durumdadır. Ahşap olan doğramalar p.v.c. ile döşeme kaplaması 33 x 33 cm. boyutlarında granit seramik ile değiştirilmiştir. Tavanda alçı levhalarla kaplanmıştır.

3.8. 8 No'lu Üniteler: 3 Katlı Lojmanlar

3.8.1. Konum

Cumhuriyet Caddesi, Sümer Caddesi ve Bent Sokak arasında kalan alanı, kuzeydoğu güneybatı doğrultusunda keserek alanı ikiye ayıran Ali Bey Caddesi'nin kuzeyinde sekiz adet üç katlı lojman yer almaktadır. Bu yapılardan dördü Cadde'nin güneydoğusunda diğer dördü de Cadde'nin kuzeybatısında konumlanmaktadır.

Kuzeybatısında kalan Sümer Caddesi üzerindeki bir yapı tez kapsamında incelenmiştir **(Şekil 2.1)**.

3.8.2. İşlev

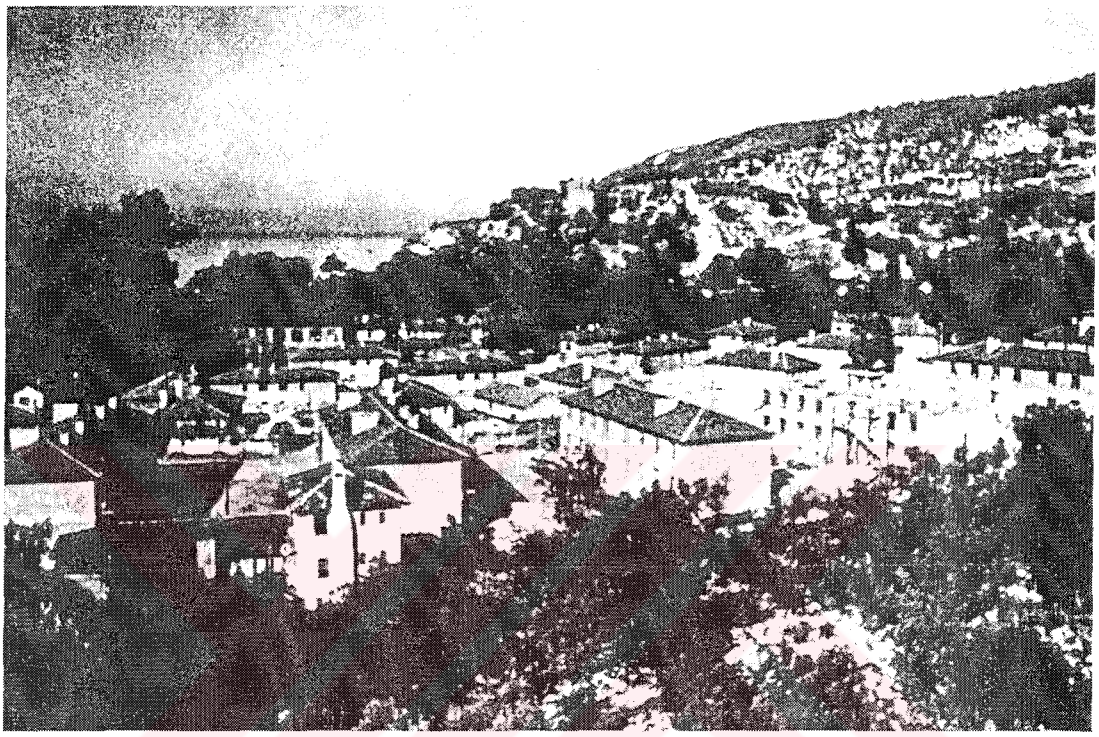

Foto 3.81: Memur lojmanları
Kaynak: Sümerbank Hereke albümü

1938 – 1941 yılı Sümerbank yıllıklarının Sümerbank yatırımları ile ilgili olan bölümünde Hereke Fabrikası'nda 96 ailelik apartman inşaatlarının devam ettiği belirtilmektedir. Sümerbank Hereke Albümü'ndeki bir fotoğrafta üç katlı lojmanın inşaatı görülmektedir. Bu yapılar günümüzde (2005) Kocaeli Üniversitesi'ne bağlı derslik ve idari binalar olarak kullanılmaktadır.

3.8.3. Genel Özellikler

8.75 x 28.40 m. boyutlarındaki dikdörtgen planlı yapı kagir olarak inşa edilmiştir. Üç katlı yapının yüksekliği ise 8.18 m.'dir. Özgün plan şeması değişen yapının orta

bölümünde katlar arası sirkülâsyonu sağlayan bir merdiven ile bu merdivenin kuzeydoğu ve güneybatı yönlerinde derslikler yer almaktadır. Ahşap kırma çatı ile sonlanan yapının saçak genişliği 0.50 m.'dir **(Şekil 3.31, 3.37).**

3.8.4. Plan Özellikleri

Foto 3.82: Üç katlı lojmanın bodrum katı, 2005

Bodrum Kat: 7.45 x 27.10 m. boyutlarındaki dikdörtgen planlı katın tavan yüksekliği 2.50 m.'dir **(Şekil 3.21, 3.35)**. Katın güneydoğusuna 10.25 x 4.09 m. boyutlarında wc mekânı eklenmiştir. Yapının orta aksında zemin kattan inen merdivenin her iki yanında 4.15 x 2.75 m. boyutlarında güvenlik odası ile depo yer almaktadır. 3.10 x 8.70 m. boyutlarındaki koridora açılan 0.90 x 2.10 m. boyutlarındaki kapılar ile 7.45 x 9.00 m. boyutlarındaki dersliklere geçilmektedir **(Foto 3.82)**.

Koridorun doğusunda sonradan eklenen tuvaletler yer almaktadır. Tuvaletler zemin kata ulaşımı sağlayan giriş merdivenlerinin altında bulunduğundan tavanı eğimlidir.

Katın güneydoğu yönünde 1.40 m. genişliğinde, 1.10 m. yüksekliğinde altı adet penceresi bulunmaktadır. Bu pencerelerin döşeme kotundan 0.90 m. yukarıda başlamaktadır. Kuzeybatı yönünde ise 1.40 m. genişliğinde, 1.70 m. yüksekliğinde sekiz adet pencere yer almaktadır. Bu pencerelerin döşeme kotundan yüksekliği 0.55 m.'dir **(Şekil 3.31)**.

Zemin Kat: 7.45 x 27.10 m. boyutlarındaki dikdörtgen planlı katın tavan yüksekliği 2.65 m.'dir. Yapının zemin katı yükseltilmiş bodrum üzerine oturmaktadır. Kata güneydoğu yönündeki dokuz basamakla çıkılarak ulaşılan sahanlıktan girilmektedir. Sahanlığa açılan 1.10 m. genişliğinde, 2.50 m. yüksekliğindeki iki kapıdan 3.10 x 8.70 m. boyutlarındaki koridora geçilmektedir. Koridorun kuzeybatısında bodrum ve 1. katlara ulaşımı sağlayan merdiven ile merdivenin her iki yanında 2.75 x 4.15 m. boyutlarında öğretim görevlilerine ait odalar yer almaktadır. Koridorun kuzeydoğusu ve güneybatısındaki kapılardan 7.45 x 9.00 m. boyutlarındaki dersliklere geçilmektedir **(Şekil 3.32)**. Mekânın güneydoğu yönünde altı ve kuzeybatı yönünde bulunan sekiz pencere vardır. 1.40 m. genişliğinde 1.70 m. yüksekliğindeki bu pencereler **(Şekil 3.36, 3. 37)** döşemeden 0.60m. yukarıdan başlamaktadır

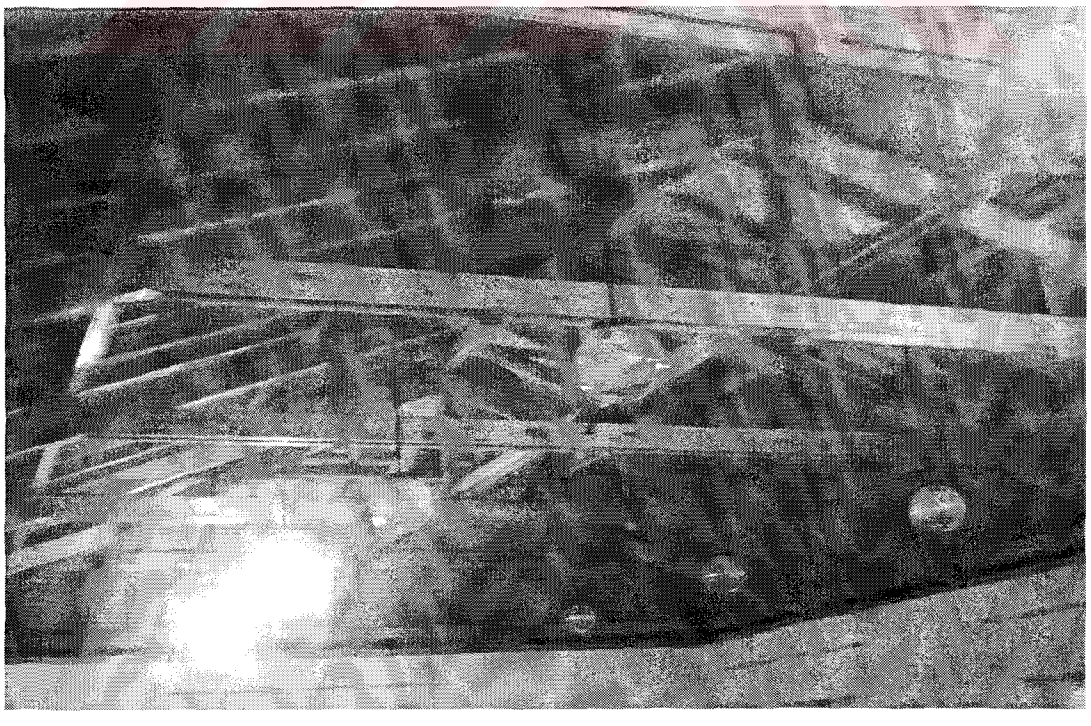

Foto 3.83: Üç katlı lojmanın oturtma çatısı, 2005

1. Kat: 7.45 x 27.10 m. boyutlarındaki dikdörtgen planlı katın tavan yüksekliği 3.00 m.'dir. Zemin kattan yükselen merdiven ile 2.80 x 3.18 m. boyutlarındaki koridora ulaşılmaktadır. Bu koridorun kuzeydoğu ve güneybatı yönlerinde 7.45 x 11.95 m. boyutlarında derslikler yer almaktadır. Katın güneydoğu ve kuzeybatı yönlerinde 1.40 m. genişliğinde 1.70 m. yüksekliğinde sekizer adet pencere bulunmaktadır. Bu pencerelerin döşemeden yüksekliği 0.90 m.'dir **(Şekil 3.34, 3.37)**. Dersliklerden çatının oturtma çatısı görülmektedir **(Foto 3. 83)**.

3.8.5. Cephe Özellikleri

Foto 3.84: Üç katlı lojmanın güneydoğu cephesi, 2005

Güneydoğu Cephesi: Yapının aynı zamanda giriş cephesi olan güneydoğu cephesi simetrik bir kurguya sahiptir. Yapının bu cephesinde zemin kata yükselen sekiz basamaklı merdiven yer almaktadır. Bu merdivenin sahanlığı üç adet ahşap dikme ile taşıyan saçak ile örtülüdür. Bu saçak sonradan yapıya eklenmiştir. Zemin katta sahanlığa açılan 1.10 m. genişliğinde, 2.50 m. yüksekliğinde iki kapı vardır. Zemin

katta ayrıca merdiven sahanlığının her iki tarafında üçer adet 1.40 m. genişliğinde, 1.70 m. yüksekliğinde dikdörtgen pencere yer almaktadır. Bodrum katta ise zeminli kattaki giriş merdiveninin her iki yanındaki pencereler ile aynı hizada 1.40 m. genişliğinde, 1.10 m. yüksekliğinde altı pencere bulunmaktadır. 1. katta zemin kata açılan pencere ve kapılar ile aynı hizada 1.40 m. genişliğinde, 1.70 m. yüksekliğinde sekiz adet pencere yer almaktadır. Bodrum kat pencerelerinin bitiş kotunda 25 cm., zemin ve 1. kat pencerelerinin bitiş kotunda ise 50 cm. yüksekliğindeki hatıllar cephe boyunca devam etmektedir **(Foto 3.84, 85) (Şekil 3.36)**.

Foto 3.85: Üç katlı lojman, güneydoğu cephesi, 2005

Kuzeybatı Cephesi: Simetrik bir anlayışıyla düzenlenen cephede bodrum, zemin ve 1. katlarda açılan 1.40 m. genişliğinde, 1.70 m. yüksekliğinde sekizer adet pencere yer almaktadır. Bodrum, zemin ve 1. kat pencerelerinin bitiş kotunda başlayan hatıllar bu cepheden de algılanmaktadır **(Foto 3.86, 3. 87) (Şekil 3.37)**. Yapının güneybatı ve kuzeydoğu cepheleri sağırdır.

Foto 3.86: Üç katlı lojmanın kuzeybatı cephesi, 2005

Foto 3.87: Üç katlı lojmanın kuzeybatı cephesi, 2005

3.8.6. Yapım Tekniği ve Malzeme

Kâgir yapının taş beden duvarları kalınlığı 0.65 m.'dir. Bu duvarlar içte sıvalı dışta ise sıvasızdır. Yapının iç mekânları 20 cm. kalınlığında sonradan eklenen tuğla duvarlarla bölünmüştür. Yapının ahşap oturtma çatısı marsilya tipi kiremitlerle örtülüdür.

3.8.7. Bozulmalar

Taşıyıcı sistemi iyi durumda olan yapının bodrum katına sonradan tuvalet eklenmiştir. Ayrıca yapının özgün plan yeni işlev gereği değiştirilmiştir. Pencere ve kapı doğramaları p.v.c. malzeme ile yenilenmiştir. Döşeme ise yine işlev değişikliği sırasında granit seramik ile yenilenmiştir.

3.9. 9 No'lu Ünite Ambar Binası

3.9.1. Konum

Cumhuriyet Caddesi üzerinde yer alan meydanın kuzeybatısından başlayarak, batıda Ulupınar deresi, doğuda Bent Sokak, kuzeyde de İstanbul-İzmit karayolu ile sınırlanan eğimli arazi üzerindeki fabrika yapıları 1995 yılında Kilim A.Ş. grubuna tahsis edilmiştir **(Şekil 2.2).** Bu alan güneydoğu-kuzeybatı doğrultusunda dekovil hattının geçtiği yol ile ikiye ayrılmaktadır. Ambar binası bu yolun güneybatısında yer almaktadır **(Şekil 2.1).**

3.9.2. İşlev

Yapının özgün işlevi ve inşa tarihi ile ilgili herhangi bir belgeye ulaşılamamıştır. Ancak 1918 yılında Sultan Reşad'ın saltanatının son yıllarında, Hereke Fabrika-i Hümayunu'nda çuha, şayak ve iplik dairelerinde tezgâh sayısının arttırıldığı ve ek binaların yapıldığı bilinmektedir **(Toprak,1986).** Günümüzde kumaş deposu olarak

kullanılan bu yapının 1918 yılındaki inşaat faaliyetleri sırasında inşa edildiği düşünülmektedir **(Şekil 2.4)**.

3.9.3. Genel Özellikler

20. yüzyıl ilk çeyreğinde inşa edildiği düşünülen yapı 16.00 x 92.00 m. boyutlarındadır. Kâgir olarak inşa edilen yapı dört farklı kota oturan, dört ayrı bölümden oluşmaktadır **(Foto 3.88)**. Dört farklı bölümün her birinde sonradan eklenildiği düşünülen birer asma kat bulunmaktadır. Asma katlar zemin katlardaki çelik putrellerle taşınmaktadır. Yapının kuzeydoğu yönünde tek katlı ana yapıya bitişik ahşap bir ek bulunmaktadır. Yapının beden duvarları 65 cm. kalınlığında taş duvardır. Cepheleri ise mozaik örgü taş kaplamadır. Her bölüm beşik çatılıdır. Bu betonarme çatılar asma katlardan yükselen betonarme kolonlar üzerine oturmaktadır **(Şekil 3.38, 3.41)**.

3.9.4. Plan Özellikleri

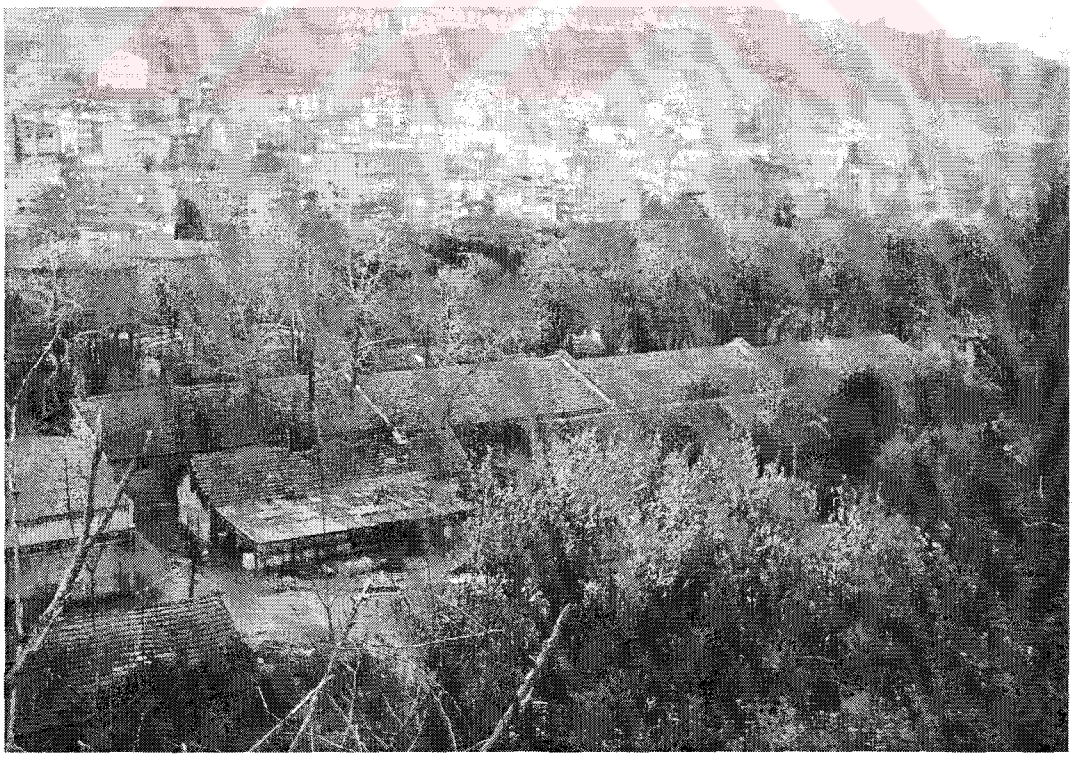

Foto 3.88: Ambar binasının genel görünüşü, 2005

Z 01 Mekânı: Yaklaşık 14.70 x 21.70 m. boyutlarındaki dikdörtgen planlı mekânının tavan yüksekliği 3.40 m.'dir. Mekâna kuzeydoğu yönündeki 2.00 m. genişliğinde, 2.80 m. yüksekliğindeki çift kanatlı ahşap kapıdan girilmektedir **(Şekil 3.38)**.

Mekanda uzun kenarı boyunca sıralanan aks aralıkları 3.46 m. ile 3.92 m. arasında değişen beş, kısa kenarı boyunca sıralanan aks aralığı 2.66 m. olan üç olmak üzere toplam onbeş adet çelik taşıyıcı ayaklar yer almaktadır. Bu ayaklar 300 mm. yüksekliğinde, 180 mm. tabla genişliğinde I profillerdir. Çelik taşıyıcı ayaklar, tabanda 50 x 50 cm. boyutlarında ve 30cm. yüksekliğinde betonarme ayaklara oturmaktadır **(Foto 3.89)**. Mekânın kuzey köşesinde yer alan ahşap merdiven ile asma kata çıkılmaktadır **(Foto 3.90)**. Mekânın kuzeydoğu cephesinde 1.60 m. genişliğinde, 1.50 m. yüksekliğinde bir adet pencere bulunmaktadır **(Şekil 3.38, 3. 40)**. Kumaş deposu olarak kullanılan mekânda kumaşlar ahşap raflar ile boş hacimlere istif edilmektedir.

Foto 3,89: Ambar binasının Z01 mekânı, 2005

Foto 390: Ambar binasının Z01 mekânı, 2005

Foto 3.91: Ambar binasının A01 mekânı, 2005

A01 mekânı: 8.70 x 21.70 m. boyutlarındaki asma katın tavan yüksekliği mahya kotuna kadar 4.20 m.'dir **(Şekil 3.39, 3.40)**. Katta uzun kenarı boyunca sıralanan aks aralıkları 3.17 m. ile 3.62 m. arasında değişen beş, kısa kenarı boyunca sıralanan aks aralığı 6.80 m. olan iki olmak üzere toplam on adet 30 x 30 cm. boyutlarında betonarme kolon bulunmaktadır. Yapının betonarme çatısı bu kolonlardan yükselen payandalarla desteklenmektedir **(Foto 3.91, 3.92)**. Asma katın ahşap döşemesinin 0.95 m.'si konsol çalışmaktadır **(Şekil 3.38, 3.39)**.

Asma katın kuzeydoğu yönünde 1.60 m. genişliğinde, 0.90 m. yüksekliğinde altı adet güneybatı yönünde iki adet yine aynı ölçülerde pencere bulunmaktadır **(Şekil 3.39, 3.40)**.

Foto 3.92: Ambar binası A01 mekânı, 2005

Z 02 Mekânı: 14.70 x 21.95 m. boyutlarındaki mekânın tavan yüksekliği 3.40 m.'dir. Arazideki eğim nedeniyle Z02 no'lu mekân Z01 no'lu mekândan 0.90 m. üst kottadır. Kuzeydoğu yönünde bulunan 2.00 m. genişliğinde 2.80 m. yüksekliğindeki bir kapı ile mekâna girilmektedir **(Şekil 3.38)**. Bu bölümün kuzeydoğu yönünde 2.68 x 12.10 m. boyutlarında cepheye bitişik niteliksiz bir ek bulunmaktadır. Ek mekâna

kuzeybatı ve güneydoğu yönlerinde yer alan 1.30 m. genişliğinde, 2.60 m. yüksekliğindeki kapılarla girilmektedir. Sac levhalarla kapatılmış olan çatısı kuzeybatı yönüne doğru 5.60 m. devam ederek Z02 no'lu mekâna saçak işlevi görmektedir. Konsol olarak uzanan çatı bu bölümde 10 x 10 cm boyutlarındaki ahşap dikme ile taşınmaktadır **(Şekil 3.38, 3.39)**. Z02 no'lu mekanda uzun kenarı boyunca sıralanan aks aralığı 3.96 m. ile 3.51 m. arasında değişen beş, kısa kenarı boyunca sıralanan aks aralığı 2.65 m. olan üç olmak üzere toplam onbeş adet çelik taşıyıcı yer almaktadır **(Foto 3.93)**. Bu mekânın kuzeyinde bulunan ahşap merdiven ile asma kata çıkılmaktadır. Mekân duvarları sağırdır.

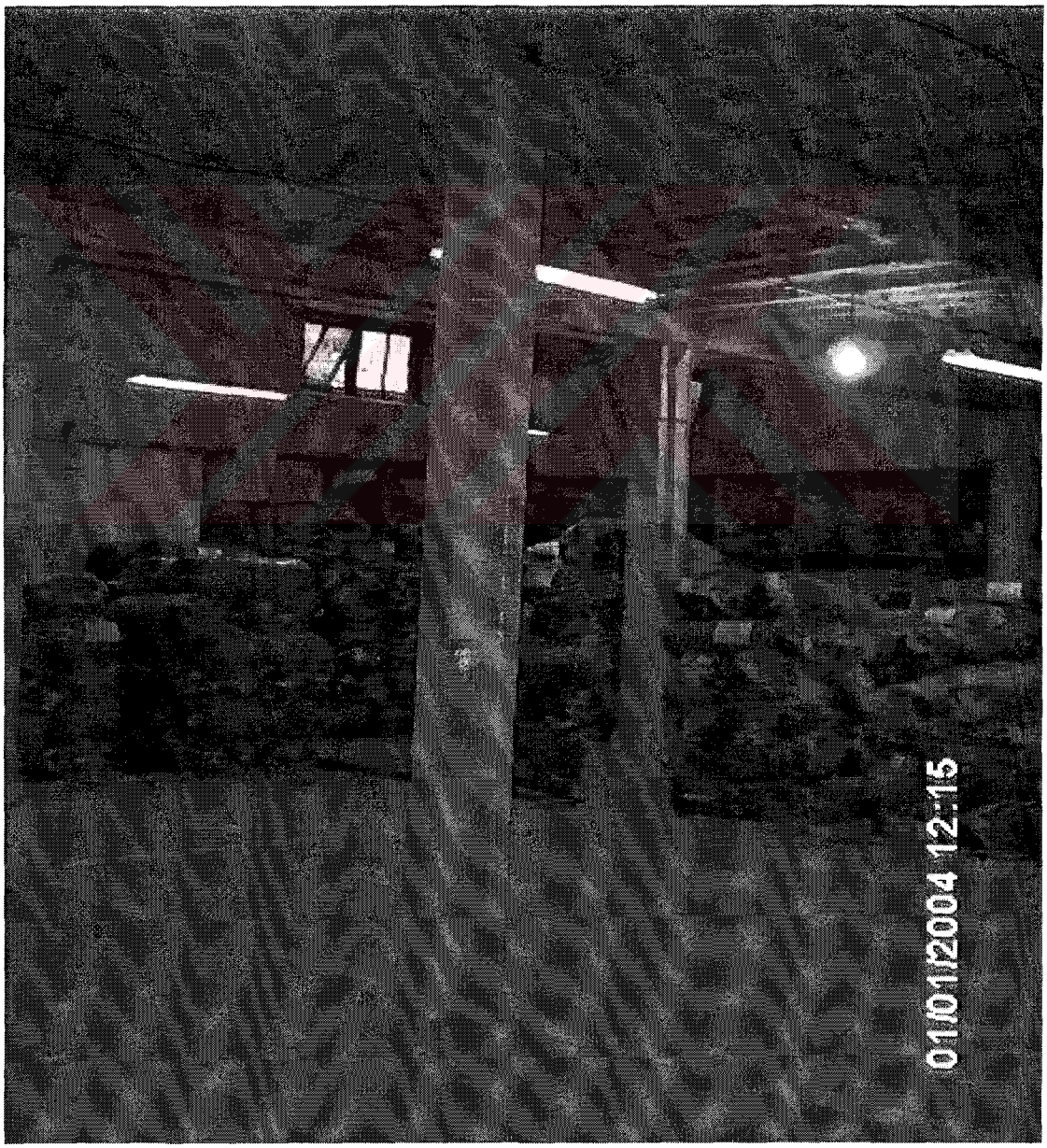

Foto 3.93: Ambar binasının Z02 mekânı, 2005

Asma Kat: 8.70 x 21.95 m. boyutlarındaki asma katın tavan yüksekliği mahya kotunda 4.20 m.'dir **(Şekil 3.39, 3.40)**. Mekanda uzun kenarı boyunca sıralanan aks aralıkları 3.66 m. ile 3.51 m. arasında değişen beş, kısa kenarı boyunca aks aralığı 6.80 m. olan iki olmak üzere toplam on adet 30 x 30 cm. boyutlarında betonarme kolon bulunmaktadır. Mekânın üzeri betonarme beşik çatı ile sonlanmaktadır. Mekânın güneybatı cephesinde iki adet, kuzeydoğu cephesinde altı adet 1.60 m. genişliğinde, 0.90 m. yüksekliğinde pencere bulunmaktadır **(Şekil 3.39)**.

Z03 Mekânı: 14.70 x 22.21 m. boyutlarında dikdörtgen planlı mekânın tavan yüksekliği 3.40 m.'dir. Mekân Z02 no'lu mekândan 0.60 m. daha üst kota oturmaktadır **(Şekil 3.38, 3.40)**. Mekâna kuzeydoğu yönünde bulunan 2.00 m. genişliğinde 2.80 m. yüksekliğindeki çift kanatlı ahşap bir kapıdan girilmektedir **(Şekil 3.38)**.

Mekanda uzun kenarı boyunca sıralanan aks aralıkları 3.56 m. ile 4.00 m arasında değişen beş kısa kenarı boyunca sıralanan aks aralığı 2.65 m. olan üç olmak üzere toplam on beş adet çelik taşıyıcı yer almaktadır. Bu taşıyıcılar 300 mm. yüksekliğinde, 180 mm. tabla genişliğinde I profillerdir. Kuzeydoğu yönündeki beden duvarına bitişik, giriş kapısına yakın bölümde yer alan merdiven ile asma kata çıkılmaktadır **(Şekil 3.38)**. Mekânın kuzeydoğusunda 1.60 m. genişliğinde, 1.50 m. yüksekliğinde bir adet pencere bulunmaktadır.

A03 Mekanı: 8.70 x 22.21 m. boyutlarındaki asma kat mekânının tavan yüksekliği mahya kotunda 4.20 m.'dir **(Şekil 3.39, 3.40)**.

Mekanda uzun kenarı boyunca sıralanan aks aralıkları 3.51 m. ile 3.86 m. arasında değişen beş, kısa kenarı boyunca sıralanan aks aralığı 6.80 m. olan iki olmak üzere toplam on adet 30 x 30 cm. boyutlarında betonarme kolon yer almaktadır. Mekanı örten beşik betonarme çatı bu kolonlar ve kolonlardan yükselen betonarme payandalar ile desteklenmektedir **(Şekil 3.39, 3.40)**. Asma katın kuzeydoğu yönünde 1.60 m. genişliğinde, 0.90 m. yüksekliğinde altı adet, güneybatı yönünde ise aynı ölçülerde iki adet pencere bulunmaktadır **(Şekil 3.39)** .

Z 04 Mekânı: 14.70 x 22.85 m. boyutlarındaki mekânın tavan yüksekliği 3.40 m.'dir. Mekân arazideki eğim nedeniyle Z03 mekânından 0.70 m. üst kota oturmaktadır **(Şekil 3.38, 3.40)**.

Mekanda uzun kenarı boyunca sıralanan aks aralıkları 4.11 m. ile 3.66 m arasında değişen beş, kısa kenar boyunca sıralanan aks aralığı 2.65 m. olan üç olmak üzere toplam on beş adet çelik taşıyıcı yer almaktadır. Mekânın kuzeyinde yer alan merdiven ile asma kata ulaşılmaktadır. Katın kuzeydoğu yönünde 1.60 m. genişliğinde, 1.50 m. yüksekliğinde bir adet pencere bulunmaktadır **(Şekil 3.38)**.

Asma Kat: 8.70 x 22.85 m. boyutlarındaki asma katın tavan yüksekliği mahya kotunda 4.20 m.'dir **(Şekil 3.48)**.

Mekanda uzun kenarı boyunca sıralanan aks aralıkları 3.66 m. ile 3.98 m. arasında değişen beş, kısa kenarı boyunca sıralanan aks aralığı 6.80 m. olan iki olmak üzere toplam on adet 30 x 30 cm. boyutlarında betonarme kolon bulunmaktadır **(Şekil 3.39)**. Asma katın kuzeydoğu yönünde 1.60 m. genişliğinde, 0.90 m. yüksekliğinde altı adet, güneybatı yönünde ise aynı ölçülerde iki adet pencere bulunmaktadır **(Şekil 3.39, 3.40, 3.41)**.

3.9.5. Cephe Özellikleri

Kuzeydoğu Cephesi: Kuzeydoğu cephesi yapıyı oluşturan dört ayrı mekânın giriş cephesidir **(Şekil 3.41)**. Cephe duvarları asma kattaki pencerelerin üst kotuna kadar moloz örgülü taş duvar olup, cephe mozaik örgülü taş ile kaplanmıştır. Asma kat pencerelerinin bitiş kotundan başlayan yaklaşık 0.50 m. yüksekliğindeki betonarme kiriş cephe boyunca devam etmektedir. Arazideki eğim nedeniyle cephe boyunca yer yer yükselen basamaklar bulunmaktadır **(Foto 3.94) (Şekil 3.41)**.

Cephe üzerinde zemin kattaki dört ayrı bölüme açılan 2.00 m. genişliğinde 2.80 m. yüksekliğinde dört adet çift kanatlı ahşap kapı bulunmaktadır. Z02 no'lu mekan dışında zemin kattaki diğer mekanlara 1.60 m. genişliğinde, 1.50 m. yüksekliğinde

birer pencere daha açılmaktadır. Ayrıca 1. katta her bölümden altışar adet olmak üzere toplam yirmidört adet 1.60 m. genişliğinde 0.90 m. yüksekliğinde ahşap pencere cepheye açılmıştır **(Foto 3.95) (Şekil 3.41)**.

Foto 3.94: Ambar Binasının kuzeydoğu cephesi, 2004

Foto 3.95: Ambar Binasının kuzeydoğu cephesi, 2004

Z02 no'lu mekânın giriş kapısından başlayarak Z01 no'lu mekana kadar uzanan niteliksiz ekte bu cephe üzerindedir. Ek yapının tek eğimli çatısı A02 no'lu mekanın pencerelerinin alt kotuna kadar yükselmektedir **(Şekil 3.41)** .

Güneybatı Cephesi: Tamamen simetrik bir kurguya sahip olan güneybatı cephesi zemin katta sağırdır. Asma katta ise yapının her bir bölümüne açılan ikişer olmak üzere toplam sekiz adet 1.60 m. genişliğinde, 0.90 m. yüksekliğinde ahşap pencere bulunmaktadır. Cephe betonarme beşik bir çatı ile sonlanmaktadır. Güneydoğu ile kuzeybatı cepheleri tamamen simetrik olan yapının bu cepheleri tamamen sağırdır.

3.9.6. Yapım Tekniği ve Malzeme

Kâgir olarak inşa edilen yapının beden duvarları moloz taş duvar örgülü olup kalınlığı 0.65 metredir. Bu duvarlar cephede mozaik örgü taş ile kaplanmıştır. Yapının taşıyıcı sistemi zemin katta 300 mm. yüksekliğinde, 180 mm. tabla genişliğinde çelik I putrellerdir. Asma katta ise 30 x 30 cm. boyutlarında betonarme kolonlar devam etmektedir. Bu kolonlardan yapının betonarme beşik çatısını destekleyen, betonarme payandalar yükselmektedir. Betonarme beşik çatı marsilya tipi kiremitlerle kaplıdır. Zemin kat döşeme kaplaması şap olan yapıda, bozulan zemin yer yer karosimon döşeme kaplaması ile kaplanmıştır.

Yapı pencere ve kapı doğramaları ahşaptır. Asma kat döşemeleri ve bu katlara ulaşımı sağlayan merdivenlerde ahşaptır. Kuzeydoğu cephesi güneydoğu tarafında bulunan pencerede demir parmaklıklar bulunmaktadır. Ek bina doğramaları tamamen ahşap olup çatısı sac levhalarla kapatılmıştır.

3.9.7. Bozulmalar

Kumaş deposu olarak kullanılan yapıda taşıyıcı sistem iyi, fakat iç mekânlar ve cepheler oldukça bakımsız durumdadır. Asma kattan başlayan betonarme taşıyıcı sistem ve betonarme çatının yapıya sonradan eklendiği düşünülmektedir. Hangi tarihlerde yapıldığı tespit edilemeyen bu onarımlar sırasında yapının özgün

malzemeleri büyük oranda yenilenmiştir. Yapının kuzeydoğu cephesinde tek katlı bir ek yer almaktadır. Niteliksiz bu ek yapı simetrik cephe düzenini bozmaktadır. Yapının kuzeydoğu cephesi boyunca uzanan merdivenlerde çökmeler ve büyük çatlaklar gözlenmiştir.

3.10. 10 No'lu Ünite: Mekanik Atelye ve Kazan Dairesi

3.10.1. Konum

1995 yılında Kilim A.Ş. grubuna tahsis edilen fabrika alanında yer almaktadır. Yapı alanı kuzeybatı-güneydoğu doğrultusunda dekovil hattının kuzeydoğusunda yer almaktadır. Yapının kuzeydoğusunda yünlü dokuma ünitesi, güneybatısında 11 no'lu ünite, güneydoğusunda ise yemekhane yer almaktadır **(Şekil 2.1)**.

3.10.2. İşlev

Foto 3.96: 10 no'lu ünitenin kuzeybatı cephesinde yer alan tarih kaydı, 2004

Yapının yapım tarihinin kuzeybatı cephe pencere üstünde bulunan tarih kaydından 1916 (1332) olduğu anlaşılmaktadır **(Foto 3.96)**. İnşa edildiği yıllarda şifonez dairesi, kazan dairesi, mekanik atelye gibi farklı işlevleri bir arada bulunduran yapıya Sümerbank'a devredildiği 1933 yılından sonra kaynak atelyesi ve sachane bölümleri eklenmiştir **(Şekil 2.3)**. 1995 yılında özelleştirilerek özel sektöre devredilen yapı, 1999 Gölcük depreminde büyük hasar görmüştür. Kısmen yıkılan yapıda sadece kazan dairesi, elektrik ve mekanik atelye bölümü kullanılmaktadır.

3.10.3. Genel Özellikler

10 no'lu ünite farklı mekânsal özellikleri taşıyan, farklı birimleri bünyesinde toplamış bir yapı topluluğudur. Bu yapılar yaklaşık 34 x 80 m. boyutlarındaki bir alana oturmaktadır **(Şekil 3.42, 3.45)**.

3.10.4. Plan Özellikleri

Z01 Mekânı: Tek katlı Z01 mekânı L planlıdır **(Şekil 3.42)**. Mekâna güneybatı ve güneydoğu cephelerinde yer alan demir kapılardan girilmektedir. Güneybatı cephesindeki kapı 1.60 m. genişliğinde, 2.80 m. yüksekliğindedir. Güneydoğu cephesindeki kapı ise 1.60 m. genişliğinde 4.00 m. yüksekliğindedir. Bu kapılar basık kemerlidir **(Şekil 3.44)**.

1999 depremi sırasında mekânın kâgir beden duvarları ile çatı örtüsünün bir kısmı yıkılmıştır **(Foto 3.97)**. Bu hasarlar nedeniyle mekân içine girilememiştir. Mekânın güneybatı cephesinde 1.60 m. genişliğinde, 2.33 m. yüksekliğinde dört, 1.60 m. genişliğinde 3.05 m. yüksekliğinde bir olmak üzere toplam beş adet, güneydoğu cephesinde ise 1.60 m. genişliğinde, 3.05 m. yüksekliğinde altı adet basık kemerli pencere bulunmaktadır **(Şekil 3.42, 3.44)**.

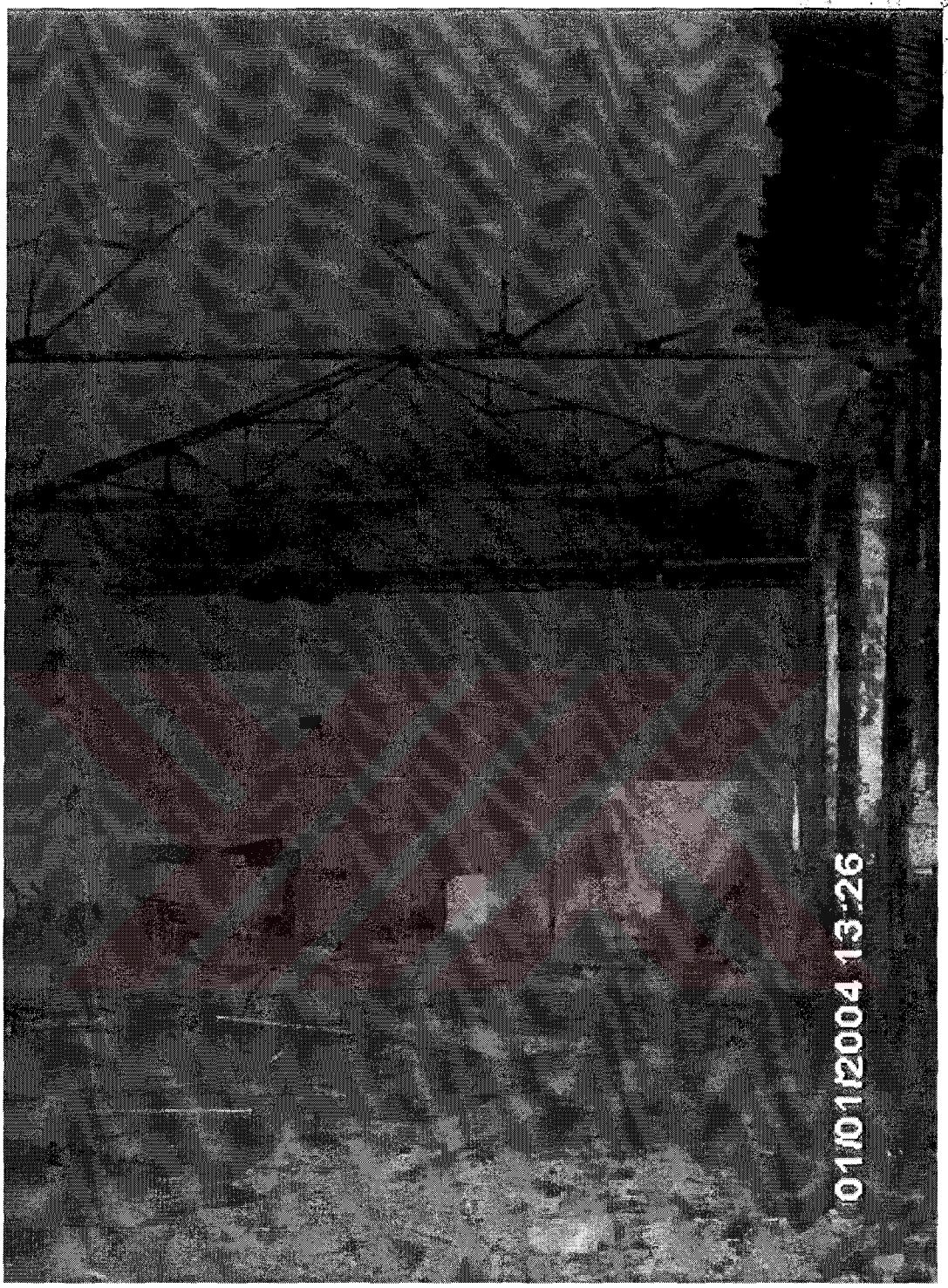

Foto 3.97: 10 no'lu üniteye ait Z01 no'lu mekân, 2005

Z02 no'lu mekanik atelye: 10.02 x 20,57 m. boyutlarındaki ana mekân ile 3.13 x 20.60 m. boyutlarındaki ekten oluşan tek katlı bir birimdir **(Şekil 3.42)**. Ana mekânın tavan yüksekliği 5.52 m.'dir. Ek binanın tavan yüksekliği ise 5.25 m.'dir **(Şekil 3.44)**.

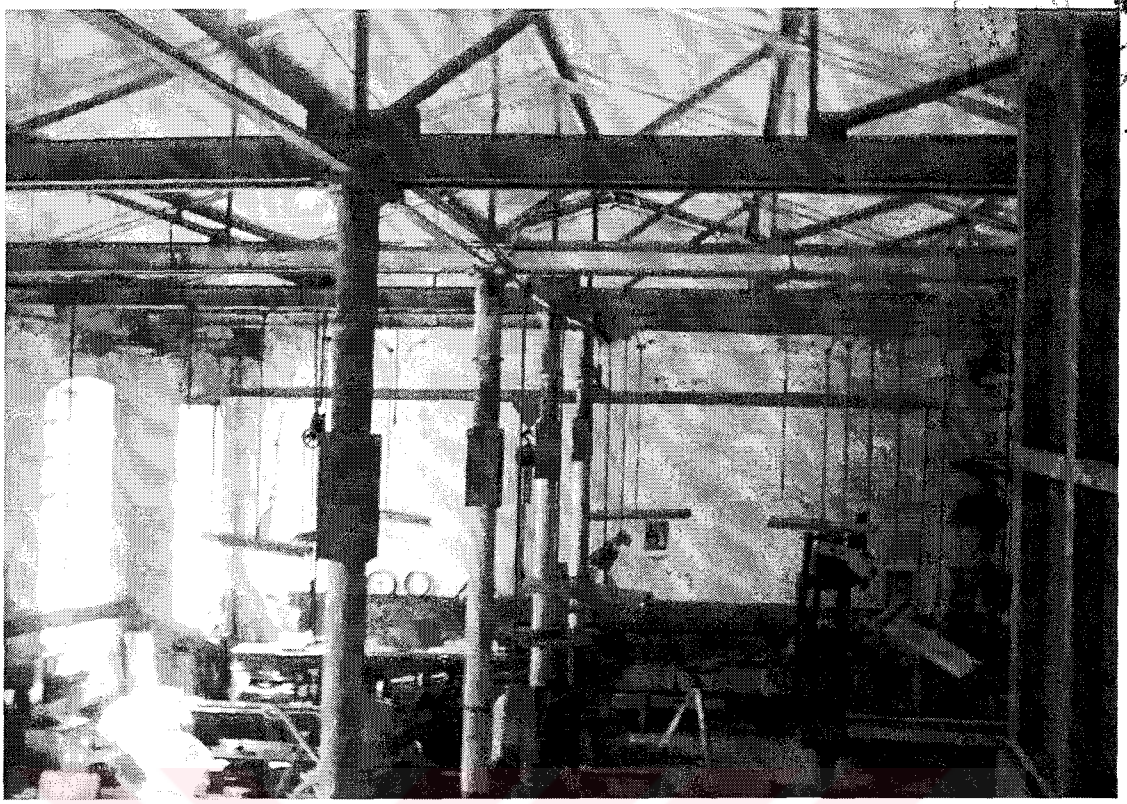

Foto 3.98: 10 no'lu üniteye ait mekanik atelye, 2004

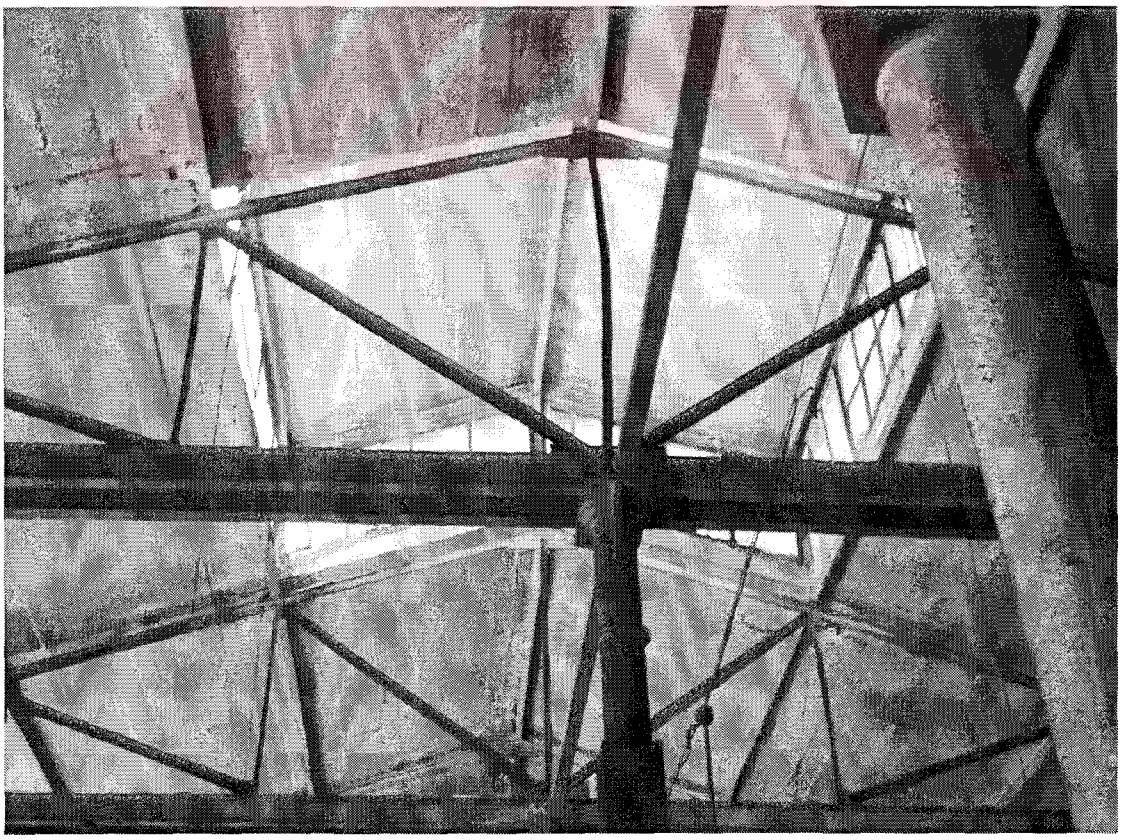

Foto 3.99: 10 No'lu üniteye ait mekanik atelyenin çatı penceresi, 2004

Mekanik atelyeye güneybatı cephesi üzerinde yer alan 1.60 m. genişliğinde, 2.80 m. yüksekliğindeki çift kanatlı demir kapıdan girilmektedir. Mekânın kuzeydoğusunda bulunan 1.60 m. genişliğindeki bir kapı ile ek mekâna geçilmektedir. Ek yapının kuzeydoğu cephesinde ayrıca 1.65 m. genişliğinde, 2.25 m. yüksekliğinde çift kanatlı ahşap bir giriş kapısı daha yer almaktadır **(Şekil 3.42, 3.44, 3.45)**.

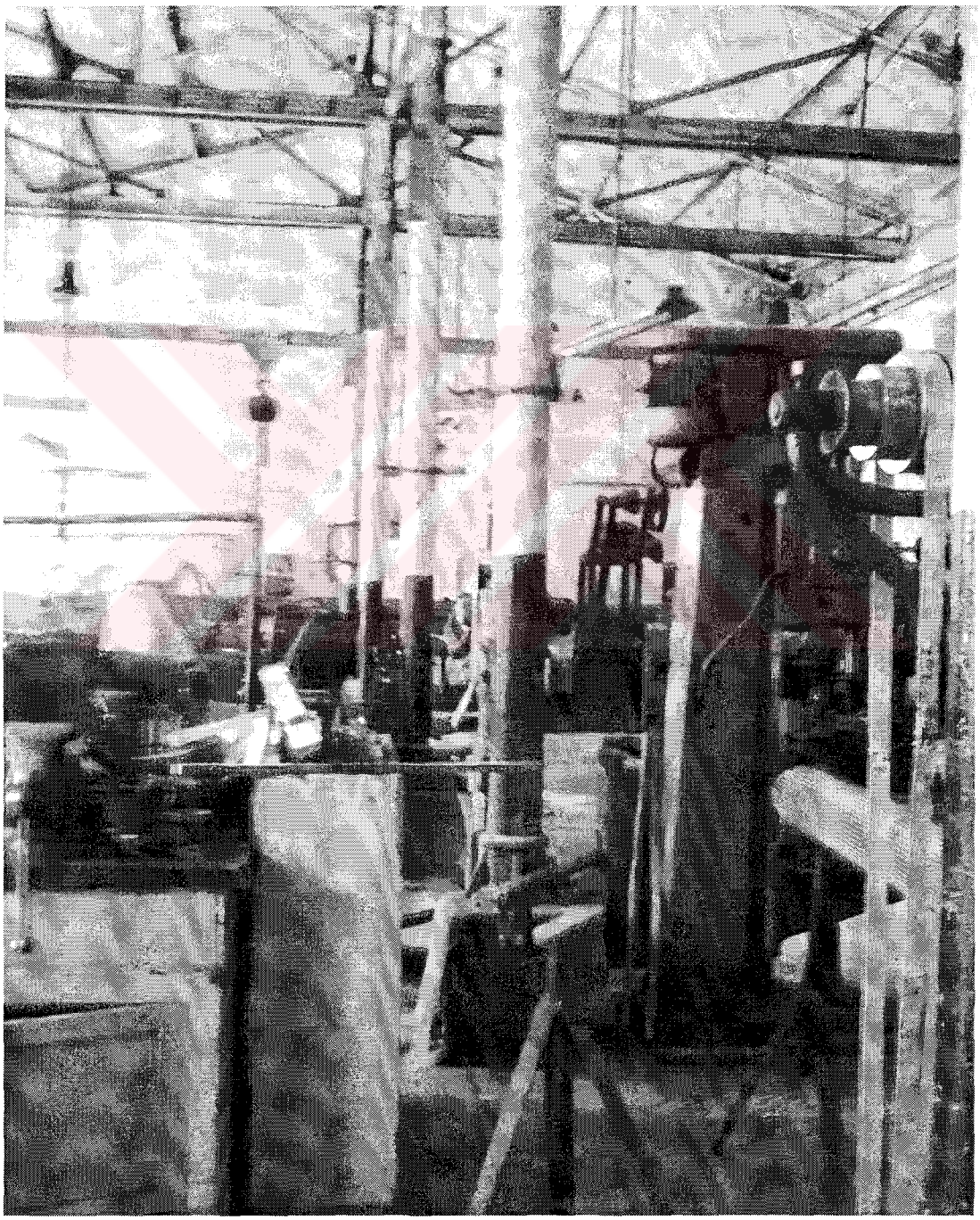

Foto 3.100: 10 no'lu üniteye ait mekanik atelye, 2004

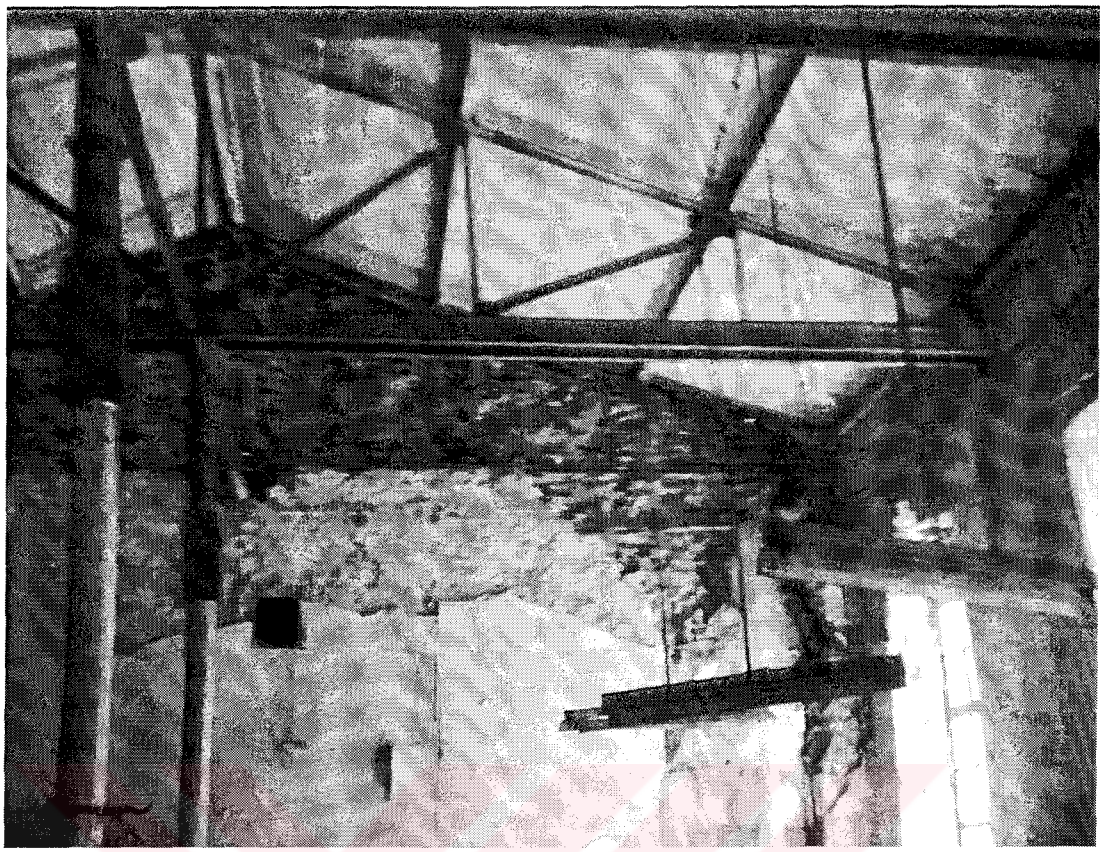

Foto 3.101: 10 no'lu üniteye ait mekanik atelyenin güneydoğu duvarı, 2004

Foto 3.102: 10 no'lu üniteye ait mekanik atelye, 2004

Ana mekanda uzun kenarı boyunca sıralanan aks aralığı 3.43 m. olan beş adet çelik taşıyıcı bulunmaktadır. 18 cm. çapındaki çelik boru elemanlar tabanda 55 x 55 cm. boyutlarında, 45 cm. yüksekliğinde betonarme ayaklar üzerine oturmaktadır **(Foto3.98, 99)**. Çelik dikmelerin bitiş kotunda mekânın kısa kenarına paralel şekilde, beden duvarlarına mesnetlenen çelik kirişler uzanmaktadır. Bu kirişlerle, betonarme beşik çatıyı taşıyan çelik çatı makasları perçinlenerek birleştirilmişlerdir **(Foto 3.99, 3.100, 3.101).**

Atelyenin Z01 no'lu mekânla birleşen güneydoğu yönündeki duvarın bir bölümü yıkılmıştır **(Foto 3.101)**. Mekânın güneybatısında ve kuzeydoğusunda beşer adet 1.60 m. genişliğinde, 3.05 m. yüksekliğinde pencereler yer almaktadır **(Şekil 3.42, 3.44)**.

Z04 no'lu kazan dairesi: Kazan dairesi olarak kullanılan yaklaşık 18.30 x 23.60 m. boyutlarındaki dikdörtgen planlı, tek katlı mekânın tavan yüksekliği 7.05 m.'dir. Mekâna güneybatı yönünde yer alan 1.60 m. genişliğinde, 2.80 m. yüksekliğindeki demir kapı ile kuzeydoğu yönünde yer alan 1.60 m. genişliğinde, 2.30 m. yüksekliğindeki çift kanatlı demir kapıdan girilmektedir **(Şekil 3.42, 3.44, 3.45)**.

1999 Gölcük depreminde kâgir duvarları kısmen yıkılan ve çatısı hasar gören mekân betonarme elemanlarla güçlendirilmiştir. Onarımlar sırasında mekânın köşelerine yerleştirilen betonarme kolonlar kâgir duvarın bitimine kadar yükselmektedir. Kâgir duvarın bitiş hizasında yükselen yaklaşık 0.50 m. yüksekliğindeki betonarme kiriş tüm yapıyı çevrelemektedir **(Foto 3.103)**. Yapının kuzeydoğu cephesine 6.75 m. aks aralığında, 20 x 15 cm. boyutlarında çelik taşıyıcılar yerleştirilmiştir **(Şekil 3.42)**.

Yapının beşik çatısı kısa kenar boyunca 3.37 m. aks aralığı ile yerleştirilen altı adet çelik makas ile uzun kenar boyunca sıralanan on bir adet I profil den oluşmaktadır. Çatı sac levhalar ile kaplanmıştır **(Foto 3.103, 104)**.

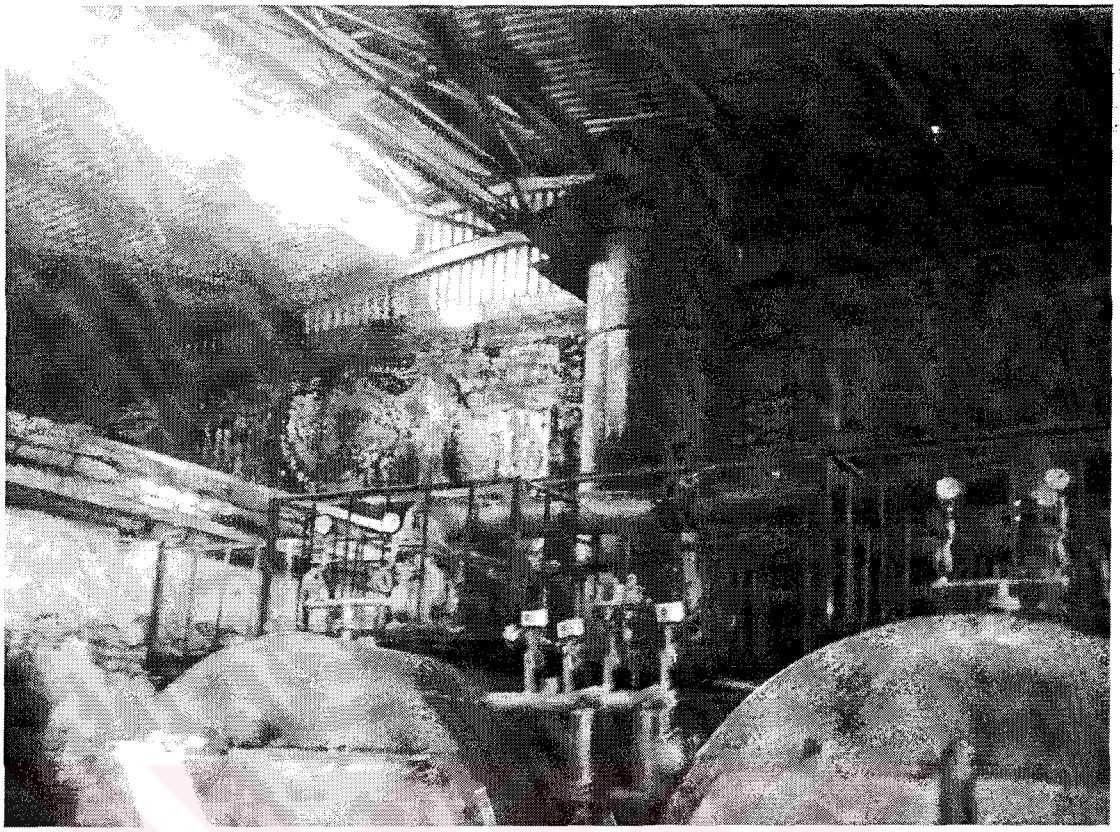

Foto 3.103: 10 no'lu üniteye ait kazan dairesi, 2004

Foto 3.104: 10 no'lu üniteye ait kazan dairesinin çelik çatısı, 2004

Mekânın güneybatı yönünde dört adet 1.60 m. genişliğinde, 3.05 m. yüksekliğinde basık kemerli pencere bulunmaktadır. Yapı tek katlı olmasına rağmen kuzeydoğu cephesinde düşeyde iki sıra pencere bulunmaktadır. Alt sırada 1.60 m. genişliğinde, 2.30 m. yüksekliğinde üç adet, 1.60 m. genişliğinde, 1.20 m. yüksekliğinde bir adet pencere bulunmaktadır. İkinci sırada ise 1.60 m. genişliğinde, 2.30 m. yüksekliğinde altı adet pencere yer almaktadır. Kuzeydoğu cephesinin güneydoğu yönünde yer alan pencereler tuğla örülerek kapatılmıştır **(Şekil 3.42, 3.45)**.

Z05 no'lu şifonez dairesi: Kazan dairesine kuzeydoğu yönünde bitişik şifonez dairesi 12.52 x 24.22 m. boyutlarındadır. Tek katlı mekânın tavan yüksekliği 6.40 m.'dir. Mekâna güneybatı yönünde yer alan 1.60 m. genişliğinde, 2.80 m. yüksekliğinde demir bir kapıdan girilmektedir. Ayrıca mekânın kuzeybatı cephesinde 2.00 m. genişliğinde, 3.65 m. yüksekliğinde ikinci bir giriş kapısı daha bulunmaktadır. Mekânda kumaşı parçalayarak yün haline getiren şifonez makinesi bulunmaktadır **(Foto 3.105) (Şekil 3.42)**. Bu mekân şu anda (2005) kullanılmamaktadır.

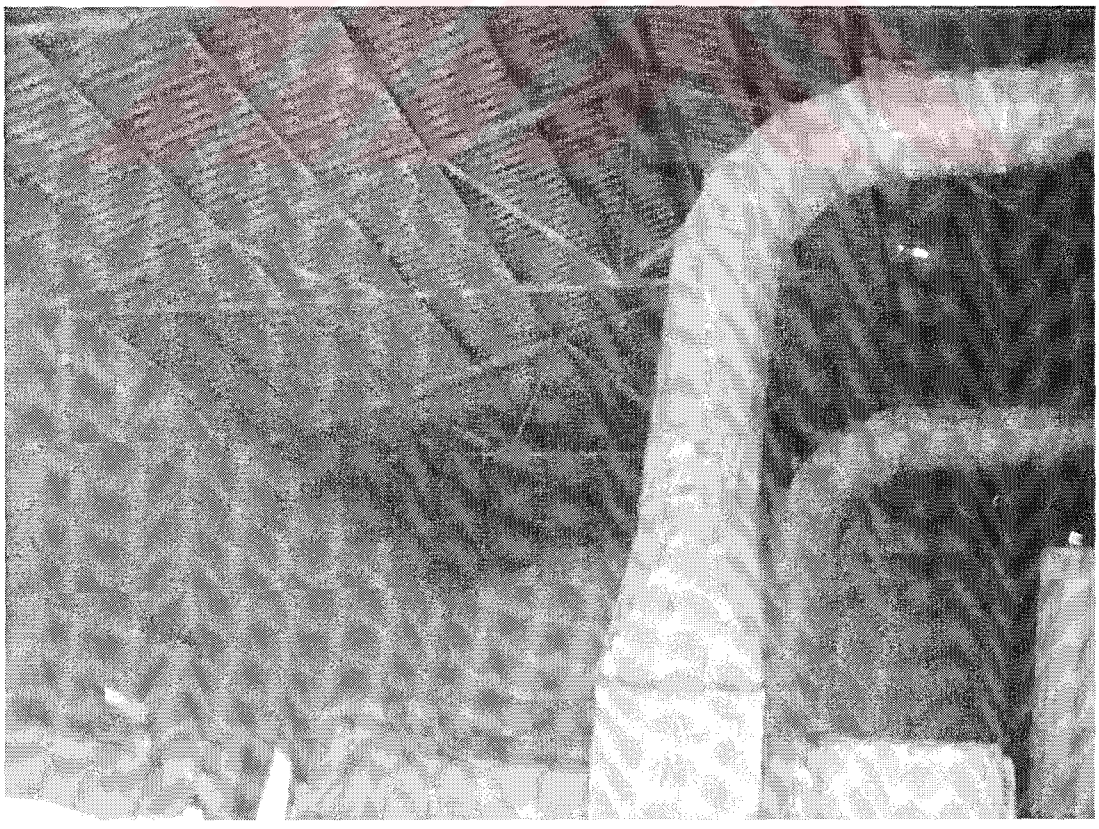

Foto 3.105: 10 no'lu üniteye ait şifonez dairesindeki şifonez makinesi, 2004

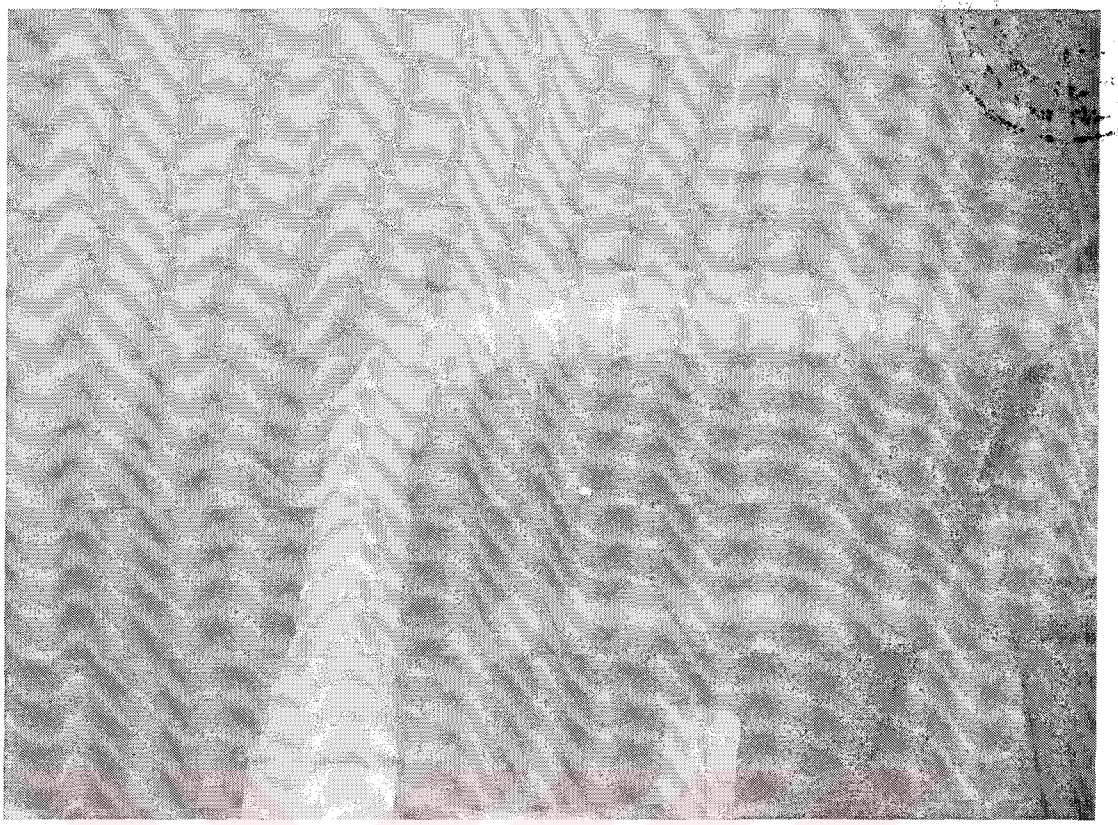

Foto 3.106: 10 no'lu üniteye ait şifonez dairesi, 2004

Mekanın çatısı kısa kenarı boyunca sıralanan aks aralıkları 3.90 m. ile 4.17 m. arasında değişen toplam beş adet çelik makas ile uzun kenarı boyunca sıralanan aks aralıkları 1.00 m. ile 0.40 m. arasında değişen oniki adet kutu profilden oluşmaktadır. Çatı sac levhalarla kaplıdır.

Mekânın güneybatısında 1.60 m. genişliğinde, 3.00 m. yüksekliğinde iki adet kuzeybatısında ise 2.00 m. genişliğinde, 3.20 m. yüksekliğinde dört adet basık kemerli demir doğramalı pencere yer almaktadır **(Şekil 3.42, 3.44, 3.45)**.

Z06 no'lu elektrik bakım telyesi: Şifonez dairesinin kuzeydoğusunda yer alan atelye 5.70 x 13.22 m. boyutlarındadır **(Şekil 3.42)**. Dikdörtgen planlı mekânın tavan yüksekliği 3. 40 m.'dir. Mekâna giriş kuzeybatı cephesindeki 1.75 m. genişliğinde, 3.00 m. yüksekliğindeki kapıdan sağlanmaktadır.

Mekânın kuzeydoğu ve güneybatı beden duvarlarında döşeme kotundan yaklaşık 2.00 m. yukarıda üçer adet taştan çıkma yer almaktadır **(Foto 3.107, 108)**. Bu

çıkmalara oturan ahşap dikme ve payandalar yardımı ile mekânı örten tek eğimli çatı taşınmaktadır.

Foto 3.107: 10 no'lu üniteye ait elektrik bakım atelyesi, 2004

Foto 3.108: 10 no'lu üniteye ait elektrik bakım atelyesi, 2004

Tavanı 2.70 x 1.25 m. boyutlarında ahşap levhalarla sonradan kaplanan mekânın kuzeydoğusunda beş adet, güneydoğusunda bir adet 1.50 m. genişliğinde, 2.00 m. yüksekliğinde ahşap pencere bulunmaktadır.

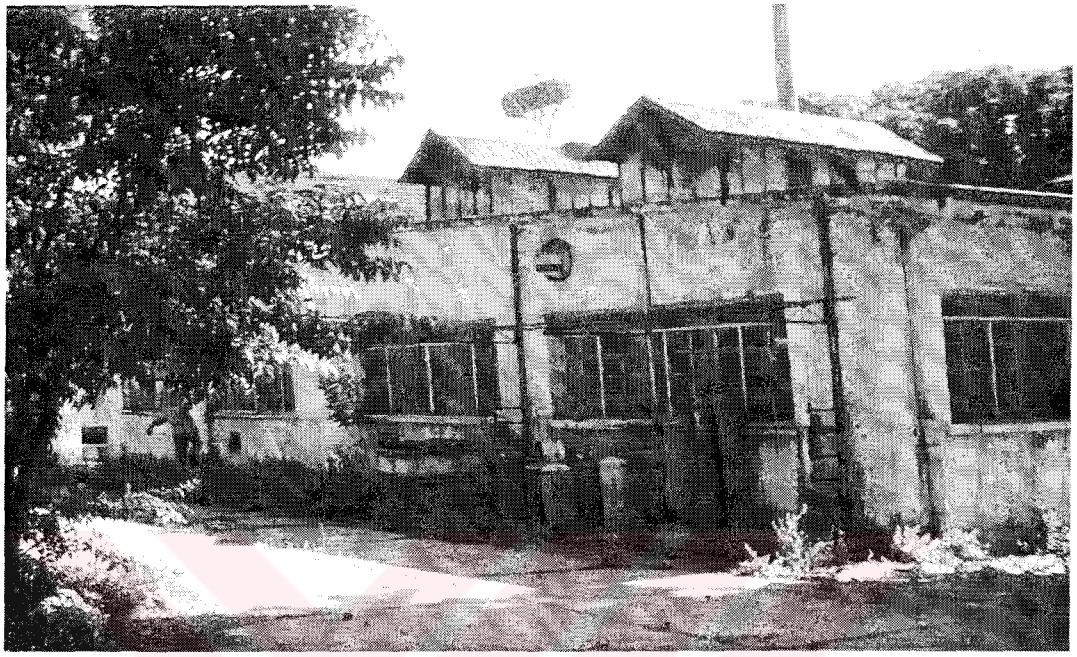

Foto 3.109: 10 no'lu üniteye ait sachanenin kuzeydoğu cephesi, 2004

Foto 3.110: 10 no'lu üniteye ait sachanenin kuzeybatı görünüşü, 2004

Z07 no'lu sachane: Dikdörtgen planlı, tek katlı mekâna girilememiştir. Günümüzde kullanılmayan bu betonarme yapı üç ayrı girişi olan üç mekân bulunmaktadır. Bu mekânlara kuzeybatı cephesinde yer alan 1.40 m. genişliğinde, 2.45 m. yüksekliğindeki çift kanatlı kapılardan girilmektedir. Ünitede sac levhalar ve bu levhaları kesme ve bükmede kullanılan makineler bulunmaktadır. Mekânın kuzeybatı cephesinde 1.50 m. genişliğinde, 1.50 m. yüksekliğinde iki adet, 3.70 m. genişliğinde, 1.50 m. yüksekliğinde iki adet pencere bulunmaktadır. Mekânın kuzeydoğu yönünde ise 3.70 m. genişliğinde, 1.50 m. yüksekliğinde iki pencere yer almaktadır **(Foto 3.109, 3.110) (Şekil 3.42, 3.44, 3.45)**.

Foto 3.111: 10 no'lu üniteye ait oksijen kaynağı dairesinin giriş kapısı, 2004

Z08 no'lu oksijen kaynağı mekânı: Dikdörtgen planlı, iki katlı oksijen kaynağı ünitesi günümüzde kullanılmamaktadır **(Şekil 3.42)**. Mekâna güneydoğu cephesinde yer alan 1.60 m. genişliğinde, 2.15 m. yüksekliğindeki demir bir kapıdan girilmektedir **(Foto 3.111)**. Betonarme olarak inşa edilen yapıda oksijen tüpleri olduğu bilinmektedir. Mekânın kuzeydoğusunda zemin kata açılan 3.70 m. genişliğinde, 1.50 m. yüksekliğinde iki, 3.70 m. genişliğinde, 0.90 m. yüksekliğinde

iki olmak üzere toplam dört pencere bulunmaktadır. Mekânın güneydoğusunda ise zemin kat giriş kapısının hemen üstünde 0. 75 m. yüksekliğinde, 2.40 m. genişliğinde bir aydınlatma penceresi ile 1. kata açılan 1.00 m. genişliğinde, 0.50 m. yüksekliğinde iki adet pencere bulunmaktadır **(Foto 3.112)(Şekil 3.44, 3.45)**.

Foto 3.112: 10 no'lu üniteye ait oksijen kaynağı dairesinin kuzeydoğu cephesi, 2004

3.10.5. Cephe Özellikleri

Güneybatı Cephesi: Cephede kuzeybatı yönündeki şifonez dairesine açılan 1.60 x 2.80 m. boyutlarındaki bir kapı ile 1.60 x 3.00 m. boyutlarında basık kemerli iki adet pencere yer almaktadır. Cephe bu bölümde neobarok bir alınlıkla sonlanmaktadır **(Foto 3.113) (Şekil 3.44)**. Kazan dairesine açılan 1.60 x 2.80 m. ve 1.60 x 2.30 m. boyutlarında iki adet kapı bulunmaktadır. Kazan dairesinden cepheye ayrıca dört adet 1.60 m. genişliğinde, 3.05 m. yüksekliğinde pencere açılmaktadır. Kazan dairesi yaklaşık 50 cm. yüksekliğindeki betonarme kiriş üzerine oturan beşik çatı ile sonlanmaktadır **(Foto 3. 114, 115) (Şekil 3.44)**.

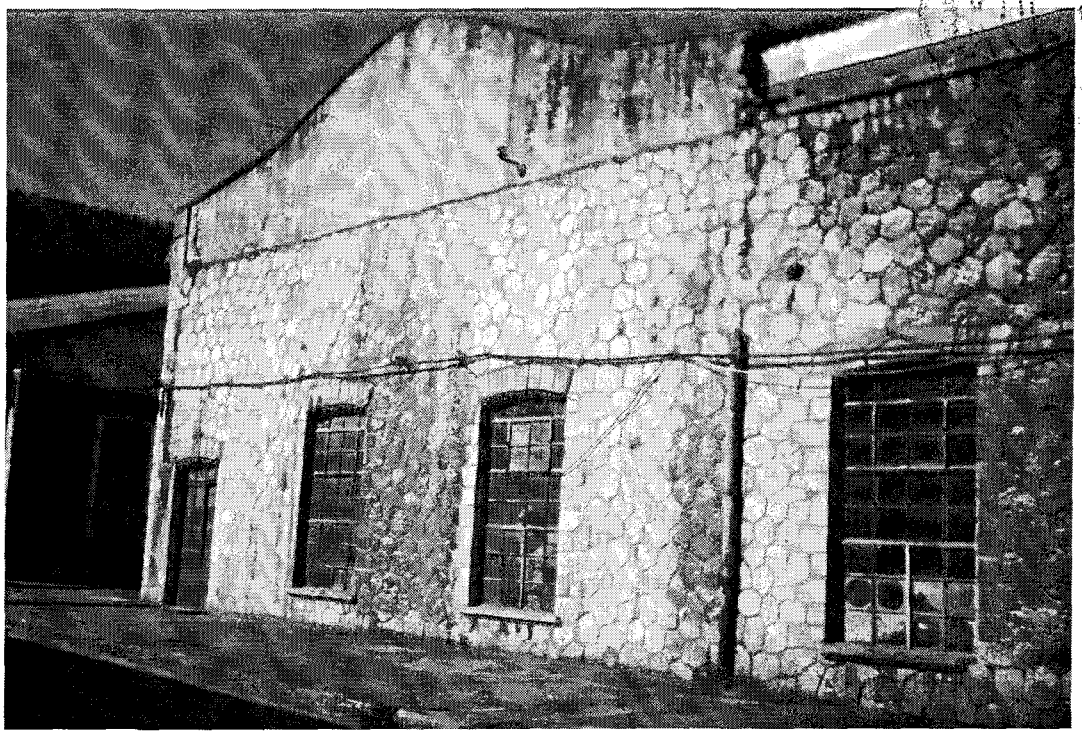

Foto 3.113: 10 no'lu üniteye ait şifonez dairesinin kuzeybatı cephesi, 2004

Foto 3.114: 10 no'lu ünitenin kuzeybatı cephesi, 2004

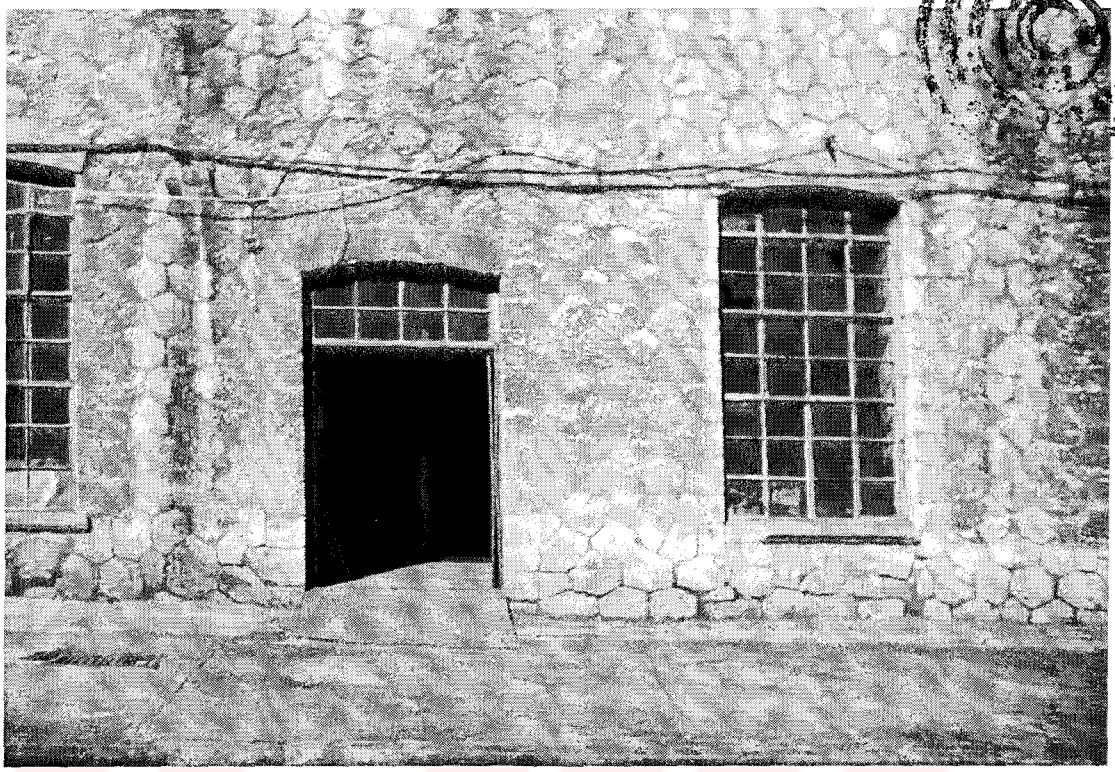

Foto 3.115: Kazan dairesinin kuzeybatı cephesi üzerinde yer alan giriş kapısı, 2004

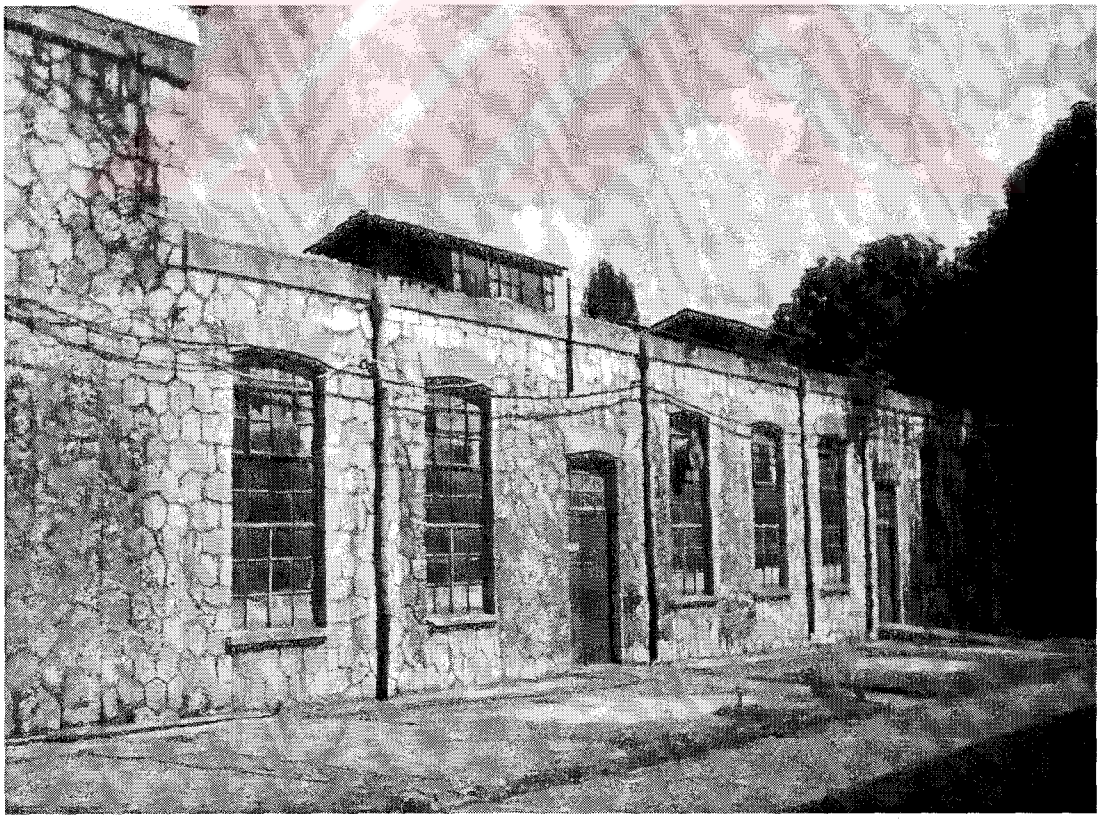

Foto 3.116: 10 no'lu üniteye ait mekanik atelyenin kuzeybatı cephesi, 2004

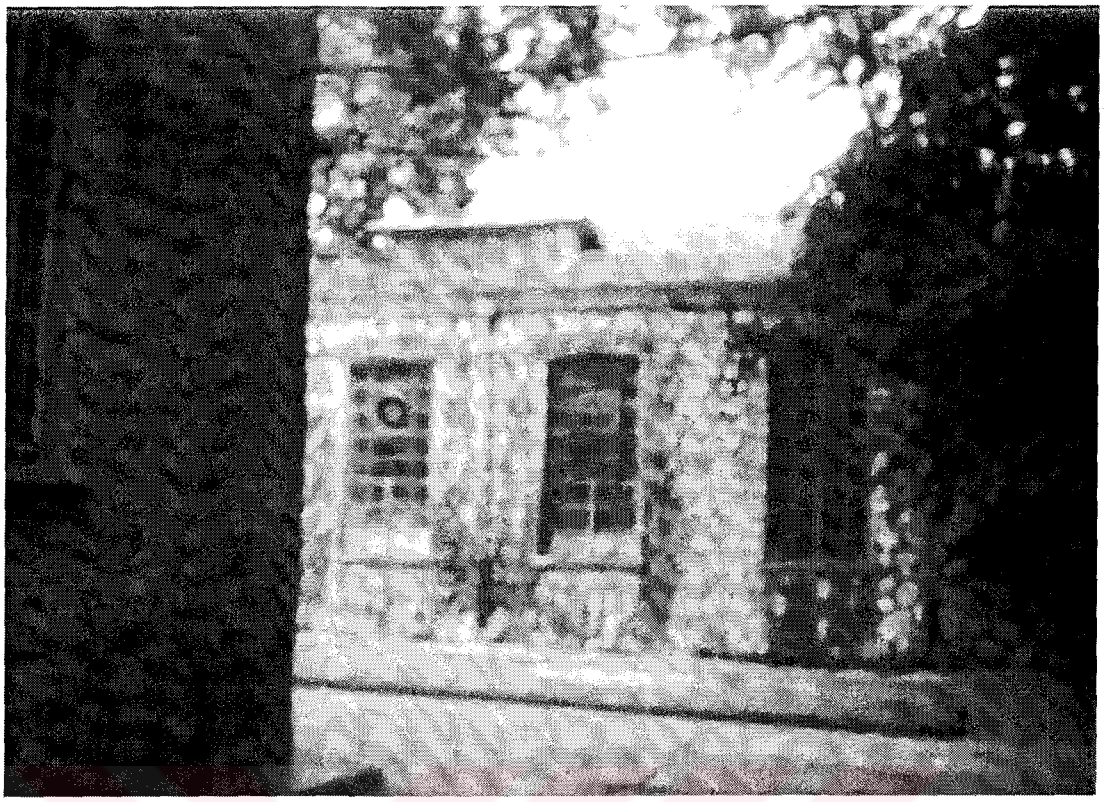

Foto 3.117: 10 no'lu üniteye ait Z01 no'lu mekânın kuzeybatı cephesi, 2004

Foto 3.118: 10 no'lu üniteye ait Z01 no'lu mekânın kuzeybatı cephesi, 2004

Mekanik atelyeye açılan 1.60 m. genişliğinde, 2.80 m. yüksekliğinde bir adet kapı ile 1.60 m. genişliğinde, 3.05 m. yüksekliğinde beş adet basık kemerli pencere bulunmaktadır **(Foto 3.116)**. Cephede Z01 no'lu mekâna açılan sırasıyla1.60 x 2.80 m. boyutlarında bir adet kapı, 1.60 x 2.33 m. boyutlarında dört adet ve 1.60 x 3.05 boyutlarında bir adet basık kemerli pencere yer almaktadır **(Foto 3.117, 118)**. Mekanik atelye ve Z01 no'lu mekânı örten kırma çatı üzerinde çatı pencereleri yer almaktadır **(Foto 3.116)(Şekil 3.44)**. Cephe mozaik örgülü taş kaplamadır. Tuğla olan pencere ve kapı söveleri sonradan çimento sıva ile sıvanmıştır.

Kuzeydoğu Cephesi: Cephede elektrik bakım atelyesine açılan 1.60 m. genişliğinde, 2.05 m. yüksekliğinde beş adet pencere ile kazan dairesine açılan özgün boyutları 1.60 x 2.30 m. olan onüç adet dikdörtgen pencere bulunmaktadır **(Foto 3.119) (Şekil 3.45)**. Fakat bu pencerelerin bir kısmı tamamen, bir kımı ise kısmen tuğla ile kapatılmıştır. Kazan dairesinin bu cephesinde yapıyı destekleyen sonradan yerleştirilmiş üç adet çelik dikme yer almaktadır **(Foto 3.120)**.

Foto 3.119: 10 no'lu üniteye ait elektrik bakım atelyesinin kuzeydoğu cephesi, 2004

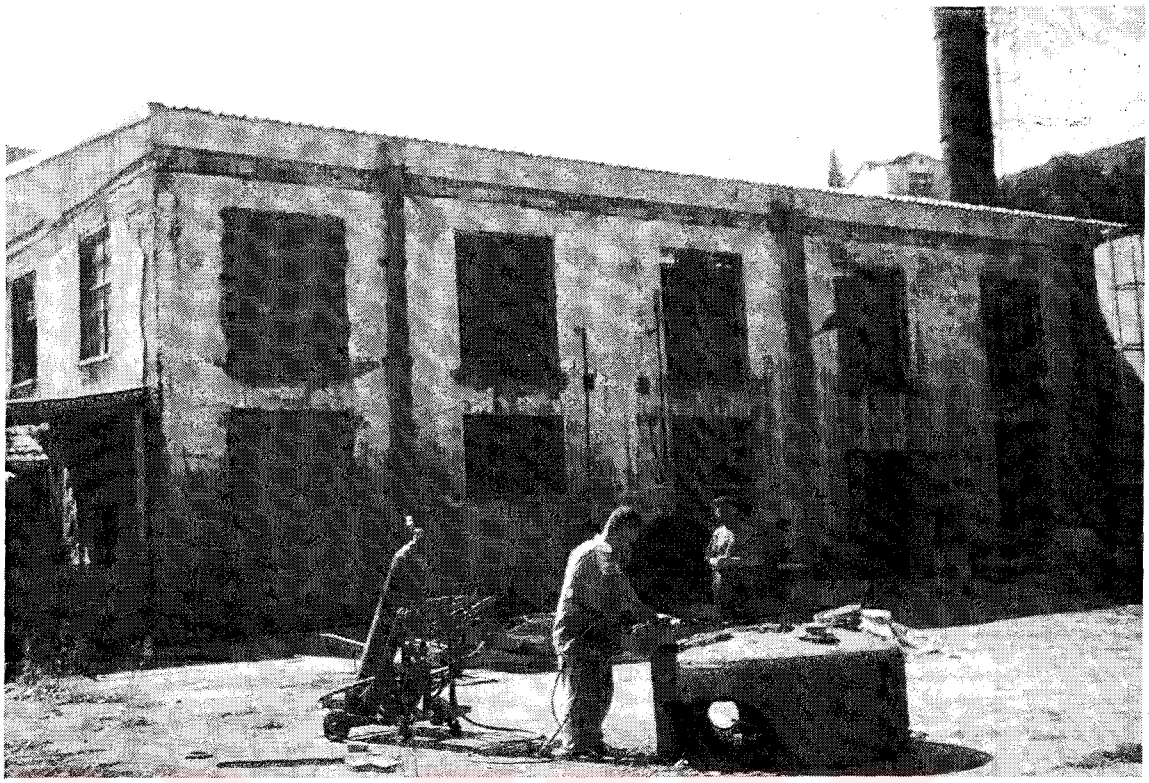

Foto 3.120: 10 no'lu üniteye ait kazan dairesinin kuzeydoğu cephesi, 2004

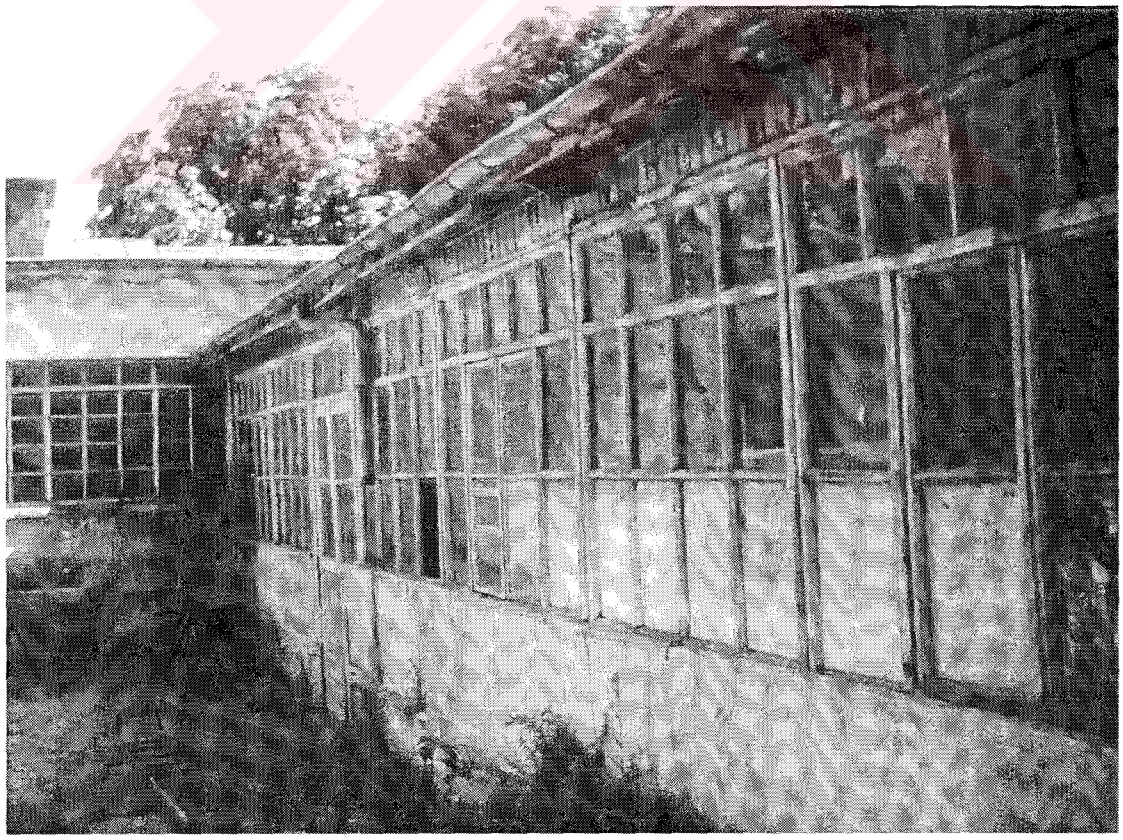

Foto 3.121: 10 no'lu üniteye ait mekanik atelyenin kuzeydoğu cephesi, 2004

Mekanik atelyenin bu yöndeki cephesinden 1.65 m. yüksekliğindeki camekânlı ek yapı algılanmaktadır **(Foto 3.121)**. Sachanenin kuzeydoğu cephesinde ise 1.50 m. yüksekliğinde 3.70 m. genişliğinde iki adet pencere bulunmaktadır. Yapının beşik çatısı üzerinde iki adet çatı penceresi yer almaktadır. İki katlı oksijen kaynağı ünitesinin zemin katında 1.50 x 3.70 m. boyutlarında iki, 1. katında ise 0.90 x 3.70 m. boyutlarında yine iki olmak üzere toplam dört adet pencere bulunmaktadır **(Foto 3.123) (Şekil 3.45)**.

Foto 3.122: 10 no'lu ünitenin kuzeybatı cephesi penceresi, 2004

Kuzeybatı Cephesi: Yünlü dokuma ünitesi güneydoğu cephesine bakan kuzeybatı cephesi, tek katlı şifonez dairesi ile bu yapıya kuzeydoğu yönünden eklenmiş tek katlı elektrik bakım atelyesinden oluşmaktadır. Şifonez dairesinin bu cephesi mozaik örgü taş kaplamadır. Yapı taş saçak korniş ile sonlanmaktadır **(Şekil 3.45)(Foto 3.123)**

Cephe üzerinde şifonez dairesine açılan 2.00 m. genişliğinde, 3.65 m. yüksekliğinde bir kapı bulunmaktadır. Bu kapının güneybatısında dört adet 2.00 m. genişliğinde, 3.20 m. yüksekliğinde basık kemerli pencere yer almaktadır **(Foto 3.122, 3.123)**. Cephenin kuzeydoğu kanadında tek katlı elektrik bakım atelyesi yer almaktadır. Elektrik bakım etelyesinin bu cephesinde 1.75 m. genişliğinde, 2.17 yüksekliğinde çift kanatlı ahşap kapı ile bu kapı üstünde aynı genişlikte 0.80 m. yüksekliğinde aydınlatma penceresi bulunmaktadır. Tek eğimli çatı ile sonlanan yapının beden duvarı tuğla olup sıvalıdır **(Şekil 3.45)**.

Foto 3.123: 10 no'lu ünitenin kuzeybatı cephesi, 2004

Foto 3.124: 10 no'lu ünitenin kuzeybatı cephesi, 2004

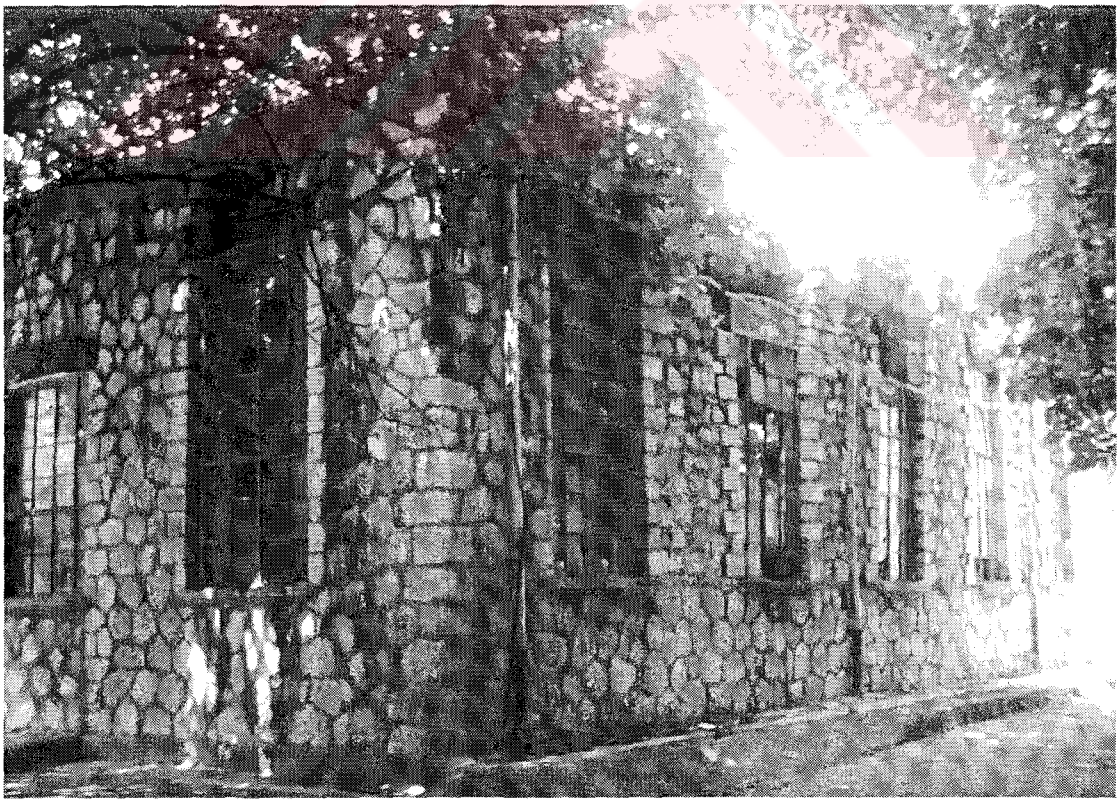

Foto 3.125: 10 no'lu ünitenin güneydoğu cephesi, 2004

Güneydoğu Cephesi: Güneydoğu cephesi tek katlı Z01 no'lu mekân ile bu mekânın kuzeydoğu yönünden bitişik iki katlı betonarme ekten oluşmaktadır **(Şekil 3.44)**. Büyük kısmı yıkılmış olan Z01 no'lu mekânın cepheye açılan 1.60 m. genişliğinde, 3.05 m. yüksekliğinde altı adet penceresi ile 1.60 m. genişliğinde 4.00 m. yüksekliğinde basık kemerli çift kanatlı bir kapı bulunmaktadır **(Foto 3.125, 3.127) (Şekil 3.44)**.

Foto 3.126: 10 no'lu ünitenin güneydoğu cephesi, 2004

Yapının kâgir olan beden duvarı mozaik örgü taş kaplamadır. Kâgir duvarın bitiminde yapıyı yaklaşık 40 cm. yüksekliğindeki betonarme hatıl kuşatmaktadır.

Cephe marsilya tipi kiremitlerle kaplı beşik çatı ile sonlanmaktadır. Betonarme olan ek yapının zemin katında 1.60 m. genişliğinde, 2.15 m. yüksekliğinde bir kapı, bu kapının üstünde 0.75 m. yüksekliğinde, 2.40 m. genişliğinde aydınlatma penceresi bulunmaktadır. 1. katta ise 1.00 m. genişliğinde, 0.50 m. yüksekliğinde ahşap pencereler yer almaktadır. Cephe 0.50 m. genişliğinde saçağı olan beşik çatı ile sonlanmaktadır **(Şekil 3.44)**.

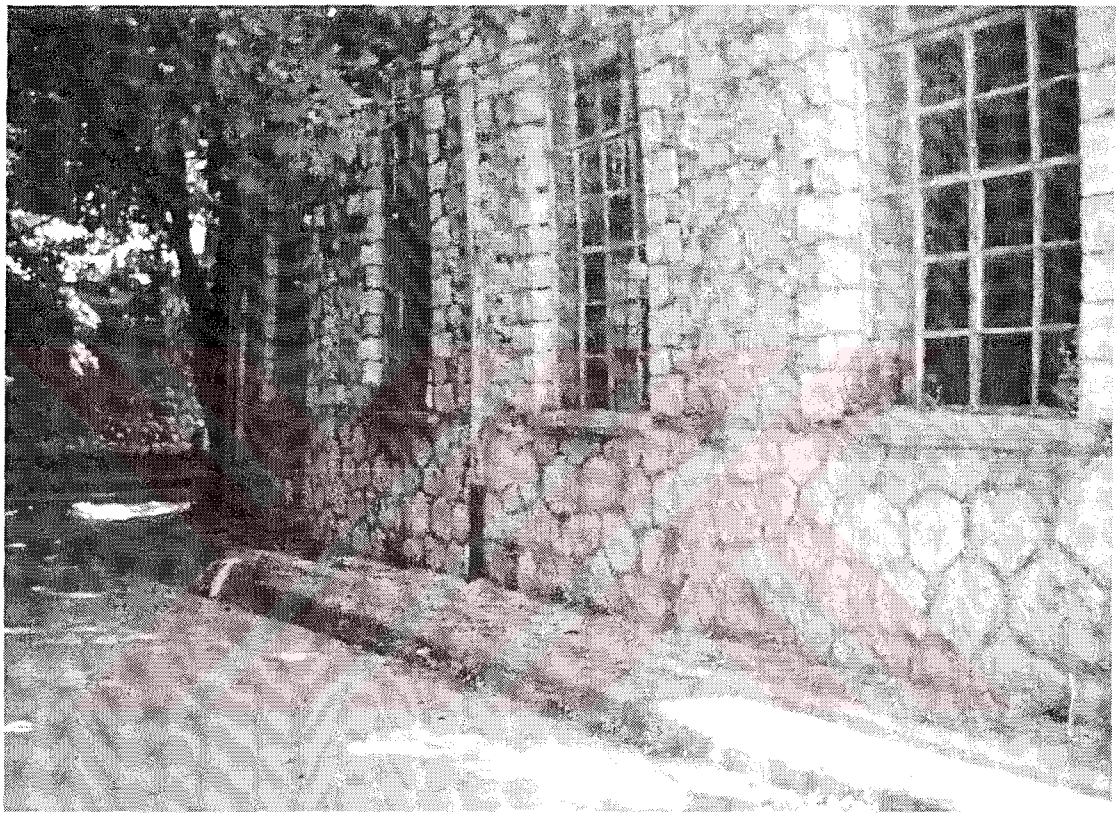

Foto 3.127: 10 no'lu ünitenin güneydoğu cephesi, 2004

3.10.6. Yapım Tekniği ve Malzeme

Kâgir olarak inşa edilen Z01, Z02, Z04 ve Z05 no'lu mekânların beden duvarları taş olup kalınlıkları 0.65 m.'dir. Beden duvarları iç mekânlarda sıvalı, dışarıda ise mozaik örgü taş kaplamadır. Şifonez dairesi ile kazan dairesinin üstünü örten çelik makas çatı sac ile kaplıdır. Mekanik atelyede çelik dikmelerin taşıdığı betonarme çatı marsilya tipi kiremitlerle kaplıdır. Betonarme olarak inşa edilen oksijen kaynağı ünitesi ile sachanenin çatısı da marsilya tipi kiremitlerle örtülüdür.

Elektrik bakım atelyesinin tuğla olan beden duvarlarının kalınlığı 30cm olup içte ve dışta sıvalıdır. Yapının ahşap oturma çatısı ise sac ile kaplıdır. Pencere doğramaları elektrik bakım atelyesinde ahşap diğer mekânlarda ise demirdir.

3.10.7. Bozulmalar

Foto 3.128: 10 no'lu ünitenin güneydoğu cephesinin yıkılan beden duvarı, 2004

Ünite 1999 Gölcük depreminde büyük hasarlar görmüştür. Deprem sonrasında kazan dairesinin çatısı yenilenmiştir. Ayrıca kağir olan yapıya betonarme takviyeler yapılmıştır **(Foto 3.120)**. Z01 no'lu mekânında çatısı deprem nedeniyle çökmüş, ünitenin güneybatı köşesindeki beden duvarları ise kısmen yıkılmıştır **(Foto 3.128)**. Betonarme olan oksijen kaynağı dairesi ile sachane bölümleri ise deprem sonrası oluşan hasarlar nedeniyle kullanılmamaktadır. Ünitenin iç mekânları ve cepheleri oldukça bakımsız durumdadır. Demir olan kapı ve pencere doğramalarında paslanma gözlenmiştir.

3.11. 11 No'lu Ünite: Teknik Atelye ve Depo

3.11.1. Konum

11 no'lu ünite, 1995 yılında Kilim A.Ş. grubuna tahsis edilen alanda yer almaktadır **(Şekil 2.2).** Yapı, dekovil hattının güneybatısına paralel olarak konumlanmıştır. Yapının güneydoğusunda 9 no'lu ambar ünitesi yer almaktadır **(Şekil 2.1).**

3.11.2. İşlev

Yapının özgün işlevi ile ilgili herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır. 1918 yılında fabrikanın yünlü dokuma kapasitesini arttırmak için başlatılan yapım faaliyetleri sırasında inşa edildiği düşünülmektedir. Fabrikanın Sümerbank tarafından işletildiği dönemde yün deposu olarak kullanılan yapı 1999 Gölcük depreminde büyük hasar görmüştür. Yapı şu anda (2005) kullanılmamaktadır.

3.11.3. Genel Özellikler

16.00 x 80.60 m. boyutlarındaki yapı iki katlıdır. Mahya kotuna kadar 9.15 m. yüksekliğindeki kâgir yapıya sonradan betonarme kat ilave edilmiştir. Yapının beden duvarları 1. kat döşeme kotuna kadar 65 cm. kalınlığında taş duvardır. İlave olan 1. kat beden duvarları ise 20 cm. kalınlığında tuğla duvardır. Cephe zemin kat beden duvarlarının bitimine kadar mozaik örgü taş kaplamadır. Bu kottan çatıya kadar ise sıvalıdır **(Şekil 3.46, 3.49).** Ayrıca kuzeybatı ve güneybatı yönlerinde yapıya bitişik niteliksiz ek yapılar bulunmaktadır.

3.11.4. Plan Özellikleri

Zemin Kat: 14.70 x 79.30 m. boyutlarındaki dikdörtgen planlı zemin katın tavan yüksekliği 4.20 m.'dir **(Şekil 3.46, 3.48).** Kata kuzeydoğu cephesi üzerinde yer alan

2.50 x 3.25 m. boyutlarındaki üç adet çift kanatlı demir kapı ile yine aynı cephe üzerinde yer alan 1.50 x 3.50 m. boyutlarındaki iki adet kapıdan girmek mümkündür **(Şekil 3.46)**.

Foto 3.129: 11 no'lu ünitenin zemin katı, 2004

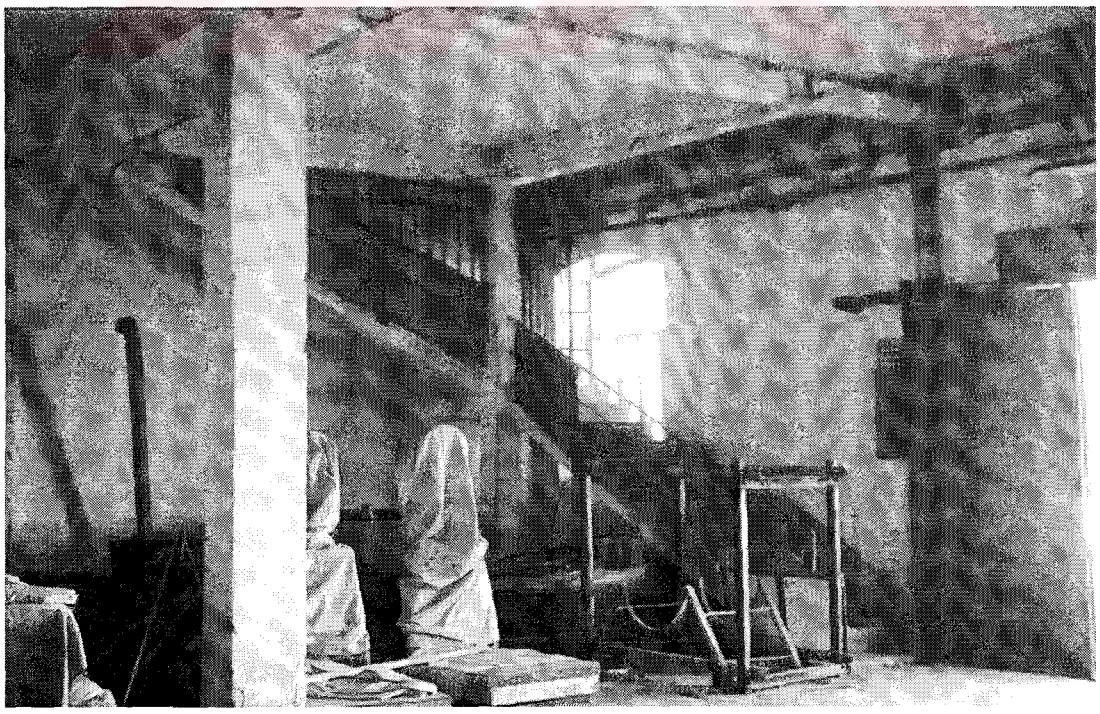

Foto 3.130: 11 no'lu ünitenin zemin katı, 2004

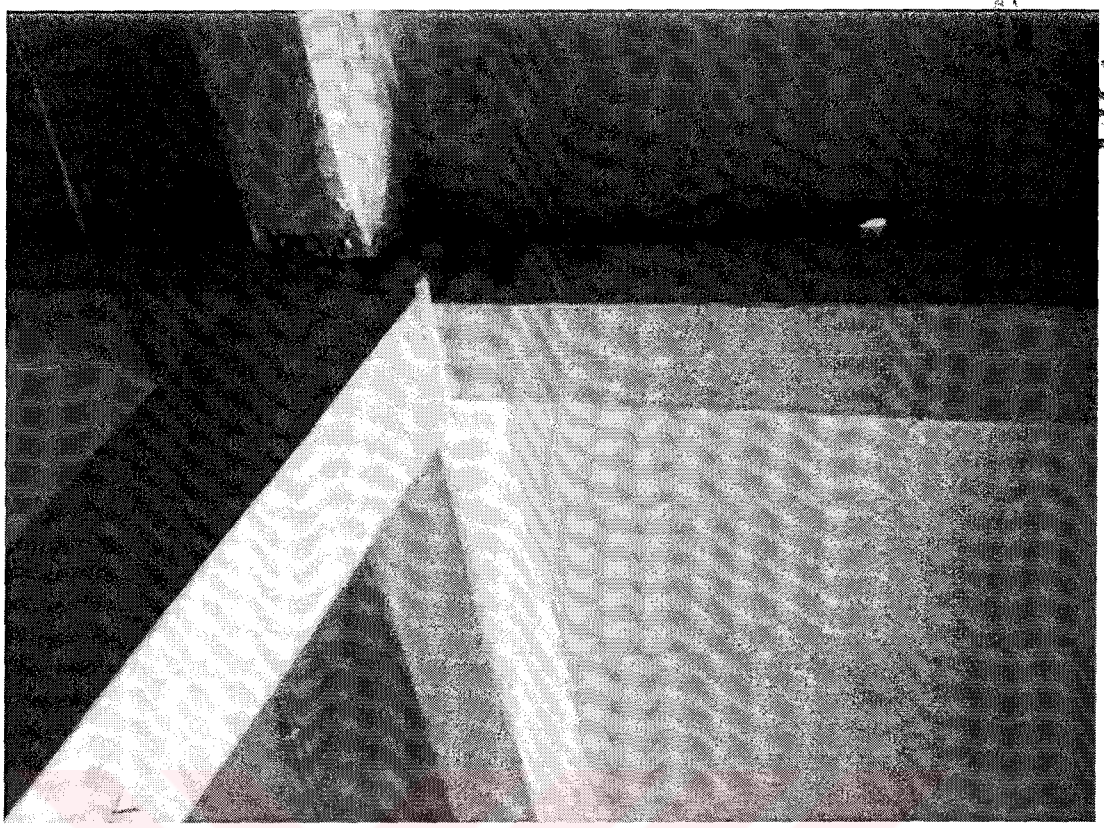

Foto 3.131: 11 no'lu ünitenin 1. kat döşemesindeki dilatasyon derzi, 2004

Foto 3.132: 11 no'lu ünitenin kuzeybatı yönündeki ek bina, 2004

Foto 3.133: 11 no'lu ünitenin güneybatı yönündeki ek binaya girişi, 2004

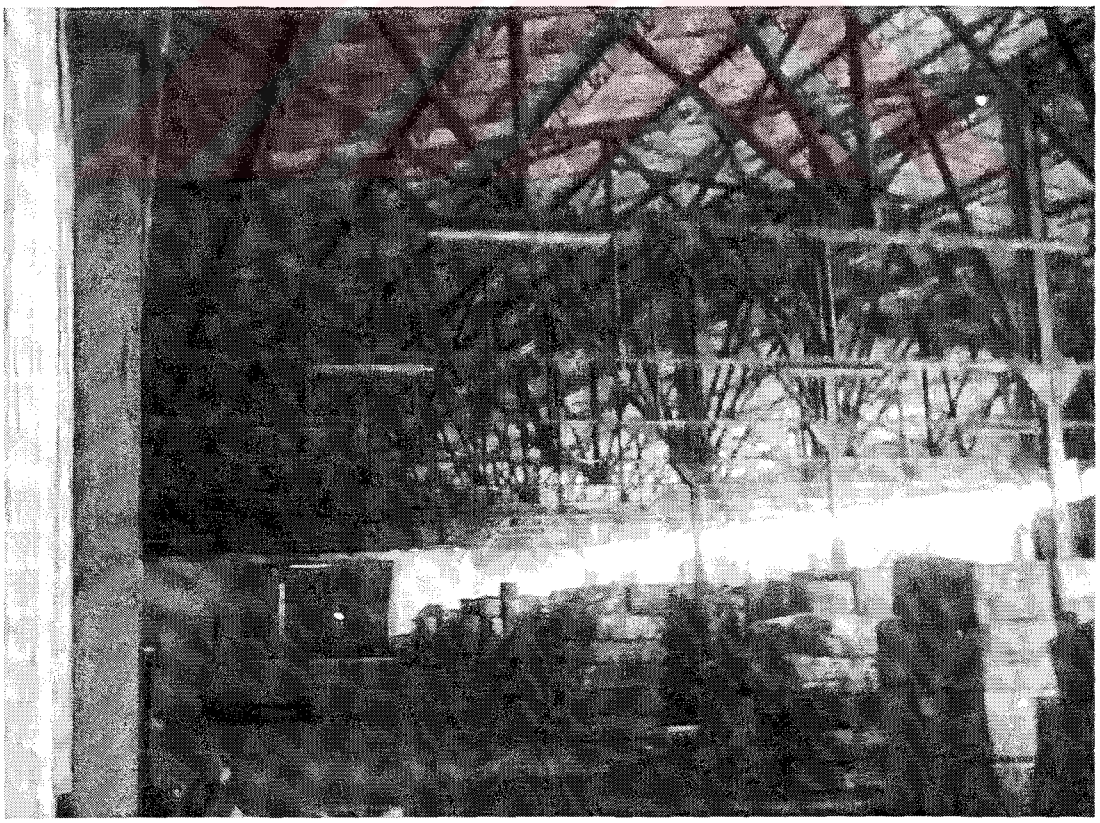

Foto 3.134: 11 no'lu ünitenin güneybatı yönündeki ek bina, 2004

Mekanda uzun kenarı boyunca sıralanan aks aralıkları 1.05 m. ile 4.90 m. arasında değişen on sekiz, kısa kenar boyunca sıralanan aks aralığı 4.60 m. olan iki olmak üzere toplam otuz altı adet 30 x 35 cm. boyutlarında betonarme kolon yer almaktadır. Bu kolonlarda deprem sonucu büyük hasarlar oluşmuştur. Katta yünlerin düzenli depolanabilmesi amacıyla bölücü duvarlarla mekânlar oluşturulmuştur **(Foto 3.129)(Şekil 3.46)**.

Kuzeydoğu cephesinin kuzeybatı ve güneydoğu kanadında bulunan 2.50 x 3.25 m. boyutlarındaki kapıların yanına, 1. kata ulaşımı sağlayan merdivenler yerleştirilmiştir **(Foto 3.130)(Şekil 3.46)**. Yapının kuzeybatı kanadındaki bölüm teknik atelye ile erkek soyunma odası olarak düzenlenmiştir. 4.84 x 11.90 m. boyutlarındaki teknik atelyeye kuzeydoğu cephesinin kuzeybatı kanadında bulunan 1.50 m. genişliğinde, 3.25 m. yüksekliğindeki çift kanatlı ahşap kapıdan girilmektedir. Bu mekânın güneybatısında yer alan 9.65 x 11.90 m. boyutlarındaki erkek soyunma odasının girişi ise yapının kuzeybatı yönündeki ekten sağlanmaktadır **(Foto 3.132)**. Zemin katın güneybatı yönünde yer alan 3.80 m. genişliğinde, 2.10 m. yüksekliğindeki çift kanatlı kapı ile yapıya güneybatı yönünden bitişik ek yapıya geçilmektedir **(Foto 3.133, 134)**.

Katın kuzeydoğu cephesinde on, güneybatı cephesinde sekiz ve güneydoğu cephesinde üç olmak üzere toplam yirmibir adet 1.50 m. genişliğinde, 2.25 m. yüksekliğinde basık kemerli pencere bulunmaktadır. Bu pencereler demir parmaklıklıdır **(Şekil 3.46, 49)**.

1. Kat: 80.20 x 15.60 m. boyutlarındaki kat bölücü duvarlarla üç ayrı bölüme ayrılmıştır. Beşik çatı ile örtülü mekânın tavan yüksekliği mahya kotunda 4.30 metredir. Mekâna kuzeybatı ve güneydoğu kanadında yer alan kuzeydoğu yönündeki beden duvarına bitişik merdivenler ile ulaşılmaktadır **(Foto 3.135)(Şekil 3.48)**. Mekanda uzun kenarı boyunca sıralanan aks aralıkları 2.90 m. ile 4.80 m. arasında değişen onsekiz adet, kısa kenarı boyunca sıralanan aks aralıkları 4.60 m. olan iki adet olmak üzere toplam otuzaltı adet 30 x 35 cm. boyutlarında betonarme kolon bulunmaktadır. Betonarme karkas sistem 23.80 m., 34.00 m. ve 22.80 m. aralıkla dilatasyon derzleriyle birbirinden ayrılmıştır **(Foto 3.131)**.

Foto 3.135: 11 no'lu ünitenin 1. katı, 2004

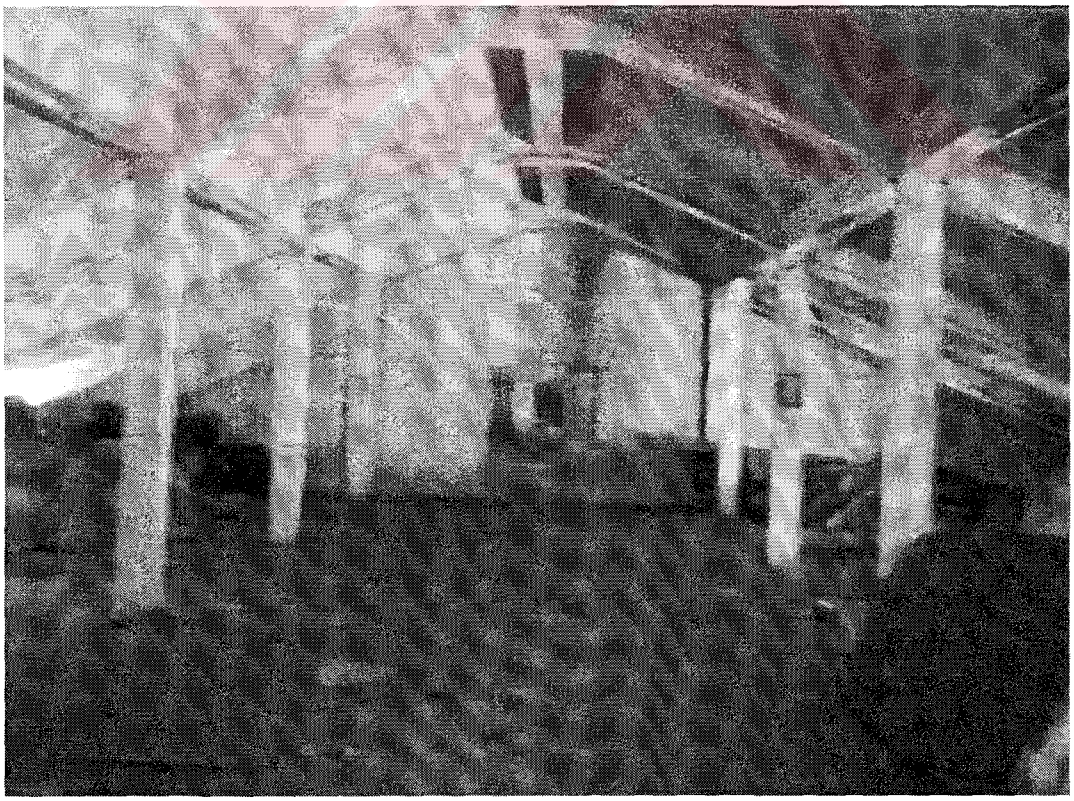

Foto 3.136: 11 no'lu ünitenin 1. katı, 2004

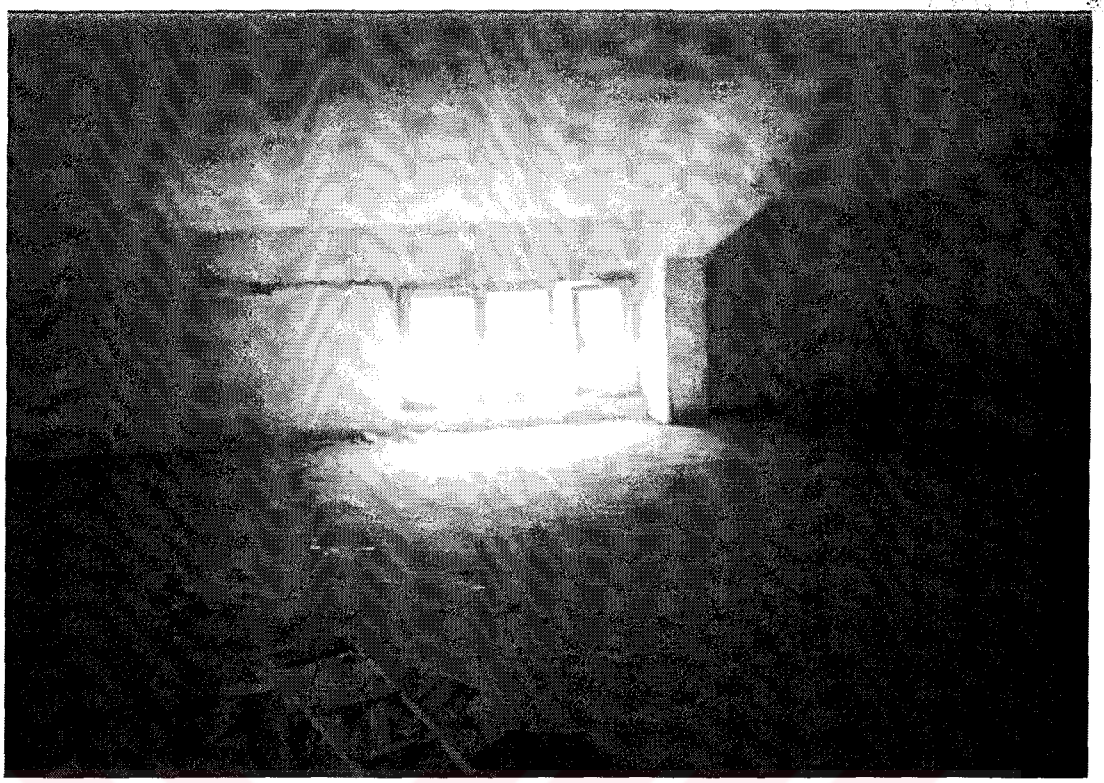

Foto 3.137: 11 no'lu ünitenin 1. kat penceresi, 2004

Kat dilatasyon derzleri hizasında ahşap levhalar ile bölünmüştür. Levhalar üzerinde yer alan 2.60 m. genişliğindeki çift kanatlı kapılar ile mekanlar arası geçiş sağlanmıştır **(Foto 3.136)**. Mekânın kuzeydoğu cephesinde onbeş, güneybatı cephesinde altı olmak üzere toplam yirmi bir adet 1.50 m. genişliğinde 0.55 m. yüksekliğinde pencere yer almaktadır. Kuzeybatı ve güneydoğu yönlerinde ise birer olmak üzere toplam iki adet 1.50 m. genişliğinde, 0.90 m. yüksekliğinde pencere bulunmaktadır **(Şekil 3.47, 3.49)**.

3.11.5. Cephe Özellikleri

Kuzeydoğu Cephesi: Simetrik bir anlayışla düzenlenen kuzeydoğu cephesi iki katlı ana yapı ile kuzeybatı yönünde ana yapıya bitişik tek katlı ekten oluşmaktadır. 1. kat döşeme kotuna kadar mozaik örgü taş kaplama olan cephe saçak kotuna kadar çimento harçlı sıva ile kaplıdır **(Foto 3.138)(Şekil 3.49)**. Cephede 2.50 m. genişliğinde, 3.25 m. yüksekliğinde, üzerinde 0.35 m. yüksekliğinde üç adet çift kanatlı demir kapı bulunmaktadır.

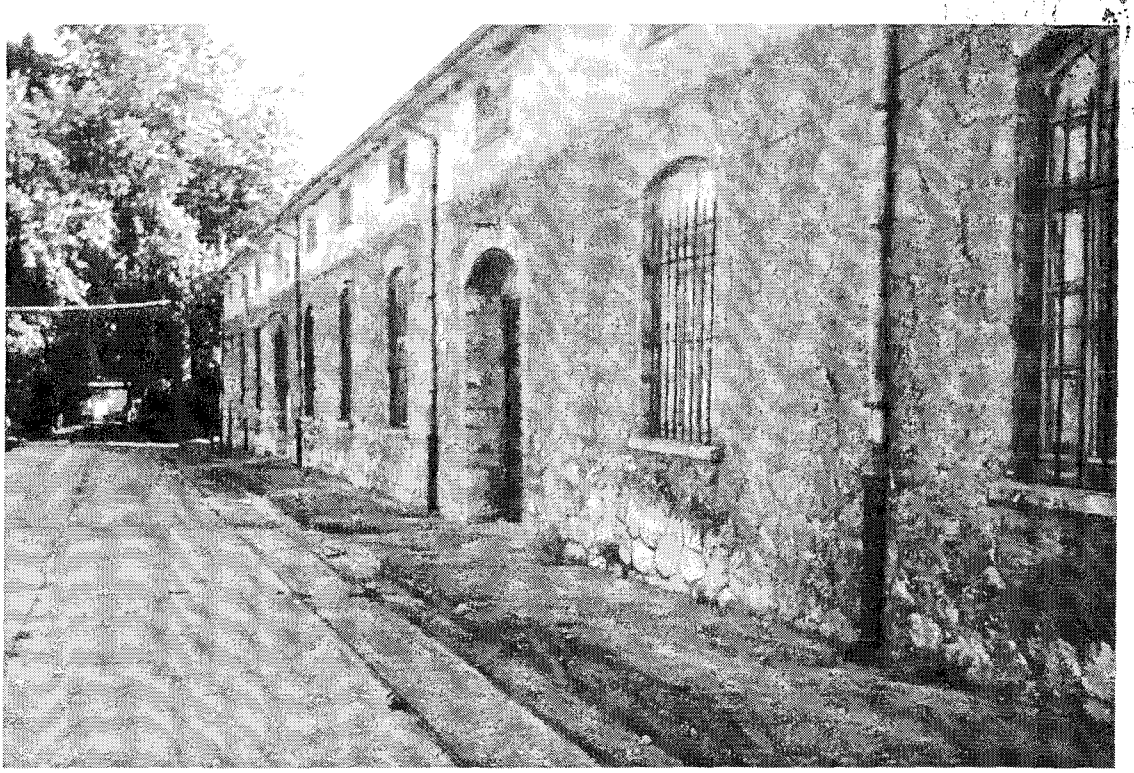

Foto 3.138: 11 no'lu ünitenin kuzeydoğu cephesi, 2004

Bu kapıların arasında kalan bölümlerde ise üçer adet 1.50 m. genişliğinde, 2.25 m. yüksekliğinde basık kemerli pencereler yer almaktadır. Cephenin kuzeybatı ve güneydoğu köşelerinde ise 1.50 m. genişliğinde, 3.50 m. yüksekliğinde iki kapı bulunmaktadır. Bu dar kapılar ile 2.50 x 3.25 m. boyutlarındaki kapılar arasında ikişer adet 1.50 x 2.25 m. boyutlarında pencereler bulunmaktadır **(Şekil 3.49)**.

1 katta ise, zemin katta bulunan kapı ve pencerelerle aynı hizada on beş adet, 1.50 m. genişliğinde, 55 cm. yüksekliğinde pencere bulunmaktadır **(Foto 3.139)**. Cephe 50 cm. genişliğinde saçağı olan betonarme beşik bir çatı ile sonlanmaktadır. Cephede taş duvar ile sonradan eklenen tuğla duvarların birleşim noktalarında hasarlar tespit edilmiştir.

Güneydoğu Cephesi: Cepheden iki katlı ana yapı ile yapıya güneybatı yönünden bitişik ek yapı algılanmaktadır. Cephe 1. kat döşeme kotuna kadar taş saçak alt kotuna kadar tuğla örgülüdür. 1. kat döşemesi ile taş duvar arasında ise betonarme kiriş bulunmaktadır. Zemin kattaki taş duvarlar mozaik örgü taş kaplama 1. kat duvarları ise çimento harç ile sıvalıdır. Zemin kattaki taş duvarlar mozaik örgü taş

kaplama 1. kat duvarları ise çimento harç ile sıvalıdır. Zemin katta cepheye açılan 1.50 m. genişliğinde, 2.25 m. yüksekliğinde basık kemerli üç adet pencere yer almaktadır.

Foto 3.139: 11 no'lu ünitenin kuzeydoğu cephesi, 2004

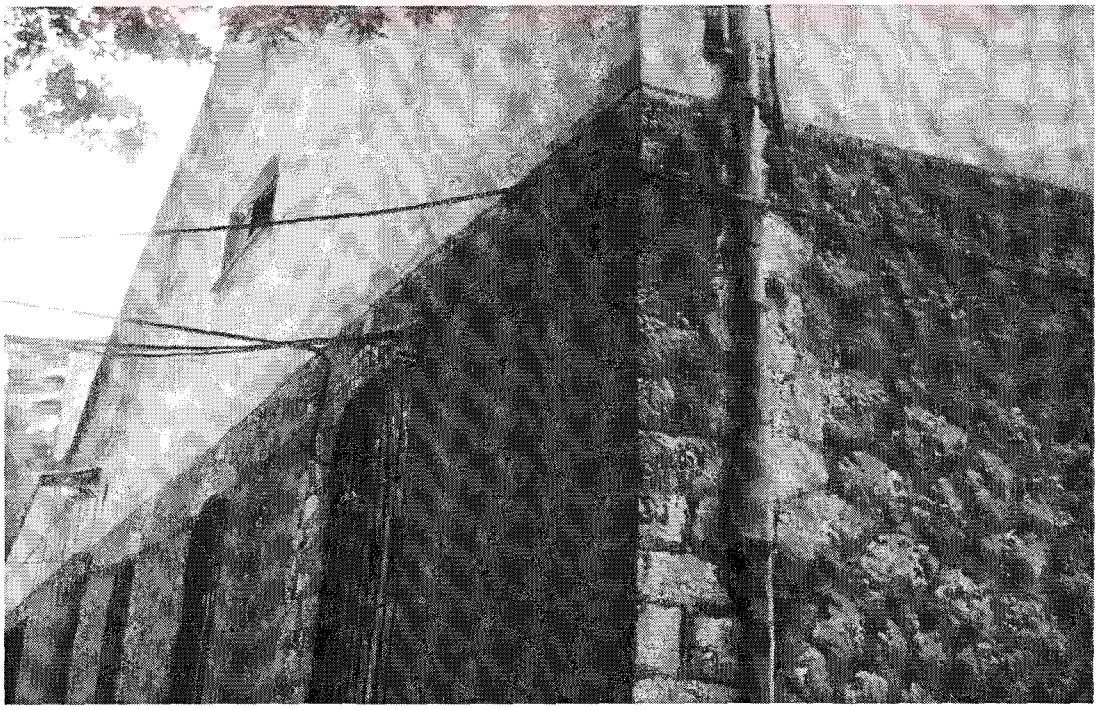

Foto 3.140: 11 no'lu ünitenin güneydoğu cephesi, 2004

Zemin pencereleri demir parmaklıklıdır. 1. katta ise cephenin orta bölümünde 1.50 m. genişliğinde, 0.90 m. yüksekliğinde bir pencere bulunmaktadır **(Foto 3.140)** - **(Şekil 3.49)**. Yapının güneybatı ve kuzeybatı cepheleri ek binalar ile kapatılmıştır.

3.11.6. Yapım Tekniği ve Malzeme

Kâgir olarak inşa edilmen yapının beden duvarları 1 kat döşeme kotuna kadar moloz taş duvar örgülü olup kalınlığı 65 cm'dir. Bu kottan saçak kotuna kadar tuğla olarak devam eden duvarların kalınlığı ise 20 cm.'dir Yapının betonarme beşik çatısı yapı içine sonradan yerleştirilen betonarme elemanlarla taşınmaktadır. Yapının beşik çatısı eternit levhalarla kaplıdır. Yapı zemin ve 1. kat döşeme kaplaması şaptır. Pencere doğramaları ahşap olan yapının kapı doğramaları ise makine bakım atelyesi giriş kapısı dışında demirdir.

3.11.7. Bozulmalar

Kâgir olan yapıya sonrada betonarme bir ara kat ile betonarme bir çatı eklenmiştir. Bu nedenle yapıya betonarme taşıyıcı elemanlar yerleştirilmiştir. Özgün plan ve cephe düzeni yapılan ilavelerle değiştirilen yapının taşıyıcı sistemi 1999 Gölcük depreminde büyük hasar görmüştür **(Foto 3.141)**.

Foto 3.141: 11 no'lu ünitenin güneydoğu cephesindeki hasarlar, 2004

3.12. 12 No'lu Ünite: Yünlü Dokuma Ünitesi

3.12.1. Konum

12 no'lu ünite, 1995 yılında Kilim A.Ş. grubuna tahsis edilen alanda yer almaktadır **(Şekil 2.2)**. Tesisin kuzey ucunda dekovil hattının kuzeydoğusunda yer alan yapı topluluğunun boyahane ile diğer üretim birimleri arasından Ulupınar deresi geçmektedir **(Şekil 2.1)**.

3.12.2. İşlev

Fabrikada yün üretimine 1902 yılında çuha dairesinin açılması ile başlanmıştır. 1905 yılında fes dairesinin açılmasıyla üretim artmıştır. Boyahanenin eklenmesi ve mevcut üretim kapasitesinin arttırılması ile genişleyen yünlü dokuma ünitesi 1931 yılında büyük bir yangın geçirmiştir. 1933 yılında Sümerbank'a devredildikten sonra eklenen yapılarla bugünkü halini alan ünite **(Foto 3.142)** yünlü dokuma işlevini Sümerbank döneminde de sürdürmüştür. 1995 yılında özel sektöre devredilen yapıda yünlü üretimi içindeki özgün makineleriyle kısmen de olsa sürdürülmektedir.

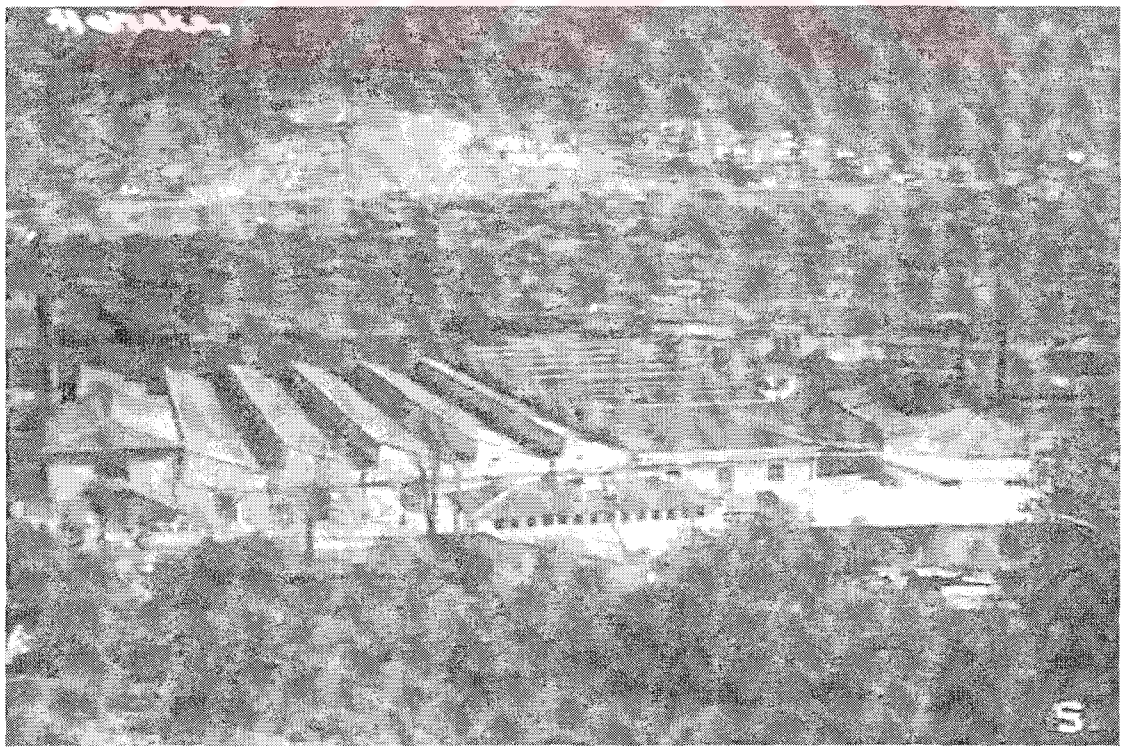

Foto 3.142: Yünlü dokuma ünitesi genel görünüşü, Tarihsiz, www.herekeli.com

Foto 3.143: Yünlü dokuma ünitesinin genel görünüşü, 2005

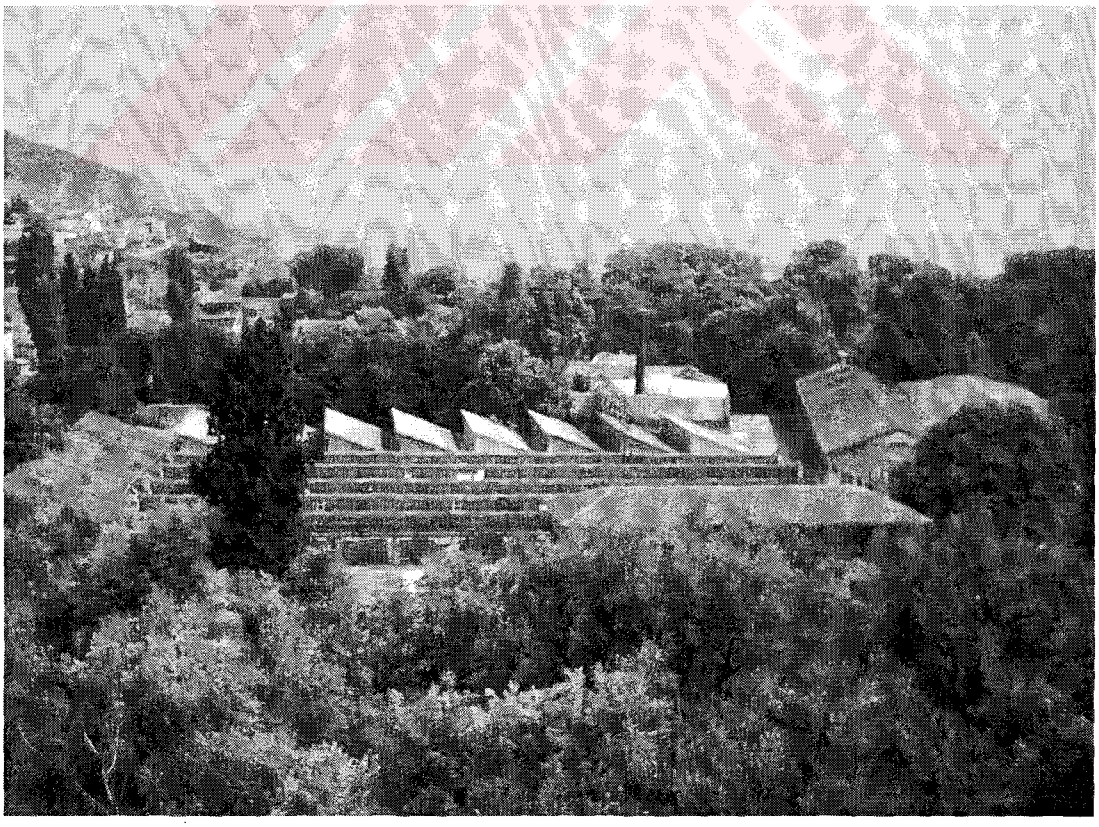

Foto 3.144: Yünlü dokuma ünitesinin E–5 karayolundan genel görünüşü, 2004

3.12.3. Genel Özellikler

12 no'lu ünite on bir farklı yapıdan oluşan bir yapı topluluğudur. Yaklaşık 89. 45 m. x 128. 70 m. boyutlarında bir alana oturmaktadır **(Foto 3.144, 3.145)**. Üniteyi oluşturan yapıların büyük bölümü kâgir olarak inşa edilmiştir. Onarım geçiren bu yapılara sonradan betonarme elemanlar eklenmiştir **(Şekil 3.50, 3.55).**

3.12.4. Plan Özellikleri

12 no'lu ünite Z01 no'lu dokuma ünitesi, Z02 no'lu tahar dairesi, Z03 no'lu çözgü ve iplik dairesi, Z04 no'lu cımbızhane, Z05 no'lu harman dairesi, Z06 no'lu boyahane, Z07 no'lu yün deposu, Z09 no'lu apre ve kontrol ünitesi, Z10 no'lu ambalaj dairesi ile Z11 no'lu desen atelyesinden oluşmaktadır.

Z01, Z02, Z03, Z04 ve Z05 no'lu yapılar yaklaşık 65.00 x 67.40 m. boyutlarındaki bir alana oturmaktadır. Bu yapı topluluğunun kuzeybatısından Ulupınar deresi geçmektedir. 24.00 x 54.45 m. boyutlarında bir alana oturan Z06 ve Z07 no'lu üniteler derenin kuzeybatısına paralel olarak konumlanmaktadır. Z01, Z02, Z03, Z04, Z05, Z06 ve Z07 no'lu üniteleri kuzeydoğu yönünde Z09, Z10 ve Z11 no'lu sınırlamaktadır **(Şekil 3.50, 3.51)**

Z01 no'lu dokuma atelyesi: Yaklaşık 16.70 x 66,40 m. boyutlarındaki dikdörtgenli planlı mekânın tavan yüksekliği sed çatısının başlangıç kotunda 4.80 m.'dir. Mekâna güneybatı yönündeki 1.60 x 3.30 m. ve güneydoğu yönünde yer alan 2.30 x 3.30 m. boyutlarındaki çift kanatlı kapılardan girilmektedir **(Şekil 3.50)**.

Kâgir olarak inşa edilen yapının taş beden duvarların kalınlığı 65 cm.'dir. Mekanında uzun kenarı boyunca sıralanan aks aralıkları 7.26 m. ile 9.41 m. arasında değişen sekiz adet 43 x 47 cm. boyutlarında betonarme kolon yer almaktadır. Bu kolonlar çelik sargı elemanlar ile güçlendirilmiştir. Ayrıca betonarme kolonlarla aynı

doğrultuda yerleştirilen 26 x 19 cm. boyutlarındaki dokuz adet çelik dikme ile taşıyıcı sistem güçlendirilmiştir **(Foto 3.145, 146) (Şekil 3.50, 3.53)**.

Foto 3.145: Z01 no'lu dokuma atelyesi, 2005

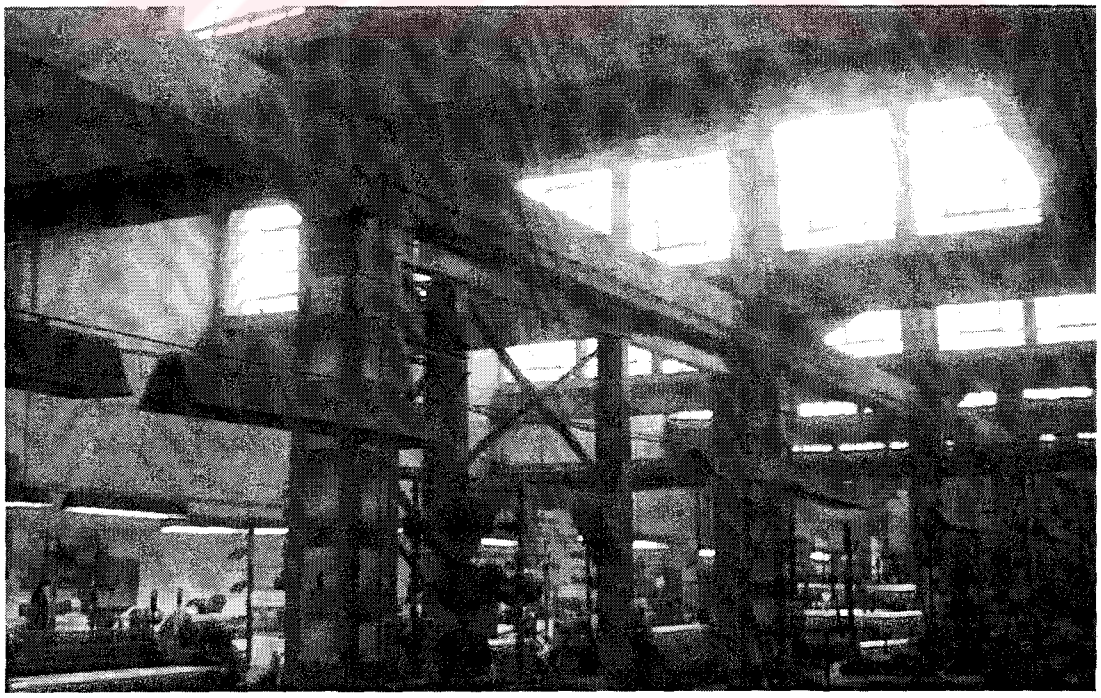

Foto 3.146: Z011 no'lu dokuma atelyesi, 2005

Foto 3.147: Z01 no'lu dokuma atelyesinin betonarme çatısı, 2005

Foto 3.148: Z01 no'lu dokuma atelyesi, 2005

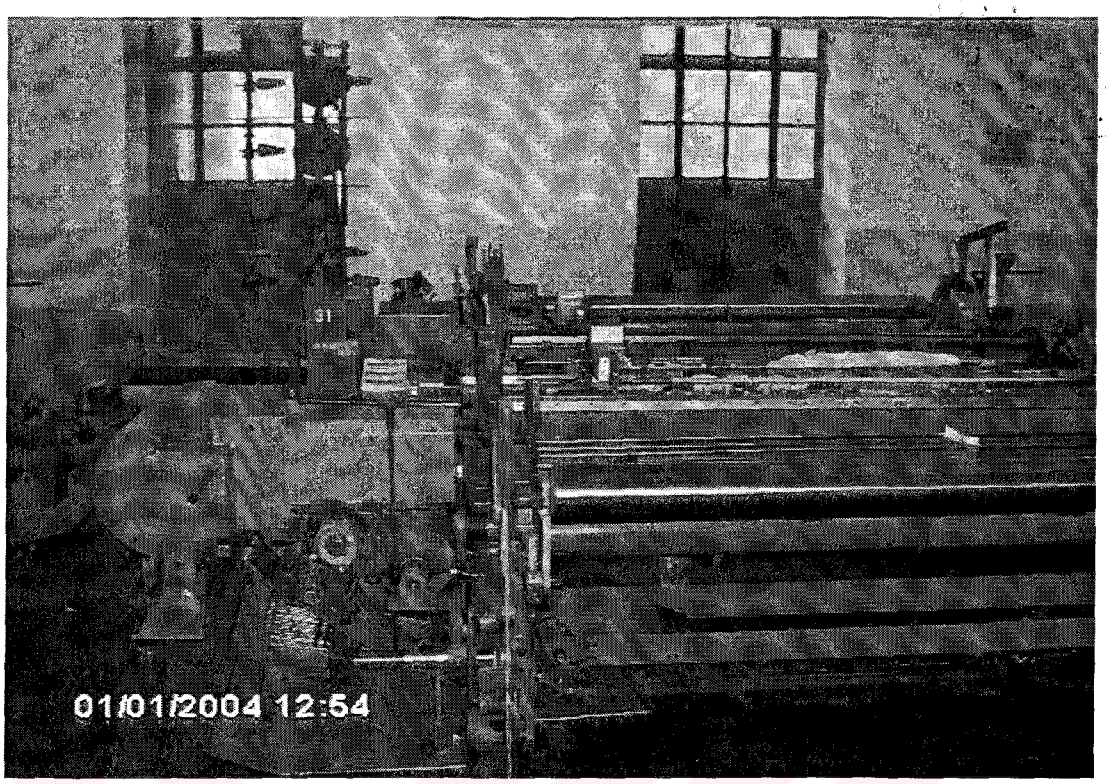

Foto 3.149: Z01 no'lu dokuma atelyesindeki dokuma makinesi, 2005

Atelyenin döşeme kaplaması dökme mozaiktir. Yapıyı örten çatı, yapının kısa kenarına paralel tek eğimli betonarme plaklardan oluşmaktadır **(Foto 3.51)(Şekil 3.146, 3.147)**.

Sümerbank dönemine ait dokuma makineleri **(Foto 3.145, 3.149)** bulunan ünitenin kuzeydoğusunda sonradan açıldığı düşünülen 3.00 m. genişliğindeki açıklık ile desen atelyesine, kuzeybatısında bulunan 0.85 m. genişliğindeki iki açıklıkla da Z02 no'lu dokuma dairesine geçilmektedir **(Şekil 3.50)**.

Mekânın güneybatı yönünde 1.60 m. genişliğinde 3.05 m. yüksekliğinde iki adet güneydoğu yönünde 1.38 m. genişliğinde 3.13 m. yüksekliğinde on sekiz adet kuzeybatı yönünde ise 1.38 m. genişliğinde 2.00 m. yüksekliğinde sekiz adet pencere yer almaktadır. Bu pencerelerin döşeme kotundan yüksekliği 0.40 m.'dir. Kuzeybatı yönünde Z02 no'lu üniteye açılan pencerelerin denizliklerinin nedeniyle yapının Z02 no'lu dokuma ünitesinden daha sonra inşa edildiği düşünülmektedir **(Foto 3.148)**.

Z02 no'lu dokuma ünitesi: 14.60 x 66.40 m. boyutlarındaki dikdörtgen planlı atelyeye güneybatı yönünde yer alan 1.70 m. genişliğinde, 3.70 m. yüksekliğindeki kapıdan girilmektedir. Ayrıca Z01 no'lu dokuma ünitesi ile Z03 no'lu çözgü ve iplik dairesinden ikişer adet sonradan açıldığı düşünülen 85 cm. genişliğindeki açıklıktan da atelyeye ulaşılmak mümkündür **(Şekil 3.50)**.

Kâgir olarak inşa edilen yapının taş beden duvarlarının kalınlığı 65 cm.'dir. Mekânda uzun kenarı boyunca sıralanan, yaklaşık 3.30 m aks aralığı ile yerleştirilen 25 cm. çapında on dokuz adet çelik dikme bulunmaktadır. Yapıyı örten çatı kâgir beden duvarları ile çelik dikmelere oturan betonarme plak sisteminden oluşmaktadır **(Foto 3.150) (Şekil 3.52)**. Atelyenin döşemesi dökme mozaik ile kaplıdır.

Foto 3.150: Tahar dairesi, 2005

Mekânda batı köşesinde tahar bölümü yer almaktadır **(Foto 3.150)**. Bu bölümde çözgüden gelen iplikler gücü tellerinden geçirilerek dokumaya hazır hale getirilmektedir. Bu işleme tahar denilmektedir. Ahşap merdivenlerle ulaşılan 4.00 x 14.60 m. boyutlarında asma kat yer almaktadır **(Şekil 3.51)**. Ahşap merdivenlerle ulaşılan asma katta ofis hacimleri bulunmaktadır. Zemin katta orta aksta 4.00 m. genişliğinde dokuma bölümüne geçişi sağlayan koridor yer almaktadır. Bu koridorun

iki yanında ofisler bulunmaktadır. Dokuma bölümünün kuzeydoğusunda depremden dolayı hasar görmüş olan taşıyıcı sistem dört adet 25 x 25 cm. boyutlarındaki çelik dikmeler ile takviye edilmiştir **(Şekil3.52, 50) (Foto 3.151)**.

Foto 3.151: Tahar dairesinin çatısı, 2005

Foto 3.152: Z02 no'lu dokuma atelyesi, 2005

Mekânın güneybatısında 1.65 m. genişliğinde, 3.05 m. yüksekliğinde iki adet, kuzeybatısında ise çözgü ve iplik dairesine açılan 1.50 m. genişliğinde 2.95 m. yüksekliğinde yedi adet pencere bulunmaktadır **(Şekil 3.50)**.

Z03 no'lu çözgü ve iplik dairesi: Yaklaşık 22. 82 x 66.40 m. boyutlarında **(Şekil 3.50)** dikdörtgen planlıdır. Yapı kâgir olarak inşa edilmiştir. Yapıya güneybatı yönünde yer alan 2.53 m. genişliğinde, 3.30 m. yüksekliğindeki kapıdan girilmektedir.

Foto 3.153: Çözgü ve iplik dairesi, 2005

Mekanda uzun kenarı boyunca sıralanan aks aralıkları 3.06 m. ile 6.60 m. arasında değişen on sekiz, kısa kenarı boyunca sıralanan aks aralığı 7.28 m. olan iki, toplam otuz altı adet yaklaşık 25 cm. çapında çelik dikme yer almaktadır **(Foto 3.153)(Şekil 3.50)**. Mekânın kuzeydoğusunda hasar görmüş beden duvarları 25 x 25 cm boyutlarındaki çelik dikmeler ile takviye edilmiştir **(Foto 3.154)**. Yapıyı örten çatı kâgir beden duvarları ile çelik dikmelere oturan katlı plak sisteminden oluşmaktadır **(Foto 3.153, 3.154, 3.155, 3.156)(Şekil 3.51, 3.52)**. Mekânın güneybatısında iki adet 1.75 m. genişliğinde, 3.40 m. yüksekliğinde basık kemerli pencere bulunmaktadır.

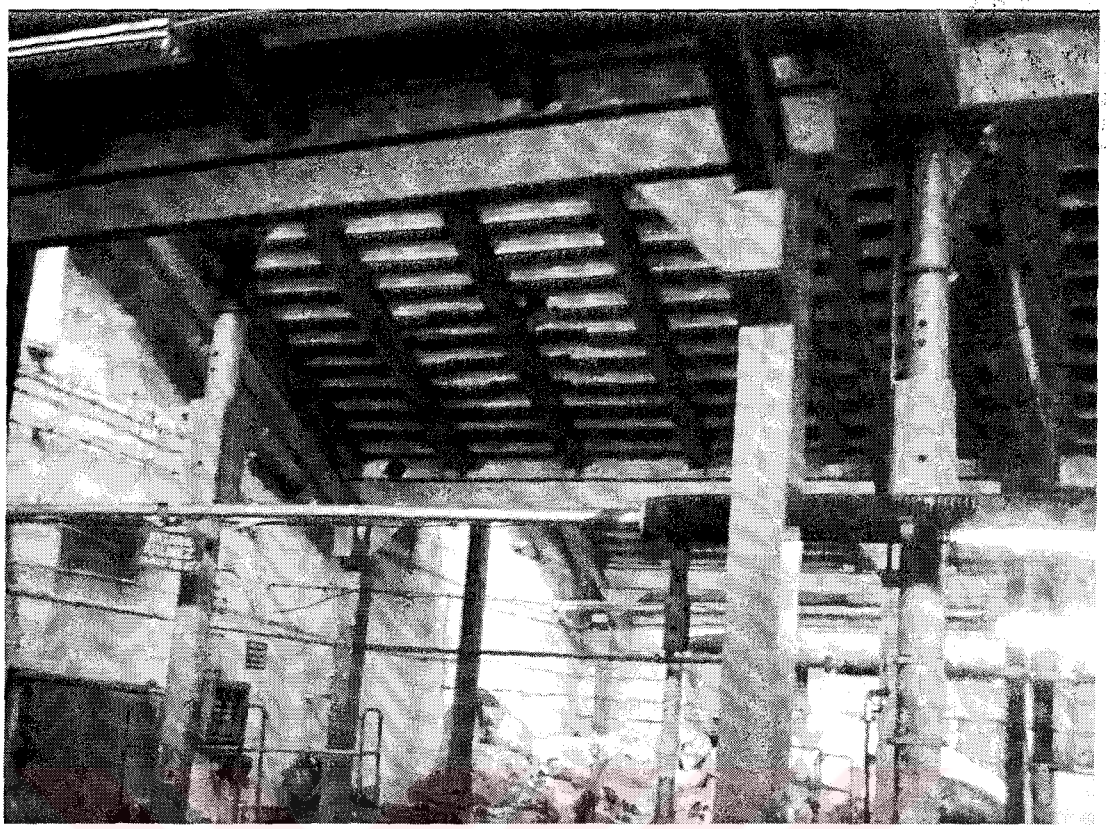

Foto 3.154: Çözgü ve iplik dairesi, 2005

Foto 3.155: Çözgü ve iplik dairesi, 2005

Foto 3.156: Çözgü ve iplik dairesinin çatısı, 2005

Mekânın kuzeybatısında sonradan açıldığı düşünülen 1.50 m. genişliğindeki geçişlerle cımbızhane, harman dairesi ve Ulupınar Deresi'ne geçiş sağlayan koridora geçilmektedir. Çözgü ve İplik dairesi olarak kullanılan mekânın kuzeybatısında, cımbızhanenin 1. katına dokunmuş kumaşları ulaştıran yürüyen band yer almaktadır **(Şekil 3.50)**.

Z04 no'lu cımbızhane: İki kattan oluşan cımbızhaneye izin verilmediği için girilememiştir. Çözgü ve iplik dairesinin kuzeybatısında bulunan geçişle ulaşılan ünitenin zemin katı depo olarak kullanılmaktadır. 1. katına ise güneybatı cephesinde bulunan merdiven ile ulaşılmaktadır. Cımbızhanede dokumadan gelen kumaşların üzerindeki ipliklerin temizlenmesi işlemi yapılmaktadır. Temizlenen kumaşlar ikinci bir yürüyen band ile boyahaneye gönderilmektedir **(Foto 3.174)**.

Z05 no'lu harman dairesi: 8.75 x 36.15 m. boyutlarındadır **(Şekil 3.50)**. Z03 no'lu çözgü ve iplik dairesinin kuzeybatısında yer alan 1.50 m. genişliğindeki açıklıktan üniteye ulaşılmaktadır. Yapıyı örten çatı **(Foto 3.158)** kâgir beden duvarlarına oturan katlı plaktan oluşmaktadır **(Şekil 3.51)**.

Foto 3.157: Harman dairesi ve harman makinesi, 2005

Foto 3.158: Harman dairesi, 2005

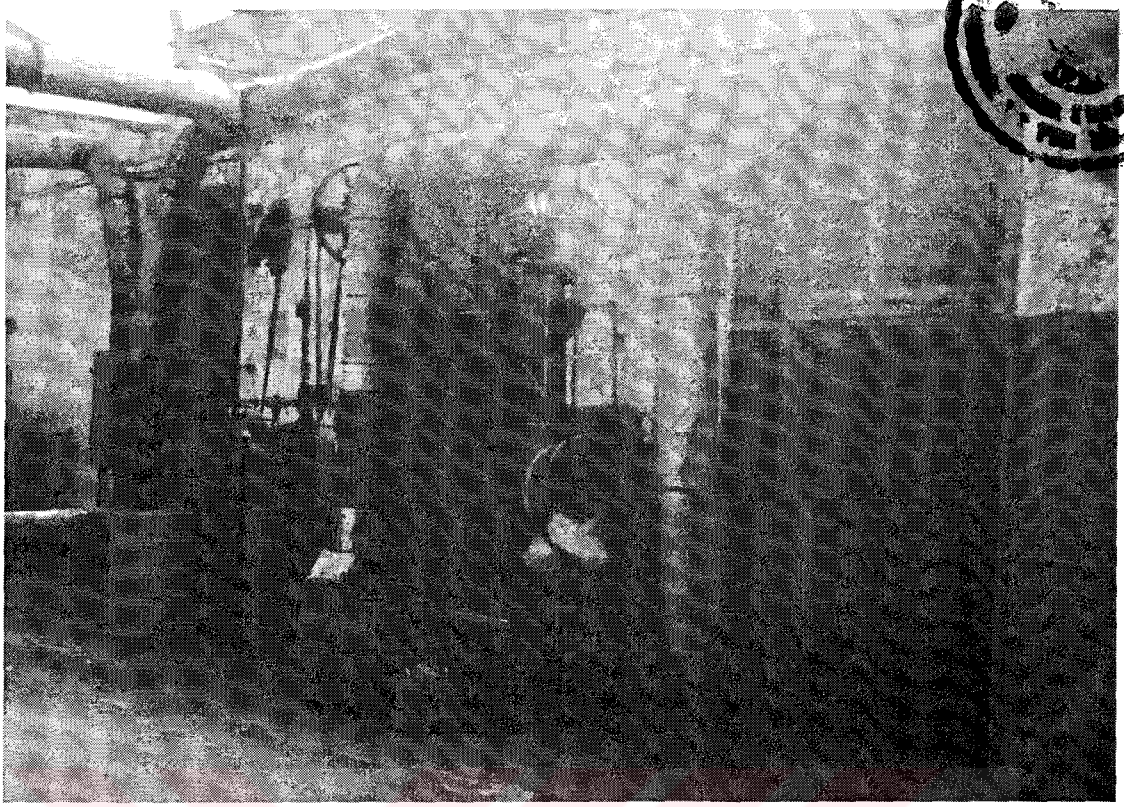

Foto 3.159: Harman dairesinden yün deposuna geçiş, 2005

Bu dairede 1935 Belçika yapımı Sümerbank döneminde kullanılan harman makinesi bulunmaktadır **(Foto 3.157)**. Yün ilk olarak bu mekâna gelmekte burada harman makinesinden geçirilerek çözgüye hazır hale getirilmektedir.

Harman dairesinin kuzeybatı yönüne bitişik niteliksiz bir ek yer almaktadır. Bu mekân yün deposu olarak kullanılmaktadır. Harman dairesinin kuzeybatı yönündeki açıklıklardan bu depoya geçiş mümkündür **(Foto 3. 159)**. Deponun ayrıca güneybatı yönünde 2.10 x 2.40 m. boyutlarında bir kapısı bulunmaktadır. Depoya girilememiştir.

Z06 no'lu yaş apre ve boyahane dairesi: 19.80 x 54.45 m. boyutlarındaki yaş apre ve boyahane dairesinin güneydoğu cephesinde yer alan 3.10 m. genişliğinde, 3.00 m. yüksekliğindeki çift kanatlı kapıdan girilmektedir. Mekânın ayrıca kuzeybatısında 0.90 m. genişliğinde, 2.25 m. yüksekliğinde günümüzde kullanılmayan tek kanatlı bir girişi daha bulunmaktadır **(Şekil 3.50)**.

Foto 3.160: Boyahane, 2005

Foto 3.161: Boyahane, 2005

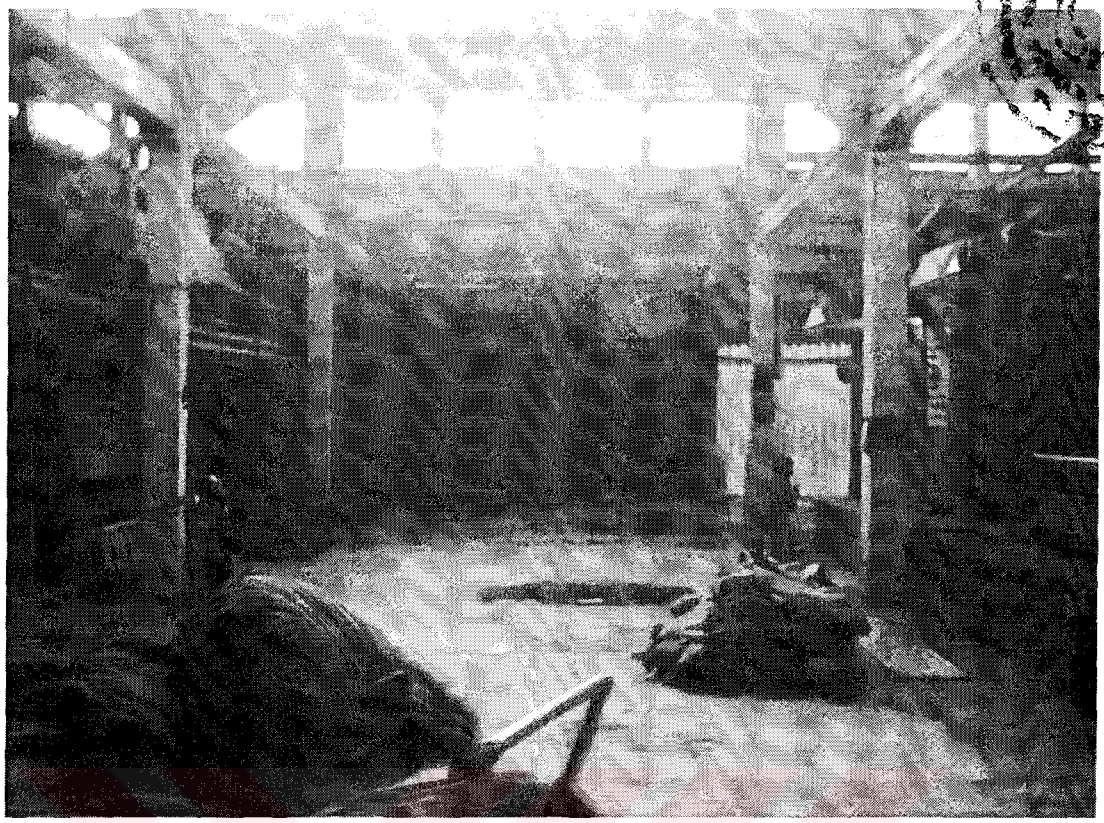

Foto 3.162: Boyahaneden kuru apre ve ütü dairesine geçiş, 2005

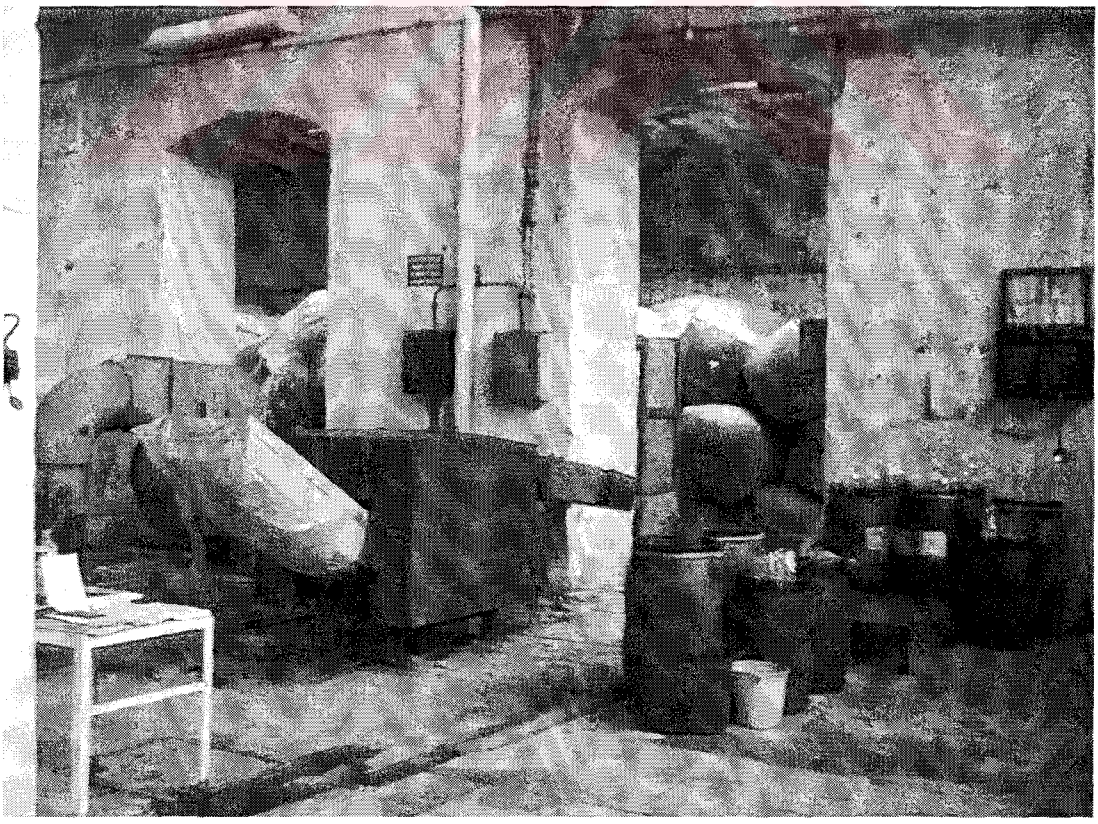

Foto 3.163: Boyahaneden yün deposuna geçiş, 2005

Mekanda uzun kenarı boyunca sıralanan aks aralıkları 6.95 m. ile 7.15 m. arasında değişen altı, kısa kenarı boyunca sıralanan aks aralığı 6.55 m. olan iki toplam on iki adet 35 x 35 cm. boyutlarında betonarme kolon yer almaktadır **(Foto 3.160) (Şekil 3.50)**. Yapıyı örten çatı betonarme kolonlar ile 0.65 m. kalınlığındaki kagir duvarlara oturan plak sistemden oluşmaktadır **(Foto 3.161)(Şekil 3.51)**. Boyahanenin döşemesi 30 x 30 cm. boyutlarında çinilerle kaplıdır. Ünitede boyama ve yaş apre ile ilgili makineler bulunmaktadır.

Foto 3.164: Boyahaneye ait yün deposu, 2005

Mekânın kuzeydoğusundaki açıklıktan Z09 no'lu kuru apre ünitesine geçilmektedir **(Foto 3.162)**. Mekânın güneybatısında bir 2.00 m. genişliğinde, 1.80 m. yüksekliğinde bir, 2.45 m. genişliğinde 1.80 m. yüksekliğinde üç adet pencere bulunmaktadır. Güneydoğu yönünde ise 1.50 m. genişliğinde, 2.55 m. yüksekliğinde on bir adet basık kemerli pencere yer almaktadır **(Şekil 3.52, 3.54)**. Mekânın güneybatısında sonradan eklenen ofisler yer almaktadır. Kuzeybatısında ise beden duvarı üzerinde açılmış geçişlerle **(Foto 3.163, 164)** Z07 no'lu yün deposuna geçilmektedir. İçinde inceleme yapılamayan Z07 no'lu deponun güneybatısında 2.00 x 2.00 m. boyutlarında dışarıdan bir girişi de mevcuttur **(Şekil 3.50, 3.52)**.

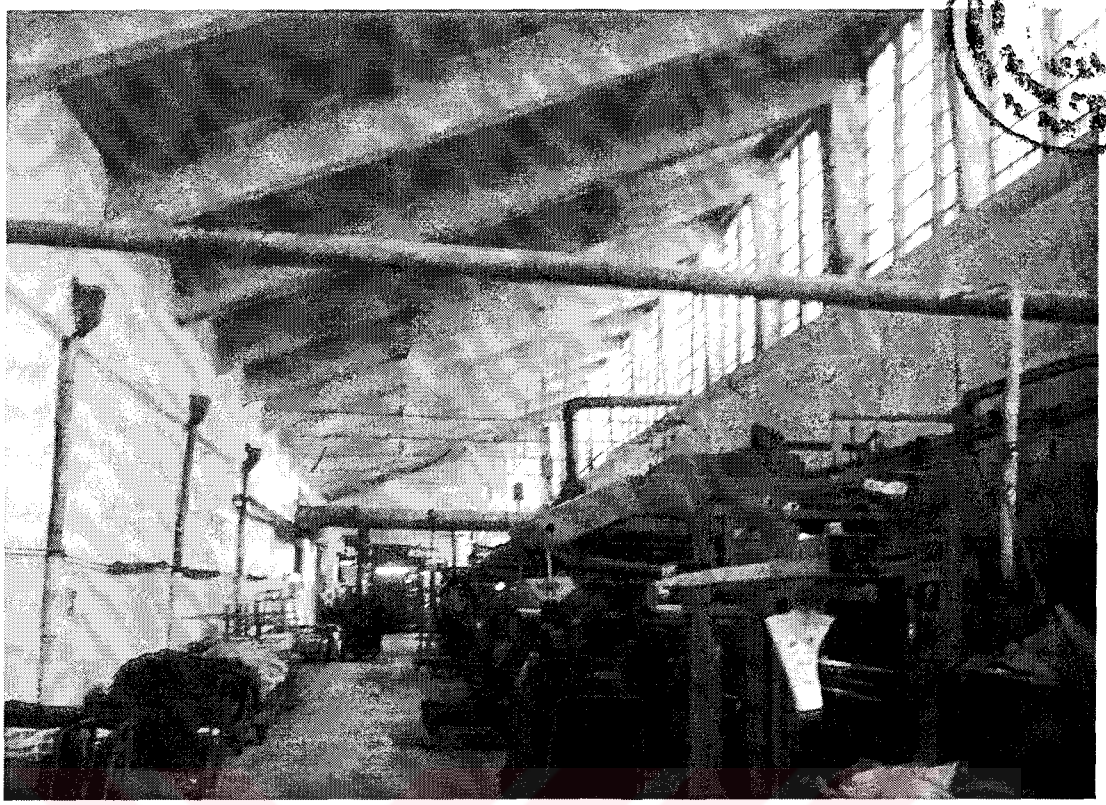

Foto 3.165: Kuru apre ve ütü dairesi, 2005

Foto 3.166: Kuru apre ve ütü dairesinin paketleme bölümü, 2005

Z09 no'lu kuru apre, ütü, son kontrol ve paketleme dairesi: 11.95 x 41.10 m. boyutlarındaki üniteye boyahane dairesinin kuzeydoğusunda yer alan 2.50 m. genişliğindeki geçişten ulaşılmaktadır **(Foto 3.162)**. Ayrıca günümüzde kullanılmayan desen atelyesinin kuzeybatısında yer alan 1.40 m. genişliğinde, 2.50 m. yüksekliğindeki kapıda bu mekâna açılmaktadır. Fakat bu kapı günümüzde kullanılmamaktadır. Ünitenin döşemesi şap ile kaplıdır. Mekân içinde yağmur iniş borularının yer alması **(Foto 3.165, 3.166)** birimin üniteye eklendiğini düşündürmektedir. Birimi örten çatı beden duvarlarına oturan betonarme plaktan oluşmaktadır **(Şekil 3.50, 3.51, 3.54, 3.55)**.

Foto 3.167: Ölçme ve ambalaj dairesindeki paketleme makinesi, 2005

Z10 no'lu ölçme ve ambalaj dairesi: 10.45 x 22.50 m. boyutlarında dikdörtgen planlı birime Z09 no'lu paketleme dairesinin kuzeydoğusunda yer alan 1.80 m. ve 2.50 m. genişliğindeki iki adet kapıdan girilmektedir **(Şekil 3.50)**. Mekanda uzun kenarı boyunca sıralanan aks aralığı 5.75 m. olan üç, kısa kenarı boyunca sıralanan aks aralığı 3.66 m. olan iki toplam altı adet 50 x 50 cm. boyutlarında betonarme kolon yer almaktadır.

Z11 no'lu desen atelyesi: Z09 no'lu ünitenin güneydoğusunda yer alan bir kapı ile desen atelyesine geçilmektedir. Ayrıca atelyeye güneybatı cephesinde yer alan 2.30 m. genişliğinde, 3.00 m. yüksekliğinde bir kapıyla ulaşmak mümkündür. Kumaş desenlerinin saklandığı gerekçesiyle bu yapıya girilmesine izin verilmemiştir. Kâgir olarak inşa edilen tek katlı yapı ahşap kırma çatı ile sonlanmaktadır. Çatı marsilya tipi kiremitlerle kaplıdır

3.12.5. Cephe Özellikleri

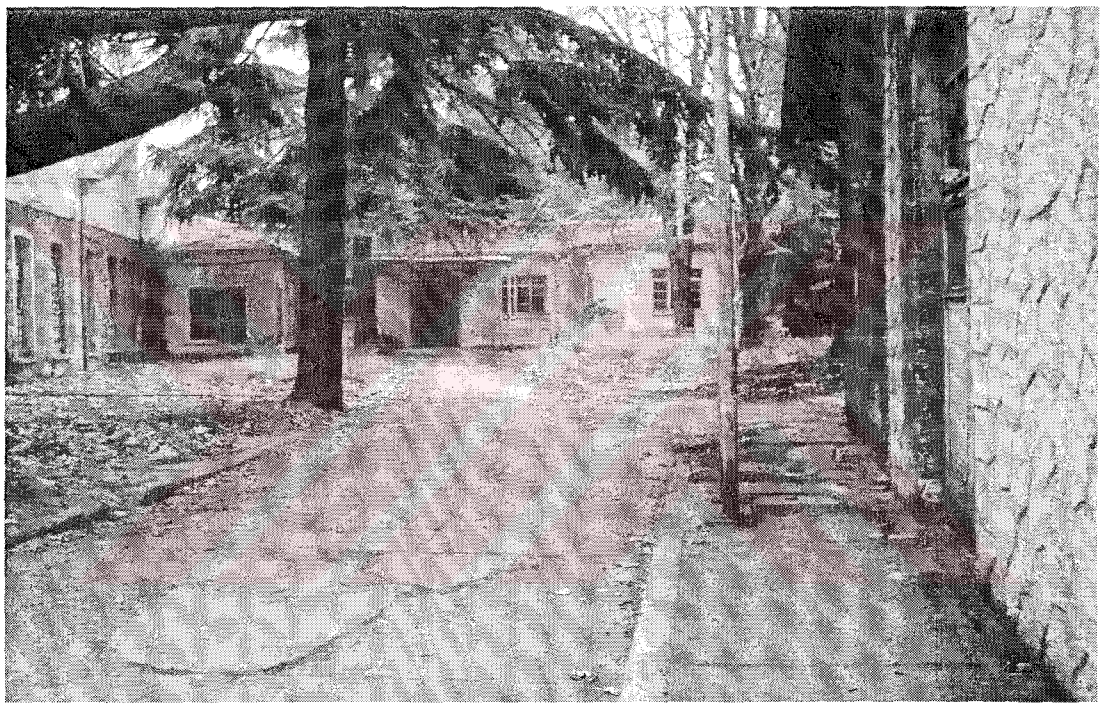

Foto 3.168: Desen atelyesinin güneybatı cephesi, 2005

Güneybatı Cephesi: Dekovil hattı üzerinde yer alan cephenin ön görünümünde Z07 no'lu yün deposu, Z06 no'lu boyahane, Z04 no'lu cımbızhane, Z03 no'lu çözgü ve iplik dairesi ile Z02 ve Z01 no'lu dokuma atelyeleri yer almaktadır. Arka görünümünde ise boyahane ile cımbızhane arasından Z09 no'lu apre birimi algılanmaktadır. Ayrıca cephenin güneydoğu kanadındaki desen atelyeside arka görünüme girmektedir. Desen atelyesinin bu cephesinde yer alan, 2.30 m. genişliğinde, 3.00 m. yüksekliğindeki giriş kapısının her iki yanına birer adet 2.25 m. genişliğinde, 1.90 m. yüksekliğinde pencere yerleştirilmiştir **(Foto 3.168, 3.169)**. Atelyenin güneydoğu kanadında 1.75 m. genişliğinde, 1.90 m. yüksekliğinde üç adet

(Foto 3.170) kuzeybatı kanadında ise 1.90 m. genişliğinde, 2.00 m. yüksekliğinde bir adet pencere yer almaktadır. Desen atelyesi Marsilya tipi kiremitlerle kaplı kırma çatı ile sonlanmaktadır.

Foto 3.169: Desen atelyesinin güneybatı cephesi, 2005

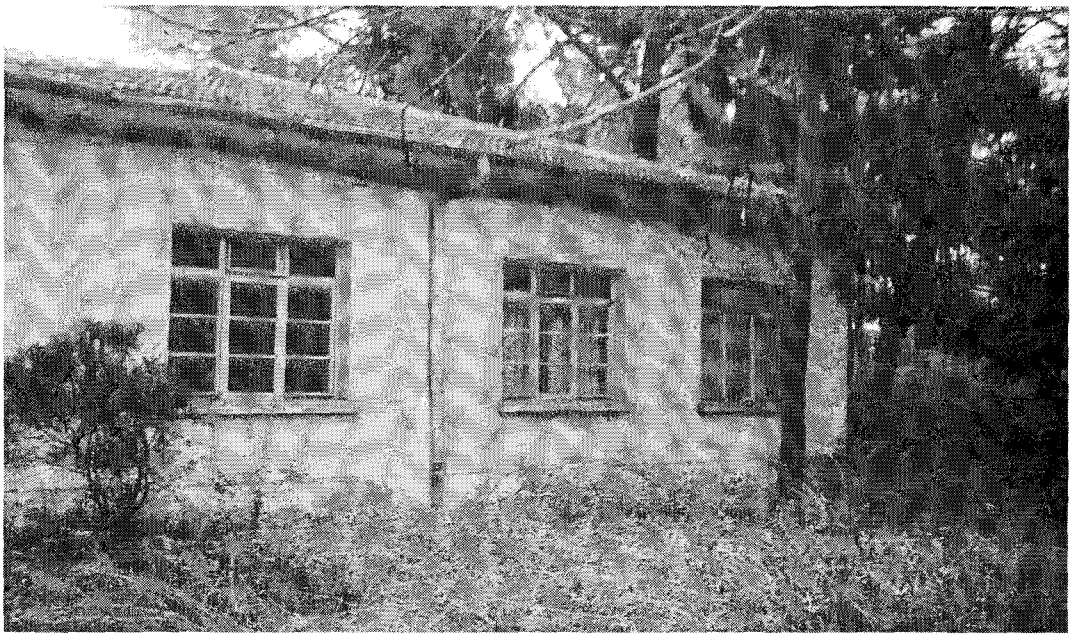

Foto 3.170: Desen atelyesinin güneybatı cephesi, 2005

Z01 no'lu dokuma ünitesinin güneybatı cephesi simetrik bir kurguya sahiptir. Cephenin orta aksında 1.60 m. genişliğinde, 3.30 m. yüksekliğinde basık kemerli bir kapı bulunmaktadır. Bu kapının her iki yanında ise birer adet 1.60 m. genişliğinde, 3.05 m. yüksekliğinde basık kemerli pencereler yer almaktadır **(Foto 3.171)**. Cephe mozaik örgü taş kaplamadır. Yapıyı örten betonarme plak sacla kaplanmıştır **(Şekil 3.52)**.

Foto 3.171:Yünlü dokuma ünitesinin güneybatı cephesi,2005

Z02 no'lu dokuma ünitesi ile çözgü ve iplik dairesinin bu cephesi taş kaplamadır. Bu duvara yaklaşık 25 cm. genişliğinde üç sıra tuğla hatıl yerleştirilmiştir. Yapıları örten katlı betonarme plak cephede kalkan duvarlarla sınırlanmıştır. Cephe orta aksında çözgü dairesine açılan sonradan genişletildiği düşünülen 2.53 m. genişliğinde, 3.30 m. yüksekliğinde bir kapı bulunmaktadır. Bu kapının kuzeybatısında 1.75 m. genişliğinde 3.40 m. yüksekliğinde iki adet basık kemerli pencere yer almaktadır. Kapının güneydoğusunda ise 1.70 x 3.70 m. boyutlarında bir kapı ile bu kapının her iki yanında 1.65 m. genişliğinde, 3.05 m. yüksekliğinde iki pencere bulunmaktadır **(Foto 3.172, 173)(Şekil 3.52)**

Foto 3.172: Z02 no'lu dokuma atelyesinin güneybatı cephesi, 2005

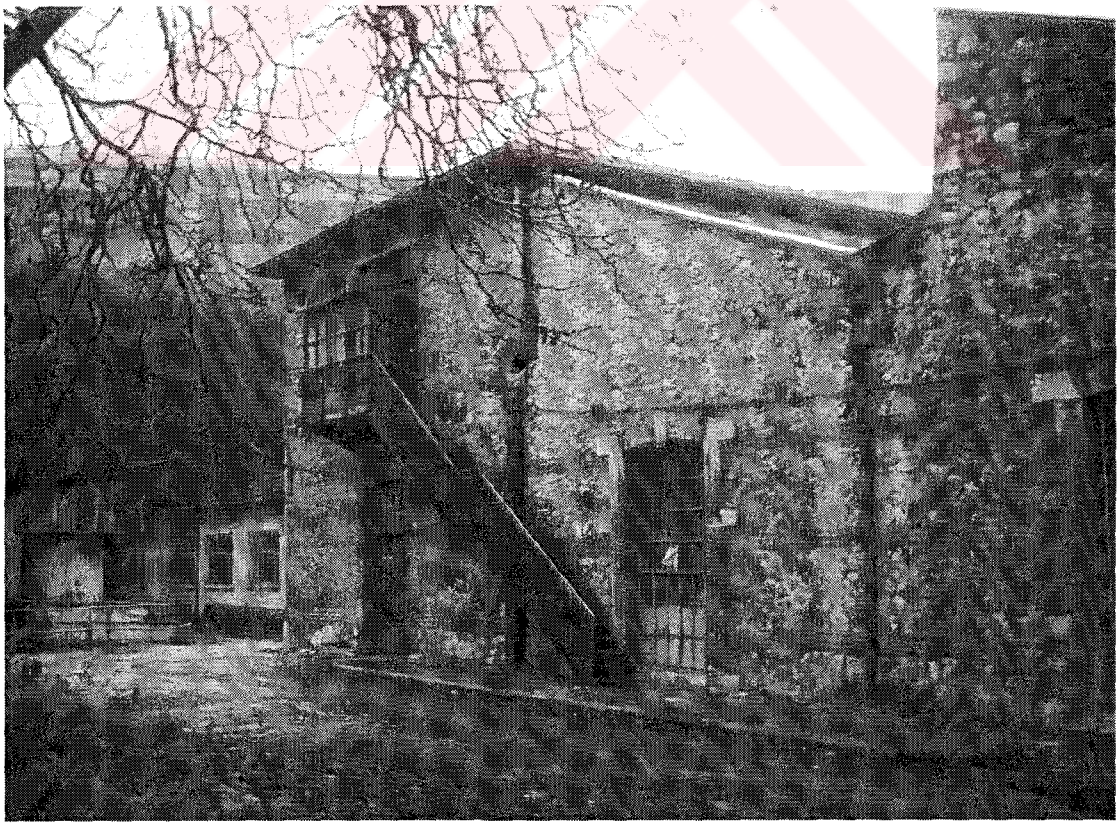

Foto 3.173: Çözgü iplik dairesi ve cımbızhanenin güneybatı cephesi, 2005

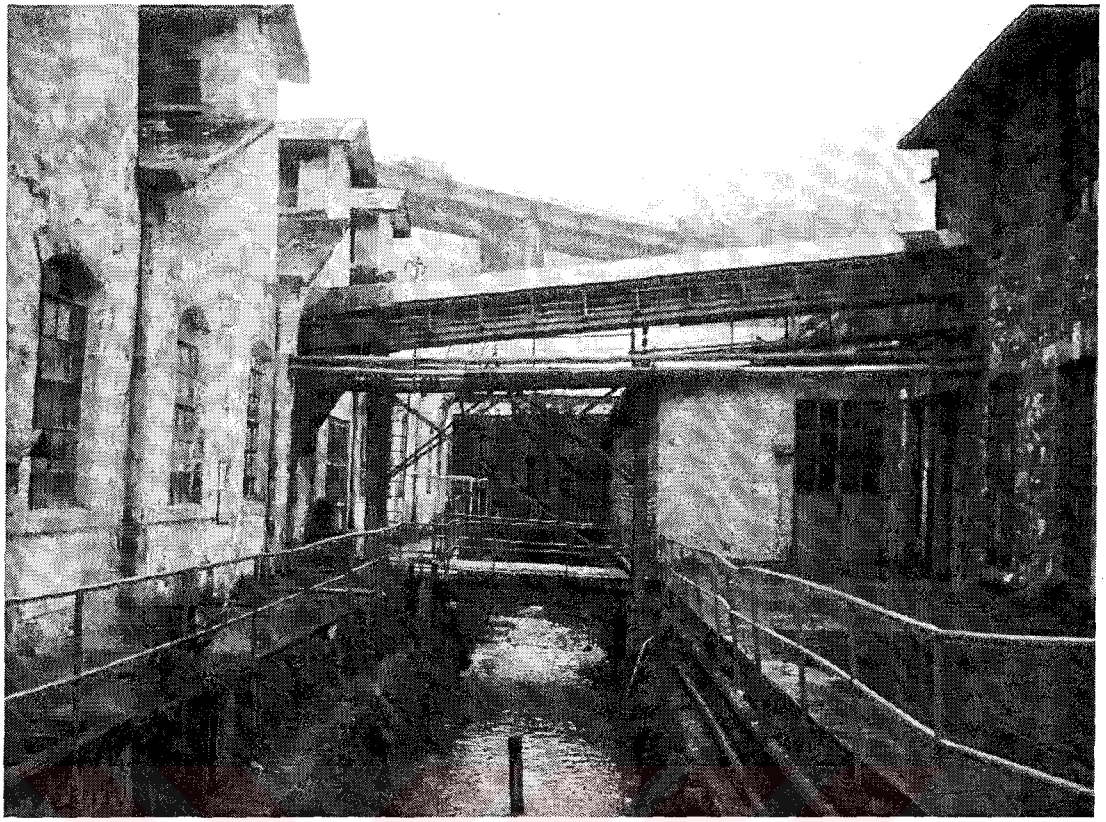

Foto 3.174: Harman dairesine ait depo girişi ve Ulupınar deresi, 2005

Foto 3.175: Boyahane dairesinin güneybatı cephesi, 2005

Foto 3.176: Boyahane dairesine bitişik yün deposunun güneybatı cephesi, 2005

Cımbızhanenin güneybatı cephesinde ise zemin kata açılan 1.70 m. genişliğinde, 2.70 m. yüksekliğinde bir kapı bulunmaktadır. Cepheye paralel olarak yerleştirilen merdiven ile 1. kattaki çıkmaya ulaşılmaktadır. Bu çıkma camekânla kapatılarak 1. kata katılmıştır. Cımbızhane ahşap kırma çatı ile sonlanmaktadır **(Foto 3.173)**. Cımbızhane ile boyahane arasında Ulupınar deresi geçmektedir **(Foto 3.174)**. Z07 no'lu yün deposuna açılan çift kanatlı demir kapı da bu cephe üzerinde yer almaktadır **(Foto 3.176)**. Tek katlı boyahane dairesinin bu cephesinde niteliksiz bir ek yer almaktadır. Ek üzerinde 2.45 m. genişliğinde, 1.80 m. yüksekliğinde üç **(Foto 3.175)** 2.00 m. genişliğinde 1.80 m. yüksekliğinde bir adet pencere yer almaktadır. Boyahaneye açılan 0.90 m. genişliğinde, 2.55 m. yüksekliğindeki kapıda bu cephe üzerindedir. Bu kapı üzerinde 0.90 m. genişliğinde, 0.60 m. yüksekliğinde bir aydınlatma penceresi yer almaktadır. Cephe betonarme plakla sonlanmaktadır **(Şekil 3.52)**.

Foto 3.177: Z01 no'lu dokuma atelyesinin güneydoğu cephesi, 2005

Güneydoğu cephesi: Ünitenin güneydoğu cephesi tek katlı dokuma dairesi ile tek katlı desen atelyesinden oluşmaktadır. Desen atelyesi ön görünümde, dokuma dairesi geri görünümdedir. Cephede dokuma atelyesine açılan 2.30 x 3.30 m. boyutlarında basık kemerli çift kanatlı demir bir kapı yer almaktadır **(Foto 3.177)**. Bu kapının güneybatısında on bir, kuzeydoğusunda yedi adet 1.38 m. genişliğinde, 3.13 m. yüksekliğinde basık kemerli pencere yer almaktadır. + 4.50 m. kotuna kadar mozaik örgü taş kaplama olan cephe, bu kottan itibaren sıvalıdır **(Foto 3.177)(Şekil 3.53)**.

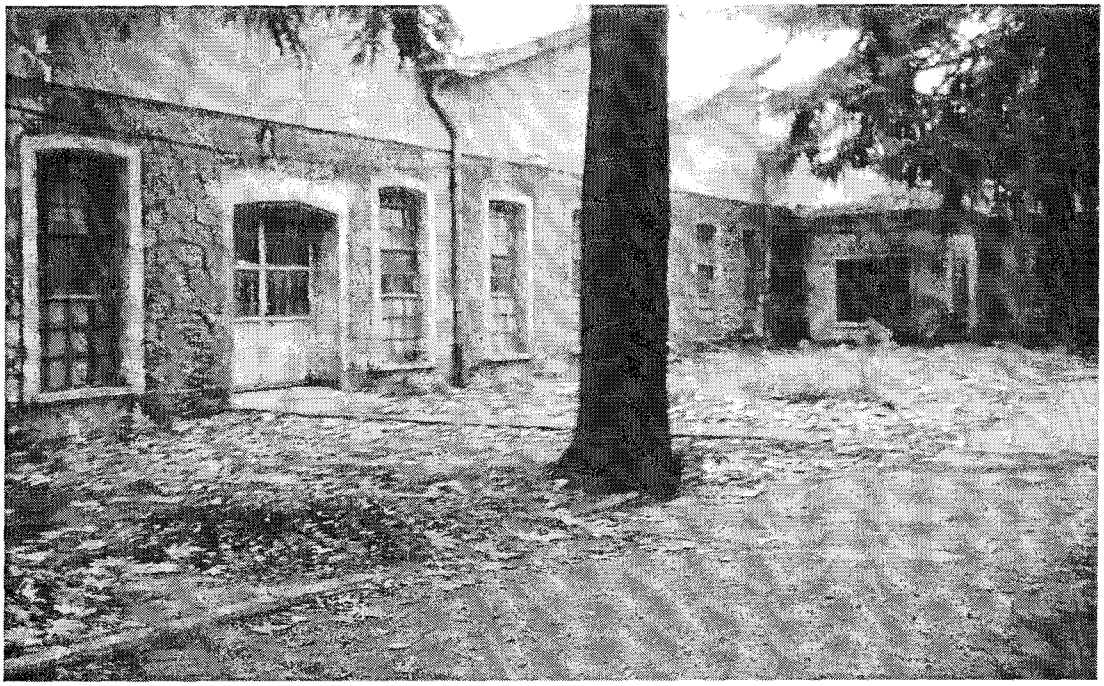

Foto 3.178: Z01 no'lu dokuma atelyesinin güneydoğu cephesi, 2005

Dokuma ünitesi katlı betonarme plak sistem ile sonlanmaktadır **(Foto 3.178)**. Desen atelyesinin güneydoğu cephesi üzerinde üç adet 1.80 m. genişliğinde, bir adet 1.50 m. genişliğinde yükseklikleri 1.90 m. olan pencere bulunmaktadır. Yapı ahşap kırma çatı ile sonlanmaktadır **(Şekil 3.53)**.

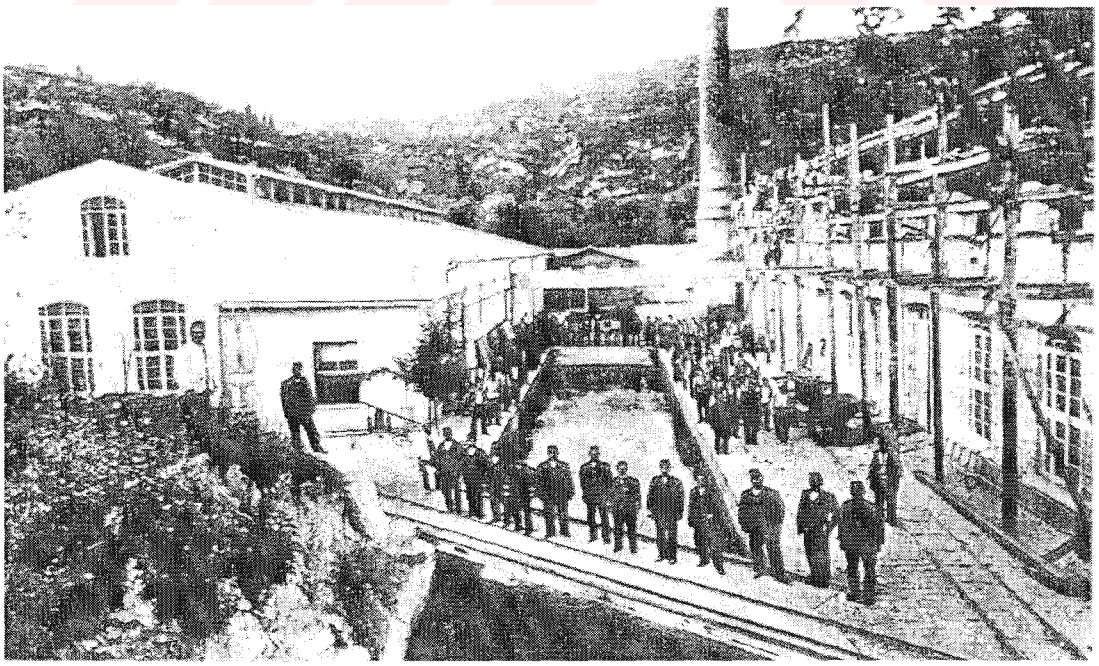

Foto 3.179: Boyahane, Tarihsiz, Sümerbank Hereke Fabrikası Albümü

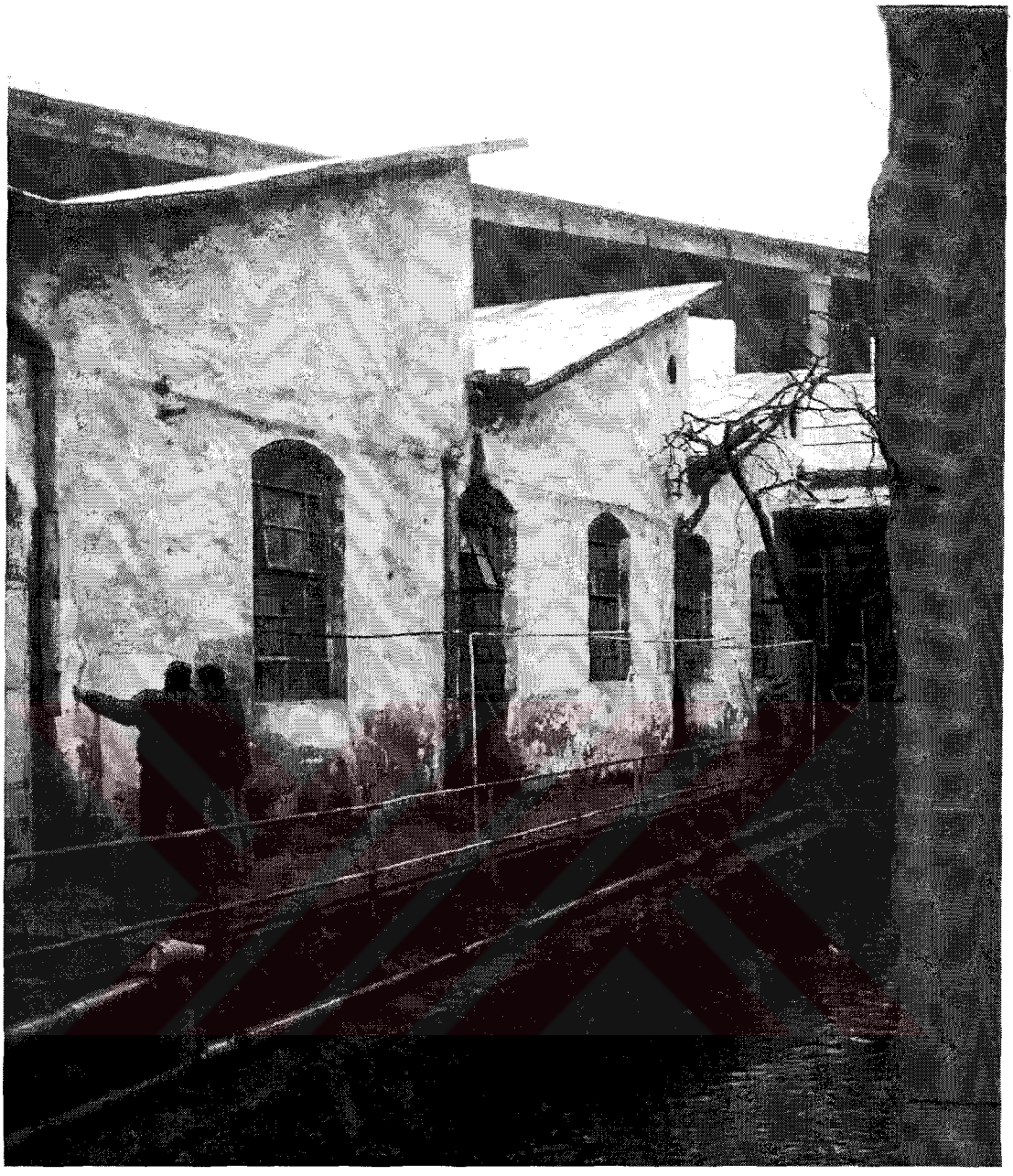

Foto 3.180: Boyahanenin güneydoğu cephesi, 2005

Boyahanenin güneydoğu cephesi: Ulupınar deresine paralel olarak konumlanan tek katlı boyahanenin bu cephesinde 3.10 m. genişliğinde, 3.00 m. yüksekliğinde çift kanatlı bir kapı bulunmaktadır. Bu kapının kuzeydoğusunda altı, güneybatısında ise beş adet 1.50 m. genişliğinde, 2.55 m. yüksekliğinde basık kemerli pencere yer almaktadır **(Foto 3.180)**. Yapı betonarme plak sistem ile sonlanmaktadır **(Şekil 3.54)**. Yapının güneybatı yönündeki mekânlar çatı fenerleri ile yukarıdan aydınlatılmaktadır **(Foto 3. 181)**.

Foto 3.181: Boyahanenin güneydoğu cephesi, 2005

Cımbızhanenin kuzeybatı cephesi: Ulupınar deresine paralel olarak uzanan bu cephede iki katlı cımbızhane yapısı ile kuzeydoğusunda yer alan tek katlı ek yer almaktadır. Cımbızhanenin taş beden duvarı üzerinde zemin katta üç sıra, 1. katta ise iki sıra 25 cm. yüksekliğinde tuğla hatıl bulunmaktadır **(Foto 3.184)**.

177

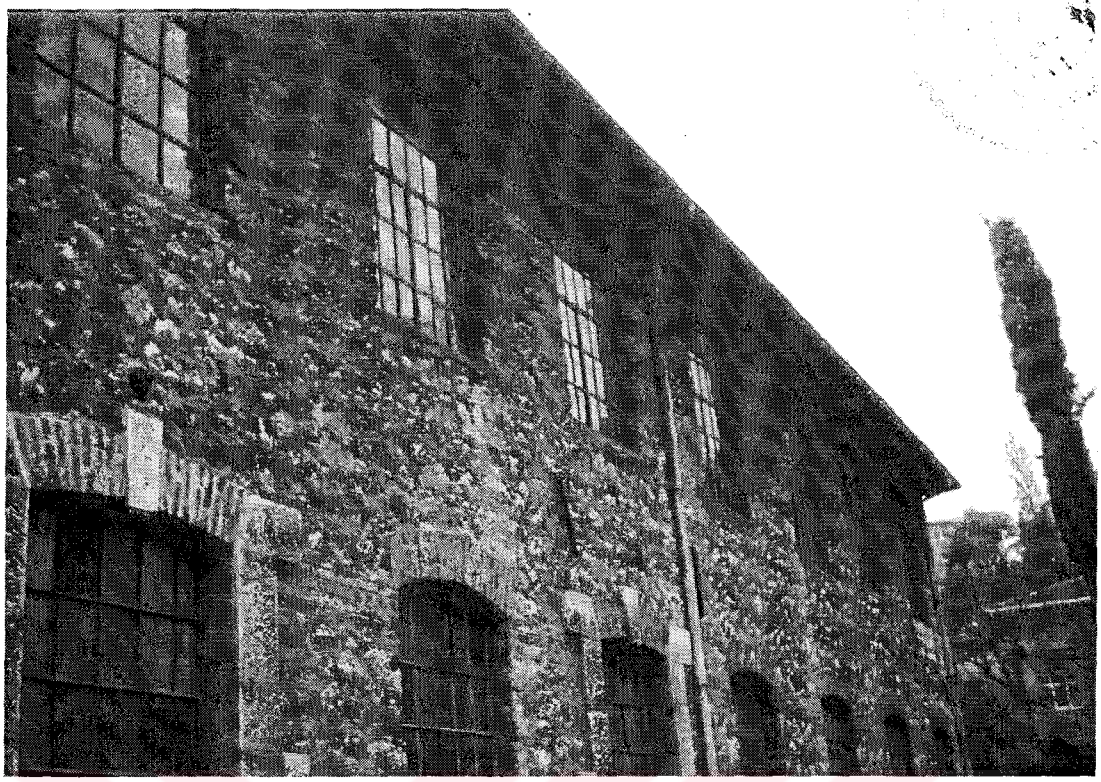

Foto 3.182: Cımbızhanenin kuzeybatı cephesi, 2005

Foto 3.183: Cımbızhane ve harman dairesinin kuzeybatı cephesi, 2005

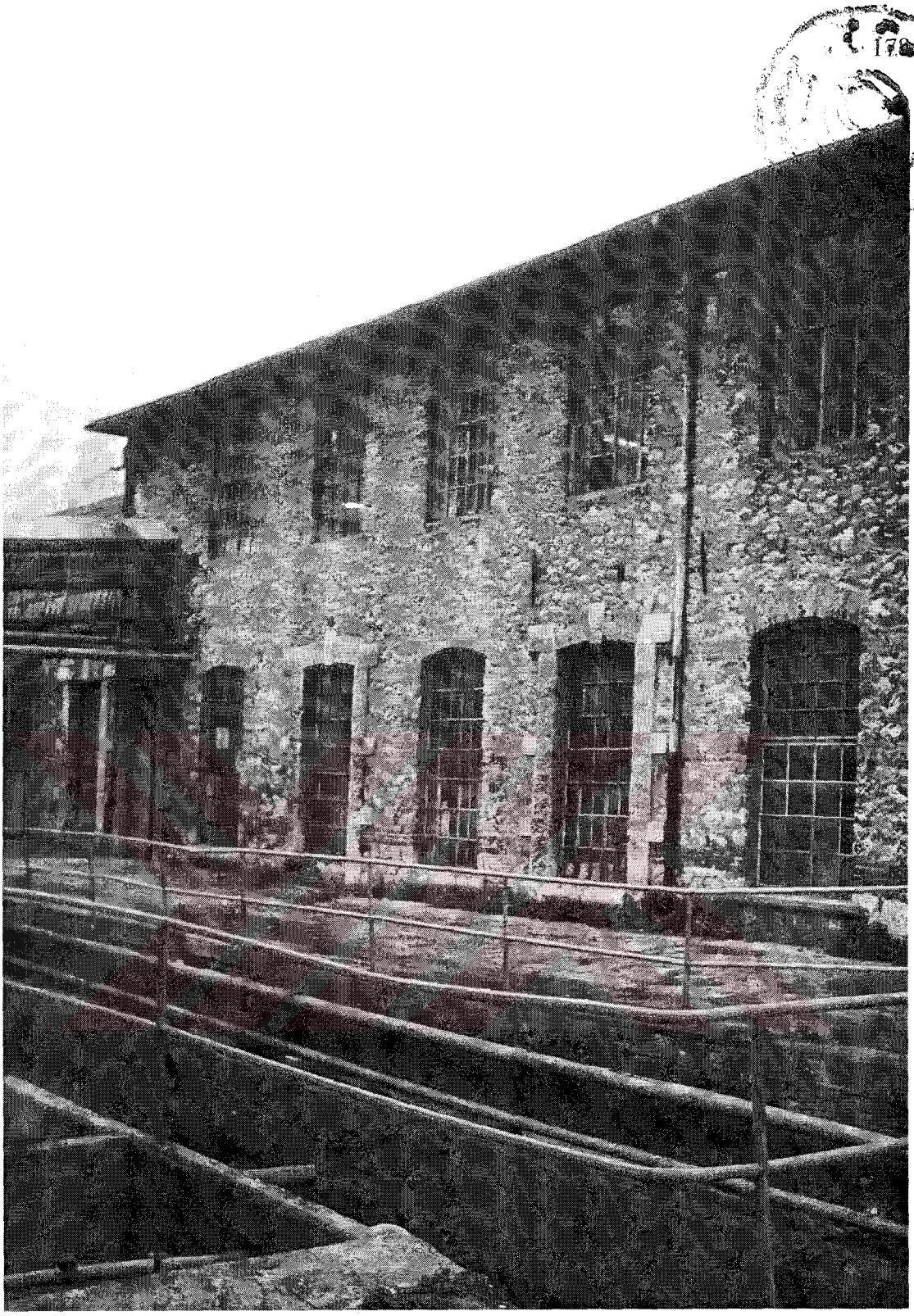

Foto 3.184: Cımbızhanenin kuzeybatı cephesi, 2005

Cımbızhanenin bu cephesinin kuzeydoğu kanadında zemin kata açılan pencereden dönüştürüldüğü düşünülen 1.50 m. genişliğinde, 3.75 m. yüksekliğinde basık kemerli kapı bulunmaktadır. Bu kapının kuzeydoğusunda bir adet, güneybatısında ise sekiz adet 1.50 m. genişliğinde, 3.45 m. genişliğinde basık

kemerli pencere yer almaktadır. Cımbızhanenin 1. katında zemin kat pencereleri ile aynı hizada sekiz adet 1.50 m. genişliğinde, 2.40 m. yüksekliğinde basık kemerli pencere sıralanmaktadır **(Foto 3.181)**. Yapı ahşap kırma çatı ile sonlanmaktadır **(Şekil 3.55)**. Niteliksiz ek bu cephede sağırdır. Tek eğimli saç kaplama bir çatı ile yapı sonlanmaktadır **(Foto 3.185) (Şekil 3.55)**.

Foto 3.185: Harman dairesine ait yün deposunun kuzeybatı cephesi, 2005

3.12.6. Yapım Tekniği ve Malzeme

Kağir olarak inşa edilen 1 no'lu dokuma ünitesinin taş olan beden duvarlarının kalınlığı 0.65 m.'dir. Mekânı örten betonarme katlı plak betonarme kolonlar ve taş duvarlara oturmaktadır. Z02 no'lu dokuma ünitesi ile Z03 no'lu çözgü – iplik dairesinin betonarme çatısı yaklaşık 25 cm. çapındaki çelik dikmelerle taş duvarlara mesnetlenmektedir. Bu birimlerin döşeme kaplaması dökme mozaiktir. Pencere ve kapı doğramaları ise demirdir. Betonarme katlı plaklar sac malzeme ile kaplıdır.

Boyahane dairesini örten betonarme plak 0.65 m. genişliğindeki tuğla beden duvarları ile 35 x 35 cm boyutlarındaki betonarme kolonlarla taşınmaktadır. Boyahane döşemesi çini ile kaplıdır. Doğramalarda ise ahşap ve demir malzeme kullanılmıştır. Kuru apre, ütü ve ölçme, ambalaj dairesi tamamen betonarme olarak inşa edilmiştir. Desen atelyesi olarak kullanılan yapı kâgir olarak inşa edilmiştir. Yapı doğramaları ahşaptır. Ahşap olan kırma çatı marsilya tipi kiremitlerle örtülüdür.

3.12.7. Bozulmalar

Yapıların iç mekânları ve cepheleri oldukça bakımsızdır. 1999 Gölcük depreminde taşıyıcı sistemi hasar görmüş olan yapılara çelik takviyeler yapılmıştır. Ambalaj ve paketleme dairesi Sümerbank'a devredildikten sonra üniteye eklenmiştir. Kâgir olarak inşa edildiği bilinen boyahane dairesi **(Foto 3.179)**, ise betonarme olarak yenilenmiştir. Ünitenin demir doğramalarında paslanmalar ahşap doğramalarda ise çürümeler gözlenmiştir. Özgün çini döşeme kaplamalarının bir kısmı karosimon ile yenilenmiştir.

4. FABRİKA YAPILARININ YENİDEN KULLANIMINA İLİŞKİN ÖNERİLER

Osmanlı Devleti'nin ilk fabrikalarından biri olan Hereke Fabrika-i Hümayunu dokuma geleneği ile markalaşarak Hereke'nin dünya çapında tanınmasını sağlamıştır. Belde zamanla dokuma alanındaki başarısıyla anılır hale gelmiştir. 1995 yılına kadar üretimine devam eden tesis bu tarihten sonra özelleştirilmiş ve üretimine kısmen son verilmiştir. Tesise ait yapılar, özgün mimarisi ve orijinal makine donanımlarıyla bakımsız bir vaziyette günümüze kadar varlığını sürdürebilmiştir.

Hereke Fabrika-i Hümayunu, Osmanlı ve erken Cumhuriyet dönemi tekstil sanayinin izlerini taşıyan özgün bir endüstri mirasıdır. Fabrika yapılarının gelecek kuşaklara aktarılabilmesi için öncelikle yasal koruma altına alınmaları gerekmektedir. Arşiv araştırmalarından alanda kapsamlı tescil çalışmasının yapılmadığı bilinmektedir. Tez kapsamında incelenen dokuz ünite ile lojman yapılarının tescil edilerek koruma altına alınması gereken nitelikli fabrika yapılarıdır.

Tarihi endüstri yapılarının ve sitlerin tescil edilerek anıt statüsü kapsamına alınmaları, korunması düşünülen kompleksin günümüz koşullarına uygun bir işlevle yaşatılması ile mümkündür. Türk tekstil sanayinin önemli bir belgesi olan Hereke Fabrika-i Hümayunu'na ait nitelikli fabrika yapılarının korunabilmeleri için bu yapılara yeni işlev önerileri geliştirilmiştir.

20 hektar gibi geniş bir alan oturan tesis birlikte düşünülmüştür. Ankara – Haydarpaşa demiryolu hattının güneyindeki Milli Saraylara ait yapı grubu ile demiryolunun kuzeyinde Kocaeli Üniversitesi ve Kilim A.Ş.' ye tahsis edilen fabrika yapılarını kapsayan bir çevre düzenlemesi önerilmiştir **(Şekil 4.1)**.

Tesisin güneyinde Haydarpaşa-Ankara Demiryolu ile Marmara Denizi arasında kalan bölgede yer alan 3 no'lu halıhane yapısı yaşayan müze olarak değerlendirilmiştir. Bu ünitede ipek halı üretiminin devam ettirilmesi uygun

görülmüştür. 4 no'lu yapı satış birimi, 5 no'lu yapı ise sergi mekanı olarak işlevlendirilmesi uygun olacaktır **(Şekil 4.1)**. Ayrıca bu yapıların arasında kalan alanda da açık sergilerin yapılması yöre halkını buraya çekecektir. 2 no'lu misafirhane ünitesinin giriş katı ile müze olarak kullanılan Hereke Köşkü'nün rıhtım terasının bahçe ile birlikte kafeterya olarak düzenlenmesi Hereke tesislerini ziyaret edeceklere ve yöre halkına hizmet verecek çekici bir odak olması bakımından uygun olacaktır. Müzeyi ziyaret edeceklere alanın güneybatısında bir otopark alanı düşünülmüştür **(Şekil 4.1.)**.

Tesisisin kuzeyinde yer alan bölgenin yine yaşayan bir müze ile Güzel Sanatlar Fakültesi olarak kullanılması uygun görülmüştür. 10, 11 ve 12 no'lu üniteler endüstri müzesi işlevine tahsis edilen yapılar olarak kullanılması düşünülmüştür. 9 no'lu ünitenin Kocaeli Üniversitesi'ne bağlı Güzel Sanatlar Fakültesi olarak işlevlendirilmesi düşünülmüştür. Yemekhanenin de Kocaeli Üniversitesi'ne tahsis edilmesi uygun olacaktır. Öğrencilerin tesis yapılarından faydalanmaları alanı sürekli canlı ve hareketli tutacaktır. Şu anda (2005) Kocaeli Üniversitesi'ne bağlı derslik ve idari birimler olarak kullanılan lojmanların aynı işlevlerini devam ettirmeleri uygun görülmüştür **(Şekil 4.1)**. Demiryolunun kuzey ve güneyinde kalan alanlar arasındaki bağlantı alt geçitten sağlanmıştır.

4.1. Köşkün yeniden kullanımına ilişkin öneriler

1 no'lu köşkün tarihi değeri ve mimari özellikleri dikkate alındığında ziyarete açık bir müze yapısı olarak işlevinin devam ettirmesi düşünülmüştür. Yapının tasarım ve yapım dönemini belgeleyen mimarisi ile bütünleşmiş tefriş ve teşhir elemanlarının zenginleştirilerek sunulması Hereke tesislerinin tarihsel değerinin vurgulanmasına katkıda bulunacaktır. Köşk, misafirhane ile birlikte Hereke tesisleri'nin sahil yapıları olarak kültürel işleve uygun hizmet vermelidir. Rıhtım terası ve bahçe, misafirhanenin giriş katında düzenlenmesi önerilen kafeteryaya kontrollü olarak hizmet verebilir **(Şekil 4.1)**.

Restorasyon sırasında çatı örtüsü tamamen elden geçirilmeli çinko yağmur iniş borularının yerleri değiştirilmeli, açıktan geçen su tesisatı yenilenmelidir. Ayrıca kaba inşaatı yapılmış olan rıhtım terası ve bahçe düzenlemeleri tamamlanmalıdır.

4.2. Misafirhanenin yeniden kullanımına ilişkin öneriler

Şu anda (2005) kullanılmayan 2 no'lu misafirhanenin, giriş katının rıhtım terası ve bahçe ile birlikte kafeterya olarak düzenlenmesi Hereke tesislerini ziyaret edeceklere ve yöre halkına hizmet verecek çekici bir odak olması bakımından uygun olacaktır. Birinci katın tesisi ziyaret eden araştırmacıların konaklayabilmesi için kullanılması uygun olacaktır.

2 no'lu ünitedeki en önemli sorun zemin kattaki sofa ve güneydoğusundaki mekânda yapılan genişlemedir. Yapının restorasyonu sırasında zemin kattaki sofanın bütünlüğünü bozan bölücü duvarlar kaldırılmalıdır. Ayrıca katın güneydoğu köşesinde genişletilen odaya eklenen duvarlar yıkılarak yapının güneydoğu cephesi özgün durumuna getirilmelidir.

4.3. Halıhanenin yeniden kullanımına ilişkin öneriler

3 no'lu halıhane binası günümüzde kısmen kullanılmaktadır. Yapıdaki üretimin bir bölümünün Yıldız Sarayı'na taşınması söz konusudur. Ancak halı tezgâhlarının boyutları göz önüne alındığında üretimin özgün mekân olan bu yapıda sürdürülmesi daha uygun olacaktır. Halıhanede sürdürülecek üretimin yanında, belge ve görsel malzemeler ışığında sergiler hazırlanabilir. Zemin katta yer alan günümüzde teşhir alanı olarak kullanılan bölüm yine aynı işlevle ürünlerin sergilenmesi amacı ile kullanılabilir.

Bu bölüme ulaşan geniş koridor ise tarihi fotoğrafların kullanıldığı bir sergi alanına dönüştürülebilir. Burada tesisin ilk kuruluşundan bu yana geçirdiği evreleri anlatan mevcut fotoğrafların sunulması düşünülmektedir. Tarihsel süreç içerisinde

Hereke'nin markalaşarak dünya çapında tanınması, halı üretimi ile ünlenerek yerleşimin bu sektör ile anılması, halıcılığın yerleşimde yaygınlaşıp gelişmesinde fabrikanın rolü fotoğraf ve belgelerle vurgulanabilir.

Birinci kattaki halı bölümü, günümüzde tezgâhların tam kapasite ile çalışamamasından dolayı atıl görüntüsü vermektedir. Geniş ve yüksek tavanlı mekânda çalışan tezgâhların ziyarete açık olarak işlevini sürdürmeleri yerinde olacaktır. Kullanılmayan tezgâhlardan tarihsel veya teknik özellik taşıyanlar bilgilendirme panoları ile düzenli birer sergi malzemesi niteliğinde değerlendirilebilir. Büyük salon yapılacak bu tür düzenlemelerle atıl görüntüsünden kurtarılabilir.

4.4. Karakol binasının yeniden kullanımına ilişkin öneriler

Günümüzde karakol binası olarak kullanılan ve boşaltılıp Hereke tesislerine dahil edilecek iki katlı yarı kagir binanın satış birimi olarak kullanılması düşünülmüştür. Bu amaçla yapının bakım ve onarımı gerekmektedir. Onarım aşamasında öncelikle birinci katta sonradan eklenen mutfak ve nezarethane, kalem odası ile koridor arasındaki bölücü duvarlar kaldırılmalıdır. Merdiven altında bulunan ıslak hacim ve helâ ile yapının kuzeydoğusunda bulunan ekin de kaldırılması uygun olacaktır. Döşeme kaplamaları zeminde granit 1. katta ise ahşap malzeme ile yenilenebilir. Yapının dış cephe boyası nem nedeniyle kabarmıştır. Bütün cepheler yalıtım katkılı dış cephe boyası ile boyanmalıdır.

4.5. Fabrika kimyahanesinin yeniden kullanımına ilişkin öneriler

Sendika binası olarak isimlendirilen yapının sergi binası olarak kullanılması uygun görülmüştür. Gerek halı, gerekse ipekli dokumanın, tarihsel üretim süreci içerisinde imalat tarihini anlatan ve üretimde kullanılmış mekik, kirkit, makine vb. araçların oluşturduğu özgün bir sergi mekânı oluşturulabilir. Yapılacak olan restorasyon çalışmaları sırasında nem etkisiyle bozulan dış cephe yalıtım katkılı

cephe boyası ile boyanmalıdır. İç mekânın zemin kaplaması ise granit ile yenilenebilir.

4.6 Tek katlı ve iki katlı lojman binalarının yeniden kullanımına ilişkin öneriler

Tek katlı ve iki katlı lojman yapıları günümüzde Kocaeli Üniversitesi'ne bağlı derslikler olarak kullanılmaktadır. Kocaeli üniversitesine devredildikten sonra derslik olarak yeniden işlevlendirilen yapıların bu işlevlerini devam ettirmeleri uygun olacaktır. Kapsamlı bir onarım geçirmiş olan yapılara sonradan takılan pvc doğramaların ahşap doğrama ile değiştirilmesi yapıları cephe özellikleriyle daha uygundur.

4.7. Üç katlı lojmanların yeniden kullanımına ilişkin öneriler

Üç katlı lojman yapıları günümüzde Kocaeli Üniversitesi'ne bağlı derslik ve idari binalar olarak kullanılmaktadır. Yapıların bu işlevlerini devam ettirmelerinin uygun olacağı düşünülmektedir. Yakın bir tarihte kapsamlı bir onarım geçirmiş olan yapılara sonradan takılan pvc doğramalar ahşap doğrama ile değiştirilmelidir.

4.8. 9 no'lu ünitenin yeniden kullanımına ilişkin öneriler

Şu anda (2005) kumaş deposu olarak kullanılan yapının Kocaeli Üniversitesi'ne devredilerek Güzel Sanatlar Fakültesi'ne ait derslik ve atelye olarak düzenlenmesi uygun görülmüştür. Öğrencilerin fabrika yapılarından faydalanmaları tesisleri sürekli canlı ve hareketli tutacaktır.

Bu amaçla yapıya sonradan ilave edilen betonarme ekler kaldırılarak yapının taşıyıcı sistemi güçlendirilmelidir. Önerilen işlev doğrultusunda zemin katta farklı boyutlarda atelye ve derslikler yerleştirilmelidir. Zemin kat pencerelerinde bulunan

muhdes demir parmaklıklar kaldırılmalı, döşeme granit kaplama ile yenilenmeli, tüm pencere ve kapılar yağlı boya ile boyanmalıdır.

4.9. 10 no'lu ünitenin yeniden kullanımına ilişkin öneriler

10 no'lu ünitenin endüstri müzesinin bir parçası olması uygun görülmüştür. Ünitenin orijinal donanımıyla beraber korunması gerekmektedir. Kazan dairesinde yer alan kazanlar hakkında kapsamlı bir araştırma yapıldıktan sonra, bu ekipmanların orijinal olup olmamasına göre bir öneri geliştirilerek mekânın çok maksatlı bir salon olarak planlanması uygun görülebilir. Kazan dairesinin geniş açıklıklı, yüksek tavanlı bir mekân olması fonksiyon bakımından çok maksatlı salon olarak kullanımına olanak sağlamaktadır. İç mekânı yeniden düzenlenecek bu hacimde her türlü gösteri, konser, konferans gibi etkinlikler yapılabilir. Üniteye ait diğer mekânlarda bulunan ekipmanların özgün olduğu anlaşılmaktadır. Bu nedenle bu mekânlar ekipmanlarını sergileyen özgün alanlar olarak planlanmalıdır.

Ünitenin taşıyıcı sistemini oluşturan çelik profillerde paslanma, beden duvarlarında ise kısmi yıkılmalar tespit edilmiştir. Yapının restorasyonunda öncelikle taşıyıcı sistem güçlendirilmeli, yapı içindeki ekipmanlar hakkında bir envanter çalışması yapılmalıdır.

4.10. 11 no'lu ünitenin yeniden kullanımına ilişkin öneriler

11 no'lu ünitenin endüstri müzesinin bir parçası olan dijital dokümantasyon merkezi olarak kullanılması uygun görülmüştür. Araştırmacılar bu bölümde ödeme yaparak yararlanabileceklerdir. Bu da müzeye önemli bir gelir getirecektir.

4.11. 12 no'lu ünitenin yeniden kullanımına ilişkin öneriler

12 no'lu yünlü dokuma ünitesinde üretimin devam ettiği bir yaşayan müze olarak işlevlendirilmesi uygun görülmüştür. Yünlü dokuma üretiminin tüm aşamaları ustalar

rehberliğinde ziyaretçilere uygulamalı olarak gösterilebilir. Dokunan ürünler desen atelyesindeki satış biriminde ziyaretçilere satılabilir. Desen atelyesinin aynı zamanda dışarıdaki alana hizmet veren kafede yer alabilir.

Harman dairesi ve boyahaneye sonradan eklenen yün depoları kaldırılmalıdır. Deprem nedeniyle hasar gören betonarme taşıyıcılar güçlendirilmeli paslanmış çelik taşıyıcılar için ise gerekli koruyucu önlemler alınmalıdır. Ayrıca yapı içindeki ekipmanlar hakkında bir envanter çalışması yapılmalıdır.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Etkin ve sürekli bir koruma; korunması düşünülen yapıların günümüz koşullarına uygun bir işlevle yaşatılması ile mümkün olur. Ancak yapının, her şeyden önce geçmişin kültür değerlerine ait bir belge olduğu unutulmamalıdır. Her yapı, sanatsal değerinin yanı sıra yapıldığı dönemin sosyo-ekonomik durumu, yapım tekniği ve estetik anlayışı hakkında fikir vermesi açısından önemlidir. Bu nitelikleri göz önünde bulundurularak yapıların geleneksel işlevlerini sürdürmek, korumanın temel amacı olmalıdır. Ancak geleneksel işlevin ortadan kalktığı ya da yapının bulunduğu alan içinde etkinliğini yitirdiği durumlarda özgün değerini bozmayacak yeni işlevler önerilebilir.

Fabrikaya ait 3 no'lu halıhane ile 12 no'lu yünlü dokuma üniteleri özgün mimari özellikleri ve özgün makine donanımıyla endüstri mirası özelliklerinden taviz verilmeyecek yapılardır. Bu nedenle bu iki yapının geleneksel üretim işlevlerini sürdüren yaşayan müzeler olarak kullanılması uygun görülmüştür.

Haydarpaşa-Ankara demir yolunun güneyinde kalan halıhanenin etrafında yer alan köşk, karakol, kimyahane yapıları yaşayan müzeye hizmet veren servis yapıları olarak işlevlendirilebilir. Tesiste ilk ziyaret noktası olarak seçilen bölgede otopark alanı düzenlenmelidir. Ayrıca yukarı bölgeye geçiş için demiryolunun altındaki geçitin rehabilitasyonu sağlanmalıdır.

Yaşayan müze olarak işlevlendirilmesi düşünülen 12 no'lu yünlü dokuma ünitesinin etrafındaki 10 ve 11 no'lu ünitelerin müzeye hizmet veren servis mekânları olarak düzenlenmesi uygun görülmüştür. Bu ünitelere müzeye gelir getirecek yeni işlevler kazandırılmalıdır. Bu yapıların güneydoğusundaki 9 no'lu ünite Kocaeli Üniversitesi'ne ait Güzel Sanatlar Fakültesi'ne dönüştürülerek fabrika alanının etkin kullanımı sağlanabilir. Ayrıca yemekhanenin de üniversiteye tahsis edilmesi kullanımını arttıracaktır. Derslik ve idari bina olarak kullanılan lojmanlar bu işlevlerini sürdürebilir.

Farklı mülkiyetteki fabrika yapılarının yeniden kullanımına ilişkin bu önerilerin ve gerekli çevre düzenlemelerinin ortak kararlarla gerçekleştirilmesi önerilmektedir.

KAYNAKLAR

1- Aslanapa, Oktay, (1987), '**Türk Halı Sanatının Bin Yılı**', Eren Yayıncılık, İstanbul

2- Batur, A. ve Batur, S., 1981.'**İstanbul'da 19. Yüzyıl Sanayi Yapılarından Fabrika-i Hümayunlar**', I. Türk-İslamBilim ve Teknoloji Tarihi Kongresi, İ.T.Ü., İstanbul, 14-18 Eylül 1981

3- **'Cumhuriyetin 50. yılında Sümerbank'**, (1973), Sümerbank Yayını, Ankara

4- Dağcı, R. Koray,(1981), **'Hereke Halıcılığındaki Desen Karakterinin İncelenmesi ve Yeni Çizgilere Ulaştırılması'**, Dokuz Eylül Üniversitesi yayınları, İzmir
Dukas, (1956)

5- Dukas, (1956), Bizans Tarihi, Çev: V.L. Mirmiroğlu, **İstanbul Fetih Derneği İstanbul Enstitüsü Yayınları**, İstanbul

6- Erbil, A (2004), Kişisel Görüşme Milli Saraylar Hereke Halı ve İpekli Dokuma Fabrikası Personel Müdürü.

6- Kaya, Mehmet Kenan, (1999), **'Milli Saraylar Koleksiyonu'nda Hereke Dokumaları ve Halıları'**, Milli Saraylar Daire Başkanlığı Yayını, İstanbul

7- Kıraç, B., (2001), '**Türkiye'deki Sanayi Yapılarının Günümüz Koşullarına Göre Yeniden Değerlendirilmeleri Konusunda Bir Yöntem Araştırması**', Doktora Tezi, MSÜ Fen Bilimleri Enstitüsü.

8- Küçükerman, Önder, (1987a), **'Anadolu'nun Geleneksel Halı ve Dokuma Sanatı İçinde Hereke Fabrikası, Saraydan Hereke'ye Giden Yol'**, İstanbul, Sümerbank yayını.

9- Küçükerman, Önder, (1987b), **'Sarayda Yaratılan Gelenek: Hereke Halıcılığı'**, *Milli Saraylar, 1*, Milli Saraylar yayınları

10- Küçükerman, Önder, (1996) '**Türk Giyim Sanatı'nın Tarihi Kaynakları'** Giyim Sanayicileri Derneği, İstanbul.

11- Milli Saraylar Arşivi, Dosya No: 2019, Sayfa No: 980, Hazine-i Hassa Emirler Defteri (HHED)

12- Ökçün, Gündüz, (1997), **'Osmanlı Sanayi 1913 – 1915 Yılları Sanayi İstatistiki'** Devlet İstatistik Enstitüsü, Ankara.

13- Pamuk, Şevket, (1995), **'19. yüzyılda Osmanlı Dış Ticareti'**, T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, Ankara.

14- Pamuk, Şevket, (1988), **'100 Soruda Osmanlı – Türkiye İktisadi Tarihi 1500 – 1914'**, Gerçek Yayınevi, İstanbul

15- Simavi, Başmabeyinci Lütfü Bey, **'Osmanlı Sarayı'nın Son Günleri'**, Hürriyet yayınları, Tarih Dizisi:2, İstanbul

16- Tanyeli, G., 2000, '**Endüstri Arkeolojisi Yapılarının Korunması ve Yeniden İşlevlendirilmesi'** Domus, 8, s. 50-51

17- Toprak, Z. (1985a), '**İkinci Meşrutiyet ve Osmanlı Sanayi', Tanzimat'tan Cumhuriyet'e** Türkiye Ansiklopedisi', İstanbul, s.1348–1358

18- Toprak, Z., (1985b), '**Osmanlı Devleti ve Sanayileşme Sorunu'**, Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi, İstanbul, s.1340-1347

19- Tuğlacı, Pars, (1993), "Osmanlı Mimarlığında Balyan Ailesi'nin Rolü" Çığır yayınları, İstanbul

20- '**Türk Sanayi Tarihine Bir Bakış'** Sümerbank Yayını, Ankara, Tarihsiz

21- **Türk Ansiklopedisi 'Hereke Fabrikası' maddesi**, C. 19, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 1971, s. 180

22- Ural, Temir, Şebnem Ruhsar, (1986), '**Hereke İpekli Dokuma Kumaşları ve Günümüzdeki Durumu**', Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Uygulamalı Sanatlar Bölümü Tekstil Ana Sanat Dalı Sanatta Yeterlilik Tezi, İstanbul.

23-Ünal, Hamdi, (1986), '**Hereke Halıcılığı**', Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tekstil Ana Sanat Dalı Sanatta Yeterlilik Tezi, İstanbul.

24- Yılmaz, Yaşar, (1998), '**Hereke Jakarlı Dokumaları ve Milli Saraylar Mobilyasında Kullanımı**', Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji ve Sanat Tarihi Anabilim Dalı Batı Sanatı ve Çağdaş Sanat Programı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

İNTERNET KAYNAKLARI

1 - www.herekeli.com

2- **www.harita.net**

ÖZGEÇMİŞ

Doğum tarihi	01.08.1979	
Doğum yeri	Malatya	
Ortaokul	1988–1992	Kocamustafapaşa Lisesi
Lise	1992–1994	Üsküdar Fen Lisesi
	1994-1995	Bilfen Lisesi
Lisans	1995–2000	Yıldız Teknik Üniversitesi
		Mimarlık Fak. Mimarlık Bölümü

Çalıştığı kurumlar

2000-2001	Bauhaus Yapı Market
2001-2002	Reform İnşaat
2003–2004	Karadağ İnşaat
2005 -	Yusuf Utkaner Mimarlık Bürosu

EKLER

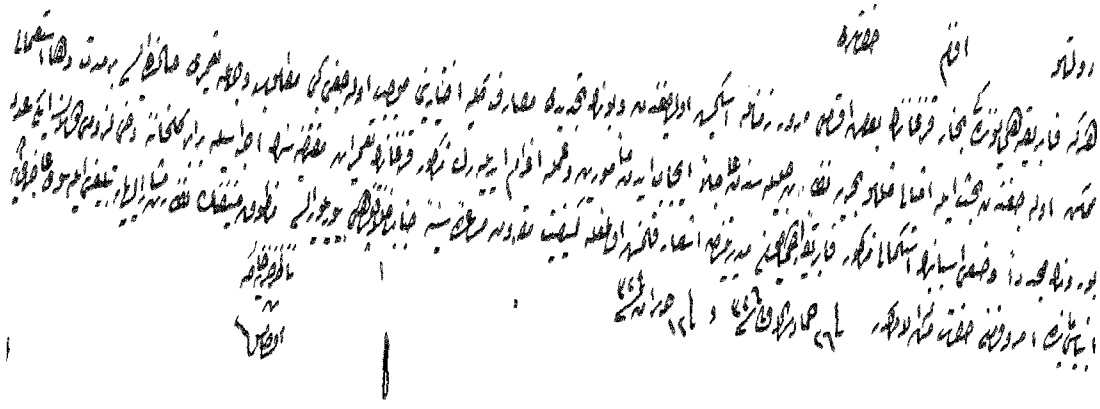
OSMANLI BAŞBAKANLIK ARŞİVİ BELGELERİ

EK . 1.

Devletlü inayetlü, utüfetlü, efendim hazretleri Malum-ui ali bulunduğu üzere saye-i ihsan vaye-i cenabı şehriyari serasker-i sabık devletlü Rıza Paşa hazretleri herekede müceddeden bina ve inşa eyledikleri bez fabrikasını taraf-ı eşref-i hazret-i malükaneye terk ile yedlerinde bulunana temessükatı göndermiş olduklarından fabrika-i mezkürun ve mebni-i arazi-i mamure ve halisiyesinin amlak-i hümayun-ı mülükaneye idhaliyle senadatının tanzimi hüsusuna irade-i seniye-i hazret-i şahane müteallik ve şerefsüdur buyrulmuş olduğu devletlü serasker paşa hazretleri taraflarında ba – tezkere iş'ar temessükat-ı mezbüre ba's ve tesyar olunmuş ve bu makule vakf mahallerin emlak-ı hümayuna hin-i idhalinde muayyen olan icareleri bi't tazif mukataya rabt ile emtia gümrüğünden veya Darbhane-i Amire'den bi't- tayin vakıflarına sal be sal teslim olunması emsal-i iktizasından ve fabrika-i mezkür mahallinin evkaf-ı müteaddide ile mahlüt vazıhattan olmasıyla ol babda teftiş evkaf-ı hümayun tarafından bi't terkim takdim kılınan ilam-ı şer'ide ber tafsil gösterildiği vechile salifü'l beyan fabrika vesaire mahallerinin henüz müşarünileyh hazretleri uhdesine geçmeyüp mutasarrıfı Musa Aga üzerinde bulunan hassa-i ma'lümesinin badehü mübayaasıyla temessük vürudunda icabına bakılmak üzere maada mahallerin ber-muceb-i irade-i seniye emlak-i hümayuna idhaliyle vakıfları taraflarına kadim olan icaratına emsali, misillü bir misl-i dahi zam mahası senevi üç yüz elli üç buçuk kuruş on beş para mukataya rabt olunarak iş bu altmış bir senesinden itibaren misl-i mesbukuna tatbiken gümrük-i mezbur emvalinden veya irade bulunan mahalden sal ve sal vakfları canibine teslim olunmak üzere bi't-tahsis tesviyesi cazimeden görünmüş olmakdan naşi meblağ-ı mezbürun hangi mahalden tahsisiyle ber-minval-i muharrer icra-yı muktedası…..

Dosya No:111, Gömlek No:5604, Fon No: İ.DH

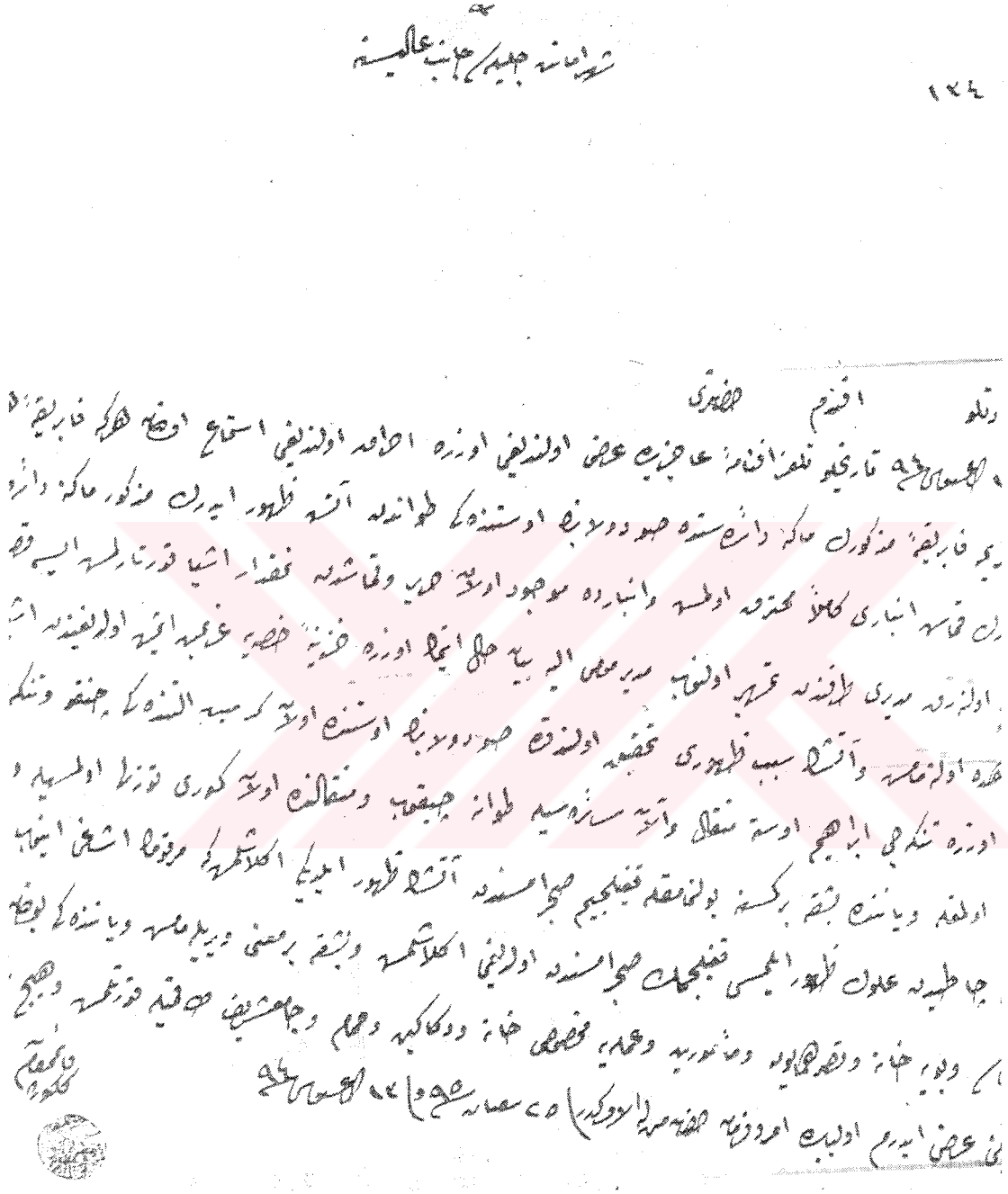
EK. 2.

Atüfetlü efendim hazretleri

Geçen Cuma günü saat 11 raddelerinde muhterik olan hereke fabrika-i hümayunu icra kılınan tahkikatı havi ehire-i ....kaymakamlıktan ..... telgrafname mazrüfen sevabi samii cinayat nazarı penahilerine takdim ve isbal kılınmış idi. Zikrolunan fabrika-i hümayunda ne sürette mühterik olduğu ve ateşin neden zühur ettiği tafisilatını şamil mezkür kaymakamlıktan bu kere varid olan şıkka dahi menzür samii nazarı penahileri buyurulmak üzere ifaen arz ve takdim kılınmış olmakla olmubayire emrü ferman hazreti men leh ül alakanızdır.

EK. 2.

Şehri emaneti celilesi canibi âlisine

Saadetli efendüm hazretleri,

12 Ağustos 1294 (1878) tarihli telgrafname-i asiziye arz olunduğu üzere ihrak olunduğu istima olunan hereke fabrika-i hümayunu bil azime fabrikai mezkurun makine dairesinde su

dolabının üstündeki tavandan da ateş zühur ederek mezkür makine dairesiyle fabrika-i mezkurun kumaş ambarı kamilen muhterik olmuş ve anbarda mevcut olan ..... ve kumaştan ne kadar eşya kurtarılmış ise kasr-ı hümayune vaz olunarak müdürü tarafından tahsis olunup müdürü müma ileyh beyani hal etmek üzere hazine-i hasseye azimet etmiş olduğundan eşyayı mezküre müsehade olunamamış ve eteşin sebebi zühuru tahkik olundukta su dolabının üstünde olan kiremit altındaki çinko ve tenekeleri tamir etmek üzere tenekeci İbrahim usta mankal ve alan sairesiyle tavana çıkıp ve kıvılcımı sıçramasından ateşin zühur eylediği anlaşılmışki , merkümun aşağı inip bir saat sonra çatıdan ateşin zühur eylemesi kıvılcımın sıçramasından olduğu anlaşılmış ve başka bir mana verilmemiş ve yanındaki bulunan tezgah dairesi ve boyahane ve kasrı hümayun ve me'muruni ve ameleye mahsus hane ve dükkanın ve hamam ve caimi şerif tamamıyle kurtulmuş ve hiç zedelenmemiş olduğunu arz ederim, ol babda emru ferman hazreti melekü alakanızdır.

25 Şaban 95 ve 12 ağustos 94

Kaymakam

Dosya No:1324, Gömlek No:34, Fon No: DH. MKT. 14 Ağustos 94, 29 Şaban 95

EK. 3.

Utufetlü Efendim Hazretleri

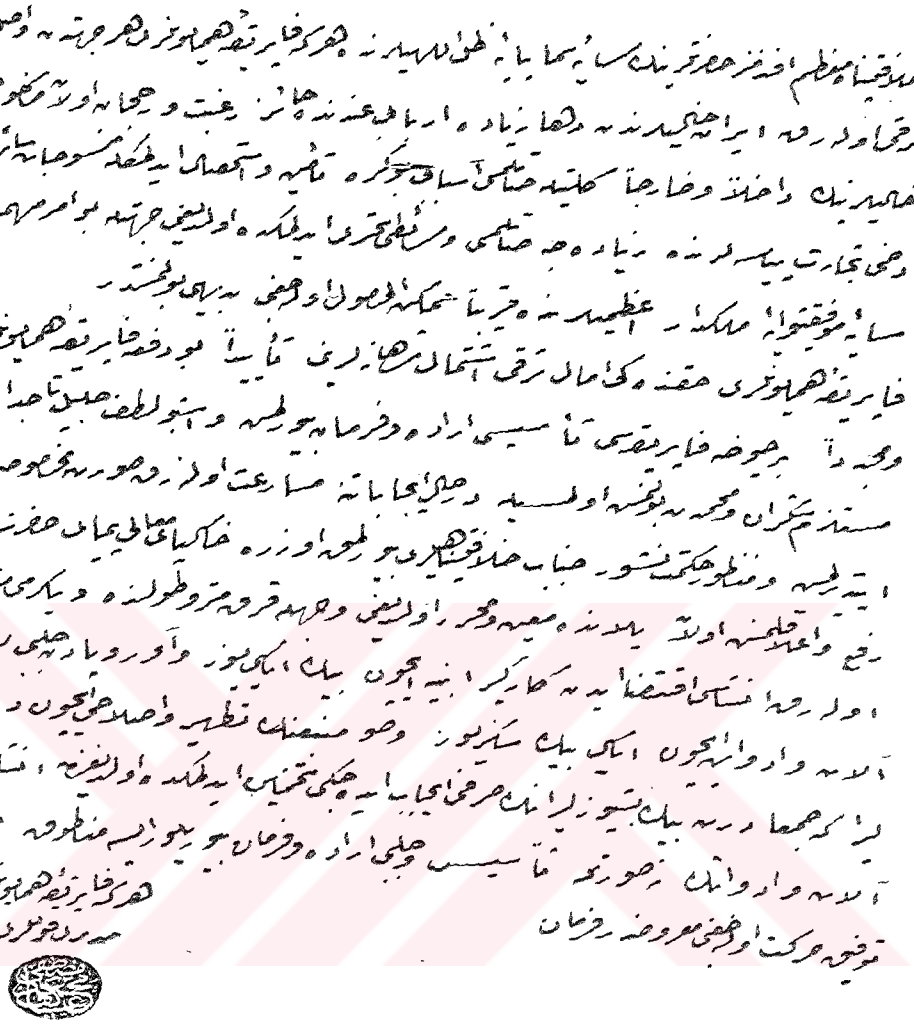
Saye-i ma'muriyet-vaye-i cenabı cihanbanide günden güne kesb-i intizam ve terakki eylemekte olan Hereke Fabrika-i Hümayunu'nu ziyaret etmek üzere şayan buyrulan müsaade-i seniyye-i hazret-i hilafet-penahi üzerine vürud etmekte bulunan süfera ve müsafirin-i ecnebiyyeden bazılarına ziyafetlerde keşide kılınmakta ise de mezkür fabrika-i hümayununda müsafirini ikame ve itam edecek münasıb mahal olmadığı cihetle her defasında muvakkat barakalar yapılarak bir takım masraf ihtiyar edilmekte olduğundan artık buna mahal kalmamak ve fabrika-i hümayununun intizam ve şerefiyle mütenasib olmak üzere keşfi mücibince 43.602 kuruş sarfiyla fabrikanın sahil cihetinde muntazam bir bab-ı köşk inşası mezkür fabrika-i hümayun müdüriyetinden vaki olan iş'ar üzerine hazinece münasib görünmüş ve keşif defteri ile resmi leften arz ve takdim kılınmış olmağla emrü ferman-ı hümayun-ı cenab-ı cihandari her ne vechile şeref-sünuh buyrulur ise mentük-ı münifine Tevfik-i hareket olunacağı muhat-i ilm-i alibuyruldukda emr ü hazret-i men leh-ül emrindir.

Nazırı Hazine-i Hassa

Ohannes

Hazine-i Hassa Ahkam Defteri Dosya No:2603, Gömlek No:1613, 1314

EK. 4.

Hilafetpenahi muazzam efendimiz hazretlerinin Saye-i Sima Paye-i Zannullahilerinde Hereke Fabrika-i Hümayunları her cihetten vasıh aksa'yı terakki olarak İran halılarından daha ziyade erbabı indinde caizi rağbet ve ruehan olan mezkür Fabrika-i Hümayun halılarının dâhilen ve haricen kaliteyle satılması erbabı bu kere tesisi ve istihsal edilmekle mensucatı saire-i nassiyesi nin dahi ticaret piyasalarında ziyadece satılması ve saiti tahrime edilmekte olduğu cihetle bu emri muhimminde saye-i muvaffakiyet vaye-i mülkündür. E'zamilerinde Kariban Mümküni Elttüsul olacağı bedihi bulunmuştur.

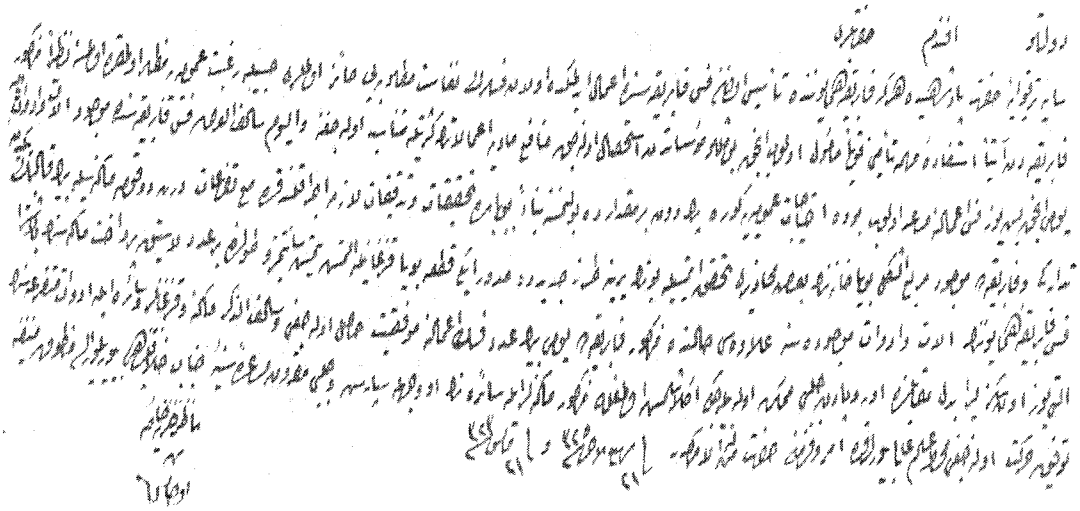
Fabrika-i Hümayunları hakkındaki emali terakki istimali şahanelerini te'yiden bu defa Fabrika-i Hümayunlarına ilaveten ve nüceddiden , bir çuha fabrikası tesisi irade ve ferman buyurulmuş ve iş bu lütfu celili te'cidarileri müste (zemi şükran ve muhammeden bulunmuş olmasıyla derhal icabatına müsaarat olunarak sorunu mahsusada tertip ettirilmiş ve menzur

hikmeti vüsür cenabi hilafet penahileri buyurulmak üzere halu payi meali pimayi hazreti cihan penahilerine ref ve a'la kılınmış olan pilande muayyen ve muharrer olduğu vechile kırk metre tülunda (uzunluk) ve yirmi metre arzında (genişlik)olarak inşası iletiza eden kağir bir bina için 1200 ve avrupa'dan celi lazım gelen olan ve edevat için 2800 ve su islahı içinde 500 lira ki cem'an 4500 liranın sarfı icabet edeceği tahmin edilmekte olduğuna inşaat ve alet ve edevatın ne süretle tesisi ve çelebi irade ve ferman buyurulur ise mentulü ihünifine tevfik hareket olunacağı marüzatı ferman

Hereke Fabrika-i Hümayunu müdürü kulları Mustafa bin Muhammet akif

Dosya No:34, Gömlek No:62, Fon No: Y.PRK. HH.

EK. 5.

Devletli efendim hazretleri

Saye-i terkim vaye-i hazreti padişahîde Hereke Fabrika-i Hümayununda tesis olunan fes fabrikasında imal edilmekte olan feslerin nefaset matlubeyi haiz olmaları hasebiyle ra'beti umumiye mahzar olmakta olmasına nazaran mezkûr fabrikadan atiye-i istifade-i mühime te'mini kaviyyen memul olup ancak bu mislü muessesattan istihsal olunacak menafi maddeye imalatın kesretiyle mütenasib olacağına ve elyevm salif olduk. Fes fabrikasında mevcut alet edavat ile yevmi ancak 500 fes imaline müsaide olup buda ihtiyacatı umumeye göre..... Bir miktarda bulunmasına binaen ..... tahlükatı ve tetkikatı lazime icra kılındıkta mea teferaat derin dokuma makinesıyla beraber kalın dikimin tedariki ve fabrikada mevcut merbüthşehhal boyahanenin bazı mehaziri tahkik etmesiyle bunun yerine tarzı cedide hududu iki kıta boya kazanıyla altmış – yetmiş santimetre dolarak bir adet lastik perdahat makinesinde ..... Fes fabrika-i hümayununa alet ve edevat mevcudesine ilavesi halinde mezkür fabrikada yirmi bin adet fes imaline muvaffakiyet hasıl olacağı ve sahfizzihir makine ve kazanlar ve saire ile edavat mütefer lirasında 618 lira bedel mukabilinde avrupadan halli mümkün olabileceği anlaşılmış olmakla mezkür makineler ile sairen ne o vecihle sipariş bir hayli mahrun mesnire seviye-i cenabı hilafetli heman buyurulur ise mentuk münife tevfik hareket olunacağı buyruldukta emrü ferman hazreti men leh ül mihmandar 21 Rebüilahi 325

Naziri Hazine-i Hassa 21 Mayıs 323

Dosya No:34, Gömlek No:53, Fon No: Y.PRK. HH.

EK. 6.

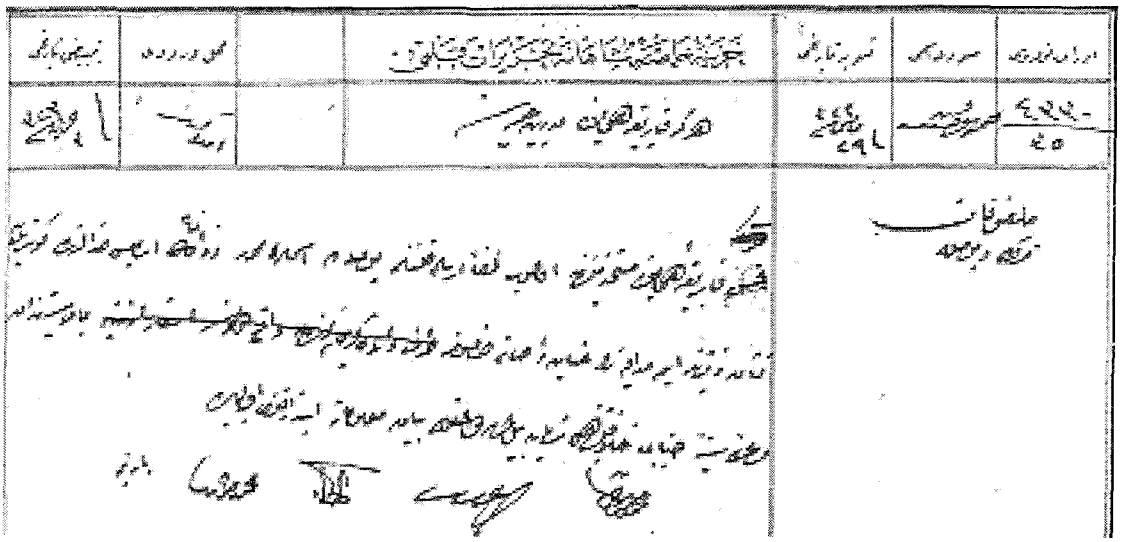

Hereke Fabrika- i Hümayunun lazimesi için bolu kazalarından kat'ı olunan kereste izmite tenzil olundukta vusulünü mubin İzmit mal müdürü futüvvetli semaya iktiza bedelleri tarafından ilmi haber verilmiş olduğu mislübeha senindahi müdürü müma ileyh marifetiyle tevzi ve taksimi lazım geleceğinden lüzumu olan akçenin bolu emval sandığından itasıyla tarafı müma ilyhden verilecek senedi teslim hazine-i evrak üzere milliye hazine-i celilesine keşide ve esrası tafsili iradesini şamil 64 senesi muharreminin dördüncü günü tarihiyle mumhi fermanname-i samiyen hazreti vekalet penahileri mehadı mekarımı itibarı rahin müdürlüğe..... emval ve tıbkı fermüde-i sadaret penahileri üzere efzamüma ileyh bendeleri müehharen boluya vedüt itmiş olmakla zikri ifadan kerametli katı ve nahil eylemiş olan ahalı karye-i bahıye boluya celb ile bedelinde mahfüz ilmühaberler mücibince fiat mükarreresi üzere kıtaya ve nakliyecileri hesab olunarak serki ferş ve efza müma ileyh bendeleri marifetiyle meclisi nizanemizdw yekan yekan esmayı yedlerine tamamen ita ve teslim kılınmış ..... ve tekaddes hazretleri bais ömrünü mülkü ve biladi sebebi asayişi ve erkah ibad olan padişahi merhamin müteali şehinşah mekarimi itibar-i iftihar mazhariyetlerini cihan durdukça oranın hilafına ve sui zanlarında ber karar ve payedar buyursun. İş bu kereste menküle-i mezkürenin kat-ı ve naklinde saye-i muvaffakiyet vaye-i cenab mülükünede hiçbir ferdecebr olunmuyarak birrıza kat-ı ve nakil eylemiş olduklarından ve fiti mükarreresinin dahi temamen itazı Mahza Atiye-i Seni-e Hazreti tebirları kabilinden olup bu nazmı celilenin ifası

teşekküründe izharı acz ederek heman müdarim ve muvazibi oldukları duayı daim ömür ve ikbal hazreti mülükare-i tekbirar-ı yad ve tezkar olunmuş ve kereste-i mezkurenin katiye ve nakliye fiatının miktar ve kemiyetini mübin imam ve muhtar mührüyle mühürbiri mazbatayla bir kıta müfreahat defteri dahi bittanzim efza müma ileyh bendelerine tevziğ kılınmış ve icab eden bulunmaya senedi bil ahz-i maliye-i hazine-i celilesine takdim olunmak üzere derdest bulunmuş olduğu muhutililmi alemi eray-ı vekalet penahileri buyrukları ol babde ve harsları emru ferman hazreti mülki penahilerinindir.

Dosya No:174, Gömlek No:30, Fon No: A).MKT. 1265 / 3 / 19

EK. 7.

Fes fabrika-i hümayunun mütekadiminde olup ifaen ileri …. Pusulada isimleri muharrer zerata esamisi ….. gösterilen nisan 21 nisan ile madalyanın inayeti dahani mahsuse bilistinaden meai i senie cenabı hilafetlü hediye-i sayebani buyurulmuş olmakta beyan muayyenimide ibtida-i iltizam olunsu.

Dosya No:1634, Gömlek No:60, Fon No: HH. THR.